

SOSYAL BİLİMLERDE GÜNCEL ÇALIŞMALAR -7

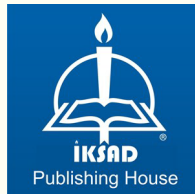
EDİTÖRLER

Prof. Dr. Ahmet İLYAS

Doç. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

SON BAŞVURU TARİHİ
YAYINLANMA TARİHİ

SOSYAL BİLİMLERDE GÜNCEL ÇALIŞMALAR -7

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Ahmet İLYAS

Doç. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

YAZARLAR

Doç. Dr. Gül YILMAZ

Doç. Dr. Fatih SÜNBÜL

Doç. Dr. Elif AKSOY

Doç. Dr. Engin ÇAKIR

Dr. Öğr. Üyesi Arzu ŞEKER

Dr. Ercan KOSTAK

Dr. Serhan KARANFİL

Dr. Öğr. Üyesi Arzu ŞEKER

Ayhan DÖNMEZ

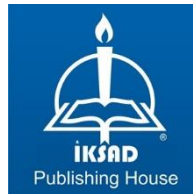
Ayşe GÜNGÖR

Elif Nesteren GÖKTÜRK

İlayda KAYMAK

Lütfi ÖZKAL

Sema Akılmak TOPÇU

Copyright © 2024 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or
transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical
methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses
permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2024©

ISBN: 978-625-378-059-3

Cover Design: İbrahim KAYA

December / 2024

Ankara / Türkiye

Size = 16x24 cm

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Prof. Dr. Ahmet İLYAS ve Doç. Dr. Hasan ÇİFTÇİ1

BÖLÜM 1

27 MAYIS DARBESİ ÖNCESİ ADNAN MENDERES'İN İSTANBUL VE ANKARA OLAYLARI İLE İLGİLİ RADYO KONUŞMALARI

Sema Akılmak TOPÇU5

BÖLÜM 2

27 MAYIS DARBESİ SONRASI YÜSKEK SORUŞTURMA KURULU TUTANAKLARINDA HALKI SİLAHLANDIRMA DAVASI

Sema Akılmak TOPÇU19

BÖLÜM 3

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE-SSCB İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN DEĞİŞİMLER (1923-1960)

Dr. Ercan KOSTAK35

BÖLÜM 4

COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ İLE ARAZİ KAYNAKLARI İZLEME VE YÖNETİMİ: TEKNOLOJİK GELİŞMELER VE UYGULAMALAR

Doç. Dr. Fatih SÜNBUİL65

BÖLÜM 5

UYGULAMALI GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMLERİNİN GİRİŞİMCİLİK FAALİYETLERİNE ETKİSİ ÜZERİNE NAZİLLİ İLÇESİNDE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Engin ÇAKIR ve Lütfi ÖZKAL91

BÖLÜM 6

YAPAY ZEKÂ VE MAKİNE ÖĞRENİMİ İLE KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ PAZARLAMA

Dr. Öğr. Üyesi Arzu ŞEKER133

BÖLÜM 7

KAZDAĞLARININ DOĞAL BİTKİLERİN GASTRONOMİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Elif Nesteren GÖKTÜRK ve Doç. Dr. Gül YILMAZ155

BÖLÜM 8

SANATLA DİRENİŞ: FAİTH RİNGGOLD VE İRKÇILIK ELEŞTİRİSİ

Dr. Serhan KARANFİL185

BÖLÜM 9

VERSAILLES SARAYI KUMAŞLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Doç. Elif AKSOY199

BÖLÜM 10

ORDU İLİ İÇİN YAPILABİLECEK KENTSEL LOJİSTİK VE AKILLI KENT UYGULAMASI

İlayda KAYMAK ve Ayşe GÜNGÖR.....227

BÖLÜM 11

BİR DİNLEME ARACI OLARAK AKADEMİK AMAÇLI DİNLEME STRATEJİSİ

Ayhan DÖNMEZ.....245

BÖLÜM 12

DÜNYA HİKAYECİLİĞİNDE KÜLTÜREL UNSURLAR ÇERÇEVESİNDE TÜRK HİKAYELERİNDE YER ALAN KÜLTÜREL İZLER

Ayhan DÖNMEZ257

ÖNSÖZ

Sosyal bilimler, insan davranışlarını, toplumsal yapıları ve kültürel dinamikleri anlamak için disiplinler arası bir yaklaşım sunan geniş bir alandır. Bu alan, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi ve iletişim gibi birçok disiplini içinde barındırarak, insan yaşamının karmaşık doğasını incelemektedir. Günümüzde sosyal bilimler, sadece akademik bir alan olmanın ötesinde, toplumsal sorunların çözümünde ve bireylerin yaşam kalitesinin artırılmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Bu kitap serisi, sosyal bilimlerdeki güncel çalışmaları derleyerek okuyuculara zengin bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Her biri kendi disiplininde önemli katkılar sağlayan bu eserler, sosyal bilimlerin dinamik doğasını ve sürekli değişen toplumsal yapıları anlamak için gerekli olan bilgileri içermektedir. Kitaplar, günümüz dünyasında karşılaştığımız zorluklara ışık tutmakta ve bu zorlukların üstesinden gelmek için yenilikçi yaklaşımlar önermektedir.

Sosyal Bilimlerin Önemi

Sosyal bilimler, bireylerin ve toplumların davranışlarını anlamak için kritik bir araçtır. Toplumların nasıl yapılandığı, bireylerin birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunduğu ve sosyal normların nasıl oluştuğu gibi sorulara yanıt aramak, bu disiplinlerin temel amacıdır. Özellikle günümüz dünyasında yaşanan hızlı değişimler, sosyal bilimlerin önemini daha da artırmaktadır. Küreselleşme, dijitalleşme ve toplumsal dönüşümler gibi olgular, bireylerin yaşamlarını ve toplumları derinden etkilemekte; bu durum sosyal bilimcilerin daha fazla araştırma yapmalarını ve yeni teoriler geliştirmelerini gerektirmektedir.

Kitabın İçeriği

Bu kitap serisi, sosyal bilimlerin çeşitli alanlarındaki güncel araştırmaları kapsamaktadır. Her kitap, kendi içinde özgün konuları ele almakta ve okuyucuya farklı bakış açıları sunmaktadır. Örneğin:

1. ***Sosyolojik Yaklaşımlar***: Toplumsal değişimlerin dinamiklerini inceleyen bu kitap, modern toplumlarda meydana gelen dönüşümlerin nedenlerini ve sonuçlarını analiz etmektedir.

2. ***Psikolojik Araştırmalar***: Bireylerin zihinsel süreçlerini ve davranışlarını anlamak için yapılan güncel çalışmaların derlendiği bu eser, psikolojinin toplumsal boyutunu ele almaktadır.

3. *Ekonomik Modeller*: Ekonominin sosyal yapılar üzerindeki etkilerini irdeleyen bu kitap, ekonomik krizlerin toplumsal sonuçlarını ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerini tartışmaktadır.

4. *Siyasi Analizler*: Siyaset biliminin güncel meselelerine odaklanan bu eser, demokrasi, otoriterlik ve toplumsal hareketler gibi konuları kapsamaktadır.

5. *Antropolojik İncelemeler*: Kültürel çeşitliliğin incelendiği bu kitap, farklı toplumların geleneklerini ve değerlerini anlamaya yönelik çalışmalara yer vermektedir.

6. *İletişim Çalışmaları*: Medyanın toplumsal etkilerini irdeleyen bu eser, dijital çağda iletişimin evrimi üzerine güncel araştırmalara odaklanmaktadır.

7. *Çevresel Sosyal Bilimler*: Çevre sorunlarının sosyo-kültürel boyutlarını ele alan bu kitap, sürdürülebilirlik ve çevresel adalet konularına dair yenilikçi yaklaşımlar sunmaktadır.

Araştırmaların Geleceği

Sosyal bilimlerdeki araştırmaların geleceği oldukça parlak görünmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte veri toplama yöntemleri de evrim geçirmekte; büyük veriler (big data) ve yapay zeka gibi araçlar sayesinde daha derinlemesine analizler yapılabilmektedir. Bu durum, sosyal bilimcilerin toplumsal olguları daha iyi anlamalarına olanak tanımakta ve yeni teorilerin geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır.

Ayrıca, sosyal bilimlerin diğer disiplinlerle olan etkileşimi de önem kazanmaktadır. Sağlık bilimleri, mühendislik ve çevre bilimleri gibi alanlarla işbirliği içinde yürütülen projeler, karmaşık toplumsal sorunlara bütüncül çözümler üretebilmektedir. Bu bağlamda, disiplinler arası çalışmaların teşvik edilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.

Sonuç

Bu kitap serisi, sosyal bilimlerdeki güncel çalışmaların bir derlemesini sunarak okuyuculara geniş bir perspektif kazandırmayı hedeflemektedir. Her bir eser, kendi alanında önemli katkılar sağlayarak okuyucunun bilgi dağarcığını zenginleştirecek; toplumsal sorunlara dair farkındalık oluşturacaktır. Sosyal bilimler alanındaki bu yenilikçi yaklaşımlar sayesinde bireyler ve toplumlar arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılması

mümkün olacak; böylece daha adil ve sürdürülebilir bir gelecek için gerekli adımlar atılabilecektir.

Okuyucularımızı bu yolculuğa davet ediyor; sosyal bilimlerin büyüleyici dünyasında keşfe çıkmaya teşvik ediyoruz.

Editörler: Prof. Dr. Ahmet İLYAS ve Doç. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

BÖLÜM 1

27 MAYIS DARBESİ ÖNCESİ ADNAN MENDERES'İN İSTANBUL VE ANKARA OLAYLARI İLE İLGİLİ RADYO KONUŞMALARI¹

Sema Akılmak TOPÇU²

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14547169>

¹ Bu çalışma, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Yüksek Lisans Programında, Sema Akılmak Topçu tarafından, Prof. Dr. Selçuk Ural danışmanlığında tamamlanan “27 Darbesi Sürecinde İstanbul-Ankara Öğrenci Olayları” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Uzman, semakilmaktopcu@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8066-8443

GİRİŞ

1960 yılına gelindiğinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti arasında gerilim oldukça artmıştı. Muhalefet DP'yi baskı rejimi kurmakla suçlarken, DP ise muhalefeti "ihtilal çıkırtkanlığı" yapmakla suçluyordu. Siyasi ortamın giderek gerginleştiği bu dönemde DP meclis grubu "CHP'nin yasa dışı yöntemlerle siyaset yaptığı ve bazı basın organları tarafından da desteklendiği" iddiasıyla 18 Nisan'da on beş kişilik soruşturma kurulu (Tahkikat Komisyonu) oluşturulmasını kararlaştırdı (Bulut, 2009). Tahkikat Komisyonu'na yetki veren "Salahiyetler Kanunu'nun" 27 Nisan'da TBMM'de kabul edilmesinden bir gün sonra İstanbul'da, hükümeti protesto gösterileri başladı (Topçu ve Topçu, 2017). Olaylar başladıktan bir süre sonra İstanbul Valisi Ethem Yetkiner hükümete "*derhal sıkıyönetim ilan edilmesi*" teklifinde bulundu. Hükümet de teklife uyarak saat 15.00'ten itibaren İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan etti. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığına Orgeneral Fahri Özdilek, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na da Korgeneral Namık Argüç getirildi (Topçu ve Ural, 2021).

Sıkıyönetimin ilanı, olayların 29 Nisan 1960 Cuma günü Ankara'ya sıçramasına engel olamadı. Ankara olayları aynı gün Hukuk Fakültesi'nde başladı. Kısa sürede Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne sıçrayan gösterilerde "*diktatör kahrolsun*" ve "*Menderes istifa*" sloganları atıldı (Yücel, 2001). Bu hadiseler esnasında 15 polis memuru yaralandı ve hastaneye kaldırıldı. Yaralılardan birinin durumu ağırdı. Buna karşın göstericilerden Orman Fakültesi öğrencisi, Malatya doğumlu Turan Emeksiz öldü, ikisi ağır olmak üzere 16 kişi de yaralandı (Temizgüney, 2018; Topçu, 2018).

Adnan Menderes İstanbul ve Ankara'da yaşanan hadiselerle ilgili 29 Nisan 1960 tarihinden itibaren dört gün boyunca radyodan olup bitenleri halka anlatmaya çalıştı. Konuşmalarında genellikle Demokrat Parti hükümetinin on yıllık iktidarı süresinde yapmış olduğu hizmetlere, tarım ve ekonomi alanındaki gelişmelere, bayındırlık hizmetleri ve diğer faaliyetlere değiniyordu. Birilerinin ihtilal çıkırtkanlığı yaptığını ama Türkiye'de ihtilal yapılabilmesi için hiçbir sebep olmadığına işaret ediyordu. Ve radyo konuşmalarında en fazla üzerinde durduğu hususlardan birisi de, İstanbul ve Ankara'da yaşanan hadiselerin karanlık eller tarafından tezgâhlandığı hususuydu. Ayrıca Menderes, olayların ilk başladığı günlerde yaptığı konuşmalarında CHP'yi dolaylı bir şekilde eleştirirken, ilerleyen günlerde daha sert ve direkt olarak eleştirecektir (Topçu, 2019). Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasıyla İstanbul ve Ankara'da başlayan olaylar, tüm

çalılara rağmen kontrol altına alınamadı. Yaklaşık bir ay süren gösteriler 27 Mayıs 1960 darbesiyle son buldu (Topçu, 2020).

1. İlk Radyo Konuşması 29 Nisan 1960

Öğrenci olaylarının başlamasının ardından Menderes ilk radyo konuşmasını 29 Nisan'da yaptı. Konuşmasına “Aziz ve muhterem vatandaşlarım” diyerek başlayan Menderes, türlü yalan ve şayiaların hususi maksatla ortaya çıkartıldığını ve halkı bu konuda bilgilendirmek için bizzat kendisinin açıklama yapmak durumunda olduğunu, ortalıkta dolaşan yalanlara itibar edilmemesini ve bu havadisleri yayanların anında yetkililere bildirilmesini istedi:

“Hemen arz edeyim ki, sizlerden bazı ricalarım olacaktır. Bu gibi zamanlarda memlekette karışıklık çıkartmak isteyenler ve bu günkü hadiselere teşebbüs etmiş bulunanlar bir taraftan da memleketin düşmanları ile adeta el ele vererek ortalığı her an, her saat başında bir takım yalan ve maksatlarına göre uydurulmuş haberler yaymak suretiyle gayelerine erişmek isterler. Bu gibi haberlere inanmak katiiyen caiz değildir. Bu gibi haber ve havadis verenler şayet tanımadıklarınız yahut iyi niyetleri hakkında kanaat sahibi olmadığınız kimselerse, memlekette kargaşa çıkarmak maksadıyla yapılan bu gibi haberlerde hükümet makamlarına ve vazifelilere derhal malumat vermek suretiyle yardım etmenizi rica ederim. Yalan haberleri ve heyecan yaratmak için uydurulan hesaplı tertip şayiaları ve dedikoduları kökünden kurutmak üzere alınacak tedbirler yanında hükümet tebliğler veya beyanlar yayınlamak suretiyle vaziyetten vatandaşlarımızı sık sık haberdar edecektir. Nitekim ilk tebliğ bu gün dahiliye Vekaleti tarafından neşredilmektedir. Sizlerden ikinci ricam ise tertipçi ve bozguncular tarafından şurada burada girişilecek olan tertipli hareketlere karşı metanet ve itidalinizi muhafaza etmenizdir...”(BCA. 010.09.119.375.2.).

Menderes konuşmasının devamında, İstanbul ve Ankara'da çıkartılmak istenen hadiseleri; memleketin huzuruna, asayişine ve selametine karşı girişilmiş vahim suikastler olarak değerlendiriyordu. Bu olaylarda tertipçiler olduğu gibi, işi bilmeden ve anlamadan kendilerini tertipçilerin kuklası yapmış olanlar olduğunu belirten Menderes, üniversite öğrencileri üzerinde uzun zamandan beri teşkilatlı bir şekilde yapılan tahrikler nedeniyle olayların

bu noktaya geldiğini de ifade ediyordu. Olayları tertip eden tahrikçi ve tertipçilerin yanında onlara kukla olan bir grup ve ayrıca üçüncü olarak uzun zamandan beri tahrik ve kışkırtıcı politikalar izleyen partililer olduğunu iddia ediyordu. Söz konusu üçüncü grupta ilgili olarak:

“Bunların, aynı vatanın olan kardeşlerini bir düşman gibi görmek gafletine düşürüldüklerini, içlerinden tutuşturulan kin ve husumet ateşiyle gözlerine bir gaflet ihtiras perdesinin çekilmiş olduğunu, bu suretle de suni telkinlerle harekete getirilmiş bir heyecanın baskısı altında idraklerinin işlemeze hale geldiğini görmekteyiz. Bunlar aynı vatandaki kardeşlerini düşman telakki eden bedbahtlardır...bunlar huzur ve nizam isteyen milyonların arasında ancak birer zerreden ibaret kalırlar. Fakat dikkat edelim ki bunlar mühim noktalara toplanarak ve suni topluluklar meydana getirmek suretiyle teşkilatlanarak hareket etmek suretiyle bir şeyler elde etmenin imkanına inanmış veya inandırılmış olan bedbahtlardır” dedi.

Olaylara karşı gurupların devlete karşı gelmenin ne demek olduğunu anlamakta gecikmeyeceklerini, başlarını taşlara vurarak kendilerine geleceklerini fakat geç kalmış olacaklarını söyledi. Son olarak da memleketin asayiş ve selameti ile vatandaşların huzur ve emniyeti için hükümetin son derece kararlı ve azimli olduğunu belirtti (BCA. 010.09.119.375.2.2.).

2. 30 Nisan 1960 Tarihli Radyo Konuşması

Yukarıdaki ifadelerle ilk gün radyo konuşmasını tamamlayan Menderes, ertesi gün, 30 Nisan’da yeniden vatandaşlara seslendi. Menderes bir önceki gün yaptığı konuşmasından bazı noktaları hatırlattıktan sonra, bu olaylara karşı olanların otuz milyon nüfuslu Türkiye nüfusuna nispetle bir zerredahi teşkil etmediklerini, bunların sanki teşkilatlı ve vurucu bir kuvvetmiş gibi memleketin kaderi üzerinde pervasızca oynayabilmek imkanını aradıklarını söyledi. Bir ülkede bir takım ayaklanma hareketleri için şartlar müsait değilse profesyonellerin ve bu işlerin esnaflarının farklı yollara başvurduklarını belirtti. Türkiye’de ayaklanmalar için hiçbir sebebin mevcut olmadığını, eski devrin hürriyetsizlik ikliminden çıkıp çok partili idareye kavuşmuş olduğunu söylerken: *“tek parti tahakkümünün, seçim yapmadan iktidarda bulunmanın, seçim yapıldığı taktirde ise oy sandıklarının nasıl kırılıp on binlerce mazbatanın nasıl tahrif edildiğinin ve nasıl reylerin çalınıp millet iradesinin ayaklar altında çiğnendiğini türlü aşıkâr misallerini görmüş ve yaşamış memleketiz”* dedi. Konuşmasının devamında:

“...sefalete mahkum olmanın bu memleketin kaderi olduğuna inanmışçasına ve bunu kabul etmişçesine çeyrek asır içerisinde memleketin meselelerine, vatandaşın ihtiyaçlarına, medeni ve ileri bir hayata kavuşmanın icaplarına nasıl omuz silkelercesine lâkayit kalındığını görüp yaşamış olan bir memleketidir. Türkiye’imiz bu gün asırlarca yapılamayanların on sene içerisinde nasıl yapıldığını, memleketin bir baştan öbür başa her birisi bir kıymet olan sayısız eserlerle nasıl donanmış hale geldiğini görmektedir. Ziraatta, sanayide, madencilikte ve nakliye ekonomisinde velhasıl iktisadi hayatın bütün kollarında Türkiye’nin nasıl akla sığmaz bir süratle bir asırlık mesafeyi on sene içerisinde aldığını görmekteyiz...”

Yukarıdaki hususlara işaret ettikten sonra on sene öncesi ile sonrasını vatandaşların kıyaslayarak sandıklarda kararını ve hükmünü vermiş olduğunu ifade ediyordu (BCA. 010.09.119.375.2.3.). İşte bu şartlar göz önünde tutulduğunda İstanbul ve Ankara’daki olayların suni ve uydurma yollarla ortaya çıktığına işaret ediyordu. Menderes, bu ayaklanmaları organize edenlerin işi büyütmek için yalan haberler, korkunç dedikodular, tahripkar haberler ortaya atarak vatandaşların idrakini zaafa, iradesini felce uğratmaya çalışacağı uyarısında bulunuyordu. Menderes’e göre, ayaklanma tertipçilerinin sermayelerinin yüzde doksan dokuzu yalan haber ve dedikodulardan ibarettir. *“Şöyle çarpışmalar oldu, şu kadar yaralı var, ölü var, veya falan yerde filan öldü, İstanbul’da ve Ankara’da şunlar oldu, bunlar oldu...Aileler telaş içerisinde, telefonlarda taziyeler, dostlardan başsağlığı dilemeleri... yaratılmak istenilen bu...ne alçakça bir hengame...”* diyerek vaziyetin ciddiyetini ve ortaya atılan yalan haberlere itimat edilememesini ısrarla belirtiyordu. Üniversitelerde çocukları bulunan anne ve babalara da çocuklarını daha yakından takip etmelerini, memleketin huzuruna zarar verecek unsur olmaktan alıkoymaları yönünde ricada bulunuyordu (BCA. 010.09.119.375.2.4.). Yine Menderes’e göre bu yaşananların hepsi seçimlere yöneliktir:

“...Dişe diş, başa baş, asacağız, keseceğiz şeklindeki haykırıışların, tehditlerin manası şimdi daha açık olarak meydandadır. Bu gün iki şehrimizin sokak ve meydanlarında avare avare dolaşan ayaklanma teşebbüsü, seçim kampanyalarında, seçim günlerinde ve seçim sandıklarının başında milli iradeyi zedeleyip, tahrip edecek olan milli musibet haline gelecektir. Perde kalktı, sahne meydana çıktı. Tertip sahnesi apaçık meydandadır.

Kavuklar devrildi, başlar bütün hatlarıyla milletimizin önündedir” dedi (BCA. 010.09.119.375.2.5.).

Sokaklarda gösterilere karışan veya karışma ihtimali olan öğrenci velilerine hitaben, çocuklarının hareketlerini daha yakından kontrol etmeleri gerektiğini, memleketin huzur ve sükununa zararlı bir unsur olmaktan alıkoyma noktasında bütün sorumluluğun kendilerinde olduğunu belirtti. Bu açıklamaların ardından, olaylarla ilgili vatandaşları aydınlatmak adına radyo konuşmalarına devam edeceğini belirterek konuşmasına son verdi (BCA. 010.09.119.375.2.5.).

3. 1 Mayıs 1960 Tarihli Konuşması

1 Mayıs'ta Adnan Menderes yine radyodan vatandaşlara gelişmelerle ilgili düşüncelerini aktarmaktadır. Konuşmasının başlarında ülkenin iktisadi durumu ve imar faaliyetlerinden bahsettikten sonra ithalat ve ihracatta memleketin şimdiye kadar en yüksek rakamlara ulaştığı bir zamanda milletin huzur ve refahına kastedildiğini belirtiyordu. Hemen ardından hudutların muhafaza altında olduğundan, siyasi münasebetlerin en müsait halde bulunduğu fakat kin ve husumetin, körleşmiş zalim bir gafletin suikastına maruz kaldığından dert yakınıyordu. İktidarın üçüncü defa milletin hür iradesiyle vazife başında olduğunu, dördüncü defa hür ve dürüst bir seçime hazırlandığını söyledi. Çok partili hayatın bir takım zorluklara rağmen devam edip yerleşmekte olduğunu fakat memleketin bütün bu güzel ve müspet manzaraları ile göze gelmiş olduğunu ve zehirli bir çöl rüzgarının onun bütün güzel renklerini soldurmaya çalıştığını söylüyordu. Konuşmasının ilerleyen kısımlarında ise:

“Sevgili vatandaşlarım,

Bu kin, bu husumet, bu ihtiras, bu kıskançlık ne için kurutucu bir çöl fırtınası gibi bu güzel vatanın üstünde durmadan estirilmek istenmekte? İçleri kin ve ihtirasın ateşiyle tutuşturularak kardeş kavgasına susamışçasına sokaklara dökülüp haykıranlar, acaba hangi ezici ve kahredici zulmün veya sefaletin, sanki dinmez durdurulamaz ıstırapı ile harekette? Bu vatanın dinmez ve durdurulamaz ıstırapı mı var ki haileler, gailleler, yakıp yıkmalara kadar her şeyi göze alınarak yola çıkılmış bulunmakta. Hayır. İhtirasın huzurumuza kasteden eli, kıskançlığın milletin tebensümünü dondurmaya kasteden nefesi, hıyanetin memleketin güzel renklerini soldurmaya matuf kötü niyeti, işte bütün bunlar için elbette hiçbir

meşru ve makul sebep ileri sürülemez. Bu batıl davanın haklı olduğuna dair tek bir delil gösterilemez... ihtilalden dem vurulmakta, ihtilalin bir hak olduğu felsefesinden bahis açılmakta... bu bir ihtilal mi sanki? İhtilali kim yapıyor? Hazırlanmış, tertiplenmiş ve içleri kinle doldurulmuşların tertip ettiği bir zümrecik, mesela İstanbul'unuzun iki milyon nüfusuna nispetle, üç dört gündür köşe kapmaca oynar gibi, sokaktan sokağa, meydana meydana kaçıp dağılan, dağılıp tekrar toplanan sanki bir gerilla teşkilatı. Ve tıpkı bir iskeleti etin ve adalenin sarıp kaplayarak, vücudun meydana gelmesi gibi, bu gerilla iskeletinin etrafında bir miktar avare insanlar. Ve bunun karşısında İstanbul'un büyük halk kitlesi vakur ve metanet içerisinde, yüzlerinin çizgileri hayret ve nefretle gerilmiş, karşıdan seyirci... bu mu ihtilal?" diyordu (BCA. 010.09.119.375.2.7.).

İhtilal ile ilgili konuşurken kendi hükümetlerinden önceki dönemlere göndermelerde bulunuyordu. Menderes:

"...halk kitlelerinin ölülerini gömmek için kefen bulamadıkları bir dönemde mi yaşıyoruz? Başta üniversitesi ile mahkemeleri, matbuatı, adaleti ve bütün müesseseleri ile derin bir sükut ve itaat içinde, tahakküm idaresinin karşısında iki büklüm bir memleket mi mevcut bu gün? Veyahut yalandan demokrasi yapacağız denilip de yalancı bir seçim ile zevahiri kurtardıktan sonra yine bilindiği şekilde icrayı ahkam olunmak tasavvurlarının tatbikte olduğu, milleti aldatmak için yapılan yalancı seçimlerle rey sandıklarının parça parça edildiği ve millet idaresinin bütün vatan sathında pervasızca çiğnendiği günleri mi yaşıyoruz? O devir ve o günler, ihtilalin hak olduğu devir ve günler değildi de, ihtilal şartları bu gün mü mevcut memlekette? Hayır. Bu memlekette ne ihtilalin hak olduğu şartların mevcudiyetinden bahsetmeye ne de İstanbul sokaklarında dolaştırılan sahnenin bir ihtilal olduğunu iddia etmeye zerre kadar imkan tasavvur olunamaz..." dedi.

Menderes konuşmasında bu hadiselerin bir ihtilal olmadığını ve ülkede ihtilale sebep olacak herhangi bir şeyin olmadığını ısrarla ifade ediyordu. Üç beş bin kişinin karıştığı bir hadiseye ülke halkının geri kalanının hayretle, teessürle ve nefretle baktığını söylüyordu. Bu olayların bir asilik hareketi, bir

ayaklanma teşebbüsü ve düpedüz siyasi irtica olduğunu da sözlerine ekliyordu. 1957'de Gaziantep belediye binası ve hükümet binasına hücum edilerek Türk bayrağının indirildiği ve yerine CHP bayrakları çekildiğini hatırlattı. Bu olayda zabıta memurlarının öldürüldüğünü, bunun haklı bir ihtilal olduğu söylenildiğini ve kimsenin itirazı olmadığını belirtti. Benzer olayların Yeşilhisar'da da olduğunu söyledi. Vaktiyle “şeriat isteriz” diye haykıranlar nasıl bu memleketin huzur ve nizamına kastetmişlerse şimdi yeniden bir siyasi irtica, bir asilik hareketi, bir ayaklanma teşebbüsü karşısında olduklarını belirtti (BCA. 010.09.119.375.2.8.).

Aynı günkü nutkunun ilerleyen kısımlarında CHP'yi sert bir şekilde eleştirmeye devam ediyordu Menderes. Bu yaşanan hadiselerde tahakküm devrini özleyen, o heves ve ihtirasla içleri yanan bir takım şahısların, eski günlere yeniden kavuşabilmek için yanıp tutuştuklarını ve bütün fırsatları kollayarak hazırda beklediklerinden şüphe yoktur diyordu. Bu güne kadar birçok kez ümide kapılarak kıyama yeltenmiş olmalarına rağmen beceremediklerini, şimdi de fırsat bu fırsat diyerek harekete geçtiklerini ifade ediyordu. CHP'yi delik deşik olmuş iktisadi bir yıkıntıya benzeten Menderes, yoksulluk, madde darlığı, plansızlık, programsızlık velhasıl dillerine doladıkları bütün uydurma iddiaların seçimlerin yaklaşması ile alakalı olduğunu belirtecektir. Kavgasız, gürültüsüz, sükunet içerisinde ve serbest bir seçimde Halk Partisi'nin şansının sifra düştüğünü ve dördüncü kez seçimi kaybetmeye tahammülleri kalmadığını iddia ediyor ve: “*seçimden kaçmanın, daha doğrusu seçimsiz iktidara gelmenin tek çaresi, bu girişilen hareket muvaffakiyete bağlanan ümidin değil, çaresizliğin ve ümitsizliğin ta kendisi*” diyordu (BCA. 010.09.119.375.2.9.).

“...tekrar ediyorum: bu bir ayaklanmadır. Bu asilik hareketidir. Zorla iktidarı ele geçirme teşebbüsüdür. Hükümet darbesi, siyasi suikast hareketinden başka bir şey değildir. Bunun adını koymanın ve sıfatlarını tarif ve tespit etmenin günüdür artık. Bunu yapanlar, bu suikasta teşebbüs edenler, Ankara'da ve İstanbul'da mekteplerinin avlularında veya şurada burada hareket halinde olan tahsil çağındaki çocuklarımız mı? Hayır, onlar bu işlerin esnafta kesilmiş, insafsız politikacıların elinde ve muayyen merkezden idare edilmektedirler”(BCA. 010.09.119.375.2.10.).

Menderes Ankara ve İstanbul'da yaşanan hadiselerin tek merkezden idare edildiğine delil olarak ayaklanma teşebbüslerinin kendisine mahsus bir mantık içerisinde cereyan etmesini gösterecektir. Ayrıca Tahran'daki CENTO

toplantısı, 1 Mayıs Bayramı ve 2 Mayıs'ta İstanbul'da yapılacak olan NATO toplantılarının olduğu tarihlerde bu hadiselerin yaşanıyor olması bir tesadüf olamaz diyordu. Kendisinin CENTO toplantısı için Tahran'a gideceğinin biliniyor olması ve kendisinin memleketten uzak olacağı bir zamanda ayaklananların muvaffakiyet şanslarının yüksek olacağına inandıklarını, 1 Mayıs İşçi Bayramı sayesinde de sokaklara incek işçilerden istifade edilmek istendiğini iddia ediyordu. NATO toplantısı sebebiyle dünyanın gözünü İstanbul'a çevirdiği bir zaman zarfında Türkiye'nin anarşi cehennemi olarak gösterilerek ülkenin istikbalinin ve imajının zedelenmek istendiği yönünde hesaplar yapıldığını da sözlerine ekledi. 1 Mayıs tarihli nutkunun son bölümlerinde yalanlara ve iftiralara dikkat edilmesi, bunları söyleyenlerin niyetlerinden şüphe duyulduğu an kanun makamlarına ve vazifelileri bildirilmesi yönündeki ricasını tekrarladı (BCA. 010.09.119.375.2.11.). Devamında:

“...bütün yalanlar ve her an piyasaya sürülen sayialar... Bunlar maksatsız değildir. Bunların hepsi komünist usullere göre hesaplanmış ve tertiplenmiş ve kitaplarda yeri olan malum usullerdir. O kadar malumdur ki ve dünyada o kadar bilinen şeylerdir ki bunlar, basmakalıp hale gelmiş, klişeleşmiş yıkıcı faaliyet örnekleri olarak çok iyi bilinmektedir” dedi.

Tertipçilerin daha çok vakit geçmeden insafa gelip bu işi burada kesmelerini samimi olarak temenni ettiğini söyleyerek, İstanbul ve Ankara halkına bu oyunlara gelmedikleri için minnet ve şükranlarını sunarak radyo konuşmasını sonlandırdı (BCA. 010.09.119.375.2.12.).

4. Son Radyo Konuşması 2 Mayıs 1960

Bu süreçteki son radyo konuşmasını 2 Mayıs'ta yapan Menderes, İstanbul ve Ankara dışında yurdun hiçbir bölgesinde kayda değer bir hadise yaşanmadığını, özellikle de İstanbul ve Ankara dışındaki şehirlerde vatandaşların işleri ve güçleriyle ilgilendiklerini belirtti. Ayak oyunlarına rağmen, yurdun genel durumu iç sulhunun bozulmaz, sarsılmaz bir metanet manzarası arz ettiğini ve Türk milletinin yalanların peşine takılarak kanlı mecralara sürüklenmeyeceği hakikatinin ortaya çıktığını söyledi. Ancak buna rağmen yalan haberler ve iğrenç dedikoduların el altından veya açık yollardan yayılmaya çalışıldığını, ayaklananların sermayesinin de yalan ve tahrikten başka bir şey olmadığını tekrarladı (BCA. 010.09.119.375.2.14.).

Özellikle İstanbul'da yaşanan hadiselerin NATO toplantısıyla alakalı olduğu üzerinde ısrarla duruyordu. Menderes'e göre yaşanan bu hadiselerde NATO'ya üye ülkelerin temsilcilerine ve dünya basınına Türkiye'nin sağlam ve dayanılabilir bir müttefik olmadığı, bu nedenle Türkiye ile siyasi ve askeri işbirliğine devam etmenin NATO için selametli ve emniyetli bir politika sayılmayacağı mesajı verilmek isteniyordu. Bu olayların memleketin zararına olduğu, iktisadi kalkınmasına zarar verecek olmasının umursanmadığını, iktidarı acze düşürmek ve başarısızlığa mahkum etmek için ellerinden gelen her şeyi yaptıklarını iddia ediyordu (BCA. 010.09.119.375.2.16.). Bütün Türkiye hatta bütün İstanbul huzur ve sükun içerisindeyken İstanbul'un sadece iki noktasında olayların olduğunu belirten Menderes, her iki noktanın da özellikle seçilmiş olduğunu ifade ediyordu. Menderes'e göre gösterilerin yapıldığı birinci nokta Fatih'ten yeni belediye binasına doğru NATO toplantılarının yapılmakta olduğu yerde, ikincisi ise Türkiye'ye gelen üst düzey bürokratların konakladığı otellerin bulunduğu bölgeydi (BCA. 010.09.119.375.2.15.).

Ayrıca Ankara ve İstanbul'da yaşanan olaylarla ilgili CHP'li siyasilerin isyancılar aleyhine tek bir cümle dahi etmemiş olmalarını eleştiriyordu. Her fırsatta en basit meseleleri bile büyütürken beyanlarda bulunup basın toplantısı düzenleyenlerin, bu hadiseler karşısında hiçbir şey söylemiyor olmalarını eleştiriyordu:

“...esasen öteden beri milletçe kalkınmamızın düşmanı kesilmediler mi? Şimdiye kadar memleketin muvaffakiyetlerinden birisini dahi kâle alıp bahsettiler mi? Türk milletinin zeka ve gayretinin mahsulü olan bin bir eserden birisine dahi başlarını çevirip baktılar mı? Milletın olan her güzel şeyden birisini dahi benimsemek faziletini gösterdiler mi? Hayır. Aksine olarak her muvaffakiyeti bir felaket, her güzel ve muhteşem eseri bir zarar diye göstermek için seneler ve senelerdir nasıl çırpındıklarını milletçe bilmiyor muyuz?”(BCA. 010.09.119.375.2.17.).

Menderes devamında CHP'lilerle ilgili olarak: “1960 Türkiye'sinde birkaç bin kişiyi harekete geçirmenin, muayyen tahrik ve hareket yuvaları hazırlamanın, iktidara gelmenin yolu olmadığını elbet öğrenecekler” dedi. Söz konusu günlerde meydanlara dökülenler ve haykıranlar bir tarafa, 30 milyona yaklaşan Türk milletinin bunları umursamadığını, DP hükümetlerinin ülkenin en uzak köşelerine kadar hizmet götürmek suretiyle vatani baştanbaşa donatmış olduğunu söyledi (BCA. 010.09.119.375.2.18.). 2 Mayıs tarihli son

radio konuşmasını bu şekilde sonlandıran Menderes, Batı Anadolu gezisine çıkıp, radyoda anlattıklarını meydanlarda da anlatacaktır.

SONUÇ

1957 seçimlerinden sonra iktidar ve muhalefet arasındaki gerginlik, Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasıyla zirveye çıkmıştı. İstanbul ve Ankara'da üniversite öğrencilerinin başlattığı protestolar gerginliğin sokaklara taşmasına sebep oldu. İki şehirde sıkıyönetim ilanıyla birlikte, Başbakan Menderes de olup bitenleri halka radyodan anlatarak olayların kontrol altına alınabileceğini düşünmüştü. 29 Nisan-2 Mayıs tarihleri arasında dört gün boyunca radyodan halka hitap eden Menderes, İstanbul ve Ankara'da yaşanan hadiselerin karanlık eller tarafından tezgâhlandığını, ülke de ihtilal çığırtkanlığı yapıldığını ve muhalefet partisinin de bu işin içerisinde olduğunu anlatarak halkı bilgilendirmeye çalıştı.

Radyo konuşmalarıyla beklediği neticeyi alamayan Menderes, İstanbul ve Ankara'daki tertiplere karşı Batı Anadolu'da halkla buluşmak istedi ve 15 Mayıs 1960 tarihinde İzmir'e gitti. Buralarda düzenlediği mitinglerde konuşmaların merkezinde yine Ankara ve İstanbul'da yaşanan hadiseler bulunmaktaydı. Fakat Menderes iyice yorulmuş, sınırları gerilmiş ve eleştirilerin şiddeti iyice artmıştı. Artık açık ifadelerle ve daha sert bir üslupla CHP'yi, İsmet İnönü'yü, üniversiteleri ve hocaları eleştiriyordu. Menderes 17 Mayıs'ta İzmir'den Bergama'ya geçerek miting düzenledi ve burada da halka hitap etti. 18 Mayıs'ta Manisa'ya, buradan da aynı gün Turgutlu ilçesine geçti. Batı Anadolu gezisinin ardından Ankara'ya dönen Menderes, 25 Mayıs'ta bu defa Eskişehir'e geçti. Burada da miting yapan Menderes'in gündeminde yine İstanbul ve Ankara'daki öğrenci olayları vardı. Konuşmasında seçim ve demokrasi vurgusu yapan Menderes'in mikrofonunun kablosunun kesilmesi sebebiyle konuşması yedi dakika sürdü. 27 Mayıs sabahında iste Türk Silahlı Kuvvetleri'nin içerisinde bir grup subay Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ilk askeri darbeyi yaptı.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

- BCA. 010.09.119.375.2.
BCA. 010.09.119.375.2.2.
BCA. 010.09.119.375.2.3.
BCA. 010.09.119.375.2.4.
BCA. 010.09.119.375.2.5.
BCA. 010.09.119.375.2.5.
BCA. 010.09.119.375.2.7.
BCA. 010.09.119.375.2.8.
BCA. 010.09.119.375.2.9.
BCA. 010.09.119.375.2.10.
BCA. 010.09.119.375.2.11.
BCA. 010.09.119.375.2.12.
BCA. 010.09.119.375.2.14.
BCA. 010.09.119.375.2.16.
BCA. 010.09.119.375.2.15.
BCA. 010.09.119.375.2.17.
BCA. 010.09.119.375.2.18.

2. Kitap ve Makaleler

- Akılmak Topçu ve S. Ural, S. (2021). 27 Mayıs Darbesi sürecinde basında İstanbul-Ankara öğrenci olayları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (4), 1674-1691.
- Bulut, S. (2009). 27 Mayıs 1960'dan günümüze paylaşılamayan Demokrat Parti mirası, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, (19): 73-90.
- Temizgüney, F. (2018). 1960 darbesine giden süreçte önemli bir kesit: İstanbul öğrenci olayları, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14, (27): 181-211.
- Topçu İ. (2020). İstanbul-Ankara Olayları Davası'nda Celal Bayar'ın yargılanması, *Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, Ankara: İKSAD Yayınevi.
- Topçu İ. ve Topçu A. S. (2017). Adnan Menderes'in yargılanması ve idamı, *Akademik Bakış Dergisi*, (61), 59-80.
- Topçu, İ. (2019). Adnan Menderes'in gözünden İstanbul ve Ankara olayları," *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6 (42), 2458-2469.
- Topçu, İ. (2019). İstanbul ve Ankara olayları ve Demokrat Parti Hükümeti'nin uygulamaları," *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 715-132.
- Yücel S. M. (2001). *Demokrat Parti*, İstanbul: Ülke Kitapları.

BÖLÜM 2

27 MAYIS DARBESİ SONRASI YÜSKEK SORUŞTURMA KURULU TUTANAKALRINDA HALKI SİLAHLANDIRMA DAVASI

Sema Akılmak TOPÇU¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14547184>

¹ Uzman, semakilmaktopcu@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8066-8443

GİRİŞ

27 Mayıs darbesi gerçekleştirildikten sonra, darbeyi yapan askeri cuntacılar “ülkenin çok tehlikeli bir uçurumdan son dakikada kurtarıldığı” şeklinde propaganda yürüttüler. Buradan hareketle darbeciler, idareyi ele alınca DP’lileri çok farklı ve ilginç iddialarla suçlamaya başladılar. Darbeciler, askeri müdahaleyi meşru bir zemine oturtabilmek için sebepleriyle birlikte kamuoyuna anlatmak istiyorlardı. Cuntanın iddiasına göre: “*Sabık iktidar, İstanbul’daki öğrenci olayları esnasında hükümet aleyhine gösterilerde bulunmuş öğrencilerden yüzlercesini gizlice öldürmüş ve cesetlerini ya bilinmeyen yerlere gömmüş ya da Et-Balık Kurumu’nun kombinalarında kıyma şekline dönüştürerek hayvan yemi haline getirmişti*” (Topçu, 2018). Bir diğer iddia, “*Harp Okulunun 1500 öğrencisini toptan imha etmenin hazırlıklarıydı.*” Üçüncü iddia, “*Kars ve Ardahan’ın Sovyet Rusya’ya satılmasıydı.*” Dördüncü iddia, “*DP iktidarının ülkede bir iç savaş çıkarmak için planlar yaptığı ve kendi adamlarını silahlandırdığıydı.*” Beşincisi iddia ise “*devlet hazinesinin DP’liler tarafından soyulmuş olduğuydı*” (Topçu, 2017). Milli Birlik Komitesi’nin Lideri Cemal Gürsel tarafından gündeme getirilen bu iddialar gazetelerin manşetlerini süslüyordu. İddialarının ispatı derdine düşen cuntacılar, yönetimi ele aldıktan sonra hemen araştırmalara başladılar. Et-Balık Kurumunun depolarında ve mezarlıklarda öldürülen gençlerin cesetleri aranılıyordu. Bu korkunç iddialarla ilgili bilgi sahibi olabilecek kişiler işkencelere maruz kalıyorlardı. Bu çalışmanın konusu da olan halkın silahlandırıldığı iddiasıyla iç savaş çıkartılmak istendiği iddiaları doğrultusunda aslında hiç olmayan silahlar ve sorumluları arandı (Burçak, 1998).

27 Mayıs darbesi yapıldıktan sonra DP’lilerin yargılaması kararı darbecilerin en önemli öncelikleri arasındaydı. Çünkü yargılamalar neticesinde sabık iktidar mensuplarının suçlu olduğu ispat edilmiş olacak ve darbenin meşruiyeti bu sayede tescil ettirilmiş olacaktı. Türkiye Cumhuriyeti’ndeki bu ilk askeri darbenin toplumda karşılık bulabilmesi ve kabul görmesi için, sabık iktidar mensuplarının yargılanarak itibarlarının düşürülmesi gerekiyordu. Bu maksatla planlanan mahkeme süreçleri adeta darbecilerin siyasî propaganda aracına dönüştürülecekti.

12 Haziran 1960’da yayımlanan 1924 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nun bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında geçici kanunla Yüksek Adalet Divanı ve Yüksek Soruşturma Kurulu oluşturuldu. Kurul, “sanıkların sorumluluklarını araştırmak ve haklarında son tahkikat açılarak

Yüksek Adalet Divanı'na verilmeleri gerekip gerekmediğine karar vermek" üzere oluşturulmuştu. 16 Haziran tarihli ve 3 numaralı Geçici Kanun ile Yüksek Adalet Divanı ve Yüksek Soruşturma Kurulu'nun nasıl faaliyet göstereceği belirlenirken, Milli Birlik Komitesi'nin 16 sayılı kararıyla divan üyeleri tespit edildi. Yargıtay Birinci Ceza Dairesi Başkanı Salim Başol Yüksek Adalet Divanı başkanlığına, Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi Ömer Altay Egesel de başsavcılığa getirildi. Bu yargı organları, bir ihtilâl komitesi ve onun "ihtilâlcı kanunu" ile ortaya çıkmıştır. İdam cezalarının onay ve infaz yetkisinin ihtilâl komitesinde olması, bu organların bir "ihtilâl mahkemesi" olduklarını ortaya koymaktadır. Yüksek Soruşturma Kurulu üyeleri seçimle değil, tayin ile belirlenirken, kurul üyeleri tespit edilirken hakim veya savcı olma şartı aranmamıştır. Kurul başkanı MBK tarafından tespit edilirken, Adalet Divanı başsavcısıyla yardımcıları Yüksek Soruşturma Kurulu üyelerinin arasından, Yüksek Adalet Divanı başkanı da yine MBK tarafından tayin edilmişlerdir (Arıkan, 2002).

1. Yüksek Soruşturma Kurulu'nun İddiaları

Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Samet Ağaoğlu, Refik Koraltan ve Sıtkı Yırcalı'nın da aralarında bulunduğu 46 kişi hakkında 27 Mayıs darbesinden önceki dönemde parayla milis teşkilatı kurdukları ve halkı silahlandırdıkları gerekçesiyle 1960 yılının Ağustos ayında Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından inceleme başlatıldı.

Yüksek Soruşturma Kurulu'nun iddialarına göre, Başta Celal Bayar ve Adnan Menderes olmak üzere DP'lilerin iktidarı ellerinde tutabilmek için bir polis rejimi kurmaya ve menfaatle beslenen taraftar kitlesini ellerinde tutmaya çalışıyorlardı. 5 Mayıs 1960'ta Kızılay'da yaşanan olaylardan sonra Bayar'ın İçişleri Bakanı Namık Gedik'e "*Şimdi Kızılay'a gideceksin, megafonla bağıracaksın veya bağırırsınlar. Protestocular bir tarafa halk bir tarafa ayrıldıktan sonra protestoculara ateş açtıracaksın*" dediğini,² Adnan Menderes'in 17 Mayıs 1960 tarihli Manisa mitinginde "*ayak patırtısı ile bir avuç çocuğun sokak toplantısı devam ederse hatırlatayım ki çok fena akıbetler kendilerini beklemektedir*" sözünü ve yine Menderes'in "*ihtilali yalnız muhalefet yapmaz. İktidar da ihtilal yapar ve iktidarın yapacağı ihtilal daha*

² Celal Bayar'ın yargılanması ve savunmasıyla ilgili olarak bkz. İlyas Topçu, "İstanbul-Ankara Olayları Davası'nda Celal Bayar'ın Yargılanması," *Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, İKSAD Yayınevi, Ankara, 2020, s. 370.

korkunç olur” sözleri hatırlatılarak, iç dünyalarının dışa vurması olarak değerlendiriliyordu (BCA. 010.09.302.927.3.).

Devamında iktidarda kalmak için her türlü çareyi arayan DP’li yöneticilerin, muayyen gurupları silahlandırdıkları, memleketteki inzibat birlikleri, polis birlikleri ve jandarma teşkilatının bu şahıslar tarafından ayrı ayrı ele alınarak yeni silahlarla donatıldıkları iddia ediliyordu. Polis birliklerinin bünyesinde değişiklikler düşünüldüğü, bunlara zırlı ve vurucu ekiplerin ilavesinin kararlaştırıldığı, ayrıca bu birliklerde görev yapan polisler maaşlarından ayrı verilmekte olan tazminatın 300 liraya çıkartılması için kanun hazırlandığı da iddialar arasındaydı. Doğrudan Celal Bayar’la ilgili olarak, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı’na takviyeler yaptığı, Amerikan yardımlarından sağlanan M24 tanklarının da bu kadroya dahil edildiği, ayrıca Çankaya Köşkü’nün etrafına bir jandarma taburu da getirttiği iddia edilmekteydi.

Adnan Menderes’in de DP gurup toplantılarında sürekli sert tedbirlerden bahsettiği ve guruptan aldığı cesaretle 8 Mayıs 1960 tarihli tamimle: *“CHP Gençlik Kollarının bir isyan ve kıyam hareketi hazırlığında olduğu, teşkilatlarının her an uyanık ve dimdik ayakta durması gerektiği, şüpheli bütün hareketlerin gözden kaçırılmadan tehlikeli bir teşebbüs durumunda derhal mahalli makamlara haber verilmesi gerektiği”* uyarısı yaptığı sözleri hatırlatılıyordu. Bu tamimin DP Genel İdare Kurulunda kaleme alındığı, Menderes tarafından teşkilatlara göndertildiği ve Genel İdare Kurulunun böyle bir tamimin teşkilatlarda yaratacağı tepki ve faaliyetleri önleyici hiçbir tedbir almamakla tasvip etmiş olduklarını, ayrıca Menderes’in kendi çetesine direktif veren bir reis gibi davrandığı iddia ediliyordu.

İskenderun’da DP İl Merkezinde gizli toplantılar yapıldığı, her ne pahasına olursa olsun seçimi kazanmak için CHP’lilerin dövülmesi ve icabında yok edilmesinin kararlaştırıldığı, DP’nin ocak, bucak başkanları ile muhtarlar ve partililerden oluşan bir teşkilatın kurulduğu ve kendilerine silah-mermi dağıtıldığı da iddia ediliyordu. Mersin’de ise partililerden teşkilatlar kurulduğu, bazılarına silah verildiği ve bu şahısların resmi müesseselere yerleştirildiği iddialar arasındaydı (BCA. 010.09.302.927.3.).

2. Yüksek Soruşturma Kurulu Tutanaklarında Şahit Beyanları

Yukarıda belirtilen iddialar doğrultusunda soruşturma yürüten Yüksek Soruşturma Kurulu bir taraftan şahitlerin ifadelerini alırken, bir taraftan da resmi kurumlardan konuyla ilgili bilgi toplamaya çalışıyordu. Bu doğrultuda

Kurmay Albay Şinasi Orel tarafından 2. Numaralı Soruşturma Kurulu Başkanlığı'na gönderilen 5 Ağustos 1960 tarihli yazıda, Harp Okulu yakınlarında Alacaklı Köyü civarında Ahmet Salih Korur'a ait çiftlikte 15 tabancanın bulunduğu, Ankara Valisi Dilaver Argun'un belediye temizlik işleri genel müdürü Kazım Güderi ile yaptığı telefon konuşmasında Kazım Güderi'nin Dilaver Argun'a: "150 kişilik silahlı kuvvetle daima emrinizdeyim" dediğini ve Ekrem Küskü adındaki Ankara Seyranbağları DP ilçe başkanının evinde bir tabanca ve bir tüfek bulunduğu şeklinde ihbarlar aldıklarını belirtiyordu (BCA. 010.09.300.920.1.8.). Bu iddiayla alakalı olarak 13 Ağustos 1960'ta Tümgeneral Cemal Madanoğlu imzasıyla 2. Soruşturma Kurulu Başkanlığı'na gönderilen yazıda, Ankara Valisi Dilaver Argun'un belediye temizlik işleri genel müdürü Kazım Güderi ile yaptığı telefon konuşmasının Emniyet Müdürlüğü kanalıyla yaptırılan inceleme neticesinde doğru çıkmadığı ifade ediliyordu (BCA. 010.09.300.920.1.5.).

2. Numaralı Soruşturma Kurulu Başkanlığı'nca 1 Ağustos 1960'ta istihbarat teşkilatı MAH'tan³ DP'lilerin silah kaçakçılığı yaptığı ve halkı silahlandığı iddiasıyla ilgili görüşü soruldu. 25 Ağustos tarihinde MAH tarafından verilen cevabi yazıda, DP ileri gelenlerinin silah kaçakçılığı yaptığına dair herhangi bir bilgi bulunmadığı fakat eski DP milletvekillerinden Halis Öztürk, Kasım Küfrevi ve Selahattin İnan'ın silah kaçakçılığı yaptıkları veya bölgeleri halkına silah temin ettikleri intibahını veren bilgilerin mevcut olduğu belirtiliyordu. Bu duyumlarla ilgili yapılan açıklamalarda, Halis Öztürk'ün 1951 yılı Nisan ve Mayıs aylarında Ankara'dan Ağrı'ya giderken Sivas'ta temin ettiği muhtelif cins 12-16 adet tüfeği bavullara yerleştirmek suretiyle Tutak ilçesi Begdo ve Karakuyu köylerine götürdüğünün duyulduğu, tüfeklerden birisini Tutak'ın Yeniköy'ünde oturan Abdülkerim oğlu Derviş'e vermiş olduğunun duyulduğu fakat bu bilginin teyit edilmediği ifade ediliyordu. Bitlis sabık milletvekili Selahattin İnan'ın 1951 yılında Halis Öztürk'e bir makineli tabanca gönderdiğinin de duyulduğu fakat bu bilginin de teyit edilmediği belirtiliyordu. Malazgirt doğumlu Ziraat Mühendisi Ömer Aras isimli bir şahıs tarafından, 1952 yılı Nisan ayında Ankara Emniyet Başmüfettişliğine yapılan

³ Cumhuriyet döneminin ilk istihbarat teşkilatı olan "Millî Emniyet Hizmeti" (MEH ya da MAH) 6 Ocak 1926 tarihinde kuruldu. 06 Temmuz 1965 tarih ve 644 sayılı "Millî İstihbarat Teşkilât Kanunu" çıkarıldı ve 22 Temmuz 1965 tarihinde yürürlüğe giren bu kanun ile Başbakanlığa bağlı olarak 'Millî İstihbarat Teşkilâtı' (MİT) kuruldu. Millî Emniyet Hizmetleri (MAH) ise, aynı adla Başkanlık halinde Haber Toplama Ünitesi olarak MİT bünyesinde bırakıldı (Topçu, 2019).

ihbarda, Halis Öztürk'ün 1952 yılı Nisan ayında ordu depolarından adamları vasıtasıyla çaldığı 5-6 hafif makinalı tüfek, çok sayıda sandıklar içerisinde mermi ve 500 adet piyade tüfeğini Tutak'ın Karakuyu köyünde sakladığı ifade ediliyordu. Bununla birlikte MAH raporunda, ihbarı yapan muhbirin silahların hangi depolardan çalındığını net olarak ifade edemediği ve de o tarihlerde ordu depolarında böyle bir hırsızlık yapıp yapılmadığına dair her hangi bir bilgiye ulaşılamadığı belirtilmekteydi.

Yine Yüksek Soruşturma Kurulu kayıtlarında, Ömer Aras isimli şahıs tarafından Ankara Samanpazarı Saraçlar Caddesi No:31'de Osman Lütfi Özgül isimli bir şahsın Halis Öztürk'e silah temin ettiği ihbarı geldiği belirtilmektedir. Lütfi Özgül'ün kendisine parola ile müracaat eden Halis Öztürk'ün adamlarına silah temin ettiğinin tespit edildiği iddia edilmekteydi. 1955 yılı ortalarında alınan bir haberde de Kırıkkale pirinç fabrikasında çalışan Halil Dilmen adlı şahsın silah temin etmek gayesiyle Halis Öztürk tarafından mezkur yere yerleştirilmiş olduğuna dair duyular alınsa da bu haberin doğruluğunun teyit edilemediği belirtiliyordu (BCA. 010.09.300.920.1.20.). 27 Mayıs darbesinden sonra Diyarbakır'a giderken yolda yakalanan Selahattin İnan'ın arabasında silah bulunduğu, Kasım Küfrevi'nin ise İstanbul'daki evinde 31 Mayıs 1960'ta yapılan aramada silah ve mermilerin yanı sıra Avrupa ve Amerika'daki silah fabrikalarıyla olan yazışmaları ve de fabrikalardan alınan faturaların ele geçirildiği belirtilmekteydi (BCA. 010.09.300.920.1.21.).

2. Numaralı Soruşturma Kurulu 1 Ağustos 1960'ta İçişleri Bakanlığı'na (BCA. 010.09.300.920.1.24.), Tarım Bakanlığı'na (BCA. 010.09.300.920.1.26.), Ziraat Bakanlığı'na (BCA. 010.09.300.920.1.38.), Emniyet Genel Müdürlüğü'ne (BCA. 010.09.300.920.1.22.) ve Emniyet Baş Müfettişliği'ne (BCA. 010.09.300.920.1.34.), 22 Ağustos 1960'ta da İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne (BCA. 010.09.300.920.1.25.), Jandarma Genel Komutanlığı'na iddialarla ilgili görüş sordu. Verilen cevabi yazılarda söz konusu iddialarla ilgili herhangi bir bilgi ve evrakın olmadığı ifade edildi (BCA. 010.09.300.920.1.9.). Aynı tarihli bütün valiliklere gönderilen bir başka yazıyla, vilayetlerinde sakıt iktidarın silah kaçakçılığı ve halkı silahlandırdığına dair herhangi bir bilgi olup olmadığı soruldu (BCA. 010.09.300.918.1.).

2 Numaralı Yüksek Soruşturma Kurulu'nca yürütülen halkı silahlandırma soruşturmasında en önemli dayanağı Devlet Demiryolları Hastanesi'nde biyokimya uzmanı olarak görev yapan Kimyager Şevket

Artamlı'ya ait raporlardı. 11 Temmuz 1960'ta TBMM Hukuk Müşaviri Hasan Gürsel imzasıyla Yüksek Soruşturma Kurulu'na gönderilen (BCA. 010.09.300.920.1.53.) ve soruşturmada dikkate alınması istenilen raporda "kanlı tertip" notuyla Adnan Menderes'in 27 Mayıs darbesinden önce çıktığı Batı Anadolu gezisiyle ilgili akıl almaz iddiaların bulunduğu görülmektedir. Artamlı Menderes'in Batı Anadolu gezisinden önceki DP toplantısında: "göreceksiniz her şey mükemmel olacak, bana biraz mühlet verin benim de bir sırrım var" dediğini, ardından da Menderes'i karşılamak için giden milletvekillerinin ciddi miktarda para ve depolarda saklı silahları dağıttıklarını iddia ediyordu. Devamında:

"Orada bulunan vatanseverlerin listesini hazırlayarak sahte zabıtlar tanzim etmişler. Menderes Konya'da böyle karşılanacak, gövde gösterisiyle vatanseverleri imha ile nihayetlendirilecek, bu zaferlerinden sonra Ankara'ya dönecek olan Menderes'in arkasından muhtelif yerlerden gelecek olan kamyonlar dolusu silahlı partizanlar kuvvet gösterisi yapacaklar. Evvela İnönü'yü sürgüne yollayacak, 10-15 kişiyi idam edecek, Harbiyelileri ve bir kısım subayları imha edecek, listelerinde bulunan vatanseverleri de parçalamaya kararlıymışlar" diyordu (BCA. 010.09.300.920.1.51.).

Söz konusu raporun ardından Salim Ertem başkanlığında 1 Ağustos 1960'ta toplanan 2 Numaralı Soruşturma Kurulu, iddia sahibi Şevket Artamlı'nın ifadesinin alınmasına, Celal Bayar, Adnan Menderes, Sıtkı Yırcalı ve Fatin Rüştü Zorlu'nun sorgulanmasına karar verdi (BCA. 010.09.300.920.1.54.). Şevket Artamlı 1 Ağustos'ta Soruşturma Kurulu'nda dinlendi. Söz konusu raporlar ve imzanın kendisine ait olduğunu belirtti. "Kanlı tertip" notuyla anlatılanların ihbarlardan sızan haberlere dayanılarak yazıldığını fakat bu haberleri nerden ve kimden aldığını hatırlamadığını ifade etti (BCA. 010.09.300.920.1.57.).

Şahit olarak dinlenen DP gençlik teşkilatı mensuplarından Kamil Mert, parti teşkilatlarından silahlanmaya dair ya da sivil halka yönelik polisle birlikte hareket edilecek şekilde gençlik teşkilatına sahte polis hüviyetinin verildiğine dair hiçbir malumatı olmadığını, darbeden sonra bu iddiaları duyduğunu ve şaşırıldığını söyledi. Sadece Ankara'da örfi idare ilan edildikten sonra DP Gençlik Kolu Teşkilatına dışarı çıkma serbestisi için 12 adet kart verildiğini, bu kartların parti ile alakası olmayan kişilere verildiğini duyduğunu ifade etti (BCA. 010.09.300.920.1.59.). DP teşkilatı mensuplarından Kemal Kuter, Recep Aktan, Nuri Vural, Niyazi Esentürk,

Hamdi Türesin, Haşim Çağatay, Edip Erten ve Recep Aktan da ifadelerinde Kamil Mert gibi iddialarla ilgili herhangi bir bilgi ve malumata sahip olmadıklarını söylediler (BCA. 010.09.300.920.1.60.). 1959'da parti teşkilatından ihraç edilmiş olan Osman Hüroğlu da benzer şekilde ifade verdikten sonra ek olarak, söz konusu iddialar gerçek olmuş olsa bile bu durumda kendilerinin haberdar olamayacağını, çok güvenilen parti mensuplarına bu hususta vazife verilebileceğini söyledi (BCA. 010.09.300.920.1.64.).

Darbeden önce Altındağ Emniyet Amirliğinde görevli polis memuru İbrahim Bostancı, DP'lilerin halkı silahlandırdıklarına ve parti teşkilatı mensuplarına polis elbisesi verildiğine dair bir şey duymadığını fakat yaşadığı bir hadisenin bu konuyla alakalı olabileceğini söyleyerek hadiseyi anlattı:

“Örfi idarenin ilanından birkaç gün evvel gece yasağı kontrolünde yanımda Başkomiser Mustafa Aksoy olduğu halde Abidin Arslan adındaki şahsın caddede dolaştığını gördüm. Kendisini çevirdim çünkü gece yasağı başlamıştı. Serbest geziş kartını sordum, bana ‘ben yabancı değilim, sizdenim’ dedi. Polis olmadığını anladığım şahsın hüviyetini sordum, cebinden ‘polis vazifesine salahiyetlidir’ yazılı mühürlü bir kart çıkardı. Mührün üzerinde açık isim yazılı değildi, imzayı da tanıyamadım. Ayrıca üzerinde taşıma vesikası bulunan 7,65’lik bir tabanca vardı. Kendisini en yakın karakola götürdüm. Fakat gece yarısı Müdür Muavini İsmail Küntay’ın emriyle serbest bıraktık” dedi (BCA. 010.09.300.920.1.68.).

Şahitlerin dinlenerek yazılı ifadelerinin alınmasından sonra Fatin Rüştü Zorlu’nun da ifadesine başvuruldu. Zorlu ifadesinde, parti ve hükümet teşkilatlarının ayrı telakki edilmesi sebebiyle parti teşkilatlarına gönderilen tamimlerin hükümetten geçmediğini, bu nedenle iddialar ve suçlamalar hakkında herhangi bir malumatı olmadığını söyledi (BCA. 010.09.300.920.1.72.). Sabık Başbakanlık müsteşarı Ahmet Salih Korur ise kendisin sabık başbakan ile çok yakın telakki edildiğini, oysa on yıllık süre zarfında hiçbir toplantıda bulunmadığını, sıfatı itibariyle parti çalışmalarından da haberi olmadığını belirtti (BCA. 010.09.300.920.1.63.).

27 Mayıs darbesinden önce Ankara Valisi olarak görev yapan Dilaver Argun da ifadesine başvuru arasında. İfadesinde, silah vesikalarının valilik tarafından verildiğini fakat 1960 yılı Mart ayından itibaren önceki aylara göre kısıtlamaya tabi tutulduğunu, Dahiliye Vekaleti’nden izin

alınmadan kimseye silah vesikasının verilmemesi talimatının verildiğini söyledi. Bu emirden sonra kendisinin sadece iki kişiye silah ruhsatı verdiğini, bunların dışında kendisinin yerine silah ruhsatlarını imzalayan Ahmet Paftalı ve vali muavini tarafından ayrıca verilmiş vesikalar varsa bilmediğini söyledi. Son olarak emniyet teşkilatında motorlu ve zırhlı polis birliklerinin kurulacağını, bunun Dahiliye Vekaleti'nin tasavvuru olduğunu, bunun için bir heyetin Viyana'ya gideceğini Emniyet Müdürü Cemal Gökten'dan duyduğunu, zirai mücadele için alınan ve dağıtıldığı iddia edilen silahlardan haberinin olmadığını belirtti (BCA. 010.09.300.920.1.74.).

3. Adnan Menderes ve Celal Bayar'ın Savunmaları ve Haklarında Verilen Karar

3 Ekim 1960 tarihinde Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanvekili İbrahim Senil'in başkanlığında toplanarak, sivil halkın silahlandırılması, silah kaçakçılığı, silah taşıma ve bulundurma suçlarının tahkiki ile vazifelendirilmiş olan 2 numaralı Soruşturma Kurulu'nun 2 Ekim 1960 tarihli raporunu inceleyerek karara bağladı. Karar metninin ilk kısımlarında olaylar hakkında bilgi verilirken, DP iktidarına ve yöneticilerine yönelik ağır ithamlar birer birer sıralandı. Başta Celal Bayar ve Adnan Menderes olmak üzere DP'lilerin iktidarı ellerinde tutabilmek için bir polis rejimi kurmaya ve menfaatle beslenen taraftar kitlesini ellerinde tutmaya çalıştıkları iddiaları yer alıyordu (BCA. 010.09.302.927.3.).

Bayar savunmasında, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayına takviyeler yaptırdığı, Amerikan yardımlarından sağlanan M24 tanklarının da bu kadroya dahil edildiği, ayrıca Çankaya Köşkü'nün etrafına bir jandarma taburu da getirtilmesinden ve buna benzer askeri ve teknik meselelerden kendisinin haberi olmadığını söyledi. Ayrıca kurulması istenilen jandarma birliklerine verilen silahlardan da haberi olmadığını belirtti (BCA. 010.09.299.914.2.).

Menderes savunmasında, 8 Mayıs 1960 tarihli tamimle ilgili olarak, genel başkan olması hasebiyle bu şekilde tamimler yapma yetkisi olduğunu, bunun gizli bir tamim olmadığını ve öğrenci olaylarının bir merkezden idare edildiğini, muhalefetin bir tertip peşinde bulunduğu fikrinden hareket edilerek propagandalara karşı parti kademelerini uyanık bulundurmak istediğini ifade etti. Kendisinin yaptığı seyahatlerde maksadının İstanbul ve Ankara'daki olaylarla ilgili halkı bilgilendirmek olduğunu: *"eğer bir tertip peşinde olmuş olsaydım Ankara'dan ayrılmazdım. Eskişehir'de seçim nutku yaptım ve bir seçimin çok yakın olduğunu umumi efkara duyurdum"* dedi. Cumhurbaşkanı

Bayar'ın muhafız alayının takviyesiyle ilgili herhangi bir malumatı olmadığını, polis teşkilatında yapılması düşünülen takviyelerin uzun zamandan beri mevzu bahis olduğunu, Jandarma birlikleriyle ilgili iddiaların da teşkilatın kendi kararlarıyla alakalı olduğunu söyledi. Zirai mücadele maksadıyla bir yerlere silah gönderilmesi hakkında ise bilgisi olmadığını belirtti (BCA. 010.09.299.914.2.).

Yüksek Soruşturma Kurulu dosyasının kararlar kısmında Bayar ve Menderes'le ilgili olarak son iki yıl içerisinde her konuda mutabık oldukları ifade ediliyordu. Her iki sanığın da kolluk kuvvetlerinin takviyesinde ve bunların seferi teçhizatla donatılmasında direktif veren makamda oldukları, Menderes'in 3671 sayılı ve 8 Mayıs 1960 tarihli tamimi ile kendi partililerini karşı taraf aleyhinde kati mücadeleye teşvik ettiği iddia ediliyordu. Celal Bayar'ın savunmasında, bütün yapılan işlere ait mesuliyetin hükümete ait olduğunu, Menderes ise, gayesinin sadece halkı uyarmaktan ve bir seçime hazırlamaktan ibaret olduğunu söylemekle iddia edilen olayların mevcut olduğunu kabul ettiklerini göstermektedir deniliyordu. Bu nedenle Celal Bayar ve Adnan Menderes fiil ve hareketlerinin TCK'nın 149/1 ve 173/3. Maddelerine uyduğuna ittifakla karar verildiği belirtiliyordu (BCA. 010.09.302.927.3.).

4. Diğer Sanıklar Hakkında Verilen Kararlar

Sakıt Bitlis Milletvekili Selahaddin İnan'ın darbeden sonra evinde yapılan aramada, 4 eski Amerikan askeri elbisesi, 7,65 ve 6,35 çapında birer tabanca, bir tüfek, 6,35 çapında işaret tabancası, 5/4 çapında av tüfeği, çift namlulu bir av tüfeği, 12 kutu av fişegi, 9 mm'lik yüz adet mermi, 7,65 mm'lik yüz mermi, tüfeğe ait 48 adet mermi, 7,65'lik 17 adet mermi, 300 adet av tüfeği kapsülü bulunduğu belirtilerek; Selahaddin İnan'ın askeri eşya ve kaçak sigara kağıdı buldurmak suçundan muhakeme edilmesine ittifakla karar verildi (BCA. 010.09.302.927.3.).

Yüksek Soruşturma Kurulu kararlarında DP Genel İdare Kurul Üyeleriyle ilgili olarak, *“8 Mayıs 1960 tarihli tamimden mesul olmaları gerektiği, bu tamimin teşkilatta yaratacağı vahim neticeler nedeniyle önlenmesi mümkün iken buna tevessül edilmemiş ve tamimin icapları tasvip olunmuştur”* deniliyordu. Bu nedenle de DP Genel İdare Kurulunu teşkil eden sanıkların fiillerinin TCK'nın 149/1, 173/3 maddelerine uyduğundan tahkikat açılmasına karar verildi (BCA. 010.09.302.927.3.).

İskenderun'daki olaylarla ilgili olarak, 27 Mayıs darbesi öncesinde Seçimin yaklaşması sebebiyle gizli toplantılar yapıldığını, Ankara'yla yapılan temaslar neticesinde partinin gerek seçim esnasında, gerekse sair zamanlarda kuracağı gizli teşkilat mensuplarına 223 adet silah ve bir hayli mermi dağıtıldığı Mehmet Kaya adındaki bir şahsın ifadesine dayandırılarak iddia ediliyordu. Darbe sonrasında bu şahısların bir araya gelmemelerinden dolayı tabancaların bulunmadığı belirtiliyordu. Ayrıca gayri kanuni yollara sapan muhalefete karşı kendilerinin de aynı taktiği kullanacakları, bir teşkilat kurarak adam, para ve silah gibi vasıtalara başvuracaklarını, DP aleyhtarı olanların ve muhaliflerin dövülmesi gerektiği, dövenlerin emniyet ve savcılık tarafından serbest bırakılacaklarını çünkü iki yerin de parti emrinde olduğunu söyledikleri iddia edilmekteydi. Yüksek Soruşturma Kurulu tutanaklarında, İskenderun'daki olaylara paralel Mersin'de benzer faaliyetler görüldüğü iddia ediliyordu.

2 Numaralı Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından yürütülen soruşturmada, şahitler ve iddialar dinlenmiş, sanıkların da ifadelerine başvurulduktan sonra karar verildi. Haklarında son tahkikat açılmasına karar verilen sanıkların 3 sayılı kanunun 8 ve 14. maddeleri gereğince tutuklu olarak Yüksek Adalet Divanı'na sevklerine, bunlardan tutuklu olmayanlar hakkında ise tevkif müzakeresi çıkartılmasına 3 Ekim 1960 tarihinde karar verildi (BCA. 010.09.302.927.3.).

Halkı silahlandırma ve buna iştirak etmek suçundan tutuklu bulunan Adnan Menderes, Celal Bayar ve DP'li diğer sanıklar hakkında Yüksek Soruşturma Kurulu'nun 03 Ekim 1960 gün ve 15/11 sayılı kararnamesi ile açılan amme davası üzerine Yüksek Adalet Divanına tevdi edilen dosya, Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkındaki 22.04.1962 tarih ve 44 sayılı kanun gereğince (karara bağlanmamış dosyalar) Anayasa Mahkemesi'ne tevdi edildi. Mahkeme sanıklardan Adnan Menderes ve Tevfik İleri'nin ölmüş olmalarından dolayı haklarındaki davanın TCK 96. Madde uyarınca düşürülmesine; diğer sanıklar hakkındaki kamu davasının TCK 97. Maddesi uyarınca ortadan kaldırılmasına, sanıklardan Celal Bayar, Refik Koraltan, Muzaffer Kurbanoglu ve Hüseyin Fırat haklarındaki tevkif müzakerelerinin geri alınmasına ve başka bir sebepten tutukluluk halleri yoksa hemen salıverilmelerine oy çokluğu ile 8 Mart 1963 tarihinde karar verdi (BCA. 010.09.302.927.3.). Anayasa Mahkemesi'nin bu kararıyla 27 Mayıs darbesinin ardından Ağustos ayında başlayan halkı silahlandırma adıyla yürütülen kamu davası, kapanmış oldu.

SONUÇ

27 Mayıs darbesinden sonra Demokrat Partililer hakkında çok sayıda iddia ortaya atıldı. Bu iddialarla ilgili öncelikle Yüksek Soruşturma Kurulu tahkikat başlatarak sanık ve tanıkların ifadelerini alacak, ardından söz konusu suçlamayla ilgili Yüksek Adalet Divanı tarafından yargılama yapılacaktı. Ağustos ayında 2 Numaralı Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından başlatılan “Halkı Silahlandırma Davası” 3 Ekim 1960 tarihinde karara bağlandı. İki aylık süre zarfından bir taraftan devletin bütün resmi kurumlarından konuyla ilgili bilgi ve belge sorulurken, diğer taraftan ortaya atılan iddialarla ilgili şahitler dinlendi. Ardından da başta Menderes, Bayar ve Zorlu olmak üzere DP’li sanıkların ifadeleri alındı.

Yüksek Soruşturma Kurulu yürüttüğü tahkikat neticesinde sanıklar hakkında son tahkikatın açılmasına karar vererek dosyayı Yüksek Adalet Divanı’na gönderdi. Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkındaki 22.04.1962 tarih ve 44 sayılı kanun gereğince de dava dosyası Anayasa Mahkemesi’ne tevdi edildi. Mahkeme, 8 Mart 1953’te, sanıklardan Adnan Menderes ve Tevfik İleri’nin ölmüş olmalarından dolayı haklarındaki davanın düşürülmesine, diğer sanıkların da söz konusu davadan beraatına karar verdi. Böylelikle “Halkı Silahlandırma Davası” adıyla açılan soruşturma ve yapılan suçlamaların tamamı düşmüş oldu.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

- BCA. 010.09.300.920.1.8.
BCA. 010.09.300.920.1.5.
BCA. 010.09.300.920.1.20.
BCA. 010.09.300.920.1.21.
BCA. 010.09.300.920.1.24.
BCA. 010.09.300.920.1.26.
BCA. 010.09.300.920.1.38.
BCA. 010.09.300.920.1.22.
BCA. 010.09.300.920.1.34.
BCA. 010.09.300.920.1.25.
BCA. 010.09.300.920.1.9.
BCA. 010.09.300.918.1.
BCA. 010.09.300.920.1.53.
BCA. 010.09.300.920.1.51.
BCA. 010.09.300.920.1.54.
BCA. 010.09.300.920.1.57.
BCA. 010.09.300.920.1.59.
BCA. 010.09.300.920.1.60.
BCA. 010.09.300.920.1.64.
BCA. 010.09.300.920.1.68.
BCA. 010.09.300.920.1.72.
BCA. 010.09.300.920.1.63.
BCA. 010.09.300.920.1.74.
BCA. 010.09.302.927.3.
BCA. 010.09.299.914.2.

2. Telif Eserler

- Arıkan, M. (2002). “27 Mayıs Anayasayı İhlal Davası iddianamesi üzerine bazı tespit ve düşünceler,” *Türkler Ansiklopedisi*, 17. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 74-84.
- Burçak, R. S. (1998) *On yılın anıları (1950-1960)*, Ankara: Nurol Matbaacılık.
- Kili, S.- Şeref A. G. (1985). *Türk Anayasa metinleri (Senedi İttifaktan günümüze)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Topçu, İ. ve Topçu S. A. (2017). Adnan Menderes’in yargılanması ve idamı, *Akademik Bakış Dergisi*, (61), s. 59-80.
- Topçu, İ. (2019). *Diplomasi, politika ve değişen dengeler Demokrat Parti döneminde Türkiye İsrail ilişkileri*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

- Topçu, İ. (2019). İstanbul ve Ankara olayları ve Demokrat Parti Hükümeti'nin uygulamaları,” *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 2018, s. 715-132.
- Topçu, İ. (2020). “İstanbul-Ankara Olayları Davası'nda Celal Bayar'ın yargılanması,” *Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, Ankara: İKSAD Yayınevi,.

BÖLÜM 3
CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE-SSCB
İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN DEĞİŞİMLER (1923-1960)

Dr. Ercan KOSTAK¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14547201>

¹ Hava Kuvvetleri Komutanlığı, ekostak14@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0001-7135-9676.

GİRİŞ

Osmanlı-Rus ilişkileri, 16. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında yaşanan savaşlara ve çetin mücadelelere sahne olmuştur. Bunun temel nedenini, Rusya'nın güney istikametinde yayılma isteğinin Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkarları ile çatışması teşkil etmiştir. Diğer taraftan birçok bölgeye sahip olma arzusu da bahse konu ülkelerin devamlı birbirleriyle çatışmasına zemin oluşturmuştur. 1917 yılında yaşanan Bolşevik Devrimi'nin sebep olduğu iktidar değişimi yakın ilişkilerin ve iş birliğinin başlangıcını oluşturmuştur (Büyükkacı, 2008: s. 120).

Rusya, Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin yanında hareket etmiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun da yer aldığı Almanya ve desteklediği ülkeler ile savaşmıştır. Rusya bu savaşı 1917 yılına kadar sürdürmüştür. Bu yılda ortaya çıkan Bolşevik İhtilali, Çarlık rejiminin sonunu getirmiş ve yerine sosyalist bir düzene geçilmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) bu rejim değişikliğini takiben Brest-Litovsk Antlaşması ile savaştan çekilmiştir. Bolşeviklerin Rus Çarı'nı tutuklayıp iktidara el koymaları, müttefiklik yaptıkları ülkelerle aralarının bozulmasına yol açmıştır (Akarşlan, 1990: s. 40).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Çarlık Rusya'nın yerine geçen Kızıl Rusya/Komünist SSCB ile Türkiye'nin dış politikasının temelini dostane ilişkiler oluşturmuştur. Her iki devlet emperyalizme karşı olmalarına karşın İkinci Dünya Savaşı'nı takiben SSCB öncülü Çarlık Rusya'sının yolundan giderek emperyalist politikalar yürütmüştür (Erkilet, 1945: s. 21).

30 Ekim 1918 tarihinde yürürlüğe giren Mondros Mütarekesi doğrultusunda savaşta yenilen Osmanlı İmparatorluğu işgalci devletlerin kuşatması altına girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Brest-Litovsk Antlaşması ile sahip olduğu Kars, Ardahan ve Batum'u geri vererek 1914 yılı sınırlarına çekilmek durumunda kalmıştır. Bu bölge Ermeniler ile Gürcülerin yeniden işgaline uğramıştır (Arşlan, July 2019: s. 106).

Yakınlaşma Safhası

Millî Mücadele döneminde (1919-1923) Türkiye ile SSCB karşı karşıya buldukları duruma istinaden birbirlerine yaklaşmışlardır. Türkiye Büyük

Millet Meclisi'nin açılmasına kadar iki ülkeye ait birçok heyet iki taraflı ziyaretler gerçekleştirmişler; silah, malzeme, para, yiyecek ve sağlık ekipmanı yardımını karşılıklı yapmışlardır. Bahse konu dönemde yardımların çoğunluğunun SSCB'den Türkiye'ye yapıldığı anlaşılmaktadır (Benhür, 2008: s. 278). SSCB tarafından yapılan bu yardımlar; 54 adet top, 327 adet makineli tüfek, 39.275 adet tüfek, 62.986.000 adet tüfek mermisi, 4.000 adet şarapnel, 1.000 atımlık top barutu, 4.000 adet el bombası, 1.500 adet kılıç ve 20.000 adet gaz maskesi olmuştur (Korkmaz, 2022: s. 150; Önsoy, 2002: ss. 320-330).

İstiklal Savaşı sürerken 16 Mart 1921 tarihinde Türkiye ile SSCB arasında Moskova Antlaşması imzalanmıştır (Gürün, 2010: s. 68-69; Soysal, Cilt: 1, 2000: ss. 33-38). SSCB, Gürcistan ve Ukrayna delegelerinden teşekkül eden SSCB delegasyonu, Lozan Konferansı esnasında gerçekleştirilen Boğazlar'a ilişkin müzakerelerde yer almıştır (Tellal, 2019: s. 175). SSCB, Türkiye'nin Boğazlar üzerinde kesinlikle hak ve söz sahibi olması gerektiğine yönelik tezi savunarak destek vermiş (Gürün, 1983: s. 47), 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması yürürlüğe konmuştur (Soysal, Cilt: 1, 2000: ss. 67-244).

Moskova Antlaşması ile başlayan ve savaşın ardından da süren dostluk sonucunda Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması 17 Aralık 1925 tarihinde imzalanmıştır (Bilge, 1992: ss. 98-101; Soysal, Cilt: 1, 2000: ss. 268-270). Anlaşmanın ardından 11 Mart 1927 tarihinde imzalanan Ticaret ve Seyrüsefa Antlaşması doğrultusunda, ülkeler arasında yapılacak ticaretin hukuk boyutu da ortaya konularak ilişkiler geliştirilmiştir. SSCB ile ilişkiler, 1920'li ve 1930'lu yıllarda iş birliği ve dostluk havasında geçmiştir. İki ülke, dönemin uluslararası gelişmeleri olan Milletler Cemiyeti'ne üyelik, Silahsızlanma Konferansı, Briand-Kellogg Paketi ve Litvinov Protokolü sırasında birliktelik sergilemişlerdir (Çelikipala, 2008: ss. 208-209).

1932 yılında SSCB Hükûmeti'nin davet etmesi neticesinde Başbakan İsmet İnönü SSCB ziyareti gerçekleştirmişlerdir. Ziyaretin sonucunda ülkelerce yürütülen ekonomik ve siyasi ve ilişkilerin incelenmesi amacıyla yeni bir altyapı oluşturulmuştur. Bu ziyaret esnasında, SSCB'nin makine ithali ile sanayi hammaddelerine yönelik Türkiye için toplam 8.000.000 dolar kredi tahsisi kararlaştırılmıştır (Akbıyık, 2012: ss. 424-425).

Türkiye, 18 Temmuz 1932 tarihinde Milletler Cemiyeti'nin üyesi olmuştur. Milletler Cemiyeti'ne katılım SSCB'de memnuniyet yaratmamıştır. SSCB'de oluşan hoşnutsuzluğun nedeni ise, Batılı ülkelerin Türkiye ile iş birliği gerçekleştirmesi kaygısıdır. Ancak yaşanan durum kısa sürmüş, Almanya'nın sahne alması ve Japonya tarafından gerçekleştirilen Mançurya saldırısı, SSCB'nin de 1934 yılında Milletler Cemiyeti'ne katılmasına yol açmıştır. Üyelikler Türkiye-SSCB ilişkilerini geliştirmiştir (Armaoğlu, 2014: s. 302).

Türkiye, 9 Şubat 1934 tarihinde Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'ın katıldığı Balkan Antantı'nı imzalamıştır (Soysal, Cilt: 1, 2000: ss. 454-463). SSCB'nin Türkiye'ye yaptığı uyarılara rağmen Balkan Antantı'nın imzalanması ilişkilerin eskisi gibi olmayacağı sonucunu doğurmuştur. Türkiye, Balkan Antantı'nın altına imza koyarak olası bir Almanya-İtalya yayılcılığına karşı önlem almasının yanı sıra SSCB'nin her istediğini yerine getirmeyeceğini göstermeyi amaçlamıştır. Bu durum ise Türkiye-SSCB ilişkilerinde dönüm noktasını teşkil etmiştir (Karaboran, 2016: s. 87).

20 Temmuz 1936 tarihinde Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi imza edilmiş, TBMM 31 Temmuz 1936 tarihinde bu sözleşmeyi onaylamış, 9 Kasım 1936 tarihinde ise uygulamaya konulmuştur. Protokol gereği Boğazlar'ın askerleştirilmesine 15 Ağustos 1936 tarihinde başlanmıştır. Anlaşma, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin İtalya haricindeki tüm imzacı devletleri tarafından onaylanması ile yürürlüğe girmiştir. İtalya sözleşmeye 1938 yılında imza atmış, Japonya ise 1951 yılında Müttefikler ile imzaladığı San Francisco Antlaşması gereğince sözleşmeden ayrılmıştır (Özersay, 2019: s. 374).

Böylece Boğazlar'da asker bulundurma ve silahlandırma konularında istediğimiz önemli değişiklikler yerine getirilmiştir. Boğazlar'ın askerlerden temizlenmesine yönelik hükümlerin yanında Uluslararası Boğazlar Komisyonu da feshedilmiş, bu bölgenin güvenliğinin sağlanması görevi Türkiye'ye verilmiştir. Bu sözleşme ile, savaş ve ticaret gemilerinin Boğazlar'dan geçiş kriterleri değiştirilmiştir. Bu kriterlere göre, barış döneminde veyahut Türkiye'nin tarafsız olduğu bir savaşta ticaret gemilerinin Boğazlar'dan geçmeleri sağlanmıştır. Türkiye'nin savaşımadığı devletlerin

ticaret gemilerine belirli koşullar çerçevesinde geçme serbestisi verilmesi kararlaştırılmıştır. Savaş gemilerine yönelik geçme serbestisine ise sınır getirilmiştir (Atabey, Eylül 2013: ss. 23-24).

Anlaşmazlık Safhası

1933 yılında Versailles karşıtı yürüttüğü propagandalar sayesinde iktidara gelen Hitler, Almanya'nın dış politika anlayışını değiştirerek (Kılıç, 2022: s. 28) emperyalist emellerini gerçekleştirmek amacıyla yayılmacı politika sürdürmüş ve Avrupa'da savaş rüzgarları esmeye başlamıştır. SSCB-Almanya Saldırmazlık Anlaşması 23 Ağustos 1939 tarihinde imzalanmıştır (Özçelik, Şubat 2010: s. 256).

Almanya, Polonya'ya 1 Eylül 1939 tarihinde saldırarak (Jacobsen, 1989: ss. 9-10) “*Yıldırım Savaşı*” (Blitzkrieg) olarak bilinen savaş yöntemi ile ağırlığı zırhlı kuvvetlerden teşkil 52 tümenlik bir kuvvetini İkinci Dünya Savaşı'na sokmuştur (Armaoğlu, 1999: s. 18). Fransa ve İngiltere, Almanya'nın faaliyetlerini durdurmayacağını anladıkları için bu ülkeye karşı savaş açmışlardır. Geniş bir alana yayılan savaş 1945 yılına kadar sürmüştür (Hart, 2016: s. 978).

Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu'nun ittifak anlaşması gerçekleştirmek maksadıyla, 1 Ekim 1939 tarihinde Moskova'ya ziyareti esnasında, SSCB Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi ile getirilen düzeni değiştirme isteğini ifade etmiştir (Cumhuriyet, 2 Ekim 1939: s. 1; Turan, 2003: s. 266). Ayrıca, Boğazlar'ı müşterek savunma, Karadeniz'e kıyısı bulunmayan ülkelerin savaş gemilerine kapatma gibi Türkiye tarafından kabul görmeyecek bazı teklifler yapmışlar ve görüşmelerden sonuç çıkmamıştır. Müteakiben Türkiye-Fransa-İngiltere arasında üçlü ittifak 19 Ekim 1939 tarihinde imzalanmıştır. Sonuç olarak savaşın sonunda SSCB'ye güven duyulmaması, yalnızca tarihsel tecrübelerden elde edilmiş olarak görülmemelidir (Aydın, 2019: s. 421; Ertem, 2010: ss. 254-255).

Almanya ile SSCB, İkinci Dünya Savaşı devam ederken ters düşünce, SSCB Dostluk Anlaşması'nın yürürlükte kalması için çaba sarf etmiştir. Ancak 1942 yılında yaşanan Stalingrad Savaşları neticesinde SSCB Almanya'ya karşı zafer elde edince, SSCB Türkiye üzerinde uyguladığı baskıyı da artırmıştır. Ardından yaşanan Soğuk Savaş döneminde ABD ile

SSCB'nin başrolü oynadığı Orta Doğu çatışmalarla anılan bir merkez hâline gelmiştir (Dokuyan, Güz 2013: s. 120).

Türkiye, dış politikada SSCB'nin tehditlerine karşı bağımsızlığını koruyabilme anlayışıyla hareket etmiştir. Savaş sonrasında galip devletlerle beraber, BM'nin kurucuları arasında yer almasına karşın savaşın ardından siyasi yalnızlıktan kurtulamamıştır (Oran, 2019: ss. 491-492).

SSCB'nin Türkiye'ye yönelik iyi niyet taşımayan fikirleri, Yalta'da gerçekleştirilen konferansta gün yüzüne çıkmıştır. SSCB lideri Stalin, Montrö'nün geçerliliğinin kalmadığını, değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiş (Bozkurt, 2008: s. 20), Japonya'nın SSCB'den daha fazla haklara sahip olduğunu, sözleşmeyi organize eden Milletler Cemiyeti'nin artık olmadığını ve Türkiye'nin, İkinci Dünya Savaşı esnasında Boğazlar'ın kapatılmasına yönelik yeterli derecede hassasiyet göstermediğini belirtmiştir (Erkin, 1968: s. 266). ABD Başkanı Roosevelt, Stalin'in görüşlerine destek vererek SSCB'nin sıcak denizlere serbest bir şekilde inmesi hakkının olmasını söylemiş, İngiltere Başbakanı Winston Churchill ise daha ölçülü bir yaklaşımla, Türkiye'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruyacak şekilde değişikliklerin yapılması gerektiğini dile getirmiştir (Aydın, 2019: s. 472).

Yalta Konferansı'nın ardından SSCB baskıyı artırmış, 24 Şubat 1945 tarihli Dışişleri Bakanları Molotov-Selim Sarper görüşmesinde, Boğazlar'a ilişkin iki ülke arasında müzakere gerçekleştirilmesi gerektiği gündeme gelmiştir. Sarper, Montrö'nün taraflarının fazla olduğundan bahisle görüşe olumlu yaklaşmayacaklarını ifade etmiştir (Gürün, 2010: s. 272).

Molotov-Sarper, 19 Mart 1945 tarihinde tekrar buluşmuşlar ve SSCB Türkiye'ye bir nota vermiştir. Bu notada, bağımsızlık ile egemenlik haklarından cayması anlamı taşıyan Boğazlar'a ilişkin birtakım imtiyazlar verilmesi; Ardahan ve Kars gibi vilayetlerin verilerek Kuzeydoğu Anadolu sınırında düzenleme yapılması teklif edilmiştir (Açıkalın, October 1947: ss. 487-488). SSCB Hükümeti, savaşın oluşturduğu yeni düzen sebebiyle 17 Aralık 1925 tarihli anlaşmayı kaldırdığını ilan etmiştir (Toprak, Ocak-Haziran 2011: s. 169).

SSCB'nin toprak talebi ile Boğazlar'dan istekleri, tehdidin ulaştığı boyutu açık bir şekilde göstermektedir. SSCB'ye karşı tek güç olabilecek

ABD ile ilişkilerin ilerletilmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü Türkiye, İkinci Dünya Savaşı esnasında yürüttüğü dış politika anlayışı ile yalnız kalmıştır. Türkiye, bu politika sayesinde sıcak savaştan uzak kalmasına rağmen savaşa iştirak eden ülkeler kadar olumsuz etkilenmiş, ekonomisi gerilemiştir (McGhee, 1992: s. 45). Türkiye, yalnız kalmaktan kurtulmak için Batı Bloğu'na yaklaşmayı uygun görmüştür. Çünkü bu blokta SSCB tehdidine karşı destek alabileceği en az onun kadar güçlü bir ABD yer almaktadır (Tanilli, 1999: s. 302).

Türkiye, bahse konu anlaşmanın uzatılması için çaba göstermesine rağmen karşılık görememiştir. 7 Haziran 1945 tarihli görüşmede (Deringil, 1994: s. 252), Molotov yeni talepler sunarak (Ekinci, 1997: ss. 264-265; Erkin, 1980: s. 48); başka bir anlaşma yapılabileceğini, bunun için de 16 Mart 1921 tarihinde imzalanan anlaşma ile belirlenen Türkiye-SSCB sınırına yönelik SSCB lehinde olacak şekilde düzenlemeler yapılmasını, Boğazlar'ın birlikte savunulmasını, SSCB'ye Boğazlar'da üs tahsis edilmesini, Montrö'nün revize edilmesi hususunda mutabakata varılmasını, Ardahan ve Kars'ın, Ermenistan ve Gürcistan'a bırakılmasını teklif etmiştir (Eralp, 1996: s. 103; Toker, 1971; ss. 25-29). Sarper, bu teklifleri Türkiye'nin kabul etmeyeceğini belirtmiş, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile ilgili teklifi ise taraf devletlerin tamamını ilgilendiren bir konu olması nedeniyle geri çevirmiştir (Oran, 1971: ss. 56-57).

Molotov-Sarper ikili görüşmesinin ikincisi 18 Haziran 1945 tarihinde yapılmıştır. Molotov ilk görüşmede sunduğu tekliflerini tekrar ederek ve Ermenistan ile Gürcistan'ın haklarının korunacağından bahsetmiştir (Cumhuriyet, 27 Haziran 1945: s. 1; Tan, 28 Haziran 1945: s. 1). SSCB'nin bu talepleri, savaşın sonunda izlediği yayılma politikasının sonucudur (Bilge, 2014: s. 419). Boğazlar'a ilişkin tehditlerin yöneltilmesi Türkiye'nin, İngiltere ile ABD tarafında yer almasına yol açmıştır (Davutoğlu, 2009: s. 155).

SSCB'nin Boğazlar'a yönelik istekleri, SSCB, İngiltere ve ABD'nin iştirakiyle bir araya gelinen Potsdam Konferansı'nda da gündemi oluşturmuş, bu konuda SSCB ile ABD arasında görüş farklılığı olduğu ortaya çıkmıştır (Bilge, 1992: s. 293). ABD'ye göre, Boğazlar meselesi ABD'nin yanı sıra tüm dünyayı ilgilendirmektedir. SSCB'ye toprak verilmesi sorununu ise Türkiye ile SSCB'nin oturup çözmeleri gerekmektedir (Ülman, 1961: s. 61). ABD,

konferansın ardından bir süre geçtikten sonra bu görüşlerini değiştirerek Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile ilgilenmiştir. Bunun da sebebi, Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler ile SSCB'nin İran'a uyguladığı baskı olarak gösterilmiştir. İran'ın jeopolitik konumu ile petrol kaynaklarının önem arz etmesi ABD'nin SSCB karşısında yürüttüğü ılıman politika anlayışını sorgulamasına sebebiyet vermiştir (Ertem, 2009: ss. 380-381; Sönmezoğlu, 2006: s. 36).

Konferansın bitiminde imza atılan protokolde, meselelerin üç ülkenin Hükûmeti ile Türk Hükûmeti arasında gerçekleştirilecek toplantılarla çözüme kavuşturulması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Akalin, 2000: s. 53; Sever, 1997: s. 28). Potsdam Konferansı'nda alınan Boğazlar'a yönelik olarak üç büyük devletin Türkiye ile ayrı ayrı görüşme gerçekleştirmesi kararı 20 Eylül 1945 tarihinde Türkiye'ye bildirilmiştir (Koçak, 2010: s. 607).

Potsdam kararları doğrultusunda ABD tarafından, 2 Kasım 1945 tarihinde Türkiye'ye nota verilmiştir (Son Posta, 8 Kasım 1945: s. 1, 7; Akşam, 3 Kasım 1945: s. 1). Bahse konu notayı benzer içeriğe sahip İngiltere'nin 21 Kasım 1945 tarihine ait notası takip etmiştir (Aydın Tarihi, No: 144, Kasım 1945: s. 71). Montrö'nün gözden geçirilmesini isteyen ABD'nin Boğazlar'a yönelik sergilediği tutum, "...*Karadeniz Boğazları, Süveyş Kanalı ve Panama Kanalı gibi su yolları bütün dünya milletlerine ve bütün ülkelerin gemilerine açık olmalıdır.*" (Truman, 1968: s. 168) şeklinde olmuştur. Diğer bir ifadeyle ABD, sahip olduğu gemilerin de geçişini garantileyecek şekilde ulusal çıkarlarını önde tutan bir politika takip etmeyi uygun görmüştür.

Başbakan Saraçoğlu, 5 Aralık 1945 tarihinde ABD'nin yaptığı önerileri, "*Tartışma ve müzakere temeli.*" olarak kabul ettiklerini beyan etmiştir (Avcı, 2006: s. 73). Bahse konu öneriler bakıldığında Türkiye'yi memnun edecek nitelikte değildir. Çünkü, Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin SSCB dâhil Boğazlar'ı yönetmesine ve müdahalede bulunmasına izin verilmekte, Türkiye'nin Boğazlar'a yönelik mutlak kontrol sağlamasına sınırlamalar getirilmektedir. Türkiye bakımından en doğru çözümün, Montrö Boğazlar Sözleşmesi hükümleri gereğince uygulanan statükonun korunması olduğu aşıkardır (Cumhuriyet, 6 Aralık 1945: s. 1).

SSCB, Potsdam kararları gereğince Türkiye'ye sunduğu 7 Ağustos 1946 tarihli nota ile (Sarınay, 1988: s. 55); Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı süzerken Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni ihlal etmesi neticesinde zarara uğradığını ve bu nedenle sahaya kuvvet göndermek mecburiyetinde kaldığını belirtmiştir (Akalin, 2003: 199). Türkiye, SSCB notasının bir kopyasını aynı gün içerisinde ABD'ye iletmıştır (The New York Times, 17 Ağustos 1946: s. 1). ABD ve İngiltere, 19-21 Ağustos 1946 tarihlerinde SSCB'ye ilettikleri notalar doğrultusunda, 4'üncü ve 5'inci maddelerde bulunan SSCB'nin taleplerini reddettiklerini, Boğazlar'ın savunulmasından ve kontrolünden Türkiye'nin sorumlu olması gerektiği görüşünü taşıdıklarını bildirmişlerdir (Gürsel, 1968: s. 235).

Türkiye, SSCB'nin verdiği notayı 14 Ağustos 1946 tarihinde TBMM'de müzakere etmiştir. SSCB'nin talepleri, Türkiye'nin bağımsızlığı ile toprak bütünlüğüne aykırı görüldüğünden reddedilmiş ve ABD ile olan ilişkilerin geliştirilmesi için çalışılması kararlaştırılmıştır. Fakat Türkiye, 14 Ağustos'ta karar almasına rağmen SSCB'nin verdiği notaya cevabı 22 Ağustos 1946 tarihinde bildirmiştir (Cumhuriyet, 23 Ağustos 1946: s. 1; Bilsel, October 1947: ss. 739-740; Vakit, 23 Ağustos 1946: s. 1). Notada İkinci Dünya Savaşı esnasında Boğazlar'dan geçiş yaparak SSCB'ye göre sözleşme hükümlerine aykırı hareket eden gemilerle ilgili bilgileri tek tek izah etmiştir (Ülman, 1961: s. 82; Sözüöz, 1992: s. 32). Ayrıca, savaş süresince SSCB'nin Karadeniz'de emniyetini tehlike altına sokabilecek bir gelişme için Türkiye'ye hiçbir zaman başvuru yapmadığını nota metninde belirtmiştir (Cumhuriyet, 24 Ağustos 1946: s. 1).

SSCB, Türkiye'nin verdiği nota sonrasında da Boğazlar rejiminde kendi lehine değişiklik yapılmasına yönelik ısrar eden bir anlayışla politikasını sürdürmüştür. Türkiye de Pasinler dolaylarında yığınak oluşturmuştur (Gürün, 2010: s. 306). SSCB, Türkiye'ye 24 Eylül 1946 tarihinde tekrar nota vermiştir (Avcıoğlu, 1974: ss. 1580-1581; Erhan, 2019: s. 526; Son Telgraf, 29 Eylül 1946: s. 1). Türkiye, notaya ilişkin ABD ve İngiltere'ye bilgilendirme yapmıştır).

ABD, Türkiye ve İngiltere ile görüşmesini müteakip 9 Ekim 1946 tarihinde SSCB'ye nota göndermiş, Boğazlar'a yönelik rejimin Türkiye ve öteki devletleri kapsadığına vurgu yaparak Boğazlar'ın savunulması

sorumluluğunun sadece Türkiye’de olması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca bahse konu notada, “Eğer boğazlar üzerindeki Sovyet tehdidi konu olmaya devam ederse bu uluslararası güvenlik için bir tehdit oluşturacağından Güvenlik Konseyi’nin harekete geçeceği bir konu olacaktır.” (Armaoğlu, 1991: ss. 150-151; Gürün, 1983: s. 181) satırları yer almaktadır.

Türkiye, ABD’nin verdiği destek neticesinde SSCB’ye 18 Ekim 1946 tarihinde gönderdiği nota doğrultusunda isteklerini yeniden reddetmiştir (Esmer, 1996: s. 209; Son Telgraf, 19, 21 Ekim 1946: s. 1). Ardından SSCB, konferans düzenlenmesini istemiştir. Süresi dolduğunda sözleşmeyi feshedeceğine yönelik de herhangi bir beyanda bulunmamıştır. Bu tarihten sonra SSCB, Boğazlar’a ilişkin ısrar eden politika anlayışında yumuşamaya gitmiş ve sonraki dönem nota teatisi şeklinde sürmüştür (Hale, 2003: s. 115).

Türkiye’nin güçlü duruş sergilemesi Türkiye-ABD ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ahmet Emin Yalman, ret cevabı sonrasında Türkiye’nin büyük bir saygınlık elde ettiğini ifade etmiş (Yalman, 1997: s. 1305), İnönü ise konuya ilişkin düşüncelerini şu satırlar ile açıklamıştır (Toker, 1998, s. 139):

“Boğazları beraber savunacaktık. Yani Rus kuvvetleri gelip Boğazlar’a yerleşeceklerdi. Sonra, ortak savunmanın icabı diye bizden her şeyi isteyeceklerdi. Doğu Avrupa’nın ele geçirdikleri ülkelerinde hangi statüye sahipse bizde de o statüde bulunacaklardı. Kararımı derhal verdim: Cevabımız ‘Hayır’ olacaktı. Bu kararımı verirken kendimizden başka hiç kimseye güvenmiyordum. Fakat Anglosaksonların da Rusya’nın, Akdeniz kapısını tutmasını istemeyeceklerini biliyordum.”

Türkiye-ABD ilişkileri 1947 yılı itibarıyla ilerleme kaydetmiştir. SSCB’nin boğazlara ilişkin politikası, Türkiye’den toprak talep etmesi ve baskı kurması neticesinde Türkiye ile ABD yakınlaşmıştır. Türkiye’nin, SSCB’ye karşı ABD’ye ihtiyaç duyması ve askerî yardımları alabilecek olması birlik oluşturmasının önünü açmıştır (Kostak, 2023, s. 33; Uslu, 2000: s. 19).

Diğer taraftan ABD ve İngiltere, SSCB tehdidinden endişe etmektedir (Cumhuriyet, 23 Mart 1947: s. 3). Yunanistan’da yaşanan iç savaşı takiben sol yanlısı iktidarın yönetimi devralması ile SSCB’nin etki alanı Yunanistan dâhil

güney istikametinde genişlemiştir (Cumhuriyet, 21 Mart 1947: 1, 3; Kostak, 2023, s. 34).

İngiltere'nin düşüncesinin Truman üzerindeki etkisinin bir sonucu olarak, SSCB şayet Türkiye'yi de denetimine alırsa Orta Doğu, SSCB'nin etkisi altında kalabilirdi (Cumhuriyet, 11 Nisan 1947: s. 1; Sander, 1996: s. 258). ABD'nin Türkiye ile ortaklık tesis etmesine yönelten diğer sebep, SSCB'yi çevreleme politikası (Akad, 2011: s. 66; Fırat, 2019: s. 588) bakımından sahip olunan stratejik değerdir. Bundan dolayı ABD, Yalta'da ve Potsdam'da SSCB'nin Türkiye'ye yönelik tehdidinin ortadan kaldırılmasını, Türkiye ve Yunanistan'ın yardımlar vasıtasıyla güç kazanmasını arzu etmiştir (Kostak, 2023, s. 34; Sander, 2016: s. 40).

Savaşın ardından gerçekleşen barış konferansları SSCB ile Batı Bloğu arasındaki sorun sahalarına çözüm bulamamıştır. Molotov, Mart 1947'deki Dışişleri Bakanları toplantısında Avrupa İktisadi Toparlanma programına iştirak etmeyi reddettiklerini belirtmiştir. Bunun üzerine SSCB ile Batı Bloğu arasında savaş sırasında yürütülen iş birliği yerini huzursuzluğa bırakmıştır (Armaoğlu, 1949: ss. 414-417).

Başkan Truman, 12 Mart 1947 tarihinde sonrasında Truman Doktrini olarak adlandırılacak bir konuşma yapmıştır (Armaoğlu, 2010: s. 152; Gönlübol ve Ülman, Mart 1966: ss. 143-182; Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Yardım, 1948: ss. 14-21). Truman; Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolar yardım sağlanmasını (100 milyon Türkiye'ye 300 milyon Yunanistan'a), ülkelere talepleri doğrultusunda personel gönderilmesini, ABD'de personelin yetiştirilmesinin sağlanmasını teklif etmiştir (Cumhuriyet, 13 Mart 1947, 1, 3; Kalyon, 1 Nisan 2010: s. 10; Topal, 2013: s. 116). Bu doğrultuda biçimlendirilen Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu, Senato (Cumhuriyet, 23 Nisan 1947: s. 1, 3; Kostak, 2023: s. 48) ve Temsilciler Meclisi'nde kabul edilmiş (Cumhuriyet, 10 Mayıs 1947: s. 1, 3), 22 Mayıs 1947 tarihinde onay verilerek hayata geçirilmiştir (Nadi, 24 Mayıs 1947, s. 1).

Truman Doktrini'nin yürürlüğe girmesi sonucunda Türkiye'nin SSCB karşısında güçlü bir blokta yer aldığı netlik kazanmıştır. Türkiye, SSCB'nin suçlamalarına karşılık vererek güvenliğini sağlamak için ittifaklara girebileceğini bildirmiştir (Gönlübol, 1974: s. 423; Kostak, 2023: ss. 52-53).

Aslına bakılırsa Truman Doktrini'ne rağmen Türkiye tehdidin kritik boyutlara vardığı 1945-1947 arası yıllarda SSCB'ye karşı yalnız bir şekilde mücadele vermiştir (Avcioğlu, 1973: s. 572).

5 Haziran 1947 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, Avrupa'nın kalkınması için öngördükleri planı bir nutuk vasıtasıyla açıklamıştır. Konuşma doğrultusunda Avrupa'da bulunan ülkeler öncelikle bir araya gelerek ekonomik iş birliğine girişmeler ve eksiklerini tamamlamalıdır. Müteakiben açık çıkması durumunda ABD kapatılmasına yardımcı olmalı, bu amaçla da öncesinde bir iş birliği programı ortaya konulmalıdır (Armaoğlu, 2004: s. 443-444; Tören, 2007: s. 48; Vatan, 6 Haziran 1947: s. 1).

Bu plan, “*Marshall Planı*” ya da “*Marshall Yardımı*” olarak ifade edilmiştir (Yetkin, 2003: s. 366; Kostak, 2022, s. 17). Marshall Planı, Truman Doktrini'nin tamamlayıcısı ve Soğuk Savaş'ın önemli hazırlayıcısı olarak nitelendirilmiştir (Ataöv, 1969: s. 122;). Marshall Planı, iki düşünce üzerinde kurulmuştur. İlki Avrupa'da bulunan ülkelerin İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadıkları enerji darboğazını aşmalarına yardım etmek, ikincisi ise savaşın bozduğu ekonomik ve sosyal yapıları yeniden inşa etmektir (Yılmaz, 2000: s. 92-93; Kostak, 2022, s. 17).

Komünizm İdeolojisi doğrultusunda yayılcı faaliyetlerine hız kazandıran SSCB; Fransa, İtalya, Polonya, Çekoslovakya Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Macaristan ve komünist partilerin yöneticileri Polonya'da bir araya gelerek 5 Ekim 1947 tarihinde Komintern'in yerine Kominform'u ve Varşova Paktı'nı kurmuştur (NATO Bilgiler ve Belgeler, 1971: s. 15). Kominform'un amacında, ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı'na tepki gösterilmesi, emperyalizme karşı mücadele edilmesi ile onların yok edilmesi ve tüm dünyayı içine alan bir SSCB'nin kurulması açık bir şekilde belirtilmiştir. Kominform'un işlerlik kazanmasıyla dünya resmen iki bloğa ayrılmıştır (Armaoğlu, 1983: s. 437).

SSCB, İkinci Dünya Savaşı'nda işgal altına aldığı yerlerden çekilmemesinin yanı sıra, 1947 yılı başından 1948 yılı Mart ayına kadar Romanya, Arnavutluk, Bulgaristan, Macaristan, Polonya ve Doğu Almanya'yı kendisine bağlı uydu devletler durumuna getirmiştir (Sarıay, 1988: s. 72).

Bu gelişmeler üzerine Batı Avrupa ülkeleri için birlik oluşturmaktan başka bir çözüm yolu kalmamıştır. İngiltere ve Fransa, Avrupa'nın birleşmesine yönelik ilk adım olarak Almanya'nın saldırma ihtimaline karşılık 4 Mart 1947 tarihinde Dunkirk Antlaşması'nı imzalamışlardır (Göçmen, 2021: s. 498).

22 Şubat 1948 tarihinde yaşanan “Çekoslovak Darbesi” demokrasi ülkesi Çekoslovakya'yı SSCB uydusu durumuna getirmiştir (Armaoğlu, 2019: ss. 330-331). Çekoslovakya'nın tecrübeli lideri Edvard Benes komünistler ile uzlaşa sağlamak istemesine karşın Hükümetin uygulamalarına ve SSCB'nin müdahalelerine içerlemiş ve kısa zaman sonra ölmüştür. Prag'ta yaşanan darbe ve yürürlüğe giren yeni anayasa sayesinde Çekoslovakya Halk Cumhuriyeti'ne dönüşmüş ve SSCB'nin hakimiyetine girmiştir (Gümüş ve Sevi, 1996: s. 144).

17 Mart 1948 tarihinde İngiltere, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve Belçika güvenliklerini korumak maksadıyla bir araya gelerek Brüksel Anlaşması'nı imzalamışlar (Gönlübol ve Ülman, 2014: s. 224); SSCB'ye karşı Eylül 1948'de Batı Birliği Savunma Örgütü'nü oluşturmuşlardır. Bu anlaşma ile, katılımcılar kültürel ve iktisadi bağlarını kuvvetlendirmeyi ve ortak bir savunma sistemi kurmayı taahhüt etmişlerdir (Merih, 2006: s. 55). Diğer taraftan, 1948 yılında yaşanan gelişmeler, Batı ile ABD'yi büyük çaplı ortaklık oluşturmaya mecbur bırakacak ve neticesinde NATO doğacaktır.

Diğer taraftan Berlin Buhranı Haziran 1948'de SSCB'nin Batılıları Berlin'den çıkarmak amacıyla başlattığı olaylardır (Soysal, 1997: s. 62). Savaşın bitişinde Almanya'nın yanı sıra Berlin de işgale uğramış dört bölgeden oluşmuş ve SSCB bölgesinde kalmıştır. Batılıların Almanya-Berlin işgal bölgeleri arasındaki ulaşımı SSCB bölgesinden geçirilmiştir. Bu durum SSCB'nin işgal bölgelerindeki hareket serbestisine engel olmuştur (Akalin, 2003: s. 136).

Batı Almanya-Batı Berlin arasında bulunan ulaşımı sınırlandıran SSCB, bununla da kalmayarak Batı Berlin'in elektriğini kesmiş ve ulaşımını tamamıyla engellemiştir. ABD, Batı Berlin'de ikamet eden takribi 2 milyon insanın ihtiyaçlarına yönelik olarak hava köprüsü kurarak her gün 3-4 bin ton malzeme yardımı yapmıştır (Roberts, 2003: s. 416).

ABD, barış zamanı düzeninin kurulmasına yönelik SSCB ile iş birliğinin mümkün olmadığını görmüştür. Artık SSCB bunun yerine komünistlerin kontrolüne yeni alanlar dâhil etmek için çabalamıştır. ABD ise SSCB karşısında durdurma (containment) politikası yürütmüş ve yeni tedbirler almıştır (Ülman, 1968: ss. 241-273).

1948 yılı Türkiye-SSCB ilişkilerinde belirsizlik yaşanan yıl olarak tarihe geçmiştir. Yakın geçmişte Türkiye'den birçok talepte bulunan SSCB'nin bir sonraki girişimi tahmin edilememiştir. Bu belirsizlik ortamı Türkiye'de tedirginliğe neden olmuş ve askerî kuvvetini silahaltında tutması mecbur olmuştur (Gönlübol, 1974: s. 132).

1949 yılında hızlanan faaliyetler neticesinde Brüksel Antlaşması tarafındaki devletler ile ABD, İtalya, İzlanda, Kanada, Portekiz, Danimarka ve Norveç'in iştirakiyle toplam 12 ülke tarafından 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik İttifakı-NATO oluşturulmuştur (Bağcı, 1990: s. 16; İsmay, 1956: s. 17; Soysal, Cilt II, 2000: ss. 409-412).

Anlaşmanın 5. maddesi kapsamında, Kuzey Amerika ve Avrupa'da herhangi bir ülkeye karşı girişilecek saldırı tarafların tamamına yapılmış kabul edilecektir. Bu durumla karşılaşıldığında taraf olanlar, Kuzey Atlantik'te güvenliğin tekrar tesisi amacıyla kuvvet kullanımı da içinde olmak üzere, lüzumu hâlinde harekâta tek başına ya da toplu bir şekilde, diğer taraflarla mutabakat kurulmuş olarak derhal girişerek tecavüze uğramış taraf veya taraflara yardım etmek hususunda anlaşma sağlamışlardır. Böylelikle NATO, ABD'nin SSCB'yi durdurma stratejisinin en başta gelen ögesini oluşturmuştur (Sezer, 1999: ss. 441-442).

Türkiye-SSCB ilişkileri 1949-1951 yılları arası periyotta durgunluk evresi olarak tanımlanmıştır. 1950 yılında iktidarı devralan Demokrat Parti (DP) de SSCB'ye ilişkin herhangi bir bilgiye programında yer vermemiştir. Türkiye'nin NATO için çalışma yapması, Kore Savaşı'na askerî birlik göndermesi ve NATO üyeliğinin gerçekleşmesi Türkiye-SSCB münasebetlerinde yeniden gerginliğe sebep olmuş, bu da Türkiye'nin tehdit algısında ilk sırada SSCB'nin yer almasına ve askerî gücünü buna göre düzenlemesine zemin hazırlamıştır (Dokuyan, 2013: s. 27).

Soğuk Savaş periyodunda Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik dış politikası, NATO'nun ve Batı Bloğu'nun müsaade ettiği ölçülerde şekillenmiştir (Akman, 2006: s. 254). Batı ile iş birliği içinde SSCB'nin tehdidi karşısında beraber hareket etmesi gereken Türkiye ve Yunanistan, ABD'nin verdiği destek doğrultusunda mecburi bir birliklik yürütmüşlerdir. 28 Şubat 1953 tarihinde Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan'ın Dışişleri Bakanları Ankara'da buluşarak “*Dostluk ve İş birliği Anlaşması*”nı imzalamışlardır (Aydın Tarihi, No: 231, Şubat 1953: ss. 286-288; Bulut, 2008: 47; Soysal, Cilt II, 2000: ss. 475-485;). Bu anlaşma çerçevesinde Yugoslavya'nın NATO içindeki durumu incelenmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS Sıra No 03003115, Ek No 1, Belge No 136640).

Bu iş birliğini askerî ve siyasi bir ittifaka çeviren gelişme, 9 Ağustos 1954 tarihinde Bled/Yugoslavya'da imza edilen “*İttifak, Siyasi İş birliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması*” ile kurulan Balkan Paktı olmuştur. Bu anlaşma ile, devletlerden birine gerçekleştirilecek müdahaleye karşı ortak hareket edilmesi kararlaştırılmıştır. Taraflar, herhangi birine saldırı olması hâlinde, askerî güç kullanımı dâhil gereken tedbirleri hayata geçireceklerdir (Armaoğlu, 2019: s. 399).

Yumuşama Safhası

Stalin'in 5 Mart 1953 tarihinde ölümünün sonrasında Türkiye-SSCB ilişkilerinde yaşanan gerginlik azalma eğilimi göstermiştir (Saray, 2000: s. 139). Nikita Kruşçev'in aynı yıl Komünist Partisi (SBKP) Sekreteri ve Nikolay Bulganin'in 1955 yılında Başbakan olması ile Destalinizasyon periyodu hız kazanmıştır. Stalin'in ölümünün ardından iktidara gelen Kruşçev yönetimi, 30 Mayıs 1953 tarihinde bir nota göndererek Boğazlar ile topraklara ilişkin taleplerinin bulunmadığını resmi olarak duyurmuştur (Burçak, 1983: ss. 202-203; Sancaktar, Güz 2011: s. 50).

Bahse konu notada SSCB, Türkiye ile ilişkilerini ilerletmek istediğini ve Türkiye'ye yönelik hiçbir taleplerinin söz konusu olmadığını açıklamıştır. Molotov'un, 8 Şubat 1954 tarihinde verdiği beyanatta ABD-Türkiye iş birliğinin SSCB'ye karşı yürütüldüğünü, SSCB'nin Türkiye ile iyi komşuluk

ilişkileri içerisinde dost kalmak istediğini fakat Türkiye'nin yanıt vermediğini ifade etmiştir (Gürün, 1983: s. 200).

SSCB, 13 Kasım 1954 tarihinde NATO devletlerine ilettiği bir nota ile, Avrupa'da bir müşterek emniyet sistemi oluşturulması amacıyla 29 Kasım 1954 tarihinde konferans yapılmasını önermiştir. Bu bağlamda, "*29 Kasım 1954 Pazartesi günü NATO devletleri tarafından ayrı ayrı olmak ve fakat yekmaal bulunmak üzere Ruslara tevdi edilecek notanın metnidir.*" başlıklı nota hazırlanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS Sıra No 03003109, Ek No 1, Belge No 137171, 29.11.1954).

Kruşcev, 29 Aralık 1955 tarihli konuşmasında, İlişkilerin gerilemesinde her iki ülke tarafından yapılan birtakım yanlışların rolünün olduğunu belirtmiş, ilişkilerin düzelmesi amacıyla gereken adımları yerine getirdiklerini, fakat Türkiye'nin aynı yaklaşımı sergilemediğini ifade etmiştir (Sancaktar, Güz 2011: ss. 50-54; Tellal, 2019: ss. 513-514).

SSCB'nin feragat beyanına rağmen Türkiye'nin gösterdiği tutumda bir değişikliğe gitmemesinin ve dostluğun hızlı bir şekilde hayata geçirilmemesinin nedeni SSCB'nin yaptığı politika değişikliğine tam anlamıyla güvenilememesinden kaynaklanmıştır. Türkiye'nin güvensizliğini Başbakan Menderes, U. S. News and World Report dergisine gerçekleştirdiği söyleşide, Türkiye hâlihazırda SSCB politikasında bir değişim gözlemlemediğini ifade etmiştir (Bilge, 2014: s. 398).

SSCB'nin uyguladığı dış politika anlayışı neticesinde, 1954 yılında Moskova'da buluşan 8 sosyalist Avrupa ülkesi 1955 yılında Varşova'da toplanmışlar, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin NATO'ya üye olmasına karşılık vererek 25 yıllık olacak şekilde Dostluk, İş birliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması imzalamışlardır. Böylelikle, Batı ülkelerinden oluşan NATO'nun karşısında yer almak üzere Doğu ülkelerinden meydana gelen Varşova Paktı hayata geçirilmiştir (Tellal, 2019: s. 510).

1956 yılında yaşanan Süveyş krizini takiben SSCB ile Suriye'nin birbirlerine yaklaşması Türkiye ve ABD'de endişe yaratmış, Başbakan Menderes'in talimatıyla Suriye sınırına sevkiyat yaşanmış ve askerî birlik sayısı artırılmıştır (Bağcı, 2001: ss. 90-91). Yaşanan buhran, Türkiye'nin garanti vermesi ve Suriye Hükûmeti'nin sorunu geri çekmesi ile son bulmuş,

Türk birlikleri geri çekilmiştir (Bağcı, 2001: s. 97). Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından, NATO, Orta Doğu ve Filistin meselelerinden bahisle, ABD Devlet Başkanı Dwight D. Eisenhower'e bir mektup yazılmış (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS Sıra No 03005383, Ek No 1-2, Belge No 247591-247592, 09.12.1957), Eisenhower tarafından bu mektuba bir cevabi mektup gönderilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS Sıra No 03005383, Ek No 3, Belge No 247955, 27.12.1957).

1958 yılında Irak'ta yaşanan askerî darbe SSCB-Türkiye ilişkilerinde gerginliği artırmıştır. SSCB, Türkiye'ye baskı kurmak için sınırlara yakın bölgelere yığınak yaparak muhtıra vermiş, Irak'ın karşısında yer alınması hâlinde sorumluluğun birlikte paylaşılacağını göstermek istemiştir (Kurban, 2014: s. 240). Türkiye, Irak'taki rejimi 31 Temmuz 1958 tarihinde tanımıştır. Irak'ın Bağdat Paktı'ndan çekilmesi üzerine 1959 yılında ismi değiştirilerek Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) olmuştur (Bağcı, 2001: s. 101).

Türkiye'deki ABD üslerinin SSCB üzerinde yarattığı huzursuzluk U-2 Olayı ile zirveye çıkmıştır. 1 Mayıs 1960 tarihinde İncirlik Üssü/Adana'dan kalkış yapan ABD'ye ait U-2 casus uçağı SSCB'nin hava sahasında istihbarat faaliyetleri yürütürken arızalanması ve alçalışa geçmesi neticesinde radarlara yakalanmış ve tespit edilerek düşürülmüştür. Söz konusu gelişme tüm dünyada 5 Mayıs 1960 tarihinde SSCB Devlet Başkanı Kruşçev'in parlamentoda gerçekleştirdiği konuşmanın satırlarından öğrenilmiştir (Vatan, 6 Mayıs 1960: s. 1).

ABD de aynı gün beyanat vererek, bahse konu uçağın İncirlik Üssü'nden kalkan, rüzgâr akıntılarına ilişkin uçuş gerçekleştiren U-2 tipinde keşif uçağının tanımına uyduğunu açıklamıştır. İlaveten, uçağın pilotunun yetersiz oksijenden dolayı bayılmış olabileceği, otomatik pilot vasıtasıyla SSCB'nin hava sahasına girmiş olma olasılığının yüksek olduğu belirtilmiştir (Hürriyet, 6 Mayıs 1960: s. 1, 5).

ABD'nin U-2 uçağını SSCB'nin düşürmesi, iki ülke ilişkilerinin gerilmesine yol açmıştır. Bununla birlikte SSCB'nin ABD'ye yönelik yürüttüğü aleyhte kampanyanın boyutunu büyütmesi hâlinde Başkan Eisenhower'ın SSCB'ye gerçekleştireceği ziyaretin iptal olabileceği kamuoyuyla paylaşılmıştır (Hürriyet, 7 Mayıs 1960: s. 1).

SSCB Devlet Başkanı Kruşçev tarafından, 7 Mayıs 1960 tarihinde tekrar yapılan açıklamada, uçağın U-2 tipinde olduğu ve ABD'nin casusluk amaçlı kullandığı, pilot Gary Powers'ın paraşüt kullanarak atlayış gerçekleştirdiği ve sağ bir şekilde yakalandığı yer almıştır. İlaveten pilota, SSCB'ye canlı olarak yakalanmaması emrinin verildiğini, pilotun ise buna muvaffak olamadığını iddia etmiştir (Tercüman, 8 Mayıs 1960: s. 5). Ayrıca Kruşçev, U-2'nin 27 Nisan'da İncirlik Üssü'nden Pakistan'a gittiğini, üçüncü günü orada geçirmesini takiben Peşaver Meydanı'ndan kalkarak SSCB hava sahasına giriş yaptığını ve bilahare Norveç'e geçiş yapacağını ifade etmiştir. Kruşçev yaptığı konuşmada, uçağın SSCB hava sahasında 2.000 kilometrenin üstünde uçuşunu gerçekleştirdiğini ve arıza nedeniyle 18.000 metreye kadar alçaldığı esnada radara yakalanması neticesinde düşürüldüğüne değinmiştir. Diğer taraftan Türkiye, Norveç ve Pakistan'a suçlamalar yöneltmiştir (Akşam, 8 Mayıs 1960: s. 1).

SSCB'nin kamuoyuna yaptığı açıklamalar ve paylaştığı bilgi ve belgeler yüzünden ABD gerçekleri gizli tutmanın imkânsız hâle geldiğini anlamıştır. Bunun üzerine ABD konu ile ilgili bir açıklama yaparak; uçağın meteorolojik amaçlı uçmadığını, SSCB ile ilgili istihbarat toplamakla görevlendirildiğini, SSCB'nin izlediği yayılmacı politika nedeniyle, ABD'nin ve NATO'ya üye olan Batı Avrupa ülkelerinin güvenliklerini gözetmek maksadıyla bu görevin gerçekleştirildiğini belirtmiş ve bu durumun olağan karşılanmasını istemiştir (Sander, 2016: s. 193). Aynı zamanda Başkan Eisenhower'ın, casusluk zorunlu bir faaliyettir (Tercüman, 12 Mayıs 1960: s. 1) açıklamasını takiben, ABD'li Clarence Cannon'un, casusluğun tarihte savaşın tamamlayıcısı olarak tanımlandığı, milletlerin hiçbirisinin casusluğu SSCB kadar uygulayamadığı (Tercüman, 12 Mayıs 1960: s. 5) yönündeki beyanları, ABD'nin yaptığı icraatların meşru olduğunu göstermeye yönelik girişimlerdir. ABD Savunma Bakanı Gates, kongrede gerçekleştirdiği bir konuşmasında, meteoroloji uçağı açıklamasının önceden hazırlanmış bir senaryo olduğunu ve böyle bir olayla karşılaşılması hâlinde başvurulduğunu itiraf etmiştir (Sander, 2016: s. 194).

ABD, U-2 olayı sonrasında dünyayı aldatıcı yönde tavır sergilemiştir. SSCB de bilinçli bir şekilde gerçekleri açıklamak için aceleci davranmamış, ABD'nin gerçeği itiraf etmesinin bekleyişi içerisinde olmuştur. ABD'nin

olayı kabul etmemesiyle umduğu imkânı ele geçiren SSCB, topraklarını ABD'ye tahsis eden ülkelere gözdağı vermiştir. Bundan ötürü ABD'nin gerginliği azaltmak için adım atması, SSCB'nin yaptığı tehdidin boyutunun büyük olduğunun göstergesini teşkil etmiştir. Yaşanan olay, ABD'nin casus uçaklarını SSCB'ye karşı Türkiye'de bulunan üslerden kullandığının kanıtı olmuştur (Erhan, 2019: s. 573; Gülmez ve Tahancı, Bahar 2014: s. 236).

SONUÇ

Rusya, Çarlık döneminden beri Balkanlar, Boğazlar ve Doğu Anadolu'ya yönelik yayılcılık politikası izlemiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında da bu hedefini sürdürmüş, Boğazlar'ı elde ederek sıcak denizlere ulaşma politikası gütmüştür. Fakat Rusya'nın bu politikası, Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale Cephesi'nde sergilediği eşsiz komutanlık yeteneği ve askerinin savaşma azmi ile başarılı olmamıştır.

Türkiye ile SSCB, Millî Mücadele yıllarında birbirlerine yakınlaşmışlardır. İki ülke, karşılıklı menfaate dayanan iş birliği ilişkisi yürütmüştür. Türkiye, dönemin şartlarının getirdiği zorluklar nedeniyle, Batılı ülkelerle sürdürdüğü mücadelede desteğe ve dış yardıma ihtiyaç duymuştur. Yardım alınabilecek yegane ülke olan SSCB, Türkiye'ye mühimmat, malzeme, silah ve para yardımı yapmıştır.

SSCB ile Türkiye, 1920'li ve 1930'lu yıllarda samimi ilişkiler kurmuştur. Bahse konu karşılıklı yakınlaşmanın sebebi diğer güçlü ülkelerden duyulan endişelerdir. 1925 yılında imza edilen Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması da dostane ilişkilerin sonucudur. 20 yıl süresince Türkiye-SSCB ilişkilerinde dost kalınmasının en önemli göstergesini bu anlaşma teşkil etmiştir. Ancak dünyada yaşanan siyasi gelişmeler, Türkiye'yi Batılı ülkelerle süregelen sorun sahalarına çözüm bulmaya ve savaş öncesinde güvenliğini sağlamak için birtakım önlemler geliştirmeye itmiştir. Türkiye, meydana getirdiği güvenlik şemsiyesine SSCB'yi de sokmak istemesine rağmen başarı sağlayamamıştır.

İki ülkenin inşa ettiği stratejik seviyedeki dostane ilişkiler, Mustafa Kemal Atatürk devrinin son yıllarına değin sürmüştür. İlişkilerin İkinci Dünya Savaşı başlamadan gerileme periyoduna girmesinde çeşitli etkenlerin rolü olmuştur. Ana etken ise, Stalin'in Türkiye'ye yönelik politikasını değiştirmesi

olmuştur. Stalin'in Çarlık döneminden kalma emperyalist politikalara benzeyen yeni stratejiler hayata geçirmesi, Türkiye-SSCB ilişkilerinin bozulmasında önemli rol oynamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'na yakın dilimde, dünya dengelerinin yanı sıra ülkelerin diplomatik açıdan yaptıkları tercihler de değişime uğramıştır. Yaşanan değişim sürecinin sonucu olarak Türkiye, 1920'li yıllardan itibaren yakın ilişkiler yürüttüğü SSCB'nin Boğazlar'dan üs ve toprak talebiyle karşılaşmıştır. Bu taleplerin bertaraf edilmesi ve güvenlik endişesiyle savaş süresince Batılı ülkelerle yakın ilişkiler içerisinde olmaya gayret eden Türkiye, diğer yandan da SSCB ile ilişkilerini iyileştirme çabası içinde olmuştur.

Türkiye, coğrafi ve stratejik konumu sebebiyle, İkinci Dünya Savaşı süresince Mihver ve Müttefik devletlerinin yanlarında savaşa girmesi maksadıyla aşırı baskılarına maruz kalmıştır. Türkiye, ülkenin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tavizsiz korumak ve kollamak maksadıyla, savaş dışı olma politikası doğrultusunda saldırı yapılmasından uzak kalmayı tercih etmiştir.

Savaş sonrasında dengeler değişmiş ve ülkeler; Batı-Kapitalist-Demokrasi Bloğu ve Doğu-Komünist Blok şeklinde kutuplaşmıştır. 1946 yılı başlarında, SSCB ile Batılı ülkeler arasında olan ilişkilerde değişimler ortaya çıkmıştır. ABD liderliğinde Batı Bloğu ve SSCB liderliğinde Doğu Bloğu oluşmuştur. ABD ve SSCB arasında oluşan bloklaşma ile birlikte dünya kamuoyu “Soğuk Savaş” düzeni ile tanışmıştır.

Türkiye, savaş boyunca muhafaza ettiği tarafsızlık konumuna karşılık, savaşın bitiminde SSCB'nin talepleri ile karşı karşıya tek başına kalmıştır. Türkiye, soğuk savaş esnasında SSCB'nin taleplerinden korunabilmek için Batı Bloğu'na yaklaşarak ABD ile ilişkilerini ilerletmiştir. Türkiye, ABD ile gerçekleştirdiği ittifak sayesinde SSCB'nin taleplerine karşı kendisini koruyabilmiştir.

İktidar değişimi sonrasında görevi devralan yeni SSCB Hükûmeti, 30 Mayıs 1953 tarihinde yaptığı açıklamada Türkiye'ye yönelik Boğazlar'ın ortak savunulması ve toprak talebinde bulunulması taleplerinden vazgeçtiklerini bildirmişlerdir. Buna karşın açıklamadan, Boğazlar'da üs

isteklerinden de feragat ettikleri anlaşılamamıştır. Bu nedenle SSCB Hükûmeti'nin Türkiye'ye yönelik izlediği yeni tutumuna itimat edilememiştir. Türkiye'nin SSCB'ye karşı güvensizliği, ilerleyen süreçte özellikle Orta Doğu'da yaşanan buhranların da katkısıyla daha da artış kaydedecek ve iki ülkenin ilişkileri aralıksız olarak krizler yaşayacaktır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Resmi Yayınlar

Ayn Tarihi

Düstur

Referans Eserler

Açıklık, C. (1947). Turkey's International Relations. *International Affairs*. Vol. 23, No. 4, (October 1947): pp. 477-491.

Akad, M. T. (2011). *Modern Savaşın Temel Kavramları*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Akalın, C. (2000). *Askerler ve Dış Güçler, Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı*. İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.

Akalın, C. (2003). *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1 Olaylar-Belgeler (1945-1952)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akarşlan, M. (1990). *Milli Mücadele Devrinde Türk Dış Politikası*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

Akbıyık, Y. (2012). Türk-Sovyet İlişkileri. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi. Ed. Durmuş Yalçın. Cilt: II. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları: ss. 420-426.

Akman, H. (2006). *Paylaşılmayan Balkanlar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Armaoğlu, F. (1949). Sovyet-Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı (1945-1948). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. IV (3-4), ss. 375-445.

Armaoğlu, F. (1983). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*. Cilt II. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2. Baskı.

Armaoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Armaoğlu, F. (1999). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Alkım Yayınevi.

Armaoğlu, F. (2004). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt I-II, (1914-1995)*. Ankara: Alkım Yayınevi.

Armaoğlu, F. (2010). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.

- Armaoğlu, F. (2014). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2019). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Kronik Kitap, 26. Baskı.
- Arslan, N. (July 2019). Brest-Litovs'tan Milli Mücadeleye Kars'ta Siyasi ve Askeri Gelişmeler. *International Journal of Russian Studies*, VIII(2), ss. 104-121.
- Atabey, F. (Eylül 2013). Lozan Sonrasında Boğazlar Sorununun Çözümü: Montreux Boğazlar Sözleşmesi. *History Studies Dergisi*. V(5), ss. 19-38.
- Ataöv, T. (1969). *Amerika, NATO ve Türkiye*. Ankara: Aydınlik Yayınları.
- Avcı, N. Ç. (2006). *Türk-Amerikan İlişkileri ve Basındaki Yansımaları (1945-1952)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Avcioğlu, D. (1973). *Türkiye'nin Düzeni*. Cilt 2. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Avcioğlu, D. (1974). *Millî Kurtuluş Tarihi*. Cilt 3. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Aydın, M. (2019). Sovyetlerin Montreux'de Değişiklik Talepleri. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980*. Ed. Baskın Oran. Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 23. Baskı, ss. 399-476.
- Aydın, M. (2019). İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980*. Ed. Baskın Oran. Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 23. Baskı, ss. 399-476.
- Bağcı, H. (1990). *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bağcı, H. (2001). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*. Ankara: METU Press.-ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı.
- Benhür, Ç. (2008). 1920'li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), ss. 277-313.
- Bilge, S. (1992). *Güç Komşuluk, Türkiye Sovyetler Birliği ilişkileri, 1920-1964*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Bilge, S. (2014). Türk-Sovyet İlişkileri. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 10. Baskı, ss. 387-430.

- Bilsel, C. (1947). The Turkish Straits in the Light of Recent Turkish-Soviet Russian Correspondence. *The American Journal of International Law*, XLI(4) (October 1947): ss. 727-747.
- Bozkurt, İ. (2008). *Türk Kamuoyunda Amerika İmgesi (1945-1980)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Bulut, S. (2008). Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükûmetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, XI(41), ss. 35-61.
- Burçak, R. S. (1983). *Moskova Görüşmeleri (26 Eylül 1939-16 Ekim 1939) ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Büyükakıncı, E. (2008). Sovyetler Birliği ile İlişkiler. *Türk Dış Politikası 1919-2008*. Ed. Haydar Çakmak. Ankara: Platin Yayınları, ss. 120-127.
- Çelikpala, M. (2008). Sovyetler Birliği ile İlişkiler. *Türk Dış Politikası 1919-2008*. Ed. Haydar Çakmak. Ankara: Platin Yayınları, ss. 207-212.
- Davutoğlu, A. (2009). *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Deringil, S. (1994). *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayını.
- Dokuyan, S. (Güz 2013). 2. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (18), ss. 119-135.
- Dokuyan, S. (2013). *1945-1950 Yılları Arasında Türkiye* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Ekinci, N. (1997). *II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*. İstanbul: Toplumal Dönüşüm Yayınları.
- Eralp, N. (1996). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Boğazlar Sorunu, İngiliz ve Amerikan Basınındaki Akisleri. *Beşinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I (23-25 Ekim 1995)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, ss. 101-109.
- Erhan, Ç. (2019). ABD ve NATO'yla İlişkiler. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980*. Ed. Baskın Oran. Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 23. Baskı, ss. 522-575.
- Erkilet, H. E. (1945). *2. Cihan Harbi ve Türkiye*. İstanbul: Kenan Matbaası.

- Erkin, F. C. (1980). *Dışışlerinde 34 Yıl*. Cilt 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Erkin, F. C. (1968). *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XII(21), ss. 377-397.
- Ertem, B. (2010). Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. III(11), ss. 252-273.
- Esmer, A. Ş., Sander O. (1996). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Fırat, M. (2019). Yunanistan İlişkileri. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980*. Ed. Baskın Oran. Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 23. Baskı, ss. 576-614.
- Göçmen, İ. (2021). Dunkirk Antlaşması. *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, s. 498.
- Gönlübol, M. (1974). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası.
- Gönlübol, M., Ülman, H. (Mart 1966). Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı (1945-1965). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XXI(1), ss. 143-182.
- Gönlübol, M., Ülman, H. (2014). Blokların Kuruluşu ve Türkiye. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 10. Baskı, ss. 223-236.
- Gülmez, N., Tahancı, B. (Bahar 2014). Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV(28), ss. 225-252.
- Gümüş, O., Sevi, A. (1996). *Ansiklopedik Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. Ankara: Polat Yayınları.
- Gürsel, H. F. (1968). *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*. İstanbul: Ak Yayınları.
- Gürün, K. (1983). *Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası (1939'dan Günümüze)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Gürün, K. (2010). *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*. (P. Demir, Çev.) İstanbul: Mozaik Yayınları.
- Hart, B. L. (2016). *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*. (K. Bağrıaçık, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı.
- Ismay, L. (1956). *NATO-İlk Beş Sene (1949-1954)*. (S. Bilge, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,
- Jacobsen, H. A. (1989). *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Kalyon, L. (1 Nisan 2010). Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, VI(11), ss. 7-26.
- Karaboran, D. N. (2016). *Cumhuriyet'in Kuruluşundan, İkinci Dünya Savaşı'nın Bitimine Kadar Türk-Sovyet İlişkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Kılıç, Y. (2022). *İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye'deki Ekonomik Darboğazın Basındaki Yansıması: Cumhuriyet Gazetesi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Koçak, C. (2010). *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti*. Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Korkmaz, E. (2022). *Millî Mücadele ve Havacılık*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Kostak, E. (2022). İkinci Dünya Savaşı'nın Ardından ABD'nin Türkiye'ye Yönelik Başlattığı Askerî Yardımlara Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Etkisi. *Atatürk Dergisi*, XI(1), ss. 9-23.
- Kostak, E. (2023). *Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'nin Askerî Teknoloji Kaynakları (1946-1990)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Kostak, E. (2023). *Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'nin Askerî Teknoloji Kaynakları (1946-1990)*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Kurban, V. (2014). 1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV(28), ss. 253-282.
- Küçük, Y. (2007). *Türkiye Üzerine Tezler*. Cilt 2. İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Mcghee, G. (1992). *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu*. (B. Çorakçı, Çev.) İstanbul, Bilgi Yayınevi.

- Merih, T. (2006). *Soğuk Savaş ve Türkiye (1945-1960)*. Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Nadi, N. (24 Mayıs 1947). Hayırlı Olsun. *Cumhuriyet*.
- NATO Bilgiler ve Belgeler*. (1971). Brüksel: NATO Enformasyon Servisi.
- Oran, B. (1971). Türkiye'nin Kuzeyindeki Büyük Komşu: Sorunu Nedir? Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1970). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, XXV(1), ss. 41-93.
- Oran, B. (2019). Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1:1945-1960. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980*. Ed. Baskın Oran. Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 23. Baskı, ss. 477-498.
- Önsoy, R. (2002). Millî Mücadele'nin Mali Kaynakları ve Dış Yardımlar. *Millî Mücadele Tarihi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, ss. 320-330.
- Özçelik, M. (Şubat 2010). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I(29), ss. 253-269.
- Özersay, K. (2019). Montreux Boğazlar Sözleşmesi. *Türk Dış Politikası Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980*. Ed. Baskın Oran. Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 23. Baskı, ss. 370-384.
- Roberts, J. M. (2003). *Yirminci Yüzyıl Tarihi*. (S. Gül, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Sancaktar, C. (Güz 2011). Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası'na Marksist Yaklaşım. *Bilge Strateji Dergisi*, III(5), ss. 25-98.
- Sander, O. (1996). *Siyasi Tarih (1918-1994)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, O. 2016. *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*. Ankara: İmge Kitabevi, 1. Baskı.
- Saray, M. (2000). *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya girişi, III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Sarımay, Y. (1988). *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sever, A. (1997). *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu, 1945-1958*. İstanbul: Boyut Yayınları.

- Sezer, D. B. (1999). Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye'nin İttifaklar Politikası. (İ. Soysal, Haz.) *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç (15-17 Ekim 1997)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 441-464.
- Soysal, İ. (1997). *Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye, Olaylar Kronolojisi (1945-1975)*. İstanbul: İsis Yayıncılık.
- Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)*. Cilt I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990) Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar)*. Cilt II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı.
- Sönmezoğlu, F. (2006). *2. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sözüöz, N. (1992). *Türk-Amerikan İlişkilerine Genel Bir Bakış (1923-1950)*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Tanilli, S. (1999). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, 20. Yüzyıl: Yeni Bir Dünyanın Aranişında*. Cilt VI. İstanbul: Adam Yayınları.
- Tellal, E. (2019). Sovyetlerle İlişkiler. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980*. Ed. Baskın Oran. Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 23. Baskı, ss. 155-177.
- Tellal, E. (2019). SSCB'yle İlişkiler. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980*. Ed. Baskın Oran. Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 23. Baskı, ss. 499-521.
- Toker, M. (1971). *Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu*. Ankara: Akis Yayınları.
- Toker, M. (1998). *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*. Cilt I. Ankara: Bilgi Yayınevi, 4. Baskı.
- Topal, C. (2013). Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye-ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), ss. 111-121.
- Toprak, S. (Ocak-Haziran 2011). 1919-1945 Dönemi Türk-Rus İlişkileri. *Toplum Bilimleri Dergisi*, V(9), ss. 161-170.
- Tören, T. (2007). *Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Truman, S. H. (1968). *Hatıralarım*. (C. Baban-S. Tuğrul, Çev.) Ankara: Ulusal Basımevi.

- Turan, Ş. (2003). *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uslu, N. (2000). *Türk- Amerikan İlişkileri*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları,
- Ülman, H. (1961). *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri: 1939-1947*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası.
- Ülman, H. (1968). Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XXIII(3), ss. 241-273.
- Yalman, A. E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim, 1922-1971*. (E. S. Erdinç, Haz.) Cilt II. İstanbul: Pera Yayınları, 2. Baskı.
- Yetkin, Ç. (2003). *Karşı Devrim 1945-1950*. İstanbul: Otopsi Yayınevi.
- Yılmaz, Metin. (2000). *Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Kanun, Amerika-Türk Yardım Programı, (22 Mayıs 1947)*. (1948). (C. S. Silan, Çev) Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları.

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Milliyet

Son Posta

Son Telgraf

Tan

Tercüman

The New York Times

Ulus

Vakit

Vatan

BÖLÜM 4

COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ İLE ARAZİ KAYNAKLARI İZLEME VE YÖNETİMİ: TEKNOLOJİK GELİŞMELER VE UYGULAMALAR

Doç. Dr. Fatih SÜNBÜL¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14547215>

¹ İzmir Bakırçay Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Türkiye, fatih.sunbul@bakircay.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3590-374X

GİRİŞ

Dünya, birbiriyle sürekli etkileşim halinde ve komple bir sistemin dinamik işleyişini sağlayan çeşitli kürelerden oluşan karmaşık bir yapıdır. Bu küreler, bilimsel olarak atmosfer (gaz tabakası), hidrosfer (su kütleleri), litosfer (katı yer kabuğu) ve biyosfer (canlı organizmalar) şeklinde sınıflandırılmaktadır (Briggs ve Smithson, 1986). Arazi ise yeryüzünün litosfer tabakası yüzeyinde fiziksel olarak ayırt edilebilen ve biyosferin unsurlarını hem yüzeyde hem de yüzeyin hemen altında içeren bir alanı ifade eder (Comber, 2005). Bu tanım, litosferdeki jeomorfolojik süreçlerin ve toprak oluşumunun biyolojik, kimyasal ve fiziksel etkenlerle etkileşim içinde şekillendirdiği, çeşitli ekosistemleri barındıran bir alanı kapsar (Li, 2014). Bu katman, yüzeye yakın iklim koşulları, toprak ve arazi formları, yüzey ve yeraltı su kaynakları, bitki ve hayvan popülasyonları ile insan yerleşim modelleri ve tarihsel süreçlerden günümüze kadar uzanan insan faaliyetlerinin fiziksel etkilerini içerir (FAO, 1995). Bu unsurlar, litosfer ve biyosfer arasındaki karmaşık etkileşimlerle şekillenerek, ekosistemlerin işleyişini ve insan yaşamı üzerindeki çevresel etkilerini doğrudan belirlemektedir. Her yıl, dünyanın tüm iklim bölgelerinde milyonlarca hektar arazi, iklim değişikliği, doğal süreçler ve insan faaliyetlerinin etkisiyle fiziksel, kimyasal ve biyolojik yapısında bozulmalar yaşamaktadır (Yagi vd., 2015). Özellikle insan faaliyetlerinin neden olduğu arazi kalitesindeki bu düşüş, 20. yüzyıldan bu yana küresel ölçekte önemli bir sorun haline gelmiş olup, 21. yüzyılda da uluslararası gündemin üst sıralarında yer almaya devam edecektir (Eswaran vd., 2001). Arazi kaynaklarının doğası, kapsamı ve mekansal dağılımı hakkında doğru ve zamanında bilgiye sahip olmak, planlayıcıların, politika yapımcıların ve yöneticilerin karar alma süreçlerini maliyet etkin ve zaman açısından verimli bir şekilde yürütmelerini sağlar (Metternicht, 2018). Arazi kaynaklarının haritalanması, izlenmesi ve yönetimi, bu kaynakların çeşitli kullanım seçenekleri açısından potansiyellerinin ve sınırlılıklarının değerlendirilmesi ve sürdürülebilir arazi kullanım planlarının oluşturulması, 21. yüzyılda giderek artan gıda, yem ve yakıt taleplerini karşılamak için büyük önem kazanmıştır (Reddy vd., 2013, 2017).

Hızla gelişen jeo-mekansal teknolojiler (geospatial technologies), arazi kaynaklarının haritalanmasını ve mekansal veri tabanlarının düzenli olarak oluşturulmasını köklü bir şekilde dönüştürmüştür (Bishop vd., 2012). Bu teknolojiler, çeşitli planların daha kesin ve verimli bir şekilde uygulanmasını sağlamaktadır (Maji vd., 2001, Reddy vd., 2018, 2017). Jeo-

mekansal teknolojiler, dijital kartografya, uzaktan algılama, fotogrametri, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), Uzaktan algılama (UA), küresel konumlama sistemi (GPS) ve bilgi teknolojileri (IT) ilkelerini entegre eden çok disiplinli bir bilimdir. Bu teknoloji, yeryüzünde meydana gelen olayların yer bilgisine dayalı olarak görselleştirilmesi, ölçülmesi ve analiz edilmesi için gerekli araçları sunar. Jeo-mekansal teknolojilerin temel gücü, tematik ve nicel veri toplama, bu verilerin düzenli bir şekilde haritalanması ve belge yönetimi ile doğal süreç ve insan faaliyetleri üzerindeki değişikliklerin izlenmesini sağlamaktır. Özellikle GPS teknolojileri, akıllı telefonlar ve Google Earth/Maps gibi çeşitli harita portalları aracılığıyla sunulan haritalama hizmetleri, bu teknolojilerin dönüştürücü etkilerinin temel itici güçleridir. Jeo-mekansal teknolojiler, arazi kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini optimize etmek ve etkin kılmak açısından kritik bir rol oynamaktadır (Maji vd., 2001; Reddy vd., 2018).

Bu kitap bölümünün amacı, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve uzaktan algılama (UA) gibi jeo-mekansal teknolojilerin arazi kaynaklarının izlenmesi ve yönetimi üzerindeki rolünü incelemektir. Bölüm, bu teknolojilerin tarihsel gelişimini, güncel uygulamalarını ve sürdürülebilir arazi yönetimi stratejilerini ele almaktadır. Buna ek olarak, büyük veri ve yapay zekânın CBS ile entegrasyonu, modelleme ve karar destek sistemlerinde otomasyonun sunduğu avantajlar gibi konular da ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir. Jeo-mekansal teknolojilerin sunduğu fırsatları değerlendirerek, sürdürülebilir arazi yönetimi için yenilikçi çözümler sunmayı hedeflemektedir. Son olarak, sürdürülebilir tarım, su kaynakları yönetimi ve kentsel planlama gibi kritik alanlarda jeo-mekansal teknolojilerin potansiyeli bu kitapta derinlemesine incelenmiştir.

1. JEO-MEKANSAL TEKNOLOJİLERİN TARİHÇESİ VE ARAZİ YÖNETİMİNDEKİ ROLÜ

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), mekânsal bilimler alanındaki araştırmalarla 1950'lerin sonlarında şekillenmeye başlamıştır. 1950'ler ve 1960'lar boyunca Amerika Birleşik Devletleri'nde resmi kurumlar ve üniversiteler, coğrafi konumların veri analizini bilgisayar destekli sistemler aracılığıyla gerçekleştirmiştir (Smith, 2006). Bu dönemde Kanada, GIS teknolojisinin gelişiminde önemli bir rol oynamış ve bu alandaki öncü ülkelerden biri olmuştur. 1960'larda Kanada Orman ve Kırsal Gelişim Bakanlığı'nda görev yapan Dr. Roger Tomlinson, ilk operasyonel Coğrafi Bilgi Sistemi olan Kanada Coğrafi Bilgi Sistemi'ni (CGIS) geliştirmiştir

(Black vd., 1998). CGIS, araziye ilişkin verilerin depolanması, analizi ve işlenmesi amacıyla kullanılırken, Tomlinson (1968) çalışması, Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin (CBS) modern anlamda temelini oluşturan önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. Aynı dönemde, Howard T. Fisher tarafından Harvard Graduate School of Design'da 1964 yılında kurulan Bilgisayar Grafik ve Mekânsal Analiz Laboratuvarı, mekânsal veri yönetimi ve analizi ile ilgili önemli teorik kavramların geliştirilmesine katkıda bulunmuştur (Fisher, 1966).

1980'lerin başlarına gelindiğinde, M&S Computing (daha sonra Intergraph ismini almıştır) ve Environmental Systems Research Institute (ESRI) gibi oluşumlar, CBS yazılımlarını ticarileştirmeye başlamışlardır. Bu dönemde CBS yazılımlarının gelişimi hız kazanmış ve daha kullanıcı dostu hale gelmiştir (Longley vd., 2005). Günümüzde CBS yazılımları, ticari ve açık kaynaklı birçok yazılım paketi ile çeşitli işletim sistemlerinde çalışabilen, kullanıcıların veri toplama, yönetme, analiz etme ve sunma gibi ihtiyaçlarına yönelik çözümler sunan önemli bir teknoloji olarak kullanılmaktadır. CBS'nin evrimi, çeşitli bilimsel disiplinlerde araştırmacılar, mühendisler, planlamacılar ve yöneticiler tarafından geniş çapta benimsenmiş ve arazi kaynaklarının yönetimi ve izlenmesinde önemli bir araç haline gelmiştir.

Uzaktan Algılama (UA) ise, 1840'lı yıllarda fotoğrafçılığın kullanılmasıyla ortaya çıkmış bir teknolojidir. İlk uzaktan algılama uygulamaları, manzaraların farklı açılardan daha ayrıntılı gözlemlenmesi amacıyla fotoğrafların çekilmesine dayanıyordu. İlk olarak, topografik haritalama için balonlara monte edilen kameralar kullanılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında ise uçaklara monte edilen kameralar, geniş yüzey alanlarının hava görüntülerini sağlayarak askeri keşiflerde veri ve bilgi toplamada kullanılmıştır (Colwell, 1983). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından radar teknolojisi sivil kullanıma girmiş, termal sensörler geliştirilmiş ve çoklu spektral fotoğrafçılık yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. 1946 yılında, Alman V-2 roketlerine monte edilen sensörler ve kameralarla yüksek irtifalı hava görüntüleri elde edilmiştir.

1960'lı yılların sonlarına doğru, uzay programları ile birlikte astronotlar Dünya yörüngesinde seyahat ederken uzay araçlarının pencerelerinden Dünya'nın görüntülerini çekmeye başlamışlardır. Bu dönemde, meteorolojik uydular da geliştirilmeye başlanmış ve 1960 yılında Television Infrared Observation Satellite (TIROS-1) fırlatılmıştır. 1972 yılında Landsat uydusunun fırlatılmasıyla birlikte modern çok bantlı

görüntüleme dönemi başlamış ve uydu teknolojileri uzaktan algılamada yeni bir dönem başlatmıştır. SPOT, IRS ve JERS gibi gelişmiş uydu sistemlerinin geliştirilmesiyle uzaktan algılama alanında daha ileri düzeyde veri toplama teknikleri ortaya çıkmıştır (Campbell ve Wynne, 2011). Günümüzde uzaktan algılama teknolojileri; hava ve uydu tabanlı sensörler aracılığıyla film fotoğrafçılığı, dijital kameralar, tarayıcılar, video, radar ve termal sensörler gibi çeşitli araçlar kullanılarak veri toplamakta ve işlenmektedir.

Son yıllarda, akıllı teknolojiler ve yapay zeka sistemlerinin entegrasyonu, jeo-mekansal teknolojilerin evriminde bir başka önemli aşamayı temsil etmektedir. Arazi yönetiminde kullanılan bu teknolojiler, mekânsal verileri daha hızlı analiz edebilmekte ve otonom karar destek sistemleri ile daha doğru tahminler yapabilmektedir. Yapay zeka destekli sistemler, arazi kullanımı, tarım, ormancılık ve kentsel planlama gibi alanlarda verimliliği artırarak, bu alanlarda daha sürdürülebilir uygulamaların gerçekleştirilmesine olanak tanımaktadır (Black vd., 1998). Bunun yanı sıra, görselleştirme teknolojileri de jeo-mekansal verilerin anlaşılmasını kolaylaştırarak, arazi yönetimi süreçlerinde daha etkili kararlar alınmasını sağlamıştır. Üç boyutlu (3D) ve dört boyutlu (4D) modelleme teknikleri, arazi üzerindeki değişikliklerin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak, planlama süreçlerine daha fazla derinlik kazandırmıştır. Artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (VR) gibi teknolojiler, karar vericilerin arazi üzerinde simülasyonlar yaparak gelecekteki değişiklikleri daha iyi öngörmesine imkân tanımaktadır. Bu teknolojik evrim, arazi yönetiminin yanı sıra mekânsal planlamada da derin etkiler yaratmıştır. Özellikle büyük veri yönetimi, blok zinciri gibi dağıtık ve merkeziyetsiz veri depolama yöntemlerinin gelişimi, arazi kayıtlarının daha güvenli bir şekilde tutulmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler, arazi mülkiyetinin doğruluğunu artırarak yerel yönetim süreçlerini (kadastral süreçler) daha şeffaf hale getirmiştir. Genel olarak, jeo-mekansal teknolojilerin evrimi, arazi yönetiminde daha entegre ve sürdürülebilir bir yaklaşım sunmaktadır. Bu teknolojilerin sağladığı yenilikler, arazi kullanımı ile ilgili karar alma süreçlerinde daha hızlı ve etkili çözümler üretmeye olanak tanımaktadır. Ancak, bu teknolojilerin başarılı bir şekilde entegrasyonu, sadece teknolojik gelişmelere değil, aynı zamanda bu teknolojilerin kullanımını benimseme kapasitesine ve politikaların bu doğrultuda uyarlanmasına bağlıdır (Black vd., 1998). Jeo-mekansal teknolojiler arasında Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), Uzaktan Algılama (UA) ve Küresel Konumlama Sistemi (GPS) gibi sistemler karar verme süreçlerini

desteklemektedirler (Reddy vd., 2018). Jeo-mekansal teknolojilerin tarım, ormancılık, su kaynakları yönetimi ve kentsel planlama gibi farklı alanlardaki uygulamaları, bu teknolojilerin sürdürülebilirlik açısından sunduğu büyük potansiyeli göstermektedir. Bu çalışmada, tarımda jeo-mekansal teknolojilerin sağladığı faydalar (Reddy vd., 2017; Tarate vd., 2024), diğer sektörlerdeki uygulamalarla (Rajangam, 2017) birlikte daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Özellikle, tarımsal verimliliğin artırılması, doğal kaynakların korunması (Patode vd., 2017) ve kentsel planlamada (Youssef vd., 2011) bu teknolojilerin oynadığı kritik rol, ilerleyen bölümlerde kapsamlı bir şekilde değerlendirilmektedir.

2. ARAZİ KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE UZAKTAN ALGILAMA (UA) YÖNTEMLERİ

Uzaktan algılama (UA) ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), doğal kaynakların envanterini oluşturma, değişimleri izleme ve sürdürülebilir arazi yönetimini destekleme amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. UA, elektromanyetik yansımalarla yüzey özelliklerini analiz ederek çevresel süreçleri ve arazi kullanım değişikliklerini doğru bir şekilde tespit eder. CBS ile entegrasyon, bu verilerin karar alma süreçlerinde daha kapsamlı ve veri tabanlı çözümler sunmasını sağlar. Bu kombinasyon, arazi kaynaklarının etkin yönetimini teşvik ederken, çevresel tehditlerin erken tespiti ve izlenmesine katkı sunar. Ayrıca, politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde çok paydaşlı yönetim için somut bilgiler sağlar (Skidmore vd., 1997).

2.1.Uydu ve Hava Platformlarından Alınan Verilerin Önemi

Günümüzde Sentinel-2, Landsat ve RADARSAT gibi uydu platformları, tarım ve ormancılık gibi alanlarda kullanılmak üzere yüksek çözünürlüklü veriler sağlamaktadır. Bu veriler, su kaynakları yönetimi, ormansızlaşma gibi çevresel sorunları izlemek için kritik önem taşır (Mbinya Manetu vd., 2023). Ayrıca, uzaktan algılama sistemleri, geleneksel veri toplama yöntemlerine kıyasla daha geniş alanların zamana bağlı olarak izlenmesine olanak tanır ve böylece kaynakların korunmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesine yardımcı olur (Ajibola vd., 2021).

2.2. Lidar; Drone ve İHA Tabanlı Veri Toplama Teknikleri

LiDAR (Light Detection and Ranging) teknolojisi, lazer ışığı kullanarak uzaklık ölçümleri yapan aktif bir uzaktan algılama yöntemidir. Bu teknoloji, bir bölgeyi tarayarak yüzeyin veya nesnenin üç boyutlu modelini

oluşturur. Lazer ışığının yüzeye çarpıp geri dönme süresi ölçülerek yüksek doğrulukta mesafe verisi elde edilir. Bu veriler, topografya, bitki örtüsü, yapılar ve doğal engeller gibi detaylı arazi bilgilerini milimetre hassasiyetinde sağlar (Hunt vd., 2003). LiDAR'ın temelinde, görünür ve kızılötesi bantlardaki lazer darbelerinin yüzeyden yansması yer alır. Özellikle yoğun bitki örtüsü altındaki yer şekillerinin haritalanmasında benzersizdir, çünkü ağaç yaprakları ve dallarının arasından geçerek zemin seviyesini belirler (Tueller, 1989). İnsansız Hava Araçları (İHA) ile entegre edilen LiDAR sistemleri, geleneksel uçak veya helikopterlerle yapılan veri toplama yöntemlerine göre daha esnek, ekonomik ve hızlıdır. İHA'lar, özellikle erişimi zor bölgelerde yüksek doğrulukla arazi ve bitki örtüsü haritalaması yapar. Bu teknoloji ormancılık, tarım, kentsel planlama ve çevre izleme gibi alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. LiDAR'ın kısa sürede geniş alanları haritalayabilmesi, her türlü hava koşulunda çalışabilmesi ve doğal engellerin altındaki detayları yakalayabilmesi, onu sürdürülebilir kaynak yönetimi için kritik bir araç haline getirmiştir (Tueller, 1989; Hunt vd., 2003).

2.3. Multispektral ve Hiperspektral Görüntülemenin Uygulanabilirliği

Multispektral ve hiperspektral görüntüleme teknolojileri, bitki örtüsü sağlığı, su kalitesi ve toprak özellikleri gibi çevresel göstergelerin izlenmesinde önemli araçlardır. Multispektral görüntüleme, belirli dalga boylarında veri sağlayarak bitki sağlığı ve büyüme evrelerini izlemeye, böylece tarımsal verimliliği artırmaya yönelik stratejik kararlar alınmasına yardımcı olur. Hiperspektral görüntüleme ise daha geniş spektral bantlarda veri sunarak toprak nemi, organik madde içeriği ve mineral dağılımı gibi özelliklerin daha detaylı analizini sağlar (Kummer vd., 1988). Bu teknolojiler, özellikle çevresel koşulların hassasiyetle izlenmesi gereken tarım ve orman yönetimi gibi alanlarda kritik karar süreçlerine doğrudan katkıda bulunur. Bitki örtüsü ve toprak verilerinin analiz edilmesi, sürdürülebilir kaynak yönetimi için daha etkin ve uzun vadeli çözümler geliştirilmesine olanak tanır. Bu nedenle, multispektral ve hiperspektral görüntüleme teknolojileri, çevresel izleme ve arazi yönetiminde vazgeçilmez araçlar haline gelmiştir.

2.4. Verilerin İşlenmesi ve Analizi

Uzaktan algılama verilerinin işlenmesi ve analiz edilmesi karmaşık süreçler gerektirir, ancak bu verilerin analizi sürdürülebilir arazi yönetimi açısından büyük fırsatlar sunmaktadır (Schowengerdt, 2006). Özellikle büyük

veri analitiği ve yapay zeka gibi teknolojiler, uzaktan algılama verilerinden daha hızlı ve daha doğru sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır (Zang ve Zang, 2022). Ancak bu teknolojilerin tam potansiyelinden yararlanmak için uzman personel eksikliği, veri kalitesinde tutarsızlıklar ve finansal kaynak yetersizlikleri gibi zorluklar hala mevcuttur (Skidmore vd., 1997). Buna rağmen, modern algoritmaların ve veri işleme kapasitelerinin gelişimi, arazi yönetiminde uzaktan algılama uygulamalarının etkinliğini artırmaya devam etmektedir (Reinermann vd., 2020).

3. JEO-MEKANSAL TEKNOLOJİLER İLE BÜYÜK VERİ VE YAPAY ZEKA KULLANIMI

Jeo-mekansal teknolojiler, büyük veri ve yapay zeka (AI) ile entegre edildiğinde, arazi yönetiminde son derece güçlü bir araç haline gelmektedir. Bu entegrasyon, daha önce elde edilemeyen miktardaki veriyi işleyip analiz ederek, karar verme süreçlerini hızlandırmakta ve analiz güvenilirliğini artırmaktadır (Gao, 2021). Yapay zeka, makine öğrenimi ve büyük veri teknikleri, jeo-mekansal verilerle birleştiğinde daha öngörülebilir ve sürdürülebilir yönetim stratejileri geliştirilmesine olanak tanımaktadır.

3.1. Büyük Verinin Arazi Yönetiminde Rolü

Büyük veri, jeo-mekansal teknolojiler ile entegre edildiğinde, arazi yönetiminde devrim niteliğinde çözümler sunmakta ve doğal kaynakların yönetiminde daha bilinçli kararların alınmasını sağlamaktadır. Uydu görüntüleme, insansız hava araçları (İHA) ve yer sensörleri gibi çeşitli kaynaklardan elde edilen büyük veri, tarımsal alanların izlenmesi, su kaynaklarının korunması ve orman yönetimi gibi alanlarda kritik öneme sahip bilgiler üretmektedir. Bu bağlamda, arazi yönetimi için büyük veri analitiği, yalnızca geniş veri setlerinin toplanmasını ve depolanmasını değil, aynı zamanda bu verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir. Elde edilen bu veri hacmi, kısa vadeli değerlendirmelere ek olarak, uzun vadeli sürdürülebilirlik stratejilerinin geliştirilmesine de olanak tanıyarak karar alma süreçlerine önemli katkılar sunmaktadır (Pandey vd., 2023). Büyük veri ve yapay zeka teknolojilerinin birleşimi, arazi kullanımındaki değişimlerin izlenmesi ve doğru tahminlerin yapılması noktasında da benzersiz bir kapasite sunmaktadır. Bu teknolojiler, verilerin işlenmesi sürecinde yüksek doğrulukta analizler yaparak, mevcut durum değerlendirmesini ve geleceğe yönelik senaryo tahminlerini mümkün kılmaktadır. Özellikle arazi yönetimi, su kaynakları yönetimi ve çevre koruma gibi alanlarda bu veri temelli

yaklaşımlar, daha sürdürülebilir ve etkili yönetim stratejilerinin uygulanmasını sağlamaktadır (Antoniou, 2023). Büyük veri ve yapay zeka destekli bu süreçler, doğal kaynakların korunmasına yönelik uzun vadeli politikaların oluşturulmasına ve stratejik kararların alınmasına olanak tanımaktadır.

3.2. CBS ile Entegre Yapay Zeka ve Makine Öğrenme Teknikleri

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), yapay zeka (AI) ve makine öğrenimi algoritmalarıyla entegre edildiğinde, mekânsal veri analizinde dikkate değer yenilikler ve gelişmiş çözümlene yetenekleri sağlamaktadır (Vozenilek, 2009). AI tabanlı algoritmalar, jeo-mekansal veri setlerinde karmaşık örüntüleri tanımlayabilmekte, eğilim analizleri gerçekleştirebilmekte ve karar verme süreçlerine hız kazandırarak daha etkin sonuçlar elde edilmesine imkân tanımaktadır (Lei vd., 2020). Bu bağlamda, makine öğrenimi teknikleri, arazi yönetimi alanında veri toplama ve işleme süreçlerini büyük ölçüde otomatikleştirerek, insan müdahalesine olan gereksinimi minimuma indirmekte ve süreçlerin verimliliğini artırmaktadır. Özellikle yapay sinir ağları ve destek vektör makineleri gibi gelişmiş algoritmalar, arazi sınıflandırması, su kaynaklarının yönetimi ve doğal kaynakların izlenmesi gibi karmaşık sorunların çözümünde yüksek doğruluk oranlarıyla öne çıkmaktadır (Patel vd., 2023). Bunun yanı sıra, katılımcı coğrafi bilgi sistemi (Volunteer Geographic Information, VGI) gibi gönüllü coğrafi veri kaynakları, AI ve makine öğrenimi modellerinin geliştirilmesinde ve eğitilmesinde önemli katkılar sunmakta, mekânsal analiz ve modelleme süreçlerini daha etkili hale getirmektedir (Antoniou, 2023). Bu sayede, CBS'nin veri toplama yetenekleri genişlemekte ve toplumsal katılım, karar süreçlerine dâhil edilerek daha dinamik ve esnek bir yapı kazanmaktadır. AI ve makine öğrenimi ile desteklenen CBS uygulamaları, arazi yönetimi, doğal kaynakların korunması ve çevre planlaması gibi alanlarda yeni perspektifler sunarak, bilimsel ve uygulamalı süreçlerin kalitesini artırmaktadır.

3.3. Karar Destek Sistemleri

Büyük veri ve yapay zeka tabanlı modelleme ve otomasyon sistemleri, karar destek süreçlerine önemli katkılar sunmakta, yönetim süreçlerini daha verimli ve hızlı hale getirmektedir. Karar destek sistemleri, büyük veri setlerini işleyerek, derinlemesine analizler gerçekleştirerek ve çeşitli senaryoları simüle ederek karar alıcıların süreçlerine hız kazandırmakta ve daha bilinçli kararlar vermelerine olanak tanımaktadır. Örneğin, tarımsal

verimliliği artırmak amacıyla sulama sistemleri, otomasyon ve makine öğrenimi algoritmalarıyla optimize edilerek, su kaynaklarının etkin yönetimi ve verim artışı sağlayabilmektedir. Bununla birlikte, yapay zeka destekli tahmin modelleri, doğal afet risklerini değerlendirme, tarımsal ürün verimliliğini tahmin etme gibi kritik uygulamalarda daha hızlı ve doğru sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır (Bestelmeyer vd., 2020).

Modelleme sistemlerinde otomasyon, insan kaynaklı hataları azaltmakta ve veri temelli yaklaşımlar sayesinde sürdürülebilir arazi yönetimi stratejilerinin geliştirilmesine doğrudan katkı sunmaktadır. Özellikle makine öğrenimi algoritmalarının entegrasyonu, karar alma süreçlerini daha öngörülebilir ve optimize edilebilir hale getirirken, doğal kaynakların daha etkili bir şekilde yönetilmesine de olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, yapay zeka tabanlı sistemler, sürdürülebilirlik ve verimlilik hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynamakta, geleceğe yönelik daha sağlam stratejilerin oluşturulmasına zemin hazırlamaktadır (Pandey vd., 2023).

3.4. Veri Madenciliği ve Büyük Veri Analiz Teknikleri

Veri madenciliği, büyük veri setlerinin analiz edilmesi ve jeomekansal verilerdeki eğilimleri ortaya çıkarmak için kullanılan güçlü bir yöntemdir. Bu teknik, büyük miktardaki veriden verisel ilişkileri keşfederek tarımsal verimlilik, su kaynaklarının yönetimi ve doğal kaynakların korunması gibi alanlarda etkili çözümler sunar. Yapay zeka ve derin öğrenme algoritmaları, bu veri kümelerini analiz ederek daha doğru ve etkili kararlar alınmasını sağlar. Yapay zeka tabanlı veri madenciliği, tarım, ormancılık ve çevre yönetimi gibi alanlarda sürdürülebilir doğal kaynak yönetimini destekler ve yönetim süreçlerini optimize eder. Derin öğrenme algoritmaları, karmaşık veri yapılarını çözümleyerek stratejik karar alma süreçlerine katkıda bulunur. Bu yöntemler, büyük veri setlerinin işlenmesiyle çevresel yönetim stratejilerinin geliştirilmesini sağlar ve doğal kaynakların korunmasına yönelik sürdürülebilir yaklaşımların benimsenmesine yardımcı olur. Veri madenciliği ve yapay zeka destekli analizler, modern karar destek sistemlerinin temelini oluşturur (Kamyab vd., 2023).

4. ARAZİ KAYNAKLARI HARİTALAMA VE İZLEME İÇİN MODERN YAKLAŞIMLAR

Günümüz dünyasında doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi, çevresel dengelerin korunması açısından kritik bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, modern haritalama ve izleme tekniklerinin

geliştirilmesi, arazi kaynaklarının etkin bir şekilde değerlendirilmesine ve izlenmesine olanak tanımaktadır. Özellikle CBS ve uzaktan algılama teknolojilerinin entegrasyonu, arazi kullanımının sürdürülebilir yönetimi için önemli fırsatlar sunmakta ve bu teknolojilerin kullanımı, arazi kaynaklarının sürekli ve güncel bir şekilde izlenmesini sağlamaktadır. Avrupa, Amerika ve Türkiye gibi farklı coğrafyalarda kullanılan bu ileri teknolojiler, doğal kaynak yönetiminde büyük veri analizine dayalı, kapsamlı bir karar destek mekanizması oluşturarak çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağlamaktadır.

4.1. CBS ve Uzaktan Algılama Verilerinin Entegrasyonu

CBS ve uzaktan algılama teknolojilerinin entegrasyonu, modern arazi yönetiminde kilit bir rol oynamaktadır. Uzaktan algılama verileri, orman alanları, tarım arazileri ve su kaynaklarının izlenmesi ve yönetimi için kritik veriler sağlar. Avrupa'nın birçok ülkesinde yüksek çözünürlüklü uydu görüntüleri ve LiDAR verileri, tarımsal üretkenlik ve orman sağlığını değerlendirmek için kullanılmaktadır (Christiansen, 2018). Bu teknolojilerin entegrasyonu, arazi kullanım değişikliklerinin izlenmesini kolaylaştırırken, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesine yardımcı olmaktadır. Benzer şekilde, Türkiye'deki arazi yönetim projelerinde de CBS ile uzaktan algılama verileri birleştirilerek veri analizi daha kapsamlı hale getirilmektedir (Baskent, 2021).

4.2. Orman Yönetimi, Tarım İzleme ve Su Kaynakları Yönetimi İçin Çözümler

Orman yönetimi, tarım izleme ve su kaynakları yönetimi için uzaktan algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) teknolojilerinin entegrasyonu, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde izlenmesi ve yönetilmesi açısından büyük fırsatlar sunmaktadır. Uzaktan algılama, GPS ve CBS teknolojileri, biyolojik kaynakların yönetimi ve izlenmesinde hayati rol oynamaktadır. Bu teknolojiler, ormanlar ve tarım alanlarının çevresel faktörlere olan hassasiyetini göz önünde bulundurarak büyük ölçekli veri toplamasını ve analiz edilmesini sağlar. Örneğin, yüksek çözünürlüklü uydu verileri, orman yangınlarının erken tespit edilmesine ve tarım arazilerindeki mahsul sağlığının izlenmesine katkı sunmaktadır (Mani vd., 2018). Uzaktan algılama verileri, tarımsal alanlarda mahsul izleme, verim tahmini ve zararlı böceklerin tespiti gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Özellikle, multispektral ve hiperspektral görüntüleme teknikleri, mahsullerin sağlık durumu ve toprak

koşulları hakkında ayrıntılı bilgiler sunarak, tarımsal verimliliği artırma ve sürdürülebilirlik hedeflerini desteklemektedir (Gebeyehu, 2019). Bu teknolojiler aynı zamanda su kaynakları yönetiminde de etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Su kaynaklarının izlenmesi ve yönetimi için uzaktan algılama teknikleri, arazi nemi, yer altı suyu ve yüzey sularının tespiti gibi birçok unsuru ele almakta ve su kıtlığı ile mücadelede kritik çözümler sunmaktadır (Klemas vd., 2015; Ramulu, 2016). Orman kaynaklarının yönetiminde ise, uydular ve dronlar tarafından sağlanan uzaktan algılama verileri, orman sağlığını ve orman biyokütlesini izlemek için kullanılmaktadır. Bu veriler, orman yangınlarının erken tespiti ve orman bozulmalarının izlenmesi gibi konularda karar destek sistemlerine entegre edilerek, çevresel tehditlere hızlı müdahale edilmesini sağlamaktadır. Tarım sektöründe, uzaktan algılama teknolojileri, mahsul sağlığının izlenmesi, su tüketiminin optimize edilmesi ve tarımsal üretim süreçlerinin daha verimli hale getirilmesi için kullanılmaktadır (Pettorelli, 2019). Özellikle, dronlar ve uydular tarafından sağlanan veriler, tarım arazilerinde su yönetimini iyileştirmek ve sulama verimliliğini artırmak için yeni fırsatlar sunmaktadır. Su kaynakları yönetiminde, uzaktan algılama ve CBS sistemlerinin kullanımı, özellikle kurak ve yarı-kurak bölgelerde su kıtlığına yönelik stratejilerin geliştirilmesinde büyük önem taşımaktadır. Bu teknolojiler, yüzey suları, toprak nemi, yer altı suları ve sulak alanların izlenmesi gibi geniş çaplı uygulamalarda kullanılarak, su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi için karar destek sistemlerine katkı sağlamaktadır (Kingra vd., 2016). Su yönetiminde dronların ve uyduların kullanımı, suyun etkin bir şekilde dağıtılmasını ve tarım mahsullerinin su ihtiyaçlarının doğru bir şekilde belirlenmesini sağlayarak sulama sistemlerinin verimliliğini artırmaktadır (Cancela vd., 2019).

4.3. Sürdürülebilir Tarım ve Doğal Kaynak Yönetimi Yaklaşımları

Sürdürülebilir tarım ve doğal kaynak yönetimi, yenilikçi yaklaşımlar ve teknolojilerin entegrasyonu ile giderek daha önemli bir hale gelmektedir. Yenilik sistemleri yaklaşımı, çevresel yönetim, uluslararası kalkınma ve yenilik çalışmalarını birleştirerek, sürdürülebilir tarım ve doğal kaynak yönetimi için etkili çözümler sunmaktadır (Pant vd., 2009). Bu yaklaşım, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını ve tarımsal üretimin artırılmasını sağlayacak yeni yöntemlerin geliştirilmesinde önemli bir kavramsal araç haline gelmiştir. Sürdürülebilir tarımın temel hedefi, tarımsal üretim

süreçlerini çevreye zarar vermeden optimize etmektir. David R. Lee (2005) belirtildiği gibi, sürdürülebilir tarım ve entegre doğal kaynak yönetimi, çoğunlukla birbiriyle çelişen çoklu hedefler barındırmaktadır. Örneğin, tarımsal verimliliği artırırken çevresel bozulmayı en aza indirmek, sürdürülebilir tarımın en temel zorluklarından biridir. Bu dengeyi sağlamak, yenilikçi teknolojilerin entegrasyonu ve çok yönlü yönetim stratejilerinin uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Kaynakların etkin yönetimi ise su, atık, besin maddeleri ve toprak gibi tarımsal girdilerin sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını gerektirir. Abrol vd. (2014) kaynak yönetiminin su kaynakları ve kurak alan yönetiminden atık yönetimine kadar geniş bir yelpazede sürdürülebilir uygulamaları kapsadığını vurgulamaktadır. Bu yönetim uygulamaları, kurak alanlarda entegre su havzası yönetimi gibi modellerle desteklenmektedir. Örneğin, ICRISAT (Uluslararası Kuru Alan Tarım Araştırma Enstitüsü) ve özel bir uluslararası şirket ortaklığıyla geliştirilen entegre çiftçi katılımlı su havzası yönetimi modeli, Asya'nın kurak bölgelerinde su ve toprak koruma uygulamalarını iyileştirerek tarımsal verimliliği artırmakta ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.

Yerel ölçekli bilgi sistemleri de sürdürülebilir tarım ve doğal kaynak yönetimi stratejilerinde büyük rol oynamaktadır. B. Rajasekaran (1991)'ın yerel bilgi sistemlerinin modern teknolojilerle birleştirilmesinin, tarımsal üretimi artırırken çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için kritik bir yol olduğunu göstermektedir. Yerel toplulukların bilgi ve deneyimleri, yenilikçi tekniklerle birleştirilerek daha verimli ve sürdürülebilir tarım uygulamalarının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BIT) de sürdürülebilir tarım ve doğal kaynak yönetimini desteklemede önemli bir araç haline dönüşmüştür. BIT, uzaktan veri toplama, analiz ve karar destek sistemleri aracılığıyla sürdürülebilir tarım uygulamalarına yönelik kritik bilgiler sağlamaktadır. Meena vd. (2012), bu teknolojilerin özellikle gelişmekte olan ülkelerde çiftçilerin eğitimi ve bilinçlendirilmesi açısından kritik bir rol oynadığını belirtmektedir. Bu sayede sürdürülebilir tarım uygulamalarının benimsenmesi ve tarımsal faaliyetlerin çevresel etkilerinin azaltılması mümkün hale gelmektedir. Ekolojik tarım uygulamaları ve doğal kaynak yönetiminde katılımcı öğrenme yaklaşımları, sürdürülebilir tarımın en iyi uygulamaları arasında yer almaktadır. Dewitt (1999) ise, sürdürülebilir tarımın yaygınlaştırılmasında katılımcı öğrenme ve uyarlanabilir yönetim modellerinin etkin olduğunu vurgulamakta, bu yaklaşımların çiftçilerin

çevresel belirsizliklere karşı dayanıklılık geliştirmelerine ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını benimsemelerine katkı sağladığını ifade etmektedir.

5. KENTSEL PLANLAMA VE YÖNETİM İÇİN JEO-MEKANSAL BİLİM

CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri), arazi kullanımı, ulaşım, konut, arazi geliştirme ve çevre gibi birçok sektörde geniş uygulama alanlarına sahiptir. Öne çıkan uygulamalar arasında yer seçimi ve arazi uygunluk analizleri bulunmaktadır. Buna karşın, ulaşım planlamasında en sık kullanılan yöntemler ağ analizi ve güzergah seçimidir; çevre planlaması ve yönetiminde ise tampon bölge oluşturma ve örtüşme analizleri yaygın olarak kullanılır. Şehir planlamasının farklı sektörlerinde modelleme entegrasyonuna yönelik artan bir eğilim bulunmaktadır (Goodchild vd., 1993). CBS'nin rolü, şehir planlama sürecinin farklı aşamalarında da değişiklik göstermektedir. Örneğin, CBS, planlama seçeneklerinin modelleme ve geliştirilmesinde, planlama hedeflerinin belirlenmesine göre daha faydalı bir araçtır. Şehir planlama sürecindeki aşamalar genellikle şu şekilde özetlenebilir: hedeflerin belirlenmesi, kaynak envanteri, mevcut durumun analizi, modelleme ve projeksiyon, planlama seçeneklerinin geliştirilmesi, seçeneklerin seçimi, planın uygulanması ve planın değerlendirilmesi, izlenmesi ve geri bildirim sağlanması (Şekil 1).

Planlama Süreci	Planlama Süreci Basamakları	Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), Uzaktan Algılama ve diğer veri tabanı ve modeller ile ilişkisi (bağlantısı)
	Amaçların Belirlenmesi	Diğer veri tabanları ve modeller
	Kaynak Envanteri	CBS + Uzaktan Algılama (UA) + Diğer veri tabanları ve modeller
	Mevcut Durumun Analizi	CBS + Diğer veri tabanları ve modeller
	Modelleme ve Projeksiyon	CBS + Diğer veri tabanları ve modeller
	Planlama Seçeneklerinin Geliştirilmesi	CBS + Diğer veri tabanları ve modeller
	Planlama Seçeneklerinin Seçilmesi	CBS + Diğer veri tabanları ve modeller
	Planın Uygulanması	CBS + Diğer veri tabanları ve modeller
	Planın Değerlendirilmesi, izlenmesi ve Geri Bildirim	CBS + Uzaktan Algılama (UA) + Diğer veri tabanları ve modeller

Şekil 1. Planlama sürecinde CBS, uzaktan algılama ve diğer veri tabanları ve modellerin entegrasyonu (tekrar oluşturulmuş, Adams, 2012)

5.1. Akıllı Şehir Uygulamaları: Şehircilikte IoT ve Sensör Teknolojileri

Akıllı şehir uygulamaları, Nesnelerin İnterneti (IoT) ve sensör teknolojileri aracılığıyla kentsel altyapının izlenmesinde büyük veri entegrasyonu ile önemli yenilikler sunmaktadır. Bu teknolojiler, enerji tüketimi, trafik yönetimi, hava kalitesi izleme ve çevresel etkilerin analizinde etkili çözümler geliştirerek şehir yönetiminde karar alma süreçlerini desteklemektedir (Raven vd., 2018). Özellikle IoT cihazlarının yaygın kullanımı, sensörler ve GPS gibi teknolojiler sayesinde gerçek zamanlı veri toplama yetenekleri gelişmekte ve bu, şehirlerde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kritik bir rol oynamaktadır (Yeh, 1991). Akıllı şehir projelerinde IoT sensörlerinden elde edilen veriler, kentsel planlama ve yönetim süreçlerine entegre edilmekte, bu sayede enerji tüketimi ve hava kalitesi gibi veriler daha etkin izlenebilmekte ve sürdürülebilir altyapı projeleri geliştirilebilmektedir (Han ve Kim, 1989). Bu veri tabanlı yaklaşımlar, şehir yönetiminde daha verimli kararların alınmasına olanak sağlarken, aynı zamanda şehirlerin çevresel etkilerini minimize etmede önemli katkılar sunmaktadır (Charytonowicz, 2019).

5.2. Ulaşım ve Altyapı İzleme Sistemlerinde CBS'nin Kullanımı

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), kentsel ulaşım ve altyapı projelerinin izlenmesi, planlanması ve geliştirilmesinde kritik bir role sahiptir. CBS, trafik yoğunluğunun izlenmesi, altyapı projelerinin planlanması, yol ağlarının bakımı ve geliştirilmesi gibi alanlarda geniş çapta kullanılmaktadır (French ve Wiggins, 1990). CBS, kentsel altyapının durumunu izlemek, altyapı bileşenlerinin haritalanmasını sağlamak ve sürdürülebilir kentsel gelişim için veri temelli analizler sunarak, altyapı projelerinin daha etkin bir şekilde yönetilmesine katkıda bulunmaktadır. Özellikle altyapı projelerinde CBS'nin kullanımı, köprüler, yollar, su ve elektrik hatları gibi önemli bileşenlerin durumunu izlemekte ve gelecekteki bakım ve onarım ihtiyaçlarını planlamada önemli bir araç olarak öne çıkar. Ayrıca, altyapı projelerinin çevresel etkilerinin izlenmesinde CBS tabanlı analizler, karar vericilerin daha bilinçli stratejiler geliştirmesine yardımcı olur. Hava kirliliğini azaltmak amacıyla toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesinde de CBS tabanlı analizler önemli katkılar sağlar. Örneğin, CBS kullanılarak yapılan analizler, yeni bir kentsel raylı sistemin karbon emisyonlarını önemli ölçüde azaltabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak, bu tür sistemlerin yer seviyesindeki diğer kirleticiler üzerindeki sınırlı etkileri de göz önünde bulundurulmalıdır. CBS ile yapılan

bu tür analizler hem ulaşım hem de altyapının kentsel çevre üzerindeki etkilerinin izlenmesine ve çevresel faydaların maksimize edilmesine olanak sağlar (Chen, 2012).

5.3. Hava Kalitesi, Trafik Yoğunluğu ve Enerji Tüketimi Yönetimi İçin Veri Entegrasyonu

Kentsel alanlarda hava kalitesi, trafik yoğunluğu ve enerji tüketimi gibi kritik göstergelerin izlenmesi, farklı veri kaynaklarının entegrasyonu ile mümkün olmaktadır. CBS ve uzaktan algılama teknolojileri, bu tür göstergelerin sürekli izlenmesini sağlayarak çevresel etkilerin minimize edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle IoT sensörleri ve uydu görüntülerinden elde edilen veriler, şehirlerde enerji tüketiminin ve hava kalitesinin iyileştirilmesine yönelik çözümler sunmaktadır (Berry, 1987). Nieuwenhuijsen (2016), kentsel ve ulaşım planlamasının hava kirliliği, trafik yoğunluğu ve çevresel etkiler üzerinde belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Şehirlerdeki yol ağı, trafik yoğunluğu ve yeşil alan gibi göstergelerin hava kalitesi üzerindeki etkisi büyüktür ve bu göstergelerin entegre edilmesi, şehirlerin daha sağlıklı ve sürdürülebilir olmasına katkı sağlar. Aynı şekilde, enerji tüketimi ve çevre üzerindeki etkileri azaltmak için yenilikçi altyapı projelerinin uygulanması, şehirlerin karbon nötr hale getirilmesi hedeflerine ulaşmada önemli bir adımdır. Bu bağlamda, kentsel altyapının yeşil ve sürdürülebilir hale getirilmesi, enerji verimliliğinin artırılmasında ve kentsel ısı adası etkisinin azaltılmasında kritik öneme sahiptir (Shen vd., 2024). Yeşil altyapının ulaşım sistemleriyle entegrasyonu, enerji tüketimini azaltmanın yanı sıra kentsel hava kalitesini iyileştirmede önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle yeşil çatılar ve yeşil duvarlar gibi uygulamalar, yüzey sıcaklıklarını %10'a kadar düşürebilmekte ve bu durum, kentsel alanlardaki hava kirliliğini azaltarak çevresel sürdürülebilirliği artırmaktadır. Bu tür çözümler, şehirlerin iklim değişikliğine adaptasyonunu desteklerken, aynı zamanda çevresel performansı da iyileştirmektedir.

6. GELECEK ARAŞTIRMA PERSPEKTİFLERİ

Geo-mekansal bilgi paylaşımı, veri analitiği, yapay zeka ve bulut bilişim gibi teknolojilerdeki ilerlemeler, jeo-mekansal verilerin toplanma, işleme ve kullanılma yöntemlerini köklü bir şekilde dönüştürmektedir. Bu yenilikler, özellikle kentsel planlama, çevre yönetimi ve ulusal güvenlik gibi kritik alanlarda geniş çaplı etkiler yaratmaktadır. Gelecekteki araştırmalar, bu teknolojilerin sunduğu potansiyeli tam anlamıyla değerlendirebilmek için hem

teknolojik hem de metodolojik zorlukların kapsamlı bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir

6.1. Uç Bilişim, dağıtık ve merkeziyetsizleşme

Gelecekteki araştırmaların önemli bir odak noktası, artan veri üretim hızına karşılık dağıtık ve merkeziyetsizleşmiş uç bilişim (edge computing) paradigmasının geliştirilmesi olacaktır. Özellikle IoT tabanlı cihazlar tarafından üretilen jeo-mekansal verilerde yaşanan büyük artış, mevcut bulut bilişim modellerinin verimliliğini azaltmaktadır. Dold ve Groopman (2017)'nin belirttiği gibi, bu veri hacmi, bulut ağlarına aşırı yük bindirirken gecikmelere neden olabilmektedir. Bu bağlamda, uç bilişim mimarilerinin geliştirilmesi ve verilerin kaynağa daha yakın bir noktada işlenmesi, özellikle savunma, afet yönetimi ve akıllı şehir uygulamalarında gerçek zamanlı karar verme süreçlerini desteklemek açısından kritik öneme sahiptir.

6.2. Yapay Zeka (AI) Entegrasyonu

Yapay zekanın jeo-mekansal sistemlerle entegrasyonu, gelecekteki araştırmaların kritik bir alanını oluşturacaktır (Gao, 2020). Makine öğrenimi ve bilgisayarla görme (görsel verilerin analiz edilmesini ve anlamlandırılmasını sağlayan bir yapay zeka alanı) gibi teknolojiler, halihazırda jeo-mekansal verilerin analiz edilme biçimini köklü bir şekilde dönüştürmektedir. Ancak, gelecek çalışmaların, kendini geliştiren ve sürekli öğrenen yapay zeka sistemlerine odaklanması gerekmektedir. Bu tür sistemler, gerçek zamanlı tehlike tespiti, trafik yönetimi ve çevresel izleme gibi görevleri otomatikleştirme kapasitesine sahip olmalıdır. Örneğin, LiDAR ve uydu görüntüleri gibi karmaşık verilerin analizi, kent planlaması ve çevre koruma uygulamalarında karar alma süreçlerine daha yüksek doğruluk ve hassasiyet kazandıracaktır.

6.3. Büyük Veri Yönetimi ve Analitiği

Geo-mekansal veri hacmindeki sürekli artış, büyük ölçüde IoT cihazları ve sensör ağları tarafından üretilen büyük miktardaki verilerden kaynaklanmaktadır (Bansal vd., 2020). Bu verilerin etkili bir şekilde işlenmesi ve yönetilmesi, mevcut büyük veri yönetim sistemlerinin sınırlarını zorlamakta olup, daha yenilikçi ve ölçeklenebilir çözümlerin geliştirilmesini gerektirmektedir. Mevcut veri yönetim altyapıları, hem veri hızına hem de çeşitliliğine uyum sağlamakta yetersiz kalmakta, bu da yeni teknolojilerin araştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Gelecek çalışmalarda, gelişmiş veri

entegrasyonu ve birleştirme tekniklerinin yanı sıra, tahmine dayalı modelleme için makine öğrenimi algoritmalarının kullanımı ve petabayt ölçeğindeki (1 petabayt = 1.024 terabayt) verileri işleyebilecek esnek veri mimarilerinin geliştirilmesi büyük önem taşıyacaktır. Bu tür yenilikçi yaklaşımlar, afet müdahalesi, kentsel gelişim ve doğal kaynak yönetimi gibi kritik alanlarda operasyonel verimliliği artırarak, daha etkili ve sürdürülebilir çözümler sunabilir.

6.4. Veri Güvenliği ve Mahremiyet Önlemlerinin Geliştirilmesi

Jeo-mekansal verilerin hassasiyeti göz önüne alındığında, güvenli veri toplama yöntemlerinin geliştirilmesi ve mahremiyet odaklı algoritmaların tasarımı, gelecekteki araştırmalar açısından kritik bir önem arz etmektedir. Merkeziyetsiz ağların ve uç bilişimin (edge computing) yaygınlaşmasıyla birlikte, performans kaybı yaşanmadan veri güvenliğinin sağlanması bir gereklilik haline gelmiştir. Bu bağlamda, gelişmiş şifreleme yöntemleri, saldırı tespit sistemleri ve gizliliği koruyan algoritmaların geliştirilmesi, özellikle kamu güvenliği ve gözetim alanlarındaki jeo-mekansal uygulamalar için hayati olacaktır (Pearson ve Benameur, 2010). Veri güvenliği, özellikle hassas bilgilerin korunması gereken alanlarda, gelecekte daha kapsamlı çözümler gerektirecektir.

6.5. Paydaş İş birlikleri

Jeo-mekansal analizler, coğrafya, bilgisayar bilimi, mühendislik ve çevre bilimi gibi disiplinlerin kesişiminde yer almakta olup, disiplinler arası işbirliği gerektiren bir alandır. Bu nedenle, gelecekteki araştırmaların başarısı, paydaşlar arasında geliştirilecek iş birliklerinin artırılmasına bağlıdır (Vukomanovic, 2019). Bu işbirlikleri, yalnızca teknik açıdan uygulanabilir çözümler üretmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal ve çevresel sorumlulukları gözeten yeniliklerin ortaya çıkmasına da olanak tanıyacaktır. Akademi, endüstri ve kamu kurumları arasında teşvik edilecek araştırma işbirlikleri, jeo-mekansal teknolojilerin geleceğini şekillendirme ve bu teknolojilerin daha geniş çapta benimsenmesini sağlama konusunda kritik bir rol üstlenecektir. Bu tür işbirlikleri, teknolojik inovasyonun yanı sıra, sürdürülebilir kalkınma ve çevre yönetimi gibi küresel sorunlara da çözüm üretebilir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve uzaktan algılama teknolojileri, arazi kaynaklarının yönetimi ve izlenmesinde inovatif çözümler sunmaktadır. Bu teknolojiler, arazi kullanımı, su kaynakları yönetimi, tarım, orman yönetimi ve kentsel planlama gibi kritik alanlarda bilgiye dayalı karar alma süreçlerini desteklemektedir. Özellikle büyük veri, yapay zeka ve makine öğrenimi gibi yenilikçi teknolojilerle entegrasyonu, bu süreçlerde daha hızlı ve doğru sonuçlar elde edilmesine olanak tanımaktadır. Bu çalışma, jeo-mekansal teknolojilerin sürdürülebilir arazi yönetiminde oynadığı kilit rolü vurgulamaktadır. CBS, uzaktan algılama ve GPS gibi teknolojilerin kullanımı, doğal kaynakların daha etkin bir şekilde izlenmesini ve yönetilmesini sağlamaktadır. Arazi bozulmasının önlenmesi, su kaynaklarının korunması ve tarım verimliliğinin artırılması gibi alanlarda bu teknolojilerin sunduğu çözümler, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kritik bir katkı sağlamaktadır. Bu alanda uygulanabilir öneriler şu şekilde sıralanabilir:

Büyük Veri ve Yapay Zeka Kullanımı: CBS ve uzaktan algılama sistemlerinin büyük veri ve yapay zeka ile entegrasyonu, arazi yönetiminde daha doğru ve hızlı kararlar alınmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yapay zeka destekli sistemlerin yaygınlaştırılması teşvik edilmelidir.

Yerel Bilgi Sistemleri ile Entegrasyon: Yerel bilgi sistemlerinin modern teknolojilerle birleştirilmesi, tarımsal üretim ve doğal kaynak yönetiminde daha sürdürülebilir çözümler sunacaktır. Bu entegrasyonun, yerel toplulukların bilgi ve deneyimlerinden yararlanarak karar alma süreçlerini zenginleştireceği öngörülmektedir.

Eğitim ve Kapasite Geliştirme: Jeo-mekansal teknolojilerin etkin kullanımı için uzman personel eksikliğini gidermek amacıyla eğitim ve kapasite geliştirme programlarına yatırım yapılmalıdır. Bu sayede, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir arazi yönetimi ve planlama süreçlerinde daha geniş bir katılım sağlanabilir.

Politikaların Güncellenmesi: Jeo-mekansal teknolojilerin potansiyelinden tam anlamıyla yararlanmak için ulusal ve uluslararası politikalar, bu teknolojilerin kullanımını teşvik edecek şekilde güncellenmelidir. Özellikle tarım, ormancılık ve su yönetimi gibi sektörlerde jeo-mekansal teknolojilerin kullanımını teşvik eden düzenleyici çerçeveler geliştirilmelidir.

Paydaş İşbirlikleri: Arazi yönetimi ve planlama süreçlerinde daha yenilikçi çözümler geliştirmek için farklı disiplinlerin veya paydaş grupların bir araya geldiği işbirlikleri artırılmalıdır. Akademi, sanayi ve kamu kurumları arasındaki işbirlikleri, jeo-mekansal teknolojilerin daha geniş kapsamda ve etkili bir şekilde kullanılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abrol, V., vd. (2014). Resource Management for Sustainable Agriculture.
- Adams, D. (2012). *Urban planning and the development process*. Routledge.
- Ajibola, M., & others. (2021). Remote Sensing and Land Use Management in Nigeria: A Review. IOP Conference Series: Earth and Environment. DOI: doi:10.1088/1755-1315/655/1/012084
- Aksu, O., & Iban, M. C. (2019). Considerations on the land management system approach in Turkey by the experiences of a case study. *Survey review*, 51(364), 87-96.
- Antoniou, V. (2023). Volunteered Geographic Information, Citizen Science and Machine Learning in the Service of Sustainable Development Goals and the Sendai Framework. *Citizen Science: Theory and Practice*, 8(1).
- Bansal, M., Chana, I., & Clarke, S. (2020). A survey on iot big data: current status, 13 v's challenges, and future directions. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, 53(6), 1-59.
- Baskent, E. Z. (2021). Assessment and improvement strategies of sustainable land management (SLM) planning initiative in Turkey. *Science of The Total Environment*, 797, 149183.
- Berry, J. K. (1987). Fundamental operations in computer-assisted map analysis. *International Journal of Geographical Information Systems*, 1, 119-136.
- Bestelmeyer, B., & others. (2020). Scaling Up Agricultural Research With Artificial Intelligence. *IT Professional*.
- Briggs, D. J., & Smithson, P. (1986). Fundamentals of physical geography. *Rowman & Littlefield*.
- Campbell, J. B., & Wynne, R. H. (2011). Introduction to Remote Sensing (5th ed.). *Guilford Press*.
- Cancela, J. J., González, X. P., Vilanova, M., & Mirás-Avalos, J. M. (2019). Water management using drones and satellites in agriculture. *Water*, 11(5), 874.
- Charytonowicz, J., & Falcão, C. (Eds.). (2019). *Advances in Human Factors in Architecture, Sustainable Urban Planning and Infrastructure: Proceedings of the AHFE 2019 International Conference on Human Factors in Architecture, Sustainable Urban Planning and Infrastructure, July 24-28, 2019, Washington DC, USA* (Vol. 966). Springer.

- Chen, Y., & Whalley, A. (2012). Green infrastructure: The effects of urban rail transit on air quality. *American Economic Journal: Economic Policy*, 4(1), 58-97.
- Christiansen, M. P., Laursen, M. S., Jørgensen, R. N., Skovsen, S., & Gislum, R. (2018). Ground vehicle mapping of fields using LiDAR to enable prediction of crop biomass. *arXiv preprint arXiv:1805.01426*.
- Colwell, R. N. (1983). Manual of Remote Sensing (2nd ed.). *American Society of Photogrammetry*.
- Comber, A., Fisher, P., & Wadsworth, R. (2005). What is Land Cover? *Environment and Planning B: Planning and Design*, 32(2), 199–209. <https://doi.org/10.1068/b31135>
- Dewitt, J. (1999). Facilitating Sustainable Agriculture: Participatory Learning and Adaptive Management in Times of Environmental Uncertainty. DOI.
- Dold, J., & Groopman, J. (2017). The future of geospatial intelligence. *Geospatial information science*, 20(2), 151-162.
- Eswaran, H., vd. (2001). Land degradation: An overview. *Responses to Land Degradation*.
- FAO. (1995). The future of our land: Facing the challenge. *Food and Agriculture Organization of the United Nations*.
- Fisher, H. T. (1966). Computer Graphics and Spatial Analysis: An Overview. *Harvard Graduate School of Design*.
- French, S. P., & Wiggins, L. L. (1990). California planning agency experiences with automated mapping and geographic information systems. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 17, 441–450.
- Gao, S. (2020). A review of recent researches and reflections on geospatial artificial intelligence. *Geomatics and Information Science of Wuhan University*, 45(12), 1865-1874.
- Gao, S. (2021). *Geospatial artificial intelligence (GeoAI)* (Vol. 10). New York: Oxford University Press.
- Gebeyehu, M. N. (2019). Remote Sensing and GIS Application in Agriculture and Natural Resource Management. *International Journal of Environmental Sciences & Natural Resources*.
- Goodchild, M. F., Parks, B. O., & Steyaert, L. T. (Eds.). (1993). *Environmental modeling with GIS*. New York, NY: Oxford University Press.

- Han, S. Y., & Kim, T. J. (1989). Can expert systems help with planning? *Journal of the American Planning Association*, 55, 296–308.
- Hunt, E. Raymond, Jr., & others. (2003). Applications and Research Using Remote Sensing for Rangeland Management.
- Kamyab, H., & others. (2023). The latest innovative avenues for the utilization of artificial intelligence and big data analytics in water resource management. *Results in Engineering*.
- Kingra, P. K., Majumder, D., & Singh, S. P. (2016). Application of remote sensing and GIS in agriculture and natural resource management under changing climatic conditions. *Agricultural Research Journal*, 53(3).
- Klemas, V., & others. (2015). Using Remote Sensing to Map and Monitor Water Resources in Arid and Semiarid Regions. DOI.
- Kummer, D., & others. (1988). Remote sensing and tropical land management.
- Lee, D. R. (2005). Agricultural Sustainability and Technology Adoption: Issues and Policies for Developing Countries. DOI.
- Lei, X., Chen, W., & Pham, B. T. (2020). Performance evaluation of GIS-based artificial intelligence approaches for landslide susceptibility modeling and spatial patterns analysis. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 9(7), 443.
- Li, T. M. (2014). What is land? Assembling a resource for global investment. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 39(4), 589–602.
- Longley, P. A., Goodchild, M. F., Maguire, D. J., & Rhind, D. W. (2005). Geographic Information Systems and Science. *John Wiley & Sons*.
- Maji, A.K., vd. (2001). Soil resources mapping using remote sensing and GIS. *Journal of Indian Society of Remote Sensing*, 29, 69–76.
- Meena, M., & Singh, K. M. (2013). Information and Communication Technologies for Sustainable Natural Resource Management. Available at SSRN 2244751.
- Metternicht, G. (2018). Land use and spatial planning: Enabling sustainable management of land resources. *Springer*.
- Nieuwenhijzen, M. (2016). Urban and transport planning, environmental exposures and health—new concepts, methods and tools to improve health in cities. *Environmental Health*.
- Pandey, D. K., Hunjra, A. I., Bhaskar, R., & Al-Faryan, M. A. S. (2023). Artificial intelligence, machine learning and big data in natural

- resources management: a comprehensive bibliometric review of literature spanning 1975–2022. *Resources Policy*, 86, 104250.
- Pant, L., & others. (2009). Innovations systems in renewable natural resource management and sustainable agriculture: A literature review. DOI.
- Patel, A., & others. (2023). Review of artificial intelligence and internet of things technologies in land and water management research during 1991–2021. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*.
- Patode, R., & others. (2017). Planning of Conservation Measures for Watershed Management and Development by using Geospatial Technology – A Case Study of Patur Watershed in Akola District of Maharashtra.
- Pearson, S., & Benameur, A. (2010, November). Privacy, security and trust issues arising from cloud computing. In *2010 IEEE Second International Conference on Cloud Computing Technology and Science* (pp. 693-702). IEEE.
- Pettorelli, N. (2019). Satellite remote sensing to support agriculture and forestry. *Satellite Remote Sensing and the Management of Natural Resources*.
- Rajasekaran, B., & others. (1991). Indigenous natural-resource management systems for sustainable agricultural development—a global perspective. DOI.
- Rajangam, K. (2017). Applications of Geospatial Technology in the Management of Cultural Heritage Sites – Potentials and Challenges for the Indian Region.
- Raven, J., Leone, M. F., Mills, G., Katzschner, L., Gaborit, P., Georgescu, M., ... & Stone, B. (2018). Urban planning and urban design. In *Climate Change and Cities (ARC 3-2). Second Assessment Report of the Urban Climate Change Research Network* (pp. 139-172). Cambridge University Press.
- Reddy, G. O. (2018). *Geospatial technologies in land resources mapping, monitoring, and management: an overview* (pp. 1-18). Springer International Publishing.. DOI.
- Reddy, K.S., & others. (2013). Land degradation and its monitoring. *Environmental Monitoring and Assessment*, 185, 3221–3230.
- Reddy, K.S., & others. (2017). Geospatial techniques in land resource management. *Journal of Land Use Science*, 12(1), 68–79.
- Schowengerdt, R. A. (2006). *Remote sensing: models and methods for image processing*. elsevier.

- Shen, P., Zhao, S., Zhou, D., Lu, B., Han, Z., Ma, Y., ... & Liu, S. (2024). Surface and canopy urban heat island disparities across 2064 urban clusters in China. *Science of The Total Environment*, 177035.
- Skidmore, A. K., Bijker, W., Schmidt, K., & Kumar, L. (1997). Use of remote sensing and GIS for sustainable land management. *ITC journal*, 3(4), 302-315.
- Smith, B. T. (2006, November). SVRGIS: Geographic Information System (GIS) graphical database of tornado, large hail, and damaging wind reports in the United States (1950–2005). In Preprints, *23rd Conf. Severe Local Storms, St. Louis, MO, Amer. Meteor. Soc., CD-ROM*.
- Tarate, S. B., & others. (2024). Geospatial Technology for Sustainable Agricultural Water Management in India—A Systematic Review.
- Tomlinson, R. F. (1968). A geographic information system for regional planning. *Journal of Geography*, 67(5), 345–355.
- Tueller, P. T. (1989). Remote sensing technology for rangeland management applications. *Rangeland Ecology & Management/Journal of Range Management Archives*, 42(6), 442-453.
- Vozenilek, V. (2009, November). Artificial intelligence and GIS: mutual meeting and passing. In *2009 International conference on intelligent networking and collaborative systems* (pp. 279-284). IEEE.
- Vukomanovic, J., Skrip, M. M., & Meentemeyer, R. K. (2019). Making it spatial makes it personal: engaging stakeholders with geospatial participatory modeling. *Land*, 8(2), 38.
- Yagi, N., & others. (2015). Global land degradation and the potential for restoration. *Environmental Research Letters*, 10(6), 64–73.
- Yeh, A. G-O. (1991). The development and applications of geographic information systems for urban and regional planning in the developing countries. *International Journal of Geographical Information Systems*, 5, 5–27.
- Youssef, A., Pradhan, B., & Tarabees, E. (2011). Integrated evaluation of urban development suitability based on remote sensing and GIS techniques: Contribution from the analytic hierarchy process. *Arabian Journal of Geosciences*, 4.
- Zhang, L., & Zhang, L. (2022). Artificial intelligence for remote sensing data analysis: A review of challenges and opportunities. *IEEE Geoscience and Remote Sensing Magazine*, 10(2), 270-294.

BÖLÜM 5

UYGULAMALI GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMLERİNİN GİRİŞİMCİLİK FAALİYETLERİNE ETKİSİ ÜZERİNE NAZİLLİ İLÇESİNDE NİTEL BİR ARAŞTIRMA¹

Doç. Dr. Engin ÇAKIR²

Lütfi ÖZKAL³

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14547231>

¹ İİBF-17004 proje numarası ile Aydın ADÜ BAP birimince desteklenen bu çalışma, Doç. Dr. Engin ÇAKIR danışmanlığında Aydın ADÜ SBE İşletme Anabilim Dalı İşletme Muhasebe – Finansman programında Lütfi ÖZKAL tarafından yürütülen “Uygulamalı Girişimcilik Eğitimlerinin Girişimcilik Faaliyetlerine Etkisi: Bir Nitel Araştırma” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF İşletme Bölümü, Nazilli, AYDIN, engincakir@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5906-4178

³ Yüksek Lisans Mezun, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, lutfiozkal@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9263-1317

GİRİŞ

Girişimcilik, insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, değişen ve gelişen dünya koşullarına uyum sağlamada en dinamik unsurlardan biridir. Geçmişte insanlar, yüksek kazanç sağlamak amacıyla ticaret yapmayı seçerken, günümüzde girişimcilik, maddi getirilerin yanı sıra kişisel tatmin gibi farklı motivasyonlarla da şekillenmektedir. Eskiden girişimci bireyler çoğunlukla ticaretle uğraşan ailelerin çocuklarıyken, bilgiye erişimin kolaylaşmasıyla birlikte girişimcilik, toplumun farklı kesimlerinden bireylerin ilgisini çeken ve çeşitlenen bir alan haline gelmiştir. Ekonomilerde katma değer sağlayan ve vergi ödeyen girişimcilerin desteklenmesi, birçok ülke için önemli olup, bu konuda kendine özgü politikalar geliştirilmektedir.

Ülkemizde KOSGEB başta olmak üzere TÜBİTAK ve Kalkınma Ajansları gibi kuruluşlar, yeni girişimcilere doğrudan destekler sunmaktadır. 1980 sonrası küreselleşme ve bilgi teknolojilerinin hızlı gelişimiyle girişimcilik, hızlı bir büyüme ve dönüşüm sürecine girmiştir; çok uluslu şirketler artarken, firmalar daha geniş pazarlara ulaşarak rekabetlerini artırmışlardır. Bununla birlikte, ülkemizde mikro ölçekli işletmeler hala ekonomide önemli bir paya sahiptir. Girişimciliğin ülke ekonomisine katkısı, girişimci sayısının artması ve faaliyetlerinin devam etmesi ile büyümektedir. Bu nedenle, girişimcilik eğitimleri ve desteklerinin etkinliği önem kazanmakta; özellikle KOSGEB'in sağladığı uygulamalı girişimcilik eğitimleri, doğru yönlendirilmiş girişimcilerin uzun vadeli başarılarına katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma, KOSGEB desteği alan girişimcilerin eğitimden ve sağlanan desteklerden elde ettikleri faydayı incelemekte ve Aydın ili Nazilli ilçesinde bu eğitimi alan 128 girişimciyi kapsamaktadır. Görüşme tekniği ile elde edilen veriler alt başlıklarda analiz edilmiştir. Çalışma, girişimcilik kavramı, eğitim ve destekler ile uygulama sonuçlarını içeren üç bölümden oluşmaktadır.

1. GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI VE TANIMLAR

Girişimcilik, kökenleri insanlık tarihine dayanan ve ilk defa 18. yüzyılda tanımlanan bir kavramdır. Tarih boyunca girişimcilik, insanların ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların giderilme yöntemleriyle birlikte değişmiş ve evrim geçirmiştir. Girişimcilik sürekli olarak geliştiği için, bu alandaki her yeni çalışma bir öncekinin devamı niteliğindedir. Literatürde farklı dönemlerde farklı girişimcilik tanımları yapılmıştır ve bu tanımlar, oluştuğu zaman diliminde geçerliliğini korumuştur. Girişimcilik eğitimlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, girişimci kavramı da genişlemiş ve girişimcilik eğilimi artmıştır.

1.1. Girişimcilik Kavramı

Fransız ekonomist Richard Cantillon, girişimcilik üzerine yapılan ilk bilimsel çalışmayı gerçekleştirmiştir. Cantillon, girişimcilik ile risk kavramlarını birlikte ele almış ve girişimciyi, üretim araçlarını tedarik edip bunları belirsiz bir fiyata dönüştürerek satan bir aracı olarak tanımlamıştır (Schumpeter, 1949: 64). Bu tanımda girişimcinin, arz ve talep dengesinde alıcı ve satıcıyı bir araya getirme işlevine dikkat çekilmiştir. Küreselleşme öncesi dönemde, girişimciler genellikle ürün veya hizmet temin edip satan kişiler olarak görülmekteydi. Bu dönemde, hangi ürünün nereden temin edileceğini bilmek büyük bir avantaj sağlıyordu. Rakip fiyatlarına erişimin sınırlı olduğu bu koşullarda, Cantillon'un tanımı, dönemin girişimcilik anlayışına uygun kabul edilmiştir. Ancak tanım, girişimcinin bireysel özelliklerine değil, faaliyetlerine odaklanmıştır.

Cantillon ayrıca girişimcinin, çiftçilerden sabit bir fiyata satın aldığı ürünleri belirsiz fiyatlarla satarak kazanç elde etmeye çalıştığını ifade etmiştir. Ancak bu kazancın, ürünün satılacağı yerdeki fiyat dalgalanmaları nedeniyle öngörülememesi, girişimcinin karşılaştığı temel risk olarak değerlendirilmiştir (Alada, 2001). Girişimcilik, Cantillon'un tanımında belirsizlikle ve bu belirsizlikten doğan kazanç beklentisiyle ilişkilendirilmiştir. Risk faktörü, günümüzde de girişimciliğin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir; çünkü girişimcinin tüm özelliklerine rağmen risk almadan girişimciliğin gerçekleşmesi mümkün değildir.

Bird ise girişimciliği, kar amacı güden ve değer yaratan ürün veya hizmetlerin üretildiği işletmelerin kurulması olarak tanımlamıştır (Çetin ve Taşdemir, 2017: 76). Bu tanımda, inovasyon ve farklılık yaratma, girişimciliğin temel unsurları olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde de inovasyon, girişimcilik için kritik bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Jean-Baptiste Say ise girişimciliği, üretim faktörlerini bir araya getirerek üretim yapısının oluşumuna katkı sağlayan kişi olarak tanımlamıştır (Schumpeter, 1949: 64). Say'ın tanımı, girişimcinin hem alım-satım yapan hem de üretim yapan kişi olarak ele alındığını göstermektedir.

Say'ın "A Treatise on Political Economy" adlı eserinde girişimcinin üretim ve dağıtım süreçlerinde merkezi bir koordinasyon rolü oynadığı belirtilmiştir. Bu perspektiften bakıldığında, girişimcilik yalnızca sermaye koyarak risk üstlenmekten öte, yönetsel becerileri de kapsayan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde de girişimcinin yöneticilik vasfı, girişimciliğin önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Schumpeter (1934), girişimcinin yenilikçi bir yaklaşım sergileyerek denenmemiş yöntemleri uygulamaya koyan ve üretim süreçlerinde devrim yaratan kişi olduğunu belirtmiştir. Bu, girişimcilerin yenilik arayışında diğer bireylerden farklı bir tutum sergilediklerini ortaya koymaktadır (Vasapollo, 1996: 197).

Bu değerlendirmeler ışığında, girişimcilik kavramının kesin bir tanımı olmadığı söylenebilir. Zamanla değişen ekonomik ve teknolojik koşullara bağlı olarak gelişen girişimcilik, risk, fırsatları değerlendirme ve bu fırsatları uygulama süreciyle ilişkilendirilmektedir. Girişimciden risk alması, fark yaratması, katma değer oluşturması ve piyasa koşullarını öngörebilmesi beklenmektedir. Günümüzde sermaye, girişimcilik için önemli bir unsur olmaya devam etse de bireylerin sermaye eksikliğini gidermeleri, girişimcilik yolunda ilerlemelerini sağlayabilmektedir. Bu da girişimciliğin, sermayeye sahip olmaktan çok yenilikçi ve kararlı bir yaklaşımla ilişkili olduğunu göstermektedir.

1.1.1. Girişimcilik Terminolojisi

Girişimcilik, bazı kavramlarla özdeşleşmiş durumdadır ve zaman zaman bu kavramlar girişimcilik yerine kullanılabilir. Ancak sermayedar, yönetici ve işveren gibi kavramlar, girişimciliğin tanımının parçaları olsa da

tek başına girişimciliği temsil etmez. Girişimcilik, yenilik yapma, sorumluluk alma, risk alma, cesaret, fırsatları görebilme ve başarı arzusu gibi unsurları içerir. Sermaye olmadan girişimde bulunmak zor olabilir ama sermaye sahibi olmadan da girişimci olunabilir (Titiz, 1994: 4).

Sermaye genellikle para ile eş anlamlı görülse de bu, kavramı tanımlamak için yeterli değildir. Sermaye, mal veya hizmet üretiminde kullanılan tüm üretim araçlarını kapsayan bir kavramdır (Durukan, 2007: 29). Her girişimin belirli bir sermaye ihtiyacı bulunmakla birlikte, sermayeyi yalnızca para olarak değerlendirmek eksik bir yaklaşım olacaktır.

Yönetici kavramı, genellikle kar ve risk girişimciye aitken, mal veya hizmet üretimi için üretim araçlarını sağlayan ve işletmenin sürdürülebilirliğini sağlamak için kararlar alan kişi olarak tanımlanır (Yıldız, 2007: 5). Yönetici ile girişimci farklı roller üstlenir; her yönetici girişimci olmadığı gibi her girişimcinin de yönetsel becerilere sahip olması beklenmez. Girişimci, fırsatları görebilme ve risk üstlenme yeteneği ile öne çıkarken, yönetsel görevleri başka kişilere devredebilir. Öte yandan, başkaları adına risk alan bir yöneticinin girişimci olmadığı söylenebilir. Girişimcilik kavramının tanımında ise iş fikri, sermaye, girişimci ve yönetici unsurları sıkça vurgulanır. Girişim için bir girişimcinin, iş fikrini, sermayeyi ve diğer gerekli unsurları bir araya getirip süreci yöneterek riski üstlenmesi temel koşul olarak görülmektedir.

1.1.2. Girişimcinin Özellikleri

Girişimcilik kavramı temel alınarak basit bir girişimci tanımı yapmak güçtür. Ancak, 19. yüzyılın sonlarından itibaren hızla gelişen ve internetin bilgiye erişimi kolaylaştırdığı günümüzde, girişimciyi yalnızca yeni bir buluş yapmak veya olmayanı üretmekle tanımlamak yetersiz kalmaktadır. Daha genel bir ifadeyle, girişimci, mevcut kaynakları en iyi şekilde bir araya getiren kişi olarak tanımlanabilir (Eyuboğlu, 2004: 11). Schumpeter'in girişimciliği yenilik ekseninde tanımladığı beş temel boyut, günümüzde girişimcilerin yerine getirmesi gereken temel işlevler arasında sayılmaktadır. Girişimcilikte yenilik uygulamaları bu bağlamda şu şekildedir:

- Yeni bir ürün ya da hizmetin geliştirilmesi.
- Farklı bir organizasyon yapısının oluşturulması.

- Sanayide daha önce uygulanmamış bir üretim yönteminin hayata geçirilmesi.
- Yeni bir pazarın oluşturulması.
- Üretim sürecinde yeni bir hammadde veya yarı mamul kaynağının kullanılması (Louw vd., 2003: 8).

Girişimcinin temel özellikleri arasında, iyi bir fizibilite analizi yapabilme yeteneği önemli bir yer tutar. Girişimci, doğru yer seçimi, pazarlama stratejileri ve piyasa analizi gibi birçok faktörü değerlendirebilmelidir. Günümüzde girişimcilik eğitimleri ve destek kuruluşları, girişimcilerin iş fikirlerini yeterince araştırıp araştırmadığını değerlendirmek için mülakatlar düzenlemektedir. Sadece iş fikrine sahip olmak yeterli olmayıp, bu fikirlerin sağlam bir araştırma ile sayısal verilerle desteklenmesi gerekmektedir. KOSGEB gibi destek programları, girişimcilerin bilgi düzeylerini artırarak, somut verilere dayalı öngörüler geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Girişimcinin satış beklentisi, yatırım ihtiyacı ve piyasa araştırmaları konularında bilgi sahibi olması gerekir; çünkü sadece basit öngörülerle girişimcilik yapmak sürdürülebilir bir başarı sağlamaz.

1.2. Girişimciliğin Tarihçesi ve Gelişim Süreci

İnsanlar, yaşamlarını sürdürebilmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için tarih boyunca çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Girişimcilik kavramı, risk almayı temel alarak bu riski minimize edip yüksek kazanç elde etmeyi hedefleyen bir olgu olarak gelişmiştir. Sosyal, ekonomik, teknolojik ve psikolojik değişimler, insanın keşfetme merakını artırarak girişimcilik ruhunu beslemiştir (Durukan, 2007: 25). Coğrafi keşifler, toplumsal olaylar, savaşlar, doğal afetler gibi tarihsel süreçte etkili olan unsurlar, hem insan yaşamını hem de girişimcilik kavramını şekillendirmiştir. İnsanlık var oldukça ihtiyaçların devam etmesi, bu ihtiyaçların karşılanması için girişimlerin de süreceğini göstermektedir.

1.2.1. Girişimciliğin Tarihçesi

Girişimcilik kavramı, popülerliği günümüzde artmakla birlikte, tarihsel süreçte uzun yıllardır ele alınan bir olgudur. 18. yüzyılda Cantillon'un

risk unsurunu girişimcilik tanımına eklemesiyle çağdaş girişimcilik anlayışına bir adım atılmış, 19. yüzyıla yaklaşırken planlama, örgütlenme ve denetleme unsurlarıyla bu tanım genişlemiştir. Jean Baptiste Say, girişimciyi üretim faktörlerini birleştirip koordine eden ve yenilikçi sonuçlara ulaşan kişi olarak tanımlamıştır (Naktiyok, 2004:5). 16. yüzyılda ihracata dayalı ekonomik sistem, özel sektörün büyümesine ve sanayi kuruluşlarının artışına zemin hazırlamış, rekabet ortamında girişimcilik risk faktörüyle öne çıkmıştır (Ercan ve Gökdeniz, 2009: 61). Bu süreç, daha fazla üretim ve satış arzusu ile yeni pazarlar arayışını doğurmuş, ekonomik üstünlük sağlama çabasıyla topluları savaşlardan ziyade ekonomik mücadelelere yönlendirmiştir.

Sanayi Devrimi, coğrafi keşifler ve bilimsel bilgi birikimi üzerine inşa edilmiş, ticaretin yaygınlaşmasıyla biriken sermaye bu dönüşümü kaçınılmaz kılmıştır (Durukan, 2007:25). Sanayi Devrimi sonrası girişimcilik, teknolojik yeniliklerle birlikte yeni boyutlar kazanmış, seri üretim ve hammadde arayışı gibi unsurlar ön plana çıkmıştır. 1930'larda Schumpeter, girişimciliği statik bir kavramdan dinamik bir olguya dönüştürmüştü; yeni pazarlar, teknikler ve fırsatlarla girişimcilik anlayışına hareketlilik kazandırmıştır (Naktiyok, 2004:6).

Günümüzde girişimcilik, insan taleplerini karşılayarak kazanç sağlama amacı taşıyan bir faaliyet olmakla birlikte, tarih boyunca ekonomik ve sosyal değişimlerden etkilenmiş, toplumsal gelişim ve çatışmaların merkezinde yer almıştır. Çağdaş girişimcilik anlayışı, insanlığa yön veren bir unsur haline gelmiştir.

1.2.2. Girişimciliğin Gelişim Süreci

Girişimcilik, tarih boyunca toplumların siyasi ve ekonomik değişimlerine paralel olarak sürekli evrilmiş ve gelişmiştir. İlk olarak insanların ihtiyaç fazlalarını takas etmesiyle başlayan girişimcilik süreci, günümüzde sanal ödeme araçlarının kullanılmaya çalışıldığı bir aşamaya kadar ilerlemiştir. Bu süreçte, insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için yeni yerler, ürünler, ödeme yöntemleri ve nakliye araçları gibi pek çok yenilik keşfetmişlerdir. Tüm bu yeniliklerin merkezinde girişimcilik yer alırken, girişimciliğin temelinde ise insanların ihtiyaçlarını karşılayarak kazanç elde

etme motivasyonu bulunmaktadır. Günümüzde oldukça popüler bir konu olan girişimcilik, literatürde ilk kez 1700'lü yıllarda yer almaya başlamıştır.

1.3. Girişimcilik Türleri

Girişimcilik, farklı amaçlara ve iş planlarına sahip girişimcilerle çeşitli türlere ayrılmıştır. Bu türler, genel kavramlar altında sınıflandırılarak ayrıntılı alt başlıklarla açıklanabilir (Cici, 2013: 28). Aşağıda girişimcilik türleri, belirgin kategoriler altında detaylandırılmıştır:

1.3.1. Kamu Girişimcileri

Kamu girişimcileri, genellikle siyasi otoritelere bağlı çalışan ve kamu kaynaklarını kullanan girişimcilerdir. Bütçe kısıtlamalarıyla çalışırken kar amacı gütmekten ziyade kamu yararını gözetirler. Çoğu zaman üretim ve hizmet faaliyetleriyle piyasa dengesini sağlamayı hedeflerler (Tikici ve Aksoy, 2009: 17).

1.3.2. Piyasa Ekonomisi İçindeki Girişimciler

Piyasa ekonomisinde girişimciler, fırsat girişimciliği, yaratıcı girişimcilik ve esnaf girişimciliği gibi alt türlerde incelenir:

- **Fırsat Girişimciliği:** Mevcut kaynakları yenilikçi şekilde kullanarak fırsatları değerlendiren, genellikle eğitilmiş ve deneyimli bireylerden oluşur. Doğru zamanlama ve fırsatları keşfetme temel özellikleridir (Rauch ve Frese, 2000: 118).
- **Yaratıcı Girişimcilik:** Mevcut ürün veya hizmetlerde yenilik yaparak yeni pazarlar yaratır. Yenilik, yalnızca ürün veya hizmet değil, aynı zamanda talep ve pazarlama stratejilerini kapsar (Ulaş, 2006: 137).
- **Esnaf Girişimcisi:** Kendi tecrübe ve birikimleriyle küçük çaplı işlere odaklanan, genellikle eğitim seviyesi düşük bireylerden oluşur. Küçük sermaye ve sınırlı pazarlara yönelir (Rauch ve Frese, 2000: 118).

1.3.3. Büyüklük Boyutu Açısından Girişimcilik Türleri

Girişimciler, büyüklükleri açısından üç kategoriye ayrılır:

- **Büyük Girişimciler:** Profesyonel yönetimle kurumsallaşmış işletmelere sahiptir.
- **Orta ve Küçük Girişimciler:** İş sahibi, sermayedar ve yönetici rolleri tek kişide toplanır.
- **Saf Girişimci:** Yönetim süreçlerini profesyonellere devreden, ancak riskleri üstlenen girişimcilerdir (Apaydın, 1999: 35).

1.3.4. Nitelik Boyutu Açısından Girişimcilik Türleri

Nitelik açısından girişimcilik; tepkisel, durgun bürokratik, bilişimci, dinamik, olağan, stratejik, sosyal, iç girişimcilik ve kadın girişimcilik gibi türlere ayrılır:

- **Bilişimci Girişimcilik:** Teknolojiyi etkin şekilde kullanarak yenilikçi çözümler sunar (Öğüt, 2012: 65).
- **Stratejik Girişimcilik:** Yenilikçilik ve stratejik yönetimi birleştirerek rekabet avantajı sağlar (Genç, 2012: 73).
- **Sosyal Girişimcilik:** Toplumsal değer üretme odaklıdır (Certo ve Miller, 2008: 267).
- **Kadın Girişimcilik:** Kendi işini kurarak risk alan kadınların faaliyetlerini kapsar (Cici, 2013: 61).

Diğer Türler

Eko girişimcilik gibi çevre odaklı yaklaşımlar, girişimcilik türlerinin artan çeşitliliğini yansıtır. İhtiyaçların değişimi ve teknolojik ilerlemelerle girişimcilik, sürekli olarak yeni içerik ve biçimlere bürünmektedir. Örneğin, geçmişte nakliye için kullanılan hayvanlar yerini motorlu taşıtlara bırakırken, günümüzde elektronik para ticarete büyük bir rol üstlenmiştir. Bu dönüşümler, girişimciliğin değişime ayak uydurma gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır.

1.4. Türkiye’de Girişimciliğin Gelişimi ve Girişimci Terimi

Türkiye’de girişimciliğin tarihi, devletin uyguladığı ekonomik politikalarla paralel bir yol izlemiş ve girişimcilerle devlet arasındaki ilişki çerçevesinde şekillenmiştir. Bu tarihsel süreç, 1923’ten günümüze kadar beş ana döneme ayrılarak incelenmektedir (Öztürk, 2008: 29).

- 1923-1929 arasında “özel girişimciliğe teşvik”,
- 1930-1946 arasında “devletçilik ve yansımaları”,
- 1946-1960 “liberal ekonomiye geçiş”,
- 1960-1980 “planlı ekonomi denemesi”,
- 1980’den günümüze dek dışa açık liberal ekonomiye sayabiliriz.

Osmanlı’nın son dönemlerinde girişimcilik, sanayi devrimi etkisiyle ekonomik faaliyetlerde Yahudi, Rum ve İtalyan kökenli Türk vatandaşların ön planda olduğu bir alan olarak şekillenmiştir. Bankerlik, tüccarlık ve ithalat gibi alanlarda faaliyet gösteren bu kesimler, sanayi alanında yerli girişimcilerin azlığına neden olmuştur (Güney, 2008: 18; Arıkan, 2002: 13).

Cumhuriyet döneminde, siyasal bağımsızlığın ardından ekonomik bağımsızlık hedeflenmiş ve milli ekonomiyi canlandırma çalışmaları başlatılmıştır. 1923 İzmir İktisat Kongresi, özel teşebbüsü desteklemek adına hammaddesi yerli sanayilere dayalı fabrikaların kurulması, devlet bankalarının teşviki ve ulaşım altyapısının geliştirilmesi gibi kararlarla bu sürece öncülük etmiştir (Koç, 2000). Osmanlı’dan devralınan Teşvik-i Sanayi Kanunu, yerli üretimi artırma amacıyla 1927’ye kadar yürürlükte kalmış ve bu dönemde asker kökenli bürokratlar sanayiye yönlendirilmiştir (Öztürk, 2008: 29).

1930-1946 döneminde 1929 Ekonomik Krizi’nin etkisiyle "devletçilik" anlayışı güçlenmiş, kamu eliyle Sümerbank ve Etibank gibi kuruluşlar oluşturulmuştur. Devlet, ekonomide doğrudan üretim ve fiyat kontrolü sağlamış, özel sektör girişimciliği ikinci planda kalmıştır (Öztürk, 2008: 29).

1946-1960 döneminde Demokrat Parti hükümeti, özel teşebbüsü teşvik ederek sanayi ve ticaret sektörlerinde yatırımları artırmıştır. 1950’de kurulan Sınai Kalkınma Bankası, özel sektörü desteklemek için kredi imkânları sunmuştur. "Her ilde bir milyoner yaratma" politikası, milli girişimciler yaratma hedefinin bir yansımasıdır (Arıkan, 2002: 5; Candan, 2011: 166).

1960-1980 dönemi, ithal ikameci sanayi politikalarının benimsendiği ve planlı ekonomi modelinin uygulanmaya çalışıldığı bir dönemdir. Ancak petrol krizleri, ekonomik ambargolar ve siyasi istikrarsızlıklar ekonomik

büyümeyle sektöre uğratmıştır. Bu süreçte TÜSİAD gibi iş dünyasını temsil eden kuruluşlar, girişimcilik politikalarına yön verme çabalarıyla önemli bir rol üstlenmiştir (Candan, 2012: 149).

2002 yılında TÜSİAD'ın yayınladığı “Türkiye’de Girişimcilik” raporu, Türkiye’nin girişimcilik yol haritasını belirlemede önemli bir adım olmuş ve hem yeni girişimlerin hem de mevcut sanayicilerin büyümesi için bağımsız analizlere dayalı öneriler sunmuştur. Bu rapor, ekonomik göstergelerin değerlendirilmesi ve girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesi açısından önemli bir kaynak niteliğindedir (TÜSİAD, 2002).

- Girişimcilik için net bir vizyon belirlenmeli, stratejiler oluşturulmalı ve bu konular hükümet programlarında öncelikli bir yere sahip olmalıdır.
- Şirketlerin kuruluş, işleyiş, kapanış süreçleri ile vergi düzenlemelerindeki bürokratik engellerin azaltılması gerekmektedir.
- Fikri mülkiyet haklarına yönelik düzenlemeler hem teorik hem de uygulamalı olarak geliştirilmeli ve etkin hale getirilmelidir.
- Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ) yönelik destek programları artırılmalıdır.
- Risk sermayesi fonları oluşturularak finansman olanakları çeşitlendirilmelidir.
- Girişimciliği teşvik eden kuruluşlar ile girişimciler arasında bir iletişim ağı kurulmalı ve bu ağda etkili bir eşgüdüm sağlanmalıdır.
- Toplumda girişimciliğin ekonomideki önemi anlatılmalı ve girişimciler için elverişli bir kültürel ortam yaratılmalıdır.
- Girişimcilik, özellikle bilişim alanında, ülke genelinde performans ölçütleriyle araştırılmalı ve uluslararası standartlarla karşılaştırmalar yapılmalıdır.
- Girişimcilik ekosistemi için sağlam ve sürdürülebilir bir bilimsel altyapı oluşturulmalıdır.

Girişimciler için uygun bir teşvik ortamı oluşturulması, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması, kamu borçlarının azaltılması, yolsuzlukların önlenmesi ve faiz ile enflasyon oranlarının düşürülmesi gibi adımları gerektirmektedir. Türkiye, 2000’li yıllara ekonomik bir krizle başlamış ve

2001 yılında yaşanan kriz sonrasında uluslararası finans kuruluşlarının desteğini almak amacıyla yeni bir program hayata geçirilmiştir. Bu program, yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için gerekli koşulların oluşturulmasını hedeflemiş ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Candan, 2012: 157).

2. GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİ VE GİRİŞİMCİLİK DESTEKLERİ

Girişimcilik, literatürde ilk yer aldığı dönemlerden itibaren çeşitli kavram ve faktörlerle ele alınsa da girişimcilik eğitimi üzerine yapılan çalışmalar daha geç başlamıştır. Günümüzde, girişimciliğin genetik bir yatkınlık mı yoksa sonradan kazanılabilir bir yetenek mi olduğu tartışılmakla birlikte, bu konuda sistematik eğitimlerin verilebildiği genel kabul görmektedir. Bozkurt vd. (2012:243), Türkiye'de girişimciliğin gelişimi için eğitimin önemini vurgulamış ve girişimciliğin nesiller arası aktarımında eğitimin büyük bir rol oynadığını belirtmiştir. Çalışma, eğitim almış bireylerin hem bilgi ve tecrübelerini artırabildiklerini hem de farkında olmadıkları alanlara ilgilerini geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Korkmaz (2012), üniversite öğrencilerinin demografik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiş ve öğrencilerin psikolojik olarak girişimciliğe yatkın olduklarını ancak bu yatkınlığın iyi bir eğitimle daha da pekiştirilebileceğini ifade etmiştir. Bu bulgular, girişimcilik eğitiminin, bireylerin girişimcilik özelliklerini güçlendirdiğini ve girişimciliğin toplumda yaygınlaşmasına katkı sağladığını göstermektedir. Çalışmaların büyük bir kısmı, girişimcilik eğitiminin bireylerin eğilimlerine olumlu etkide bulunduğu konusunda hemfikirdir. Dolayısıyla, girişimcilik eğitiminin yaygınlaştırılması, kurulacak işletmelerin daha sağlam ve sürdürülebilir yapılar kazanmasına katkı sağlayacaktır.

2.1. Türkiye'de Girişimcilik Eğitimi

Türkiye'de girişimcilik eğitimleri genellikle liseler ve üniversitelerde seçmeli ders olarak sunulurken, bazı kurum ve kuruluşlar da sosyal sorumluluk projeleri ya da ücretli programlar kapsamında bu eğitimleri düzenlemektedir. Halk Eğitim Merkezleri tarafından yeterli talep olduğu takdirde açılan kurslar ve Akbank-Sabancı Üniversitesi iş birliğiyle uygulanan

“Girişimci Geliştirme Programı” bu eğitimlere örnek teşkil etmektedir. Ancak bu tür eğitimler, girişimcilik kavramlarının aktarılmasıyla sınırlı olup, bireylerin doğrudan girişimci olmasını ya da girişimlerini desteklemesini sağlamamaktadır.

Genç nüfusun girişimcilik eğilimleri değerlendirildiğinde, kamu çalışanı olmayı tercih edenlerin oranı (%36,6) girişimci olmak isteyenlere (%24,8) kıyasla daha yüksek çıkmıştır. Erkeklerin girişimcilik eğilimi kadınlara göre daha fazla olsa da (%28,5’e karşı %21,5), risk alma eğiliminin genel olarak düşük olduğu gözlenmiştir (Ulucan, 2015:100). Kadın girişimciler üzerine yapılan araştırmalar ise, kadınların girişimcilik süreçlerinde genellikle aile desteğine daha fazla başvurduklarını ve eğitimin bu eğilimleri artırabileceğini göstermektedir (Erdun, 2011).

Son yıllarda girişimcilik eğitiminin önemi artmış ve KOSGEB gibi kurumlar aracılığıyla düzenlenen uygulamalı eğitimler, girişimci adaylarının bilgi seviyelerini artırmada etkili olmuştur. Örneğin, 2013’te KOSGEB tarafından eğitim alan bireylerin %90’ının ilk defa iş kurmayı planladığı ve girişimci adaylarının ağırlıklı olarak hizmet ve ticaret sektörlerini tercih ettiği saptanmıştır (Sönmez ve Toksoy, 2014). Bu tür eğitimler, bireylerin yalnızca teorik bilgiyle değil, uygulamalı deneyimlerle de desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Doğaner ve Altunoğlu, 2010).

Üniversitelerde verilen girişimcilik eğitimlerinin ise daha çok meslek edindirme odaklı olduğu, ancak mezunların iş kurmaları için yeterli destek sağlanmadığı belirtilmektedir. Girişimciliğin bir kariyer alternatifi olarak benimsenmesi ve yaygınlaşması için teorik bilgilerin yanı sıra uygulamalı içeriklerin de eğitim programlarına entegre edilmesi gerekmektedir (Yelkikalan vd., 2010). Bu bağlamda, KOSGEB’in sertifikalı eğitim programları, girişimci adaylarına hibe ve kredi desteği sağlayarak bu boşluğu doldurmaktadır.

2.2. Türkiye’de Girişimcilik Destek Programları

Türkiye’de girişimcilik destekleri genel olarak KOSGEB ve TÜBİTAK gibi kurumlar tarafından sağlanmaktadır. Mevcut işletmelerin büyümesine destek sağlarken, yeni girişimciler için en yaygın destek KOSGEB Girişimcilik Destek Programı kapsamında sunulmaktadır. Bunun

yanı sıra, TÜBİTAK tarafından sağlanan girişimcilik destekleri de bulunmaktadır; ancak bu programlar yaş ve eğitim gibi belirli kriterlere odaklandığından, hitap ettiği kitlenin dar olması sebebiyle yaygın bir uygulama alanı bulamamaktadır.

Girişimcilik eğitimleri, eğitimli girişimciler yetiştirmeyi ve girişimcilik ekosistemini güçlendirmeyi hedeflemektedir. KOSGEB'in uygulamalı girişimcilik eğitimleri, bireylerin bilgi düzeylerini artırmayı amaçlamakta ve eğitim alan girişimcilere işletme kurmaları halinde hibe veya faizsiz kredi desteği sağlamaktadır. Bu yaklaşım, girişimcilerin iş kurma süreçlerini kolaylaştırarak hem ekonomik büyümeye katkı sağlamayı hem de girişimcilik kültürünün yaygınlaşmasını hedeflemektedir.

2.2.1. TÜBİTAK Girişimcilik Destek Programı (BİGG)

TÜBİTAK'ın 1512 kod numaralı Girişimcilik Destek Programı, teknoloji ve yenilik odaklı iş fikirlerini, yüksek katma değer ve nitelikli istihdam sağlayabilecek teşebbüslere dönüştürmeyi hedeflemektedir. Program, girişimcilerin fikir aşamasından pazara kadar olan süreçlerde desteklenmesini amaçlamakta, böylece yenilikçi ürün ve hizmetler geliştiren, uluslararası rekabet gücüne sahip başlangıç firmalarının oluşturulmasını teşvik etmektedir. Girişimcilere program kapsamında girişimcilik eğitimi verilmekte, aynı zamanda sanayi deneyimi olan rehberler aracılığıyla teknik, ticari ve idari destek sağlanmaktadır.

Program, yenilikçi iş fikirlerini ticari ürüne, sürece veya hizmete dönüştürmeyi hedefleyen üç aşamalı bir süreçten oluşmaktadır. Girişimciler, her aşamayı sırasıyla tamamlayarak TÜBİTAK'ın değerlendirmesi sonucunda bir sonraki aşamaya geçebilirler. Başvuru yapabilmek için adayların, çağrı kapsamında belirtilen kriterleri taşıması gerekmektedir. Bu kriterler, üniversitelerin ön lisans, lisans, yüksek lisans veya doktora programlarına kayıtlı ya da bu programlardan mezun kişileri kapsamaktadır (TÜBİTAK, 2024). Program, girişimcilere yalnızca finansman desteği sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bilgi ve deneyim kazanmalarına olanak tanıyan kapsamlı bir destek mekanizması sunmaktadır.

2.2.2. KOSGEB Girişimcilik Destekleri

KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı), 12 Nisan 1990 tarihinde 3624 sayılı kanunla kurulmuş ve 20 Nisan 1990 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. KOSGEB’in temel amacı, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) etkinliğini artırmak, rekabet güçlerini yükseltmek ve sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun bir şekilde sağlamaktır. Bu doğrultuda, KOSGEB, KOBİ'lere çeşitli destekler sunmakta, bu destekler kredi, hibe veya ikisinin bir arada olduğu paketler şeklinde sağlanmaktadır.

15 Haziran 2010 tarihli ve 27612 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği kapsamında, uygulamalı girişimcilik eğitimi almış yeni girişimcilere ve İş Geliştirme Merkezi (İŞGEM) bünyesindeki işletmelere destek verilmesini amaçlayan Girişimcilik Destek Programı uygulamaya konulmuştur. Bu program, yeni işletmelerin kurulmasını teşvik etmek ve girişimcilerin ekonomik hayatta daha etkin yer almasını sağlamak üzere tasarlanmıştır (Resmî Gazete, 2010).

Tablo 1: KOSGEB Girişimcilik Destek Miktar ve Oranları

DESTEK UNSURU		ÜST LİMİTİ (TL)	DESTEK ORANI (%)	DESTEK ORANI (%)
			(1.ve 2. Bölge)	(3., 4., 5. ve 6. Bölge)
İşletme Kuruluş Desteği	Geri Ödemesiz	2.000	% 100	
Kuruluş Dönemi Makine, Teçhizat, Ofis Donanım ve Yazılım Desteği		18.000	60	70
İşletme Giderleri Desteği		30.000	Kadın Girişimci, Gazi, Birinci derecede şehit yakını veya Engelli Girişimciye %80 uygulanır.	Kadın Girişimci, Gazi, Birinci derecede şehit yakını veya Engelli Girişimciye %90 uygulanır.
Geri Ödemesiz Destekler Toplamı		50.000		
Sabit Yatırım Desteği	Geri Ödemeli	100.000		

Kaynak: KOSGEB (2018)

Çetinkaya ve Ay (2017:24), KOSGEB uygulamalı girişimcilik eğitimlerinin amacına ulaşma düzeyini araştırdıkları çalışmada eğitim, destek süreci ve destek miktarı gibi unsurları analiz ederek çeşitli değerlendirmeler yapmışlardır. Çalışma, girişimci adaylarının izlemeleri gereken yolları ve eğitimin tamamlanmasının ardından iş planlarının onaylanması ile alabilecekleri destek miktarını detaylandırmıştır. Araştırmaya göre, desteğin alınabilmesi için şart koşulan kurs süreci, destek sürecinin önemli bir parçası

olup zorunludur. Girişimci adaylarının, destek sürecine hâkim olmaları ve yasal mevzuata uygun hareket etmeleri, destekten verimli şekilde yararlanabilmeleri için kritik bir öneme sahiptir.

Desteğin içeriği, girişimcilik desteklerinin etkinliği açısından belirleyici bir faktördür. Girişimci bireylerin, destekten hızlı ve etkin şekilde yararlanabilmek için desteğin içeriği hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Süreci tamamlamak isteyen girişimciler öncelikle uygun kursları tamamlayarak sertifika almalı, ardından yasal mevzuatta belirtilen süreleri takip ederek destek başvurularını gerçekleştirmelidir. Bu bağlamda, kurs süreci, destek süreci, destek içeriği ve yasal mevzuat birbirinden ayrılamaz unsurlar olarak değerlendirilmelidir.

Tablo 1’de yer alan destek unsurlarının ve yüzde oranlarının girişimcilerin ihtiyaçlarına göre değişiklik gösterebileceği belirtilmiş, desteklerin etkinliğini artırmak için bu unsurların uyarlanabilirliği üzerinde durulmuştur. Bu durum, destek politikalarının sürekli değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Girişimcilik desteğinin alınabilmesi için mevzuatın belirlediği iş planının belirli aralıklarla toplanan değerlendirilme kuruluna yine mevzuatın belirlediği şekilde sunulması gerekmektedir.

KOSGEB girişimci iş planı, girişimcilerin iş fikirlerini ve işletme süreçlerini detaylı bir şekilde planlamaları için altı ana bölümden oluşmaktadır:

Bölüm 1: Genel Bilgiler

Bu bölümde girişimciden, kendisi ve iş fikri hakkında kısa bilgiler vermesi istenir. Girişimcinin kim olduğu ve hangi alanda faaliyet göstermek istediğine dair temel açıklamaların yer aldığı giriş kısmıdır.

Bölüm 2: Girişimciye, Ortaklarına ve İşletmeye İlişkin Bilgiler

Beş alt başlıktan oluşan bu bölümde:

- Girişimcinin tek başına mı yoksa ortaklarıyla mı iş kurmayı seçtiği,
- İş fikri seçme nedenleri,
- İşletmenin misyonu ve vizyonu,

- Kısa, orta ve uzun vadeli hedefler ayrıntılı olarak açıklanır.

Bölüm 3: Pazar Bilgileri ve Pazarlama Planı

On bir alt başlık altında girişimciden aşağıdaki bilgiler talep edilir:

- Pazarın büyüklüğü ve hedeflenen pazar payı,
- Pazar profili ve rakip analizi,
- Üretim, pazarlama ve satış hedefleri (en az bir yıllık tablo),
- Sektörel gelişmeler, fırsatlar ve tehditler,
- Ürün/hizmet tanımı ve fiyatlandırma yöntemi,
- Yer seçimi ve gerekçesi,
- Müşterilere ulaşım kanalları ve tanıtım planı.

Bölüm 4: Üretim / Hizmet Planı

Üç alt başlıktan oluşan bu bölümde:

- Üretim veya hizmet sunum sürecinin aşamaları,
- İş akış şeması,
- Gerekli standartlar, belgeler, ruhsatlar ve izinlere ilişkin bilgiler paylaşılır.

Bölüm 5: Yönetim Planı

İki alt başlık içeren bu bölümde:

- Organizasyon şeması,
- Personelin nitelikleri, görev ve sorumlulukları hakkında bilgiler sunulur.

Bölüm 6: Finansal Plan

Beş alt başlıktan oluşan bu bölüm, girişimcinin mali yapısını detaylandırır:

- Başlangıç maliyetleri ve diğer başlangıç giderleri,
- İşletme giderleri,
- Nakit akış projeksiyonları,
- Kara geçiş noktası,

- Öz kaynaklar ve diğer finansman kaynakları bilgileri.

Bu plan, girişimcinin iş fikrini detaylı bir şekilde analiz etmesine ve destek sürecinde başvurusunun değerlendirilmesine olanak tanır. Aynı zamanda girişimcilerin işletmelerini sürdürülebilir şekilde planlamalarını sağlar.

2019 yılında KOSGEB girişimcilik destekleri “Geleneksel Girişimcilik Desteği” ve “İleri girişimcilik desteği olarak 2 ana başlığa ayrılmıştır. Geleneksel girişimcilik desteği ile imalat dışında kalan, KOSGEB tarafından desteklenen sektörlerde kuruluş gideri desteği ile birinci yılın sonunda ve ikinci yılın sonunda işletmede çalıştırılan personel sayısına bağlı olarak toplamda 50 bin TL’yi geçmeyecek kadar hibe destek sağlanmıştır. İleri girişimcilik desteğinde ise NACE kodu imalat olan işletmelere geleneksel girişimcilik desteğine ilave olarak teknoloji düzeylerine göre 300 bin Türk Lirasına kadar makine-ekipman ve yazılım giderleri desteği sağlanmıştır. 2024 yılında “İş Kurma Desteği” ve “İş Geliştirme Desteği” programlarının açıklanmasının ardından bu programlar yürürlükten kaldırılmıştır.

13/01/2024 tarih ve 32428 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği ile 31/01/2024 tarihli ve 2024-03 sayılı KOSGEB İcra Komitesi Kararı kapsamında uygulamaya konulan Girişimci Destek Programı kapsamında girişimcilere “İş Kurma Desteği” ve “İş Geliştirme Desteği” başlıkları altında destek sağlanmaya başlanmıştır. İş kurma desteği her an müracaata açık olmakla birlikte iş geliştirme desteği çağrı esaslı bir destek olarak yürürlüğe girmiştir (KOSGEB, 2024).

İş Kurma Desteğine KOSGEB tarafından desteklenen sektörlerde faaliyet gösteren tüm işletmeler,

İş Geliştirme Desteğine NACE Rev. 2’ye göre

- C-İmalat
- 61-Telekomünikasyon
- 62-Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler
- 63-Bilgi hizmet faaliyetleri

- 72-Bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri

sektörlerinde faaliyet gösteren işletmeler başvurabilir.

2.2.2.1. KOSGEB Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi, Müfredatı ve Eğitim Yeterlilikleri

KOSGEB girişimcilik eğitimleri, toplam 32 saatlik bir müfredat çerçevesinde, KOSGEB tarafından belirlenen kriterlere göre en az 70 puan olarak onaylanmış eğitimler tarafından verilmektedir. Eğitimler, KOSGEB'in doğrudan kendi organizasyonu ya da kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının talebi doğrultusunda işbirliği içerisinde düzenlenebilmektedir. Eğitim olmak isteyen kişiler, KOSGEB'in internet sitesi üzerinden başvuru formunu doldurarak, kişisel bilgileri, katıldıkları eğitimler ve referansları gibi bilgileri sağlamaktadır. Değerlendirme sürecinde, önceden belirlenmiş kriterlere göre yapılan puanlama sonucunda, adayların en az 70 puan alması gerekmektedir. Eğitim adaylarına yönelik değerlendirme kriterleri Tablo 2'de detaylı bir şekilde gösterilmiştir (KOSGEB, 2018).

Tablo 2: KOSGEB Uygulamalı Girişimcilik Eğitimci Değerlendirme Kriterleri

Sıra	Puanlama Kriterleri	Açıklama
1	Akademik Unvan	Yüksek lisans ve üzeri unvana sahip olanlar için verilir
2	Katıldığı eğitimler	Yapılabilirlik araştırması, iş planı hazırlama, pazarlama, finans, dış ticaret, stratejik planlama gibi girişimcilik ve iş geliştirme konularında alınan eğitimler değerlendirilecek olup, elektronik ortamda alınan eğitimler, danışmanlık firmalarındaki hizmet içi eğitimler ve örgün eğitim kapsamında alınan akademik eğitimler bu değerlendirmeye dahil edilmeyecektir.
3	Eğitim referansları	Kabul edilecek referanslar, girişimci adayları ve KOBİ'lere yönelik yaygın eğitim veya danışmanlık hizmetleri, üniversite ve yüksekokullarda "Girişimcilik" adıyla verilen örgün dersler, ulusal ve uluslararası KOBİ ve girişimcilere yönelik eğitim, danışmanlık ve proje yönetimi konularında uzun süreli görevlerde bulunmayı kapsamaktadır. Ayrıca, pazarlama, yönetim geliştirme, finans, dış ticaret ve stratejik planlama gibi konularda toplu eğitim ve danışmanlık hizmetleri de referans olarak kabul edilmektedir. Kamu kurumlarında KOBİ'lere yönelik uzman pozisyonunda en az 5 yıl süreyle yürütülen görevler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Proje yazımı ve iş planı hazırlığı üzerine verilen danışmanlık hizmetleri ise değerlendirme dışında bırakılmıştır.

KOSGEB kurs duyuruları, www.kosgeb.gov.tr adresinden yapılmakta olup, eğitime katılmak isteyen adaylar bu internet sitesinde açılan kurslardan istediklerine başvurabilirler. Kursu tamamlayanların aldığı sertifika ulusal düzeyde geçerliliğe sahiptir. Eğitim müfredatı Tablo 3'teki başlıklardan oluşmaktadır:

Tablo 3: KOSGEB Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi İçerik ve Süreleri

Konusu	Süresi (Ders saati)
Girişimcilik Özelliklerinin Sınanması, İş Fikri Geliştirme ve Yaratıcılık Egzersizleri	8 saat
İş Planı Kavramı ve Öğeleri	18 saat
İş Planı Öğelerinin Pekiştirilmesine Yönelik Atölye Çalışmaları	24 saat
İş Planının Yazılmasında ve Sunumunda Dikkat Edilecek Hususlar	20 saat
TOPLAM	70 saat

Kaynak: KOSGEB (2018)

2.2.2.2. Girişimcilik Eğitimine Katılacak Olan Adayların Belirlenmesi

KOSGEB uygulamalı girişimcilik kurslarına katılmak isteyen adaylar, kursu düzenleyen kurumlara başvurarak, kurumun belirlediği eleme kriterlerine (yazılı, sözlü veya her ikisinin birden olduğu mülakatlar) göre seçilmektedir. Nisan 2018 itibarıyla, bürokrasiyi azaltmak amacıyla KOSGEB Başkanlığı, öğretmenlerin kurs tarihine 5 gün kalıncaya kadar e-devlet üzerinden başvuru yapmalarını zorunlu hale getirmiştir. Adaylar, e-devlet üzerinden başvurularını yaptıktan sonra, başvuru sayısının fazla olması durumunda, ilgili kurumlar tarafından belirlenen seçme kriterlerine uygun olarak değerlendirilmekte ve kursiyer olarak belirlenmektedir.

3. UYGULAMA

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak, Nazilli Ticaret Odası tarafından düzenlenen KOSGEB girişimcilik kursuna katılıp işletmesini açan 128 girişimci arasından basit tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilen 10 girişimciyle görüşmeler yapılmış ve toplanan veriler değerlendirilmiştir. Araştırmada, girişimcilik eğitimi ile girişimcilik faaliyetleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Girişimcilik eğitiminin, doğrudan girişimciliği artırmasa da girişimcilik eğilimine katkıda bulunarak bireylerin girişimcilik isteğini bilinçli bir şekilde yönlendirdiği varsayılmıştır. Eğitim, girişimci adaylarının bilgi düzeylerini artırarak daha bilinçli kararlar vermelerine olanak tanımaktadır. KOSGEB Aydın İl Müdürlüğü tarafından

düzenlenen uygulamalı girişimcilik kursları, girişimci adaylarının işletme açma zorunluluğu olmaksızın, eksik bilgilerini tamamlamalarına ve hatalı işletme kurmalarını önlemeye yönelik olarak tasarlanmıştır.

Nazilli Ticaret Odası, Nazilli ve çevresindeki ilçelerde KOSGEB kursları düzenlemekte, son dört yıldır üniversite iş birliği ile iki akademisyenin eğitmen olarak yer aldığı programlar yürütülmektedir. Kurum, yazılı ve sözlü sınavlarla kursiyer seçiminde adayların girişimcilik bilgilerini ve iş kurma hazırlıklarını ölçmektedir. Kursların temel amacı, girişimci adaylarının bilgi düzeylerini artırarak sağlıklı girişimler kurmalarını desteklemek ve ekonomik faaliyetlere katkıda bulunmaktır.

Girişimcilik eğitimi, 2019 yılından itibaren online olarak KOSGEB veri tabanında oluşturulan ortamda verilmeye başlamıştır. Eğitim “Geleneksel Girişimcilik Eğitimi” ve “İleri Girişimcilik Eğitimi” olarak iki farklı bölümden oluşmaktadır. Her bir eğitim 8 bölümden oluşmakta olup toplamda 16 bölümde eğitim tamamlanmaktadır. Eğitim sonunda girişimcilik desteklerinden faydalanmaya hak kazanılabilecek sertifika verilmektedir.

3.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, girişimcilik eğitimleri ile girişimcilik faaliyetleri arasında bir bağlantı kurarak bu eğitimlerin önemini vurgulamayı amaçlamaktadır. Girişimciliğin, eğitimle pekiştirilebilen bir kavram olduğu ve bilinçli girişimciler yetiştirmenin mümkün olduğu savunulmaktadır. Eğitim, bireylerin var olan ancak henüz keşfedilmemiş girişimcilik potansiyellerini ortaya çıkarabileceği gibi, yanlış şekillendirilmiş girişim fikirlerini düzenleme fırsatı da sunmaktadır. Özellikle girişimci adayları, girişimcilik eğitimleri sonrasında rakamsal verilere dayanmayan iş fikirlerinden vazgeçmekte, bu da eğitimlerin rasyonel düşüncüyü teşvik ettiğini göstermektedir.

Girişimciliğin meslek seçiminde bir seçenek olarak değerlendirilmesi gerektiği düşüncesiyle, farkındalık oluşturmak adına girişimcilik eğitiminin küçük yaşlarda eğitim sistemine dahil edilmesi önerilmektedir. Ayrıca, eğitimlerin uzun ömürlü ve sürdürülebilir girişimlerin kurulmasında önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir. Ülkemizdeki işletme kapanma oranlarının yüksek olması, girişimci adaylarının işletme açmadan önce ve sonrasında gerekli bilgileri edinebilmesi için eğitim süreçlerinden geçmesi gerektiğini

göstermektedir. Bu çalışma, girişimcilik eğitimi alarak işletme kurmuş bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda, girişimcilik eğitimlerinin gerekliliğini ve faydalarını ortaya koymaktadır.

3.2. Çalışmanın Önemi

Türkiye’de kurulan her 100 şahıs işletmesinden yaklaşık 40’ının kapanması, işletmelerin sürdürülebilirliği konusundaki sorunlara işaret etmektedir. Bu kapanmaların yalnızca ekonomik nedenlerden değil, yanlış yer seçimi, yetersiz rakip analizleri ve öngörülemeyen giderler gibi faktörlerden kaynaklandığı görülmektedir. Kapanan işletmelerin bireysel ve ulusal ekonomik zararlara yol açması kaçınılmazdır. Ülke ekonomisinin %98’ini oluşturan KOBİ’ler, istihdam, sosyal güvenlik primleri ve vergi tahsilatında önemli bir rol oynadığından, bu işletmelerin sürdürülebilirliğinin artırılması ekonominin sağlıklı ve dinamik bir yapıya kavuşması için hayati önemdedir. Uzun soluklu işletmelerin kurulması, işsizlik oranlarının düşürülmesi ve ekonomik göstergelerin iyileştirilmesine katkı sağlayabilir.

Girişimcilik, işsizliğe alternatif bir çözüm modeli olarak öne çıkmaktadır. Sağlıklı ve büyüme potansiyeli olan işletmelerin sağlayacağı ek istihdam, işsizlik oranlarının düşmesine ve refah seviyesinin artmasına olanak tanyacaktır. Meslek liselerinde yetişen kalifiye elemanlar için girişimcilik, gelecek planlamalarında önemli bir yer tutmalıdır. Bu öğrencilerin yalnızca ara eleman olarak görülmesi yerine, girişimcilik eğitimleriyle kendi işlerini kurmaları teşvik edilmelidir.

Ayrıca, gençler arasında yaygın olan kamu sektöründe çalışma arzusu, girişimciliğin bir kariyer seçeneği olarak sunulmasıyla dengelenebilir. İlköğretim çağından itibaren verilecek girişimcilik eğitimleriyle gençler, girişimciliği bir meslek alternatifi olarak görmeye teşvik edilebilir. Bu bağlamda, girişimcilik eğitimleri, sürdürülebilir işletmelerin kurulması ve gençlerin girişimcilik kavramına olan ilgisinin artırılması için büyük önem taşımaktadır.

3.3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, nitel bir araştırma yöntemi olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, görüşme sırasında ele alınacak

konuları kapsayan bir görüşme formu hazırlanmasını ve değişik katılımcılardan aynı bilgilerin alınmasını hedeflemektedir. Görüşmeci, önceden hazırlanan soruları konuya bağlı kalarak sorar ve ihtiyaç duyduğunda görüşme sırasında ek sorular yönelterek daha ayrıntılı bilgi toplamaya çalışabilir. Sorular ve konuların sistematik bir sıra izleme zorunluluğu yoktur (Altunay vd., 2014:64). Nitel araştırmalar, çıktılardan ziyade süreçle ilgilendiğinden, anlamların bu tekniklerde büyük bir öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır (Yılmaz & Altınkurt, 2011:638).

Çalışma Grubu:

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, örneklemin araştırma konusu ile ilgili niteliklere sahip kişilerden, olaylardan, nesnelere ya da durumlardan oluşturulmasıdır (Büyüköztürk vd., 2017:92). Girişimcilik kursuna katılarak işletmesini açan 128 kişiden basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 10 girişimci ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulaması için görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada, uygulamanın yapılacağı kişilerin seçiminde öncelikli olarak KOSGEB uygulamalı girişimcilik kurslarını tamamlamış ve işletmesini açmış girişimciler tercih edilmiştir. Son 4 yılda girişimcilik mevzuatında değişiklikler yapıldığından katılımcıların tamamı değişiklik yapılmadan önceki mevzuatla destek alan girişimcilerden seçilmiştir. Bu sayede kurs esnasından başlayıp, destek sürecinin sonuna kadar geçen zaman içerisinde yaşanan sürecin tamamına ilişkin verilerin derlenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Çünkü bu araştırmada girişimcilik faaliyetlerinin artırılmasına yönelik girişimcilerin görüşlerinin alınarak eğitim sürecine katkı sağlanması hedeflenmiştir. Bu nedenle durumun doğru tespit edilebilmesi için sürecin tamamını yaşamış olan çalışma grubundan gelecek verilerin karşılaştırılması ile sağlıklı veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Çalışma grubunun demografik özellikleri Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Katılımcıların Demografik Özellikleri

	K1	K2	K3	K4	K5
Cinsiyet	Erkek	Kadın	Erkek	Erkek	Kadın
Yaş	39	46	27	42	27
Eğitim Düzeyi	Lise	İlköğretim	Üniversite	İlköğretim	Üniversite
Faaliyet Alanı	Pide ve Izgara	Bebek Uyku Seti İmalatı	Unlu Mamuller	Pastane	Mimar
Faaliyet Yılı	4	3	6	5	3
	K6	K7	K8	K9	K10
Cinsiyet	Kadın	Erkek	Erkek	Kadın	Kadın
Yaş	36	25	24	31	24
Eğitim Düzeyi	Lise	Üniversite	Lise	Lise	Lise
Faaliyet Alanı	Kafeterya	Optik	Fotoğrafçılık	Gelinlikçi	Lokanta
Faaliyet Yılı	3	5	4	4	3

Verilerin toplanması:

Araştırma sürecinde verilerin toplanması sırasında, katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilecekleri alanlar tercih edilmiş, genellikle kendi işyerlerinde görüşmeler yapılmıştır. İşyerinde görüşme imkanı olmayan katılımcılarla, yine onların tercih ettikleri mekanlarda buluşmalar düzenlenmiştir. Görüşmelerde, tüm katılımcılara aynı sorular, aynı ifadelerle ve muğlaklıktan kaçınılarak yöneltilmiş; alınan cevaplar anlık olarak not edilmiş ve görüşmenin hemen ardından düzenlenmiştir. Ses kayıt cihazını tercih etmeyen katılımcılar nedeniyle ifadeler hızlı şekilde karalamalar halinde not alınmış, bu notlar üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan dijital ortama aktarılmıştır. Sonuçta toplamda 32 sayfalık bir ham veri oluşturulmuştur.

Ham veriler incelenirken, konu ile ilgisiz cümleler, özellikle argo ifadeler, siyasi eleştiriler ve konu dışı kişisel sohbetlerden oluşan bölümler elenmiştir. Geriye kalan veriler özetlenerek sekiz sayfalık bir çalışma hazırlanmış ve bu özet üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Bu süreç, araştırmanın nesnellliğini ve verilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla dikkatle yürütülmüştür.

Verilerin analizi:

Bu çalışmada, toplanan verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Betimsel analiz, verilerin önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içerirken, içerik analizi, yazılı ve görsel verilerin kategorilere ayrılarak bu kategorilere uygun bilgilerin

yerleştirilmesi sürecini kapsamaktadır (Özdemir, 2010:335). Çalışma kapsamında 8 sayfalık metinlerdeki ifadeler analiz edilmiştir. İlk olarak, metinler ana temalar altında düzenlenmiş, benzer içerikler benzer renklerle işaretlenerek temalar arasında ilişkiler oluşturulmuştur. Bu sürecin sonunda, ortak ifadeler belirlenerek alt temalar oluşturulmuş ve bu temalar ana temaların altına yerleştirilmiştir. Böylece cümleler, ana temaların alt temalarına ait bulgular olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın güvenilirliğini ölçmek için içsel tutarlılık formülü kullanılmıştır. Verilen cevaplar, iki farklı araştırmacı tarafından kategorilere ayrılmış ve aynı soruya verilen cevapların uygun kategorilere yerleştirilmesiyle "Görüş Birliği" ve "Görüş Ayrılığı" durumları tespit edilmiştir. Güvenilirlik yüzdesi, $\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş birliği}}{(\text{Görüş birliği} + \text{Görüş ayrılığı})} \times 100$ formülüyle hesaplanmış ve uyum düzeyi %90 olarak bulunmuştur. Literatürde güvenilirlik için gereken en düşük uyum düzeyi %70 olduğundan (Akyıl ve Efe, 2017:343), çalışmanın güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

Çalışma kapsamındaki veriler ana başlıklar ve alt başlıklar halinde Tablo 5’te detaylı olarak sunulmaktadır. Bu yapı, analiz edilen verilerin sistematik ve anlamlı bir şekilde değerlendirilmesini sağlamaktadır.

Tablo 5: Konu Başlıkları

1.	KURS SÜRECİNE İLİŞKİN BULGULAR
1.1.	Kurs Süresine İlişkin Bulgular
1.2.	Kurs İçeriğine İlişkin Bulgular
1.3.	Eğitimci Kalitesine İlişkin Bulgular
2.	DESTEK YETERLİLİĞİNE İLİŞKİN BULGULARI
2.1.	Destek Miktarına İlişkin Bulgular
2.2.	Destek Dağılımına İlişkin Bulgular
3.	DESTEK SÜRECİNE İLİŞKİN BULGULAR
3.1.	Desteğin Ulaşma Süresine İlişkin Bulgular
3.2.	Evrak Hazırlamada Yaşanan Sıkıntılar
3.3.	Bürokratik Engellere İlişkin Bulgular
4.	YASAL MEVZUATA İLİŞKİN BULGULAR
4.1.	Uygulamada Yaşanan Sorunlara İlişkin Bulgular
4.2.	Girişimcilik Mevzuatının İçeriğine İlişkin Bulgular

Bu çalışmada, ana temalar ve alt temalar oluşturularak veriler sistematik bir şekilde kategorize edilmiştir. Ana temalar, KOSGEB girişimcilik destekleri kapsamında uygulamalı girişimcilik mevzuatını oluşturan temel süreçler dikkate alınarak belirlenmiştir. “Eğitim süreci, destek içeriği, destek süreci ve yasal mevzuatlar”, sürecin tamamını kapsayacak

şekilde ana temalar olarak seçilmiştir. Alt temalar ise dökümlerin defalarca okunmasıyla, ana temalardan bağımsız olmayacak şekilde ve anlatım ile içerik açısından tamamlayıcı bir yapıda oluşturulmuştur.

Bu kapsamda dört ana tema belirlenmiştir:

1. Kurs Sürecine İlişkin Bulgular: Kurs süresi, kurs içeriği ve eğitimi kalitesi gibi konular üç alt tema altında incelenmiştir.
2. Destek Yeterliliğine İlişkin Bulgular: Bu tema, destek miktarı ve destek dağılımına yönelik bulgularla zenginleştirilmiştir.
3. Destek Sürecine İlişkin Bulgular: Desteğin ulaşma süresi, destek alma sürecinde karşılaşılan zorluklar ve bürokratik engeller gibi unsurlar bu temanın alt başlıklarını oluşturmuştur.
4. Yasal Mevzuata İlişkin Bulgular: Uygulamada yaşanan sorunlar ve girişimcilik mevzuatının içeriği, bu ana tema altında değerlendirilmiştir.

Bu yapı, verilerin analizinde tematik bir bütünlük sağlayarak, girişimcilik sürecinin farklı yönlerinin detaylı bir şekilde incelenmesine olanak tanımıştır. Ana temalar ve alt temalar, sürecin her aşamasını açıklayıcı ve derinlemesine bir analiz sunacak şekilde yapılandırılmıştır.

3.4. Bulgular

Bu bölümde, araştırma kapsamında toplanan verilerden elde edilen bulgular, belirlenen ana ve alt temalar doğrultusunda sistematik bir şekilde sunulmaktadır. Bulgular, katılımcılardan alınan yanıtların analizi sonucu oluşturulan kurs süreci, destek yeterliliği, destek süreci ve yasal mevzuata ilişkin temalar altında incelenmiştir. Her ana tema, alt temalar ile desteklenmiş ve ilgili süreçlerin detaylı bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanımıştır. Katılımcılara yöneltilen sorulara verilen yanıtlar ile ilave sorular doğrultusunda alınan ek bilgiler, tematik analiz sürecine katkı sağlamış ve bulguların zenginleştirilmesine olanak tanımıştır. Bu kapsamda elde edilen sonuçlar, girişimcilik eğitimi ve destek süreçlerinin etkinliğini ve mevcut sorunlarını ortaya koymayı hedeflemektedir.

3.4.1. Kurs Sürecine İlişkin Görüşler

Bu problem kapsamında, katılımcılara “Kurs sürecini genel olarak değerlendirdiğinizde nasıl buldunuz?” sorusu yöneltilmiş ve verilen yanıtlar doğrultusunda üç alt tema oluşturulmuştur. Bu temalar, “kurs süresine ilişkin bulgular”, “kurs içeriğine ilişkin bulgular” ve “eğitimci kalitesine ilişkin bulgular” olarak kategorize edilmiştir. Ayrıca, katılımcılara yöneltilen ilave sorulardan alınan yanıtlar, bu alt başlıkların daha detaylı değerlendirilmesinde önemli bir katkı sağlamıştır. Bu yaklaşım, katılımcıların deneyimlerini ayrıntılı bir şekilde analiz ederek kurs süreciyle ilgili genel değerlendirmelerden daha spesifik bulgular elde edilmesini mümkün kılmıştır.

3.4.1.1. Kurs Süresine İlişkin Bulgular

Katılımcılar, genel olarak KOSGEB kurs süresini (70 saat) yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir. Ancak bazı katılımcılar, kurs süresiyle ilgili başlangıçta olumsuz bir algıya sahip olmuş, süreç içerisinde bu algı değişmiştir. Örneğin, 4 numaralı katılımcı (K4), kurs süresini fazla bulmuş ve eğitimin yalnızca desteğin nasıl alınacağına odaklanması gerektiğini ifade etmiştir. Kendi ifadesinde, süreden ziyade serbest katılımlı bir eğitim modelini önerdiği anlaşılmaktadır. Ancak bu yaklaşımın, katılımcıların kendi bilgi eksiklerini doğru tespit edememesi nedeniyle yetersiz kalabileceği değerlendirilmiştir.

Diğer yandan, 3 numaralı katılımcı (K3), başta kurs süresini uzun bulmuş, ancak kurs sırasında işletmecilik adına bilmediği konuları öğrenince sürenin yeterli olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, 1, 5, 6, 7, 9 ve 10 numaralı katılımcılar da kurs süresini genel olarak yeterli bulmuşlardır. Örneğin, K5, kursa başlamadan önce süreye dair ön yargılarının olduğunu, ancak özellikle pazar araştırması ve maliyetlerle ilgili bilgi eksikliğini fark ettikten sonra sürenin ideal olduğunu ifade etmiştir. K10, kurs sırasında işletme açmaya kararlı arkadaşlarının süreç boyunca fikir değiştirmelerinin, eğitimin süre açısından etkili olduğunun bir göstergesi olduğunu vurgulamıştır.

Genel olarak, katılımcıların çoğunluğu kurs süresini yeterli bulmuş, bazı katılımcılar ise baştaki olumsuz algılarını süreç içerisinde değiştirerek süreyi faydalı olarak değerlendirmiştir. Bu durum, kurs içeriklerinin ve süreç

içerisindeki kazanımların, süre algısını olumlu yönde etkileyebildiğini göstermektedir.

3.4.1.2. Kurs İçeriğine İlişkin Bulgular

Katılımcılara, kurs içeriklerinin ve bu içeriklere ayrılan sürelerin kendilerine önceden açıklanıp açıklanmadığı sorulmuş, tamamı bu içeriklerden haberdar olmadıklarını belirtmiştir. Örneğin, K1, içeriklerin kendisine açıklanmadığını ve eğitimde maliyet, pazar araştırması ve KOSGEB temsilcisinin anlatımlarına odaklanıldığını ifade etmiştir. K4 ise kurs sırasında atölye çalışması yapılmadığını, iş planı doldurma konusunda beklentisinin karşılanmadığını ancak maliyet bilgilerine dair faydalı içerikler öğrendiğini belirtmiştir. K7, müfredatın uzmanlık gerektiren konular içerdiğini, bu nedenle tüm başlıkların tek bir eğitmen tarafından detaylıca anlatılmasının zor olduğunu vurgulamış ve eğitmenin özellikle maliyet ve pazar araştırmasına yoğunlaşmasını faydalı bulduğunu ifade etmiştir.

Bu yanıtlar, katılımcılara kurs esnasında mevzuatta belirtilen düzenli bir müfredata göre değil, eğitmenin inisiyatifine göre şekillenen bir eğitim verildiğini göstermektedir. Eğitimlerin genelde maliyet ve pazar araştırması gibi konulara odaklandığı anlaşılmaktadır. Bu durum, eğitim müfredatının eksik uygulanmasından ziyade, eğitmenin yeterliliği ve eğitimde ele alınan konuların çeşitliliğinin önemini ortaya koymaktadır. Katılımcıların müfredatın tam olarak uygulanmaması nedeniyle bu konuda bir değerlendirme yapamaması, ancak işlenen içeriklerin faydalı bulunması, eğitimlerde müfredat bilgisinin daha net bir şekilde aktarılması gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda, katılımcıların müfredata uygun eğitim alması, müfredatın değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi için kritik öneme sahiptir.

3.4.1.3. Eğitimi Kalitesine İlişkin Bulgular

Katılımcılar, eğitimi kalitesine dair farklı görüşler ifade etmiş, genel olarak olumlu değerlendirmelerde bulunmuşlardır. K2 ve K10 eğitimcilerinin alanında uzman olduğunu ve eğitim sürecinde faydalı bilgiler sunduğunu belirtmiş, K2 özellikle eğitiminin girişimcilik hakkında yanlış bilgilerini düzelttiğini ifade etmiştir. K10 ise baştaki önyargılarının, eğitmenin dürüst ve açık tavırları sayesinde tamamen değiştiğini dile getirmiştir. K7, eğitmenin

maliyet konusundaki bilgisini övmüş, ancak her konunun farklı uzmanlar tarafından detaylı ele alınmasının daha faydalı olacağını savunmuştur. Eğitmenin sınıfa farklı uzmanları davet ederek konuları zenginleştirdiğini vurgulamış, bu yöntemin bilgi birikimini artırdığını ifade etmiştir. Buna karşın, K9, eğitmenin katılımcı sorularına yeterince yanıt vermediğini ve anlatımlarının tatmin edici olmadığını belirterek eleştiride bulunmuştur.

Genel olarak, eğitmenin tecrübesi ve eğitmenlik kalitesinin, katılımcıların eğitime yönelik algılarında doğrudan etkili olduğu görülmektedir. KOSGEB'in eğitimci belirleme kriterlerinin yeterli olduğu ifade edilse de, kurs sürecinde eğitmenlerin ve müfredatın uygulanmasını denetleyecek bir mekanizmanın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, katılımcıların aldıkları eğitimin kalitesini artırmak için daha sıkı bir denetim ve düzenlemeye ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Eğitmenlerin alanında uzman ve katılımcılarla etkili iletişim kurabilen kişilerden seçilmesi, eğitimin genel başarısı açısından kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

3.4.2. Destek Yeterliliğine İlişkin Görüşler

Katılımcılara, "İşletmenizi açmanız için size sağlanan hibe ve faizsiz kredi desteğini değerlendirdiğinizde ne kadar yeterli buluyorsunuz?" sorusu yöneltilmiş ve yanıtlar doğrultusunda "destek miktarına ilişkin bulgular" ve "desteğin dağılımına ilişkin bulgular" olmak üzere iki alt başlık oluşturulmuştur. Katılımcılar, özellikle faizsiz kredinin kullanımındaki zorluklara dikkat çekmiş ve desteğin farklı sektörler için farklı oranlarda düzenlenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Çeşitli sektörlerin farklı yatırım ihtiyaçları ve maliyet yapıları olduğu için standart bir destek miktarının yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Bu durum, mevcut destek programlarının sektörel ihtiyaçlara göre daha esnek ve kapsayıcı bir şekilde düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Faizsiz kredinin kullanımının kolaylaştırılması ve desteklerin sektörlere göre farklılaştırılması, girişimciler tarafından öne çıkan öneriler arasında yer almıştır.

3.4.2.1. Destek Miktarına İlişkin Bulgular

Katılımcılar, hibe destek miktarı konusunda farklı değerlendirmelerde bulunmuş, ancak faizsiz kredinin kullanımına ilişkin ortak bir olumsuz görüş

belirtmişlerdir. K1, K4, K5 ve K9 hibe desteğini yeterli bulurken, K2, K3, K6, K7, K8 ve K10 bu miktarın özellikle sektörler için yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin, K1 destek sayesinde işletme giderlerini azaltarak avantaj sağladığını, ancak faizsiz krediyi kullanamadığı için ilerlemekte zorlandığını belirtmiştir. Benzer şekilde, K4, desteğin kuruluş aşamasında kendisine katkı sağladığını, ancak faizsiz krediyi kullanabilen birini duymadığını ifade etmiştir. K9, başta destek alacağına inanmamasına rağmen hibenin işine katkıda bulunduğunu dile getirmiştir.

Öte yandan, K2 ve K6 gibi katılımcılar, sektörlerine uygun daha yüksek desteklere ihtiyaç duyduklarını ve mevcut destek miktarlarının büyük yatırımlara yetmediğini vurgulamıştır. K2, faaliyet gösterdiği sektörde yalnızca bir makinenin maliyetinin hibe tutarını katladığını belirtirken, K6, destek almak için yaptığı peşin harcamalar nedeniyle daha düşük bir sermaye ile daha büyük bir iş kurma fırsatını kaybettiğini ifade etmiştir. K8 ise hibenin bir miktar fayda sağladığını, ancak faizsiz krediye erişemediği için planlarını ertelemek zorunda kaldığını dile getirmiştir.

Genel olarak, hibe destekleri konusunda farklı görüşler sunulsa da, faizsiz kredinin kullanımındaki zorluk tüm katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Kredinin ulaşılabilirliğinin artırılması ve destek miktarlarının sektör ihtiyaçlarına göre farklılaştırılması, girişimcilerin daha etkili bir şekilde faydalanmalarını sağlayacak önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

3.4.2.2. Destek Dağılımına İlişkin Bulgular

Katılımcılara, hibe ve faizsiz kredi desteğiyle ilgili dağılım oranları hatırlatılarak bu dağılımın ne kadar uygun bulunduğu sorulmuş, tüm katılımcılar dağılımdaki esneklikten memnuniyetlerini dile getirmiştir. Katılımcılar, destek miktarının farklı gider kalemleri arasında aktarılabilmesinin işletme ihtiyaçlarına göre özelleştirme yapmalarına imkân tanıdığını belirtmiştir. Örneğin, K5, desteğin tamamını personel ve kira giderleri için kullandığını ve bu esneklik olmasa alabileceği miktarın sınırlı kalacağını ifade etmiştir. Benzer şekilde, K6, kira gideri bulunmadığı için desteğin tamamını makine ekipman alımında kullanabildiğini ve bu uygulamanın kendisine büyük kolaylık sağladığını belirtmiştir.

Katılımcıların ifadeleri, destek dağılımında belirtilen oranların uygulamada girişimcilerin ihtiyaçlarına göre esnetilebildiğini ve bu durumun girişimciler tarafından olumlu karşılandığını göstermektedir. Ayrıca, dağılımdaki esnekliğin uygulama sırasında herhangi bir engelle karşılaşılmadan, kolay ve sağlıklı bir şekilde yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Bu esnek yaklaşım, girişimcilerin farklı işletme ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine olanak tanıyarak desteklerin etkinliğini artırmaktadır.

3.4.3. Destek Sürecine İlişkin Görüşler

Çalışmaya katkı sağlayan katılımcılar, aynı süreçlerden geçerek işletmelerini açmış ve destek almaya hak kazanmış olmaları nedeniyle süreçteki tüm olumlu ve olumsuz gelişmelere tanıklık etme fırsatı bulmuşlardır. Bu ana tema kapsamında katılımcılara, "Kursu tamamlayıp iş planınızı hazırladıktan sonra kuruldan onay alarak destek almaya hak kazandınız. Destek elinize ulaşıncaya kadar geçen süreyi nasıl değerlendirirsiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların yanıtları, sürecin farklı aşamalarında yaşanan deneyimlere ışık tutmuş ve bu doğrultuda "desteğin ulaşma süresine ilişkin bulgular", "evrak hazırlamada yaşanan sıkıntılara ilişkin bulgular" ve "bürokratik engellere ilişkin bulgular" olmak üzere üç alt başlık oluşturulmuştur.

Katılımcıların bir kısmı desteğin ulaşma süresini olumlu değerlendirirken, diğerleri bu süreçte yaşanan aksaklıklar ve bürokratik işlemler nedeniyle zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Evrak hazırlama aşamasında özellikle eksik bilgi veya belge talebi gibi sorunlarla karşılaşan katılımcılar, bu süreçte daha net bir rehberlik sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, bürokratik engellerin süreci uzattığını ve bazen motivasyonlarını olumsuz etkilediğini ifade eden katılımcılar olmuştur. Bu bulgular, girişimcilik destek sürecinin daha verimli ve kullanıcı dostu hale getirilmesi için mevcut prosedürlerin gözden geçirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

3.4.3.1. Desteğin Ulaşma Süresine İlişkin Bulgular

Katılımcılar, KOSGEB desteğinin ulaşma süresini genel olarak uzun bulmuş ve bu sürenin belirsizliğinden dolayı mağduriyet yaşadıklarını ifade

etmişlerdir. Katılımcılar, desteğe güvenerek borçlandıklarını ancak ödemelerin belirli bir takvime bağlanmamış olması nedeniyle maddi sıkıntılar çektiklerini belirtmişlerdir. Örneğin, K2, desteğin zamanında ulaşmaması nedeniyle borçlarını vadesinde ödeyemediğini ve bu durumun kendisine tedirginlik yarattığını dile getirmiştir. K4 ise, işletmesini hızla açıp destekten faydalanmayı planladığını ancak yedi aya varan süreç boyunca ödemelerin gecikmesinin planlamalarını sekteye uğrattığını ve desteğin ancak geçmiş borçlarını kapatmasına yettiğini belirtmiştir.

Diğer yandan K5, işletme gideri desteğinin hızlı ulaştırılmasının rekabet avantajı sağlayabileceğini, ancak ödemelerin zamanında yapılmaması nedeniyle büyüme fırsatlarını kaçırdığını ifade etmiştir. Benzer şekilde, K10, desteğin hem miktarının hem de ulaştırılma süresinin yetersiz olduğunu vurgulamış ve özellikle küçük ölçekli işletmelerin, bu tür finansal desteklerin düzenli bir takvime bağlanmasından büyük fayda sağlayacağını belirtmiştir.

Katılımcılar, desteklerin belirli bir takvim dahilinde ve düzenli olarak yapılması gerektiği konusunda hemfikirdir. Bu düzenleme, girişimcilerin finansal planlamalarını daha sağlıklı yapmalarına ve desteklere güvenerek işletmelerini büyütebilmelerine olanak tanıyacaktır. Özellikle mikro ölçekli işletmeler için ödemelerin hızlandırılması ve takvimlendirilmesi, işletmelerin istikrarını artırabilecek önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

3.4.3.2. Evrak Hazırlamada Yaşanan Sıkıntılara İlişkin Bulgular

Katılımcılar, KOSGEB desteği sürecinde karşılaştıkları evrak yükünün hem zaman kaybına hem de iş gücü maliyetine yol açtığını vurgulamışlardır. Sürecin karmaşıklığı ve bürokrasinin ağırlığı, girişimciler için ciddi bir engel olarak görülmektedir. Katılımcıların ifadelerinden, evrak işlemlerinin detaylı ve tekrar eden prosedürlerle dolu olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, K3, aynı evrak için birden fazla işlem yapmak zorunda kaldığını ve bu sürecin zorluklarının işlerini aksattığını belirtmiştir. Benzer şekilde, K5, süreci yönetmek için girişimcilerin neredeyse profesyonel finansal uzmanlık, muhasebe bilgisi ve danışman desteği gerektiğini ifade etmiş, bu durumun gereksiz bir kırtasiye yükü oluşturduğunu dile getirmiştir.

K7 ve K8, süreçteki karışıklığın ve kurumlarla danışmanlar arasındaki iletişim eksikliğinin işleri daha da zorlaştırdığını belirtmiş, hatta K7, bu yükün

danışman ücretlerini dahi gerektirdiğini ve bu maliyetin destek bütçesine eklenmesi gerektiğini önermiştir. K9, evrak işlerinin tekrar eden düzeltmelerle zaman alıcı ve sinir bozucu bir hale geldiğini, işlemleri tamamlamanın büyük bir sabır gerektirdiğini ifade etmiştir.

Katılımcıların ortak şikayetlerinden yola çıkarak, destek sürecindeki evrak hazırlama işlemlerinin önemli bir revizyona ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Evrak süreçlerinin daha kullanıcı dostu bir hale getirilmesi, bürokrasinin azaltılması ve dijitalleşmenin artırılması, destek sürecini daha verimli ve etkili kılabilir. Ayrıca, danışman ücretlerinin destek kapsamına dahil edilmesi gibi öneriler, girişimcilere önemli bir kolaylık sağlayabilir.

3.4.3.3. Bürokratik Engellere İlişkin Bulgular

Katılımcılar, KOSGEB Girişimcilik Desteği sürecinde karşılaştıkları bürokratik engelleri, devletin işleyişinin doğal bir parçası olmaktan öte bir yük olarak değerlendirmiş ve bu konuda olumsuz görüşlerini dile getirmişlerdir. Bürokrasi, girişimcilerin süreci tamamlamalarını zorlaştıran, hatta zaman zaman engelleyen bir unsur olarak nitelendirilmiştir. K4'ün ifadesinde, bürokrasi bir tehdit unsuru gibi hissedilmiş, kurul üyelerinin girişimcileri anlamaya çalışmadan, kısa süreli görüşmelerle karar verdikleri belirtilmiştir. Benzer şekilde K9, kurul üyelerinin alaycı tavırlarından ve memurlara ulaşmanın neredeyse imkânsız olduğundan şikayet etmiş, bürokratik sürecin desteği almayı gereksiz yere zorlaştırdığını ifade etmiştir.

K2'nin değerlendirmesi ise bürokratların girişimcilere yol göstermek yerine sorun çıkararak bir yaklaşım sergilediğine işaret etmektedir. Ayrıca, girişimcilerin tüm prosedürleri tamamladıklarını düşündükleri noktada dahi yeni eksikliklerin ortaya çıkarıldığı belirtilmiş, bu durumun girişimciler arasında ciddi hayal kırıklıklarına neden olduğu vurgulanmıştır.

Verilen yanıtlar, katılımcıların bürokrasiyi girişimcilik sürecinde aşılması gereken bir engel olarak gördüğünü ve bu durumun girişimcilerin motivasyonlarını olumsuz etkilediğini göstermektedir. Girişimcilerin bu süreçte daha fazla desteklenmesi ve bürokratik prosedürlerin sadeleştirilmesi gerektiği sonucuna varılabilir. Bürokratik engellerin azaltılması, girişimcilerin süreci daha etkin bir şekilde yönetmelerini sağlayarak desteklerin amacına ulaşmasına katkı sunabilir.

3.4.4. Yasal Mevzuata İlişkin Görüşler

Katılımcılara yöneltilen “Girişimcilik destek sürecini tamamlayıp desteği aldınız. Bu süre içerisinde uyguladığınız yasal mevzuatı nasıl değerlendirirsiniz?” sorusuna verdikleri yanıtlar, yasal mevzuatın işleyişine dair iki temel alt başlıkta incelenmiştir: “Uygulamada yaşanan sorunlar” ve “Mevzuatın içeriğine ilişkin bulgular”. Katılımcıların görüşleri, mevcut yasal mevzuatın karmaşıklığı ve uygulamada yaşanan aksaklıklar üzerine yoğunlaşmıştır.

“Uygulamada yaşanan sorunlar” kapsamında katılımcılar, mevzuatın bazı yönlerinin yoruma açık olması nedeniyle uygulamada farklılıklar yaşandığını ifade etmişlerdir. Birçok girişimci, aynı prosedürlerin farklı bölgelerde ya da kurumlarda farklı şekillerde uygulandığını dile getirmiştir. Bu durum, girişimciler arasında kafa karışıklığı yaratmış ve sürecin öngörülemezliğine neden olmuştur. Özellikle bazı belgelerin hazırlanması ve tesliminde yaşanan belirsizlikler, destek sürecini uzatmış ve girişimciler üzerinde ek stres yaratmıştır.

“Mevzuatın içeriğine ilişkin bulgular” ise mevzuatın genel kapsamı ve işleyiş prosedürleriyle ilgilidir. Katılımcıların bir kısmı, mevzuatın girişimcilik faaliyetlerini desteklemekten ziyade gereksiz detaylarla süreci zorlaştırdığını ifade etmiştir. Yetersiz rehberlik hizmetleri ve mevzuat dilinin teknik ve karmaşık olması nedeniyle girişimcilerin destek sürecine ilişkin bilgileri anlamakta güçlük çektiği belirtilmiştir. Bu durumun, girişimcileri profesyonel danışmanlık hizmeti almaya mecbur bıraktığı vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, yasal mevzuatın içeriği ve uygulamasında daha açıklayıcı ve rehberlik edici düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar, standartlaştırılmış ve daha sade bir prosedürün süreci kolaylaştıracağına ve girişimcilik desteklerinin daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayacağına dikkat çekmişlerdir.

3.4.4.1. Uygulamada Yaşanan Sorunlara İlişkin Bulgular

Katılımcılar, KOSGEB Girişimcilik desteği mevzuatının karmaşık ve uygulamada anlaşılması güç olduğunu ifade etmişlerdir. Çoğu katılımcı, mevzuatın özel durumlar ve detaylar açısından açıklayıcı olmadığını, bu

nedenle sürekli ek bilgilere ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Özellikle fatura içeriği, ödeme araçları gibi uygulama detaylarında eksikliklerin olduğu ve bunların girişimciler için sıkıntı yarattığı vurgulanmıştır. Katılımcılardan K3, örneklerin de yer aldığı bir bilgilendirme kitapçığının süreci kolaylaştıracağını önerirken, K8 de kendilerine verilen el broşürünün faydasını dile getirerek bu görüşü desteklemiştir.

Buna karşılık, mevzuatta yapılan işlemlerin geri dönüşü olmaması nedeniyle girişimciler, süreci yönetirken sık sık danışmanlık hizmetine başvurma ihtiyacı duymuşlardır. K6 ve K8 gibi katılımcılar, danışmanlık almanın süreci daha sorunsuz bir şekilde yönetmelerini sağladığını ifade etmiş, ancak bunun ek bir maliyet yükü oluşturduğuna dikkat çekmişlerdir. K10, evrak işlemlerinin aşırı derecede ayrıntılı ve katı olduğunu vurgulayarak mevzuatın daha pratik ve kullanıcı dostu bir hale getirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Katılımcıların genel ifadeleri, mevzuatın girişimcilerin yorumlayabileceği şekilde basit ve anlaşılabilir bir hale getirilmesi gerektiğini göstermektedir. K3 ve K8'in önerisi doğrultusunda, örnek uygulamaların yer aldığı kapsamlı bir kılavuz ya da el broşürünün girişimcilere dağıtılması, mevzuata dair yaşanan sorunların azalmasına önemli ölçüde katkı sağlayabilir.

3.4.4.2. Girişimcilik Mevzuatının İçeriğine İlişkin Bulgular

Katılımcılar, mevcut girişimcilik mevzuatında desteklerin girişimciye iş kurmadan önce verilmesi gerektiği konusunda fikir birliğine varmışlardır. Mevcut uygulamanın, girişimcilerin risk alıp harcama yaparak işlerini kurmalarının ardından destek almalarını öngörmesi, katılımcılar tarafından eleştirilmiştir. Katılımcılar, bu sürecin sermayesi olmayan ancak iyi bir iş fikrine sahip girişimciler için büyük bir engel teşkil ettiğini belirtmişlerdir. Örneğin, K1, desteklerin harcamadan önce ya doğrudan girişimciye verilmesi ya da tedarikçilere ödeme yapılması gibi yöntemlerle girişimcilerin sermayelerinin korunması gerektiğini savunmuştur.

K2 ve K5, iş planı sürecinin iyileştirilmesi gerektiğini, özellikle maddi imkânları yetersiz ancak yenilikçi fikirleri olan girişimcilerin desteklenmesinin önemini vurgulamışlardır. K5 ayrıca, iyi bir iş fikri olmadan

sermayesi olan girişimcilere destek verilmesini eleştirerek, sistemin mevcut haliyle iş fikri zenginliğinden ziyade finansal kapasiteyi ödüllendirdiğini ifade etmiştir.

K9 ve K10, iş planı onaylanan girişimcilere öncelikli olarak faizsiz kredi verilmesi gerektiğini, ilave desteklerin ise bu krediyi doğru şekilde kullanıp işini kuran girişimcilere sağlanması gerektiğini önermiştir. Ayrıca K10, hibe destek yerine belirli bir süre SGK ve bağkur prim desteği gibi maliyet azaltıcı desteklerin daha etkili olacağını ifade etmiştir.

Katılımcılar, mevcut mevzuatın girişimcilik ekosistemini daha kapsayıcı hale getirecek şekilde değiştirilmesi gerektiğini vurgulamış ve öneriler arasında iş planı karşılığı ön ödeme, tedarikçilere doğrudan ödeme, faizsiz kredi imkanlarının kolaylaştırılması ve sosyal güvenlik prim desteklerinin sağlanması gibi unsurlar yer almıştır. Bu değişikliklerin, sermayesi olmayan ancak girişimcilik potansiyeline sahip bireyler için daha adil ve etkili bir sistem yaratacağı değerlendirilmiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada KOSGEB girişimcilik desteği sürecinin tüm aşamaları katılımcıların deneyimleri ışığında değerlendirilmiştir. Kurs süresinden yasal mevzuata kadar birçok kategoride yapılan analizlerde girişimcilerin karşılaştıkları ortak sorunlar ve önerileri belirlenmiştir. Katılımcılar kurs süresini genel olarak yeterli bulurken, içerik ve müfredat hakkında bilgi sahibi olmadıklarını dile getirmişlerdir. Eğitimci kalitesine ilişkin farklı görüşler belirtilmiş olsa da öğretmenlerin genel anlamda yeterli bulunduğu gözlemlenmiştir. Destek miktarı konusunda katılımcıların görüşleri ayrılmış, ancak faizsiz kredi kullanımının zorlukları tüm katılımcılar tarafından eleştirilmiştir.

Destek sürecine ilişkin görüşlerde desteğin ulaşma süresinin uzunluğuna ve belirli bir ödeme takviminin olmamasına dikkat çekilmiştir. Evrak hazırlama sürecindeki karmaşıklık ve bürokratik engeller ise girişimcilerin süreci zorlaştıran en önemli unsurlar arasında görülmektedir. Katılımcılar yasal mevzuatı anlaşılması güç ve yorucu bulmuş, bu alanda özellikle uygulama süreçlerini kolaylaştıracak rehberlerin hazırlanmasını

önermiştir. Mevcut sistemin girişimcileri zorlayan detaylar içerdiği, danışmanlık hizmetlerine bağımlılığı artırdığı da vurgulanmıştır.

Girişimcilik eğitiminin bireylerin girişimcilik kabiliyetlerini geliştirmedeki rolü, çalışma sonuçlarında açıkça ortaya çıkmıştır. Ancak eğitimin daha erken yaşlardan itibaren sistemli bir şekilde verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Özellikle ilköğretim seviyesinden itibaren girişimcilik farkındalığı yaratılarak bireylerin meslek seçimi süreçlerinde girişimciliğin de bir seçenek olarak değerlendirilmesi sağlanabilir. Bu süreç, girişimciliği sadece işsizlikle mücadelede bir araç olmaktan çıkarıp, toplumun ekonomik yapısını dönüştüren bir meslek modeli haline getirebilir.

İşsizlikle girişimcilik arasındaki doğrudan ilişki de çalışmanın önemli bulgularından biridir. Meslek eğitimi eksiklikleri nedeniyle girişimcilik eğilimleri doğru yönlendirilemeyen bireylerin, kapsamlı girişimcilik eğitimleriyle bu eksikliği gidermesi mümkün olabilir. Böylelikle meslek okullarında ve üniversitelerde verilen girişimcilik derslerinin daha donanımlı hale getirilmesiyle bireylerin sadece ara eleman olarak değil, işveren veya sanayici olarak da kendilerini konumlandırmaları teşvik edilmelidir.

KOSGEB desteğinin uygulama süreçleri ve bürokratik aşamaları girişimciler açısından zorluklar barındırmaktadır. Girişimciler desteğin doğrudan ve daha esnek bir şekilde sunulmasını talep etmişlerdir. Bununla birlikte, mevzuatın girişimcilerin ihtiyaçlarına daha uyumlu hale getirilmesi ve uygulama süreçlerinde rehberlik sağlayacak kaynakların sunulması önerilmektedir. Bu tür iyileştirmelerle, girişimcilik destekleri sadece ekonomik katkı sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda daha uzun ömürlü ve sürdürülebilir girişimlerin kurulmasına da zemin hazırlayacaktır.

Sonuç olarak, girişimcilik eğitimi ve destek süreçleri arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır. Girişimciliğin erken yaşlarda eğitim müfredatına dahil edilmesi ve daha sistematik bir şekilde ele alınması, bireylerin meslek seçimlerinde daha bilinçli kararlar almasına katkıda bulunacaktır. Bu çalışma, girişimcilik eğitiminin ve destek süreçlerinin iyileştirilmesi gerektiğini vurgulayarak, girişimciliğin bireyler ve toplum için daha güçlü bir seçenek haline gelmesine yönelik öneriler sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyıl, S., & Efe, R. (2017). Biyoloji öğretmenlerinin okul laboratuvarlarının yeterliği ile ilgili görüşlerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi. *Journal of Computer and Education Research*, 5(10), 335-359.
- Alada, A. D. (2001). İktisadi düşünce tarihinde girişimcilik üzerine notlar. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (23-24), 47-52.
- Altunay, E., Oral, G., & Yalçınkaya, M. (2014). Eğitim kurumlarında mobbing uygulamalarına ilişkin nitel bir araştırma. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, 4(1), 62-80.
- Apaydın, F. (1999). *Girişimcilik ve başarılı girişimcilik uygulamaları*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Arıkan, S. (2002). *Girişimcilik: Temel kavramlar ve bazı güncel konular*. Siyasal Kitabevi.
- Bozkurt, Ö. Ç., Kalkan, A., Koyuncu, O., & Alparıslan A. M. (2012). Türkiye’de girişimciliğin gelişimi: Girişimciler üzerinde nitel bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 229-247
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık
- Candan, H. (2011). Osmanlı’dan günümüze Türk Topraklarında girişimcilik serüvenine dair bir değerlendirme. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi. İİBF Dergisi*, 2, 157-174.
- Certo, S. T., & Miller, T. (2008). Social entrepreneurship: Key issues and concepts. *Business Horizons*, 51, 261-267.
- Cici, E. N. (2013). *Kadınların girişimcilik yolunda karşılaştıkları sorunların öz girişimcilik yetenekleri üzerindeki etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Çetin, O., & Taşdemir, Ö. (2017). Girişimcilik kapasitesi ve bireysel yenilikçiliğin girişimcilik niyeti üzerine etkisi. *Social Sciences Research Journal*, 6(3), 76-87
- Çetinkaya, A. Ş., & Ay, K. (2017). KOSGEB girişimcilik desteklerinin amacına ulaşma düzeyi: Konya ili araştırması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17, 19-34
- Doğaner, M., & Altunoğlu, A. E. (2010). Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 103-110
- Durukan, T. (2007). Düünden bugüne girişimcilik ve 21.yüzyılda girişimciliğin önemi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(2), 25-37.
- EOROSTAT (2008). *Statistical classification of economic activities in the European Community*.

- <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5902521/KS-RA-07-015-EN.PDF>
- Ercan, S., & Gökdeniz, İ. (2009). Girişimciliğin gelişim süreci ve girişimcilik açısından Kazakistan., *Bilig*, (49), 59-82.
- Erdun, Ş. (2011). Kadın Girişimcilerin risk alma eğilimi ve kendine güven özellikleri üzerine bir çalışma: Zonguldak örneği. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak
- Eyuboğlu, D. (2004). *Girişimciliğin Geliştirilmesi*. MPM Yayınları.
- GEKA (2017). *Aydın 2023 İstihdam Stratejisi (2017-2020 Eylem Planı)*. http://www.geka.gov.tr/Dosyalar/o_1c337u5e5tr71oq963dlnlon7e.pdf
- Genç, K. Y. (2012). The response of the entrepreneurship to the changing business environment: Strategic entrepreneurship. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 5(9), 71-84
- Güney, S. (2008). *Girişimcilik, temel kavramlar ve bazı güncel konular*. Siyasal Kitabevi
- İŞKUR (2014). http://www.iskur.gov.tr/portals/0/dokumanlar/ihaleler/denizli_i%20i%20C5%9Fba%20C5%9F%20C4%B1e%20C4%9Fitim_12.11.2014.pdf
- İŞKUR (2016). *IPA Raporu*. http://www.aydiniskur.gov.tr/FileUpload/bs496146/File/2016_ipa__aydin_onay.pdf
- Koç, İ. C. (2000). İzmir İktisat Kongresi'nin Türk ekonomisinin oluşumuna etkileri. *Atatürk Dergisi*, 3(1), 145-167.
- Korkmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma: Bülent Ecevit Üniversitesi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 14, (2), 209-226
- KOSGEB (2018). *Girişimcilik destek programı*. [http://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Giri%C5%9Fimcili%20k/28.03.PR_03_00\(9\)_Giris%CC%A7imcilik_Destek_Program%C4%B1.pdf](http://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Giri%C5%9Fimcili%20k/28.03.PR_03_00(9)_Giris%CC%A7imcilik_Destek_Program%C4%B1.pdf)
- KOSGEB (2024). *Girişimcilik destek programı*. <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/1231/girisimci-destek-programi>
- Louw, L., van Eeden, S. M., Bosch, J. K., & Venter, D. J. L. (2003). Entrepreneurial traits of undergraduate students at selected South African Tertiary Institutions. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 9(1), 5-26.
- MARKA (2011). *Dilovasi'nda dezavantajlı grupların istihdam potansiyelinin artırılması*. http://www.dogumarmarabolgeplani.gov.tr/pdfs/10_sosyal_76_DilovasiDezavantajliGruplarArastirmasi.pdf
- Naktiyok, A. (2004). *İç girişimcilik*, 1. Baskı. Beta
- Öğüt, A. (2012). *Bilgi çağında yönetim*. 5.Basım. Nobel Yayınları.

- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343
- Öztürk, İ. (2008). *Girişimcilik raporu*. İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Yayınları.
- Rauch, A., & Frese, M. (2000). Psychological Approaches to Entrepreneurial Success: A General Model and an Overview of Findings, In C.L. Cooper ve I.T. Robertson (Eds.), *International Review of Industrial and Organizational Psychology*, Chichester: Wiley.
- Resmi Gazete (2010). *Küçük ve orta ölçekli işletmeleri geliştirme ve destekleme idaresi başkanlığı (KOSGEB) destek programları yönetmeliği*.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100615.htm>
- Resmi Gazete (2012). *Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin tanımı, nitelikleri ve sınıflandırılması hakkında yönetmelikte değişiklik yapılmasına dair yönetmelik*.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121104-11.htm>
- Schumpeter, J. A. (1949). *Economic Theory and Entrepreneurial History. Change and the Entrepreneur Postulates and Patterns for Entrepreneurial History*. Prepared by the Research Center in Entrepreneurial History, Harvard University. Cambridge: Harvard University Press.
- Sönmez, A., & Toksoy, A. (2014). Türkiye’de girişimcilik ve Türk girişimci profili üzerine bir analiz. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi*, 21(2), 41-58
- Tikici, M., & Aksoy, A. (2009). *Girişimcilik ve küçük işletmeler*. Nobel Yayın Dağıtım
- Titiz, T. (1994). *Girişimcilik*. İnkılap Kitabevi.
- TOBB (2017). *Kurulan/Kapanan şirket istatistikleri*.
<https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketIstatistikleri.php>
- TÜSİAD (2002). *Türkiye’de girişimcilik*. Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.
- TÜBİTAK (2018). *1512 - Girişimcilik destek programı kimler başvurabilir?*.
<https://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1512/icerik-kimler-basvurabilir-0>
- TÜİK (2013). http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/Tekzipler/Tekzip_04012013.pdf
- TÜİK (2016). *TÜİK haber bülteni*.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21540>
- TÜİK (2018). *İşgücü istatistikleri*.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27688>

- Ulaş, D. (2006). Franchising sisteminin girişimcilik açısından değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 133-151.
- Ulucan, S. (2015). *Girişimcilik eğiliminin ve girişimcilik eğilimini etkileyen faktörlerin analizi: Ortaöğrenimde lise 3. ve 4. sınıf öğrencileri üzerinde bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Vasapollo, L. (1996). On the economic theory of entrepreneurship. *International Review of Sociology*, 6(2), 191-213.
- Yelkikalan, N., Akatay, A., Yıldırım, H. M., Karadeniz, Y., Köse, C., Koncagül, Ö., & Özer, E. (2010). Dünya ve Türkiye Üniversitelerinde girişimcilik eğitimi: Karşılaştırmalı bir analiz. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 12(19), 51-59
- Yıldız, S. (2007). *Girişimcilik*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Projesi.
- Yılmaz, K., & Altınkurt, Y. (2011). Göreve yeni başlayan özel dersane öğretmenlerinin kurumlarındaki çalışma koşullarına ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(2), 635-650.

BÖLÜM 6

YAPAY ZEKÂ VE MAKİNE ÖĞRENİMİ İLE KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ PAZARLAMA

Dr. Öğr. Üyesi Arzu ŞEKER¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14547248>

¹ Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Batman, Türkiye.
arzu.seker@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3179-5956

GİRİŞ

Yapay zekâ (YZ) ve makine öğrenimi (MÖ), pazarlama alanında köklü değişimlere yol açarak müşterilere yönelik kişiselleştirilmiş stratejilerin oluşturulmasında güçlü araçlar olarak öne çıkmaktadır. Geleneksel pazarlama yöntemlerinden farklı olarak, YZ ve MÖ teknolojileri, müşteri verilerini analiz edip anlamlı iç görüler sunarak, her bir müşterinin özel ilgi alanlarına, satın alma alışkanlıklarına ve ihtiyaçlarına göre içerikler hazırlamayı mümkün kılmaktadır. Bu teknolojiler, kullanıcı deneyimini kişisel hale getirirken, işletmelere daha etkili ve verimli pazarlama stratejileri geliştirme imkânı tanır. Amazon, Netflix ve Spotify gibi büyük markalar, kullanıcı tercihlerini doğru analiz ederek kişiselleştirilmiş öneriler sunmakta ve kullanıcı bağlılığını güçlendirmektedir (Kotler vd.2017). Bu öneri sistemiyle kişiselleştirilmiş öneriler sunularak müşteri memnuniyeti, müşteri bağlılığı ve güçlü bir rekabet avantajı sağlanmıştır (Shen, 2014: 414).

YZ ve MÖ, sadece müşteri davranışlarını analiz etmekle kalmaz, aynı zamanda bu davranışlara göre dinamik olarak uyarlanabilen pazarlama kampanyaları da sunar. Böylece markalar, her müşteriye doğru mesajı doğru zamanda ulaştırabilir, tüketicilere daha anlamlı ve tatmin edici bir alışveriş deneyimi sunar. Ancak, bu kişiselleştirme süreci veri gizliliği ve etik açıdan bazı soruları da beraberinde getirmektedir. Verinin güvenli ve sorumlu bir şekilde kullanılması, kişiselleştirilmiş pazarlamanın başarıyla uygulanabilmesi için kritik önem taşır. Bu bağlamda YZ ve MÖ, pazarlamada dönüşüm sağlarken dikkatli yönetilmesi gereken önemli bir potansiyele sahiptir.

1.YAPAY ZEKÂ VE TARİHÇESİ

Orijinal motivasyonu insan zekâsının makinelere aşılacak olan yapay zekâ (Jiang, Li, Luo, Yin ve Kaynak, 2022:2) ile ilgili çalışmalar 70 yıldan uzun süredir devam etmekte ve çarpıcı gelişmelerin yaşandığı görülmektedir (McCarthy, Minsky, Rochester ve Shannon, 1995). Hayatımızın hemen hemen her alanında ve her yerde kullanılmakta olan YZ, günümüzün ve geleceğin nesli için temel bir beceri olarak görüldüğü söylenebilir. 1940'lı yıllara kadar mühendislik değeri olmayan bir takım çalışmalardan sonra, Warren McCulloch ve Walter Pitts tarafından 1943 yılında ilk yapay sinir ağı modeli geliştirilmiştir (McCulloch ve Pitts, 1943). Makinanın öğrenebilme yeteneği ile yapay sinir ağının bağlantı sayısı arasında bir ilişki saptayan Donald Hebb (1949)'ten sonra yapay sinir ağının gücünü artırmaya yönelik pek çok çalışma yapılmıştır. (Farely ve Clark, 1954; Caianiello, 1961;

Widrow ve Hoff, 1988). Bu çalışma ve süreçler içerisinde yapay Zekâ kavram olarak John McCarthy, Marvin Minsky, Nathaniel Rochester ve Claude Shannon tarafından İlk kez 1955 yılında bir çalıştayda dile getirilmiştir (Kaynak, 2021). Bu dönemde ile birlikte ele alınmayan yapay sinir ağları ve yapay zekâ çalışmaları, bilimsel alanda bu kapsamdaki tüm çalışmalar yapay zekâ çalışmaları olarak devam edegelmiştir (Keskenler ve Keskenler, 2017:13). Böylelikle veri yükleyerek insan gibi düşünebilen akıllı makinelerin geliştirilebilmesinin umulduğu 1970'li yıllardan (Lewis,2014), katkı sunması amacıyla dil ve psikoloji gibi bilim dallarından faydalanılmaya başlanmıştır. Sağlık sektöründe hastalıkları teşhis edebilen sistemlerin geliştirildiği 1980'li yıllarda tekrar yapay sinir ağlarına yönelik çalışmalar hız kazanmış (Kohonen, 1982), genelleştirilebilen ve bilgisayar yazılımı aracılığıyla çözümü zor problemlere bu yapay sinir ağlarının çözüm üretilebileceği ispatlanmıştır (Hopfield, 1982). Bu gelişmelerin ardından 1990'lı yıllardan itibaren günümüzde de halen devam etmekte olan yapay sinir ağları ve yapay zekâ araştırmaları laboratuvarlardan dışarı çıkarılmış ve insanoğlunun gerçek dünyasının ihtiyaçlarına cevap verecek sistemlerle bütünleştirilerek karmaşık uygulamalarla gelişim göstermekte ve bu süreç devam etmektedir (Öztemel, 2012;Lewis, 2014).

Yapay zekâ (YZ) alanında farklı tanımlamalar yapılmıştır ve bunlar genellikle YZ'nın nasıl bir zekâ veya bilişsel süreç sergilediğiyle ilgili çeşitli yaklaşımlara dayanmaktadır. Alan Turing, YZ'yı makinelerin insan olmadıklarını fark ettirmeden insanlarla iletişim kurma yeteneğine sahip olduğunu, bir makinenin insan gibi cevap verebildiğinde zeki olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir (Turing, 1950:458-459). Minsky (1974:6), yapay zekâyı makinelerin insan zekâsı gerektiren görevleri gerçekleştirme yeteneği, McCarthy (2004:7) ise insan zekâsına benzer yetenek kazandırılan yani zeki bilgisayar programlarının yapılması bilimi ve mühendisliği olarak ifade tanımlamıştır. Ancak felsefeci John Searle (1980:418-422), zekânın biyolojik bir olgu olduğunu ve makinelerin biyolojik olmaması nedeniyle zeki olarak tanımlanmalarının çelişmesine dikkat çekmiştir. Searle, yapay zekânın çok karmaşık görevleri yerine getirebileceğini kabul etse de, bilgisayarların bilinçli ya da gerçekten "düşünen" varlıklar olamayacağını düşünür. O'na göre yapay zekâ yalnızca sembolleri işler, fakat bu sembolleri "anlamaz" veya bilince sahip olmaz.

Russell ve Norvig (2003) yapay zekâyı insanlar gibi düşünebilen, mantıklı çıkarım yapabilen, insan gibi ve optimum davranan makineler olarak

dört farklı perspektifle yaklaşmışlardır. Bilgiyi ve veriyi nasıl temsil ettiğine odaklanan Winston (1992) yapay zekâ, çevresiyle etkileşime girebilen, bilgiyi işleyebilen ve bu bilgilere dayalı olarak kararlar verebilen bir sistem geliştirme çalışması olarak tanımlamıştır. Yapay zekanın özünün insan zekasını simüle etme, genişletme ve yayma amaçlı araştırma teorileri, yöntemleri, teknolojileri ve uygulamaları olduğuna yaygın olarak inanılmaktadır (Jiyang vd., 2022:2). Yapay zekâ için, bir çevreden veri toplayan, bu verilere dayalı olarak kararlar alan ve belirli hedeflere ulaşmak için bu kararları uygulayan sistemlerdir diyen Avrupa Komisyonu yapay zekâyı hukuki ve etik perspektiften tanımlamıştır (European Commission, 2020).

Türkiye'de yapay zekâ alanında önemli çalışmalar yapmış bir bilim insanlarından Say (2017), yapay zekâyı, insanların zekice yaptığı işleri makinelerin yapabilmesi olarak tanımlamıştır. Bu, doğal zekânın makineler tarafından taklit edilmesi olarak, Ulusoy (2014) ise, çevreden alınan bilgileri işleyerek anlamlandıran ve bu bilgilere dayalı olarak rasyonel kararlar verebilen sistemler şeklinde tanımlamışlardır. Erdem (2018), Yapay zekâ, bilgi tabanlı sistemler ve algoritmalar aracılığıyla problemlerin çözülmesini sağlayan bir bilim dalıdır derken Çapan (2019), yapay zekâ, bilgi işleme kapasitesine sahip makinelerin, insanların çözmesi gereken karmaşık problemleri çözme yeteneği kazanmasıdır diye betimlemişlerdir.

2.YAPAY ZEKÂNIN MÜŞTERİ DENEYİMİ VE KİŞİSELLEŞTİRME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Kişiselleştirme karmaşık ve zaman alıcı bir iş olabilir, ancak yapay zekâ uygulamaları ile kolaylaştırılmıştır (Morgan, 2019). Yapay zekâ (YZ), müşteri deneyimini geliştirme ve kişiselleştirme alanında çığır açan bir teknoloji haline gelmiştir. YZ'nin sunduğu büyük veri analitiği, makine öğrenimi ve doğal dil işleme gibi araçlar, müşterilere daha kişiselleştirilmiş ve ilgili deneyimler sunmayı mümkün kılarak, müşteri memnuniyetini ve bağlılığını artırmaktadır.

2.1 Kişiselleştirilmiş Müşteri Deneyimi

YZ, müşteri deneyimini kişiselleştirerek, her bir müşteriyle birebir etkileşim kuruyormuş gibi hissedilmesini sağlar. **Kotler, Armstrong ve Opresnik** (2017), YZ'nin pazarlama stratejilerinde müşteri deneyimini geliştirmek için kullanıldığını ve kişiselleştirilmiş kampanyalar yaratmaya olanak tanıdığını ifade etmektedir. Yapay zekâ, müşteri davranışlarını analiz

ederek kişiselleştirilmiş ürün önerilerinin temelini oluşturur. Bu teknoloji, müşterinin geçmiş davranışlarına ve tercihlerine dayalı kişisel öneriler sunarak müşteri memnuniyetini artırır.

Örneğin, **Goodfellow, Bengio ve Courville** (2016), YZ'nin kullanıcıların önceki etkileşimlerinden öğrenerek gelecekteki tercihlerini tahmin edebildiğini ve bu bilgiyi kişiselleştirilmiş ürün veya hizmet önerileri sunmak için kullandığını belirtir. Bu da özellikle e-ticaret sektöründe kullanıcı deneyimini iyileştirir. E-ticaret devi Amazon, müşterilerin önceki alışverişlerine ve tarayıcı aktivitelerine dayanarak kişiselleştirilmiş öneriler sunmak için YZ tabanlı algoritmalar kullanmaktadır (**Murphy**, 2012). Bu sayede, her müşteriye kendilerine uygun ürünler önerilir ve alışveriş deneyimi kişisel bir hale getirilir.

2.2 Veri Analizi ve Kişiselleştirme

YZ, büyük miktarda müşteri verisini analiz ederek kişiselleştirme sürecini mümkün kılar. Makine öğrenimi (ML) ve YZ algoritmaları ile tavsiye sistemlerinin geliştiğini vurgulayan **Shai ve Shalev-Shwartz** (2014), YZ'nin pazarlamacıların büyük veri setlerini kullanarak müşteri davranışlarını analiz edebildiğini ve bu analizleri kullanarak kişiselleştirilmiş deneyimler sunduğunu açıklar. Tavsiye sistemleri, kullanıcıların davranışlarını sürekli olarak analiz ederek onların ilgi alanlarına uygun ürünleri öne çıkarır. Müşteri verilerinin derinlemesine analiz edilmesi, kişisel içerikler, ürün önerileri ve hedeflenmiş pazarlama kampanyaları yaratılmasını sağlar.

Amazon ve Netflix gibi büyük firmalar, yapay zekâ destekli kişiselleştirme sistemleriyle müşterilere bireyselleştirilmiş öneriler sunarak müşteri deneyimini dönüştürmüştür. (**Goodfellow vd.**, 2016). Netflix'in kullanıcı izleme geçmişini analiz ederek her birey için en uygun içerik önerilerini yapmasının müşteri sadakatini artırdığını belirtir (**Kotler vd.**, 2017).

2.3 Müşteri Hizmetlerinde YZ ve Chatbotlar

YZ'nin müşteri deneyimindeki etkilerinden bir diğeri, müşteri hizmetlerinde chatbotların kullanımınıdır. **Domingos** (2015), YZ'nin doğal dil işleme (NLP) yetenekleri sayesinde chatbotların, müşterilere daha hızlı ve etkili hizmet sunarak müşteri memnuniyetini artırdığını vurgular. Örneğin, sosyal medya platformları, kullanıcıların ilgi alanlarını analiz ederek onlara uygun reklamları gösterir ve bu, kullanıcıların ürünlerle daha güçlü bir bağ kurmalarını sağlar. YZ, pazarlama kampanyalarını da kişiselleştirerek hedef kitleye uygun reklamların gösterilmesini sağlar. Yine Hilton oteller zincirinde, misafirlerin deneyimlerini eğlenceli ve kişisel hale getirmek için konukları ağırlayan “Connie” isimli bir robot kullanılmaktadır. 60 cm'ye varan yükseklikle tasarlanan robot misafirleri selamlamak ve sorularını yanıtlamak için lobide durmaktadır. Connie, doğal dil işleme yeteneği ile misafirleri tanıyabiliyor ve ziyaret edilecek yerler ve restoranlarla ilgili kişisel önerilerde bulunabiliyor (Gülşen, 2019). **Kaplan** (2021), YZ'nin veri analiz yetenekleri sayesinde, her müşteriye özel içerikler oluşturmanın mümkün olduğunu belirtir. Bu stratejiler, müşterilerin doğru zamanda doğru ürünlerle buluşmalarını sağlar ve pazarlama kampanyalarının verimliliğini artırır. Chatbotlar, müşteri sorularını anında yanıtlayarak kişiselleştirilmiş hizmet sağlar ve 7/24 erişim imkânı sunar, bu da müşteri deneyimini iyileştirir. 2010'lu yıllardan sonra Google, Siri, Asistan, Alexa ve Cortana ile sohbet robotları ortaya çıkmış, bu tür sohbet robotları çevrimiçi arama yapabien, sesli komutlara yanıt verebilen ve müzik çalabilen niteliktedir (Farris, 2020).

2.4 Müşteri Sadakati ve Yapay Zekâ

YZ destekli kişiselleştirme, müşteri deneyimini iyileştirerek işletmelere müşteri sadakati kazandırır. **Kotler vd.** (2017), kişiselleştirilmiş müşteri deneyiminin, müşterilerin markaya bağlılıklarını artırdığını belirtir. Kişiye özel öneriler ve deneyimler, müşterilerin kendilerini özel hissetmelerini sağlar ve bu da uzun vadede sadakati teşvik eder. **Kumar ve Reinartz** (2016), YZ tabanlı kişiselleştirmenin, müşterilere kendilerini özel hissettirdiğini ve onların işletmeye bağlılığını artırdığını ifade eder. Kişiselleştirilmiş hizmetler, müşterilere değerli bir deneyim sunarak, işletmelerin rekabet avantajı kazanmasını sağlar.

2.5 Yapay Zekâ ile Dinamik Fiyatlandırma

Dinamik fiyatlandırma, bir ürün veya hizmet fiyatının, talebe, değişen koşullara, rekabete ve diğer başka faktörlere bağlı şekilde otomatik olarak ayarlandığı bir fiyatlandırma stratejisidir (Gupta ve Pathak, 2014). YZ, müşteri davranışlarını analiz ederek dinamik fiyatlandırma stratejileri geliştirebilir. **Murphy** (2012), yapay zekânın müşterinin alışveriş alışkanlıklarını analiz ederek, her bir müşteri için en uygun fiyatı belirleyebildiğini ve bu sayede pazarlamacıların müşteri beklentilerine göre fiyat ayarlamaları yapabildiğini ifade eder. Bu tür bir kişiselleştirme, müşterinin fiyat duyarlılığına göre özelleştirilmiş teklifler sunarak, müşteri memnuniyetini ve satışları artırır.

Yapay zekâ, müşteri deneyimi ve kişiselleştirme alanında pazarlamayı yeniden şekillendiren bir güç olarak öne çıkmaktadır. **Goodfellow vd.** (2016), **Kotler vd.** (2017), **Shai ve Shalev-Shwartz** (2014) ve **Domingos** (2015) gibi araştırmacıların belirttiği üzere, YZ'nin sunduğu kişiselleştirme yetenekleri, markaların müşterileriyle daha güçlü ve uzun vadeli ilişkiler kurmasını sağlar. Bu teknoloji, hem müşteri memnuniyetini hem de iş performansını önemli ölçüde artırmaktadır.

2.6 Yapay Zekâ ile Veri Analitiği ve Müşteri Segmentasyonu

Yapay zekâ (YZ), veri analitiği ve müşteri segmentasyonu süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu teknoloji, büyük veri kümelerini analiz ederek müşteri gruplarını daha derinlemesine anlamamıza ve pazarlama stratejilerini daha etkili hale getirmemize olanak tanır.

2.6.1 Yapay Zekâ ile Veri Analitiği

YZ, veri analitiği sürecinde pazarlamacılara büyük avantajlar sağlar. **Shai ve Shalev-Shwartz** (2014), YZ'nin büyük veri kümelerini işleyerek müşteri davranışlarını analiz ettiğini ve bu analizler sayesinde kişiselleştirilmiş pazarlama stratejileri geliştirilebileceğini belirtir. YZ destekli veri analitiği, hem yapılandırılmış hem de yapılandırılmamış verileri işleyerek pazarlamacılara daha kapsamlı içgörüler sunar.

Özellikle e-ticaret ve dijital platformlarda, YZ, müşteri alışkanlıkları ve satın alma eğilimlerini analiz etmek için kullanılır. **Goodfellow vd.** (2016), YZ'nin büyük veri ile çalışarak, müşterilerin alışveriş davranışlarını ve etkileşimlerini analiz ettiğini ve bu bilgilerin pazarlama stratejilerinde kullanılabileceğini belirtmiştir. Örneğin, Amazon ve diğer dijital platformlar,

YZ tabanlı veri analitiğini kullanarak müşterilerin tercihlerini belirler ve kişiselleştirilmiş öneriler sunar.

YZ'nin veri analitiğinde sağladığı en büyük avantajlardan biri, manuel veri işleme gereksinimini ortadan kaldırarak çok daha hızlı ve verimli analizler sunmasıdır. **Murphy** (2012), YZ'nin geleneksel veri analitiği yöntemlerinden daha hızlı olduğunu ve daha geniş veri kümelerini analiz edebildiğini vurgular. Bu sayede pazarlamacılar, müşterileri daha iyi anlamak için daha derinlemesine veri içgörülerini elde edebilirler.

2.6.2 Müşteri Segmentasyonu

YZ, müşteri segmentasyonu sürecini daha doğru ve etkili hale getirir. Geleneksel yöntemlerle yapılan segmentasyon, sınırlı veri kümelerine dayanırken, YZ ile büyük veri analizine dayalı daha hassas segmentasyon yapılabilir. **Kotler vd.** (2017), YZ'nin müşteri segmentlerini daha iyi tanımlamak ve hedeflenmiş pazarlama kampanyaları oluşturmak için kullanıldığını belirtir. Bu, pazarlamacıların belirli gruplara daha özelleştirilmiş kampanyalar sunmasına olanak tanır.

YZ, müşteri segmentasyonunda kullanılan demografik, psikografik ve davranışsal verileri analiz ederek daha doğru müşteri grupları oluşturur. **Bishop** (2006), YZ'nin müşteri segmentasyonunda müşteri davranışlarını daha derinlemesine inceleyerek, pazarlamacılara her segmentin ihtiyaçlarını daha iyi anlama olanağı verdiğini ifade eder. Örneğin, bir online mağaza, müşterilerinin önceki satın alma alışkanlıklarını analiz ederek, belirli ürün grupları için hedeflenen pazarlama kampanyaları oluşturabilir.

Müşteri segmentasyonunda YZ'nin kullanımı, pazarlama stratejilerini özelleştirmenin ötesinde, işletmelere zaman ve maliyet tasarrufu da sağlar. **Shai ve Shalev-Shwartz** (2014), YZ destekli segmentasyonun geleneksel yöntemlere kıyasla daha hızlı sonuçlar verdiğini ve pazarlama bütçelerinin daha etkili bir şekilde kullanılmasına katkıda bulunduğunu vurgular.

2.6.3 Kişiselleştirme ile Müşteri Segmentasyonunun Etkileşimi

YZ, müşteri segmentasyonunu geliştirmenin yanı sıra, bu segmentlere özel kişiselleştirilmiş kampanyalar sunmayı da sağlar. **Domingos** (2015), YZ'nin müşteri segmentasyonunu kişiselleştirme süreçleriyle birleştirerek, her müşteri segmentine özel pazarlama mesajları gönderilebileceğini ifade eder. Örneğin, bir spor giyim markası, farklı segmentlerdeki müşterilere özel

kampanyalar sunarak müşteri memnuniyetini artırabilir ve satışları optimize edebilir.

YZ ile müşteri segmentasyonu ve veri analitiği süreçleri, hem işletmelerin hem de müşterilerin kazançlı çıkacağı bir döngü oluşturur. **Goodfellow vd.** (2016), YZ'nin müşteri verilerini daha iyi analiz ederek pazarlamacıların müşterilere daha alakalı içerikler ve ürünler sunmasına olanak tanıdığını ve bunun da müşteri sadakati ve memnuniyetini artırdığını vurgular.

YZ, veri analitiği ve müşteri segmentasyonu süreçlerinde devrim niteliğinde bir dönüşüm sağlamıştır. **Kotler vd.** (2017), **Shai ve Shalev-Shwartz** (2014), **Goodfellow vd.** (2016), **Bishop** (2006) ve **Domingos** (2015) gibi araştırmacıların çalışmalarında vurguladığı gibi, YZ'nin sunduğu bu teknolojiler, pazarlamacıların daha etkin, hızlı ve kişiselleştirilmiş stratejiler geliştirmesine olanak tanımaktadır. Müşteri verilerinin daha iyi anlaşılması ve bu verilere dayalı olarak daha doğru segmentasyon yapılması, pazarlama faaliyetlerinin başarı oranını önemli ölçüde artırmaktadır.

2.7 Yapay Zekânın Müşteri Hizmetlerindeki Kullanımı

Yapay zekâ (YZ), müşteri hizmetlerinde devrim niteliğinde değişiklikler yaratarak, işletmelere maliyet tasarrufu ve müşteri memnuniyetinde artış sağlamaktadır. YZ'nin en belirgin örneklerinden biri chatbotlar ve dijital asistanlardır. Bu teknolojiler, müşteri hizmetlerini otomatikleştirerek daha hızlı ve verimli çözümler sunmaktadır.

2.7.1 Chatbotların Rolü

Chatbotlar, YZ kullanarak doğal dil işleme (NLP) teknolojilerini uygulayan otomatik yanıt sistemleridir. **Domingos** (2015), chatbotların, müşteri sorgularını anlamak ve yanıtlamak için geliştirildiğini belirtir. Bu sayede, işletmeler 7/24 hizmet sunarak müşteri memnuniyetini artırabilir. Chatbotlar, sıkça sorulan sorulara anında yanıt verebilir ve böylece müşteri temsilcilerinin yükünü azaltır.

Örneğin, **Kumar ve Reinartz** (2016), chatbotların müşteri hizmetleri süreçlerini hızlandırarak müşterilerin daha hızlı çözümler almasını sağladığını vurgular. Chatbotlar, belirli bir sorunun çözümünü sağlamak için gerektiğinde insan temsilcilerine yönlendirme yaparak karmaşık sorunları da çözebilir.

2.7.2 Dijital Asistanların Kullanımı

Dijital asistanlar, YZ'nin bir başka önemli uygulamasıdır ve genellikle sesli yanıt sistemleri olarak karşımıza çıkar. **Kaplan** (2021), dijital asistanların, kullanıcıların sorularına sesli yanıtlar vererek, onların günlük görevlerini kolaylaştırmak için tasarlandığını belirtir. Bu asistanlar, müşterilerin ürünler hakkında bilgi edinmelerini, randevu ayarlamalarını veya sipariş durumlarını kontrol etmelerini sağlar.

Dijital asistanlar, müşteri etkileşimlerini daha kişisel hale getirir. **Vargo ve Lusch** (2016), bu asistanların, kullanıcıların geçmiş etkileşimlerini analiz ederek daha iyi hizmet sunabildiğini ifade eder. Örneğin, Amazon'un Alexa'sı, kullanıcıların sesli komutlarıyla alışveriş yapmalarına olanak tanır ve kişisel tercihlere göre önerilerde bulunur.

2.7.3 Maliyet ve Verimlilik Artışı

YZ tabanlı müşteri hizmetleri uygulamaları, işletmelere maliyet tasarrufu sağlamaktadır. **Følstad ve Kvale** (2018), chatbotların, geleneksel müşteri hizmetlerine kıyasla işletmelere önemli ölçüde maliyet avantajı sağladığını ifade eder. Otomatik yanıt sistemleri, insan temsilcilerin iş gücünü azaltarak işletmelere operasyonel verimlilik kazandırır.

Ayrıca, YZ tabanlı sistemler, müşteri verilerini analiz ederek hizmet kalitesini artırır. **Choudhury ve Khosla** (2020), YZ'nin müşteri hizmetleri süreçlerinde veri analitiği kullanarak, müşteri davranışlarını ve eğilimlerini anlamada önemli bir rol oynadığını belirtir. Bu bilgiler, işletmelerin müşteri ihtiyaçlarına daha iyi yanıt vermelerini sağlar.

2.7.4 Müşteri Memnuniyetinin Artışı

YZ tabanlı müşteri hizmetleri, müşterilerin deneyimlerini iyileştirir. **Kumar ve Reinartz** (2016), chatbotların ve dijital asistanların, müşteri memnuniyetini artırmak için tasarlandığını ve bu sistemlerin hızlı ve etkili yanıtlar sağlayarak müşteri deneyimini geliştirdiğini ifade eder. Müşteriler, sorunlarının hızlı bir şekilde çözülmesi sayesinde daha olumlu bir deneyim yaşarlar.

Yine, **Shankar ve Bolton** (2004), YZ destekli sistemlerin, müşteri deneyimini kişiselleştirerek müşteri sadakatini artırabileceğini belirtir. Kişiselleştirilmiş hizmetler, müşterilerin kendilerini özel hissetmelerini sağlar ve bu da uzun vadede işletmeye bağlılık oluşturur.

Yapay zekâ, müşteri hizmetlerinde önemli değişiklikler yaratarak, chatbotlar ve dijital asistanlar gibi yenilikçi çözümler sunmaktadır. **Domingos (2015), Kumar ve Reinartz (2016), Kaplan (2021), Følstad ve Kvale (2018) ve Shankar ve Bolton (2004)** gibi araştırmacıların vurguladığı gibi, YZ'nin sağladığı otomasyon, maliyet tasarrufu, verimlilik artışı ve müşteri memnuniyeti üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Bu teknolojiler, işletmelerin müşteri ihtiyaçlarına daha hızlı yanıt vermesine ve müşteri deneyimlerini iyileştirmesine yardımcı olmaktadır.

3. MAKİNE ÖĞRENİMİ

Makine öğrenimi, bilgisayarların insan müdahalesine gerek duymadan verilerden öğrenmelerini sağlayan algoritma ve tekniklerden oluşur. Arthur Samuel'in 1959'daki tanımıyla makine öğrenimi, “açıkça programlanmadan öğrenme yeteneğine sahip bilgisayar bilimi” olarak tanımlanır. Samuel, makine öğreniminde temel amacın, büyük miktarda veri üzerinde çalışarak bu verilerdeki örüntüleri keşfetmek ve bunlardan gelecekteki veriler üzerinde tahminler veya kararlar almak için modeller oluşturmak olduğunu söylemektedir (Wiederhold ve McCarthy,1992).

3.1 Pazarlama Açısından Makine Öğrenimi Nedir?

Makine öğrenimi (ML), pazarlama stratejilerinde devrim yaratan bir teknoloji olarak kabul edilmektedir. Kotler, Armstrong ve Opresnik (2017), makine öğrenimini, pazarlamanın veriye dayalı hale gelmesini sağlayan ve müşteri etkileşimlerini kişiselleştiren bir araç olarak tanımlar. Pazarlamacılar, bu teknolojiyle hedef kitleye kişisel kampanyalar sunarak daha iyi kararlar alabilir ve müşteri davranışlarını öngörebilirler.

3.2 Pazarlamada Makine Öğreniminin Kullanım Alanları

3.2.1 Kişiselleştirilmiş Müşteri Deneyimi

Kotler vd. (2017), makine öğreniminin pazarlamacılara müşteri deneyimini daha kişisel hale getirme olanağı sunduğunu belirtir. Örneğin, **Shai ve Shalev-Shwartz (2014)**, makine öğrenimi algoritmalarının müşterilerin geçmişteki satın alma davranışlarına dayalı olarak kişiselleştirilmiş ürün önerileri sunabileceğini vurgular. Bu yöntem, satışları artırırken müşteri memnuniyetini de yükseltir. **Amazon ve Netflix** gibi şirketler bu tekniği etkin bir şekilde kullanarak müşterilere kişiselleştirilmiş öneriler sunmaktadır.

3.2.2 Müşteri Segmentasyonu

Shai ve Shalev-Shwartz (2014), makine öğreniminin müşteri segmentasyonunu daha hassas hale getirdiğini söyler. Geleneksel yöntemlerle yapılan segmentasyonlar sınırlı verilerle sınırlı kalırken, makine öğrenimi büyük veri kümelerini analiz ederek daha anlamlı müşteri grupları oluşturur.

3.2.3 Pazarlama Otomasyonu ve CRM (Müşteri İlişkileri Yönetimi)

Domingos (2015), makine öğreniminin pazarlama otomasyon sistemlerinin performansını artırdığına dikkat çeker. CRM sistemlerinde, müşteri etkileşimleri analiz edilerek satış fırsatları önceden tahmin edilebilir ve müşteri sadakati artırılabilir.

3.2.4 Tahmine Dayalı Analitik

Goodfellow vd. (2016), makine öğreniminin pazarlamada tahmine dayalı analitik süreçleriyle müşteri davranışlarını öngörme kabiliyetine sahip olduğunu belirtir. Bu yöntemle bir müşterinin belirli bir ürünü satın alma olasılığı veya müşteri kaybı riski tahmin edilebilir. Bu öngörüler pazarlama stratejilerini şekillendirmede önemli rol oynar.

3.2.5 Reklam Optimizasyonu

Makine öğrenimi algoritmaları, dijital reklamcılıkta da büyük bir avantaj sağlar. **Bishop** (2006), makine öğreniminin dijital platformlarda reklam kampanyalarının daha etkili ve verimli bir şekilde optimize edilmesine yardımcı olduğunu ifade eder. **Google** ve **Facebook** gibi platformlar, makine öğrenimi kullanarak doğru hedef kitleye ulaşılmasını sağlar.

3.3 Makine Öğreniminin Pazarlamaya Getirdiği Avantajlar

• **Daha İyi Hedefleme: Kotler vd.** (2017), makine öğreniminin müşteri davranışlarını analiz ederek daha etkili hedefleme sağladığını ve kampanyaların daha kişisel hale getirilebildiğini belirtir.

• **Zaman Tasarrufu ve Verimlilik: Domingos** (2015), otomatikleştirilen süreçlerin pazarlamacıların daha hızlı ve verimli çalışmasına olanak sağladığını vurgular.

• **Yüksek Dönüşüm Oranları: Goodfellow vd.** (2016), kişiselleştirilmiş müşteri deneyimlerinin ve doğru hedeflenmiş kampanyaların daha yüksek dönüşüm oranlarına yol açtığını belirtir.

- **Daha İyi Tahmin Yeteneği: Shai ve Shalev-Shwartz** (2014), makine öğrenimi modellerinin gelecekteki müşteri davranışlarını tahmin edebilme yeteneğine sahip olduğunu ve bu öngörülerin strateji geliştirmede önemli rol oynadığını ifade eder.

3.4 Makine Öğreniminin Pazarlamadaki Zorlukları

Makine öğreniminin pazarlamada uygulanması sırasında bazı zorluklar da vardır. **Murphy** (2012), özellikle veri gizliliği ve güvenliği gibi konuların bu teknolojiyi kullanan pazarlamacılar için önemli zorluklar oluşturduğunu söyler. Ayrıca, **Bishop** (2006), makine öğrenimi algoritmalarının anlaşılmasının zaman zaman zor olduğunu ve pazarlama ekiplerinin veri bilimcilerle işbirliği yapması gerektiğini ifade eder.

3.5 Pazarlamada Makine Öğrenimine İlişkin Örnekler

- **Netflix: Goodfellow vd.** (2016), Netflix'in kullanıcıların izleme geçmişini analiz ederek makine öğrenimi algoritmalarıyla kişiselleştirilmiş öneriler sunduğunu belirtir.

- **Spotify: Bishop** (2006), Spotify'nın makine öğrenimi kullanarak kullanıcıların dinleme alışkanlıklarını analiz edip kişiselleştirilmiş çalma listeleri oluşturduğunu ifade eder.

- **Amazon: Shai ve Shalev-Shwartz** (2014), Amazon'un müşteri satın alma verilerini analiz ederek çapraz satış ve üst satış stratejilerini optimize etmek için makine öğrenimi algoritmalarını kullandığını belirtir.

4. Pazarlamada Yapay Zekâ Kullanımına Yönelik Eleştiriler

Yapay zekânın (YZ) pazarlama alanında kullanımı, etkileyici gelişmelere yol açsa da çeşitli eleştiriler ve endişeleri de beraberinde getirmiştir. Bu eleştiriler, veri gizliliği ve güvenliğinden tüketicilerin aşırı manipülasyonuna kadar birçok konu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Pazarlamada YZ kullanımına yönelik başlıca eleştiriler şöyle sıralanabilir;

4.1. Veri Gizliliği ve Güvenlik Sorunları

YZ'nin pazarlamada kullanılması, büyük miktarda verinin toplanmasını ve analiz edilmesini gerektirir. Ancak bu veri toplama işlemleri, müşteri gizliliğini ihlal etme riskini taşır. **Zarsky** (2016), YZ ile yapılan veri analizlerinde, kullanıcıların izni olmaksızın veri toplama ve kişisel bilgileri

işleme işlemlerinin, müşteri güvenini zedelediğini ve hukuki sorunlara yol açabileceğini ifade etmiştir. Özellikle veri gizliliğine yönelik endişeler, GDPR gibi yasal düzenlemelerle koruma altına alınsa da kullanıcılar, YZ'nin kişisel bilgileri nasıl kullandığı konusunda şeffaflık beklemektedir.

4.2. Aşırı Manipülasyon ve İkna Taktikleri

YZ tıptan sosyolojiye, medyadan siyaset bilimine kadar birçok alanda kullanılmaktadır (Özkoçak ve Kırık, 2023). YZ tabanlı pazarlama algoritmaları, tüketici davranışlarını analiz ederek kişiselleştirilmiş reklamlar ve içerikler sunar. Ancak bu, tüketicilerin sürekli olarak hedeflenmiş reklamlarla karşılaşmalarına neden olabilir. **Susarla, Oh, ve Tan** (2012), bu tür ikna tekniklerinin, tüketicilerin ihtiyaçlarından ziyade pazarlamacının satış hedeflerini merkeze aldığını ve tüketicilerin seçimlerini manipüle etme riskini taşıdığını vurgular. Bu durum, tüketicilerin kendilerini baskı altında hissetmesine ve pazarlama faaliyetlerine yönelik bir güvensizlik geliştirmesine neden olabilir.

4.3. Algoritmik Önyargılar ve Ayrımcılık Riski

YZ sistemleri, eğitim verileri üzerinden öğrenerek karar verir ve bu veriler, zaman zaman ayrımcı veya önyargılı kararlar alınmasına neden olabilir. **Noble** (2018), YZ'nin pazarlama alanında kullanılan algoritmalarında, belirli bir kitleye yönelik ayrımcı bir eğilim oluşabileceğini belirtmiştir. Örneğin, belirli yaş veya cinsiyet gruplarına daha fazla reklam gösterilmesi, ayrımcılık olarak değerlendirilebilir. Bu önyargılar, tüketiciler arasında eşitsizlik yaratabilir ve işletmelerin itibarına zarar verebilir.

4.4. Müşteri Özerkliğini Azaltması

YZ'nin, tüketicilerin hangi ürünlere ilgi göstereceğini tahmin etmesi ve bu doğrultuda yönlendirme yapması, müşterilerin karar alma özgürlüğünü kısıtlayabilir. **Kaplan** (2021), YZ tabanlı öneri sistemlerinin, bireylerin kendi isteklerine göre değil, algoritmaların yönlendirmesiyle karar vermelerine yol açtığını savunur. Bu durum, tüketicilerin seçimlerini daraltır ve kendilerini daha az özgür hissetmelerine neden olabilir.

4.5. Etik Sorunlar ve Şeffaflık Eksikliği

YZ algoritmalarının nasıl çalıştığı çoğu zaman şeffaf değildir. Bu şeffaflık eksikliği, müşterilerin ve hatta pazarlamacıların YZ'nin nasıl karar

aldığını tam olarak anlayamamasına yol açar. **Pasquale** (2015), YZ algoritmalarının "kara kutu" niteliği taşıdığını, yani karar süreçlerinin şeffaf olmadığını ve bu durumun etik sorunlara yol açabileceğini ifade eder. Özellikle yüksek derecede kişiselleştirilmiş reklamlar, tüketiciler üzerinde psikolojik baskı yaratabilir ve etik sınırları zorlayabilir.

4.6. İş Gücü Kaybı ve İstihdam Üzerindeki Etkiler

YZ'nin pazarlama süreçlerini otomatikleştirmesi, müşteri hizmetleri ve veri analizinde çalışan birçok pozisyonun işlevini yitirmesine yol açabilir. **Brynjolfsson ve McAfee** (2014), YZ'nin iş gücü piyasası üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekerek, iş gücünün yerini makinelere bırakmasının hem ekonomik hem de sosyal sorunlara yol açabileceğini belirtir. Pazarlama alanında YZ tabanlı uygulamaların yaygınlaşması, geleneksel iş gücüne olan ihtiyacı azaltmakta ve bazı çalışanlar için iş kaybı riskini artırmaktadır.

Yapay zekâ, pazarlamada güçlü bir araç olarak kullanılmasına rağmen, veri gizliliği, manipülasyon, algoritmik önyargı, etik sorunlar ve istihdam üzerindeki etkileri gibi birçok eleştiriye maruz kalmaktadır. **Zarsky** (2016), **Susarla vd.** (2012), **Noble** (2018), **Kaplan** (2021), **Pasquale** (2015), ve **Brynjolfsson ve McAfee** (2014) gibi araştırmacılar, YZ'nin pazarlamadaki potansiyel olumsuz etkilerine dikkat çekerek, işletmelerin bu teknolojiyi daha şeffaf ve etik sorumluluklara uygun bir şekilde kullanmaları gerektiğini savunmaktadır.

5. SONUÇ

Yapay zekâ (YZ) ve makine öğrenimi (MÖ) ile kişiselleştirilmiş pazarlama, hem müşteriler hem de işletmeler için önemli faydalar sağlayan güçlü bir pazarlama yaklaşımı olarak günümüzde oldukça popüler hale gelmiştir. Bu teknolojiler, müşteri verilerinden elde edilen içgörüler sayesinde her bir müşteriye özel deneyimler sunulmasına imkân tanır. YZ ve MÖ tabanlı algoritmalarla müşterilerin ilgi alanları, alışveriş alışkanlıkları ve tercihleri daha iyi analiz edilerek, pazarlama faaliyetleri bireyselleştirilebilir. Bu durum, müşteri memnuniyetini ve marka bağlılığını artırırken, işletmelere de daha etkili ve verimli pazarlama kampanyaları oluşturma olanağı sunmaktadır.

YZ ve MÖ'nün pazarlamada kişiselleştirme konusunda sağladığı en önemli katkılardan biri, otomatik öğrenme ve sürekli güncellenme özellikleri sayesinde müşterilere gerçek zamanlı öneriler sunabilmesidir. Amazon, Netflix ve Spotify gibi küresel markalar, bu teknolojileri kullanarak

müşterilere ilgi alanlarına uygun ürün ve içerikler önermekte, böylece müşteri deneyimini daha tatmin edici bir seviyeye taşımaktadır. Bu sayede YZ ve MÖ, yalnızca satışları artırmakla kalmayıp aynı zamanda müşteri sadakatini de güçlendirmektedir. Özellikle dijitalleşmenin hızlandığı bu dönemde, kişiselleştirilmiş pazarlama çözümleri, işletmelere rakiplerine karşı büyük bir avantaj sağlamaktadır.

Bununla birlikte, YZ ve MÖ tabanlı kişiselleştirilmiş pazarlamanın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için veri gizliliği, şeffaflık ve etik sorumlulukların gözetilmesi gerekmektedir. Müşterilerin kişisel verilerinin toplanması ve işlenmesi, pazarlama sürecini daha etkili kılarken aynı zamanda veri güvenliği ve gizlilik sorunlarını da beraberinde getirir. Bu nedenle, işletmelerin veri toplama ve işleme süreçlerinde yasal düzenlemelere uyması, müşterilerin verilerinin güvenli bir şekilde korunmasını sağlaması ve şeffaf bir yaklaşım benimsemesi büyük önem taşır.

YZ ve MÖ'nün pazarlama üzerindeki etkisi, yalnızca müşteriye tanımakla sınırlı kalmaz; aynı zamanda müşteri davranışlarını tahmin edebilir, en uygun mesajları ve teklifleri en doğru zamanda sunarak pazarlama stratejilerinin etkinliğini artırır. Bu teknolojilerin sunduğu hız, verimlilik ve doğruluk sayesinde, pazarlama faaliyetleri hem işletmeler için daha kârlı hale gelmekte hem de müşteriler için daha değerli bir deneyim yaratmaktadır. Gerçek zamanlı veri analitiği sayesinde müşterilerin eğilimleri anlık olarak izlenebilmekte, bu sayede değişen ihtiyaçlara dinamik bir şekilde yanıt verilebilmektedir. Bu dinamik yapı, özellikle hızla değişen dijital pazarlama dünyasında işletmelere önemli bir rekabet avantajı sunar.

Ancak, YZ ve MÖ tabanlı kişiselleştirilmiş pazarlamanın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için veri gizliliği ve güvenliği konularında etik sorumlulukların da yerine getirilmesi kritik öneme sahiptir. Müşterilerin kişisel verilerinin güvenli bir şekilde korunması ve şeffaf bir veri işleme politikası benimsenmesi, kişiselleştirme sürecine duyulan güveni artırmaktadır. Veri gizliliğine dair endişelerin giderilmesi, müşterilerle güçlü ve güvene dayalı bir ilişki kurmanın en temel adımlarından biridir.

Sonuç olarak, yapay zekâ ve makine öğrenimi destekli kişiselleştirilmiş pazarlama, dijital çağın sunduğu en güçlü pazarlama araçlarından biri haline gelmiştir. YZ ve MÖ destekli kişiselleştirilmiş pazarlama, dijital çağın sunduğu en önemli pazarlama çözümlerinden biri olarak, işletmelere müşteri sadakatini artırma ve rekabet avantajı sağlama

açısından büyük faydalar sunmaktadır. Bu teknolojilerin sunduğu potansiyel, pazarlama faaliyetlerinin daha etkili ve kullanıcı odaklı hale gelmesini sağlayarak işletmelere değer katmaktadır. Bu teknolojilerin giderek daha erişilebilir hale gelmesi, kişiselleştirilmiş pazarlama yaklaşımlarının önümüzdeki yıllarda daha da yaygınlaşacağını göstermektedir. YZ ve MÖ'nün veri gizliliği alanında gelişen çözümlerle desteklenmesi ise bu teknolojilerin sürdürülebilirliğini artıracak ve pazarlamanın geleceğine yön verecektir. Gelecekte, YZ ve MÖ tabanlı kişiselleştirilmiş pazarlamanın, veri gizliliğine yönelik gelişen çözümlerle birlikte daha yaygın bir şekilde kullanılacağı ve müşteri deneyiminde devrim niteliğinde yeniliklere imza atacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Bishop, C. M. (2006). *Pattern Recognition and Machine Learning*. Springer.
- Brynjolfsson, E., ve McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W.W. Norton & Company.
- Caianiello, E. R. (1961). Outline of a theory of thought-processes and thinking machines. *Journal of theoretical biology*, 1(2), 204-235.
- Choudhury, A., ve Khosla, R. (2020). *Machine Learning Applications in Customer Service*. *Journal of Business Research*.
- Çapan, E. (2019). Eğitimde Yapay Zekâ ve Teknolojik Gelişmeler. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Domingos, P. (2015). *The Master Algorithm: How the Quest for the Ultimate Learning Machine Will Remake Our World*. Basic Books.
- Erdem, E. (2018). Mantık Programlama ve Yapay Zekâ. Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- European Commission (2020). White Paper on Artificial Intelligence. https://commission.europa.eu/document/download/d2ec4039-c5be-423a-81ef-b9e44e79825b_en?filename=commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_en.pdf (Erişim Tarihi: 25.10.2024)
- Farely, B. G., ve Clark, W. A. (1954). Simulation of self-organizing systems by digital computers. *IEEE Transactions of Professional Group of Information Theory, PGIT-4*, 76-84.
- Farris, C. (2020). Evolution of chatbots.Capacity. <https://capacity.com/chatbots/evolution-of-chatbots/> adresinden alındı. (Erişim tarihi:3.10.2024).
- Følstad, A., ve Kvale, K. (2018). Chatbots in Customer Service: A Systematic Review. *Journal of Service Theory and Practice*.
- Goodfellow, I., Bengio, Y., ve Courville, A. (2016). *Deep Learning*. MIT Press.
- Gupta, R. ve Pathak, C. (2014). A machine learning framework for predicting purchase by online customers based on dynamic pricing. *Procedia Computer Science*, 36, 599-605.
- Gülşen, İ. (2019). İşletmelerde Yapay Zekâ Uygulamaları ve Faydaları: Perakende Sektöründe Bir Derleme, *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 407-436

- Hopfield, J. J. (1982). Neural networks and physical systems with emergent collective computational abilities. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 79, 2554-2558.
- Jiang, Y., Li, X., Luo, H., Yin, S., ve Kaynak, O. (2022). Quo vadis artificial intelligence?. *Discover Artificial Intelligence*, 2(1), 4.
- Kaynak, O. Yapay Zekânın Altın Çağı. *Discov Artif Intell* 1, 1 (2021). <https://doi.org/10.1007/s44163-021-00009-x>
- Keskenler, M. F., ve Keskenler, E. F. (2017). Geçmişten günümüze yapay sinir ağları ve tarihçesi. *Takvim-i Vekayi*, 5(2), 8-18.
- Kohonen, T. (1982). Self-organized formation of topologically correct feature maps. *Biological Cybernetics*, 43, 59-69.
- Kotler, P., Armstrong, G., ve Opresnik, M. O. (2017). *Principles of Marketing*. Pearson Education.
- Kaplan, J. (2021). *Artificial Intelligence: A Guide to Intelligent Systems*. Pearson.
- Kumar, V., ve Reinartz, W. (2016). *Creating Enduring Customer Value*. *Journal of Marketing*, 80(6), 36-68.
- Lewis, T. (2014). A Brief History of Artificial Intelligence. LiveScience Retrieved.
- McCarthy J, Minsky ML, Rochester N, Shannon CE. (1995). A proposal for the Dartmouth summer research project on artificial intelligence. Stanford: AI Magazine; 1995.
- McCarthy, J. (2004). What is artificial intelligence?. <https://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai/node1.html> (Erişim: 14.10.2024).
- McCulloch, W. S., ve Pitts, W. A. (1943). A logical calculus of the ideas immanent in nervous activity. *Buttetin of Mathematics and Biophysics*, 5, 115-133.
- Minsky, M. (1974). A framework for representing knowledge.
- Morgan, B.(2019), “The 7 Best Examples of Artificial Intelligence to Improve Personalization”, <https://www.forbes.com/sites/blakemorgan/2019/01/24/the-7-best-examples-of-artificial-intelligence-to-improve-personalization/#1e82d1233c4e>, (Erişim:17.10.2024).
- Murphy, K. P. (2012). *Machine Learning: A Probabilistic Perspective*. MIT Press.
- Noble, S. U. (2018). *Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism*. NYU Press.

- Özkoçak, V., ve Kırık, M. (2023). Seçim ve Propaganda Süreçlerinde Yapay Zekâ, Büyük Veri ve Algoritmaların Etkisi: 14 Mayıs 2023 Türkiye Genel Seçimleri Örneği. *Social Sciences Research Journal*, 12 (3), 412-428.
- Öztemel, E. (2012). *Yapay Sinir Ağları (Vol. 3)*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Pasquale, F. (2015). *The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information*. Harvard University Press.
- Russell, S., ve Norvig, P. (2003). *Artificial Intelligence: A Modern Approach (2nd ed.)*. Prentice Hall.
- Searle, J. R. (1980). Minds, Brains, and Programs. *Behavioral and Brain Sciences*, 3(3), 417-424.
- Say, C. (2017). 50 Soruda Yapay Zeka. *Bilim ve Gelecek Kitaplığı*
- Shai, S., ve Shalev-Shwartz, S. (2014). *Understanding Machine Learning: From Theory to Algorithms*. Cambridge University Press.
- Shankar, V., & Bolton, R. N. (2004). *An Empirical Analysis of the Impact of Customer Satisfaction on Customer Loyalty*. *Journal of Retailing*, 80(1), 47-57.
- Shen, Anyuan (2014), "Recommendations as Personalized Marketing: Insights from Customer Experiences", *Journal of Services Marketing*, 28 (5), 414-427
- Susarla, A., Oh, J., ve Tan, Y. (2012). "Social Networks and the Diffusion of User-Generated Content: Evidence from YouTube". *Information Systems Research*, 23(1), 23-41.
- Turing, A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. *Mind*, 59(236), 433-460.
- Ulusoy, Ö. (2014). *Veritabanı Yönetim Sistemleri ve Yapay Zeka Uygulamaları*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Widrow, B., ve Hoff, M. E. (1988). Adaptive switching circuits. In *Neurocomputing: foundations of research* (pp. 123-134).
- Wiederhold G.ve McCarthy, J. (1992). "Arthur Samuel: Pioneer in Machine Learning," in *IBM Journal of Research and Development*, vol. 36, no. 3, pp. 329-331, May 1992, doi: 10.1147/rd.363.0329.
- Winston, P. H. (1992). *Artificial Intelligence (3rd ed.)*. Addison-Wesley.
- Vargo, S. L., & Lusch, R. F. (2016). *Service-Dominant Logic: Premises, Perspectives, Possibilities*. Cambridge University Press.
- Zarsky, T. Z. (2016). "The Trouble with Algorithmic Decisions: An Analytic Road Map to Examine Efficiency and Fairness in Automated and

Opaque Decision Making". *Science, Technology, & Human Values*, 41(1), 118-132.

BÖLÜM 7

KAZDAĞLARININ DOĞAL BİTKİLERİN GASTRONOMİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Elif Nesteren GÖKTÜRK^{1*}

Doç.Dr. Gül YILMAZ²

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14547263>

¹ İstanbul Topkapı Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı Başkanlığı, İstanbul, Türkiye, elifnesterengokturk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9941-9036>

² İstanbul Topkapı Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, İstanbul, Türkiye İstanbul Topkapı University, İstanbul, Türkiye, gulyilmaz@topkapi.edu.tr , <https://orcid.org/0000-0002-1882-867X>

* Bu kitap bölümü Elif Nesteren Göktürk'ün Kazdağlarında Yetişen Endemik Bitkilerin Gastronomik Açından Değerlendirilmesi isimli yüksek lisans tezini bir kısmından oluşturulmuştur.

GİRİŞ

İnsanoğlu tarafından yeme içme faaliyeti içerisinde “Gastronomi” terimi ilk kez 1825 yılında tanımlanmıştır. Gastronomi bilimi sadece yemek yeme sanatını değil içecek ve yiyeceklerin kültürlerle olan bağlarını da araştırmaktadır (Cömert ve Özkaya, 2014; Akkaya ve Özcan, 2019).

Turizm; bulunulan bölgedeki hem kültürel hem siyasal, hem sosyal hem de doğal tüm kıymetlerinden beslenmektedir. Bu neticede gastronomi kavramı da turizm kavramı ile doğrudan bağlantılı olmaktadır. Bölgelerin sahip olduğu yiyecek ve içecekler gastronomi turizmi kapsamında önemli unsurlarındandır. Gastronomi turizminin bir unsuru olan yöreye ait mutfak, Türkiye’de birden çok destinasyonun değerini arttırma potansiyeline sahiptir. Özellikle Türkiye’nin sahip olduğu bölgesel farklılıklar ve destinasyona özgü yöresel mutfak kültürleri, gastronomi turizminin farklı alanları içerisinde kullanılabilmesi adına oldukça önemli bir üstünlük sağlayabilmektedir (Şengül ve Türkay, 2016)

Günümüzde beslenme kültürü içerisinde değerlendirilen yabancı bitkilerin birçoğu otsu özellik taşıdığından, gastronomi açısından bunlarla hazırlanan her yemeğe “ot yemekleri” ismi verilmiş ve ot gibi bitkilerin birbirinden farklı parçalarından faydalanılarak meydana getirilen yemekler için belirtilen bir kavram olarak da nitelendirilmiştir. Yenilebilir bu yabancı bitkilerle salatalar, çorbalar ve sebze yemekleri başta olmak üzere yaprak sarmaları gibi birçok yemekler yapıldığı gibi, aromatik tadı olanları çay ve baharat olarak da kullanılmaktadır (Çetinkaya ve Yıldız, 2018).

İnsanoğlu hayatının her döneminde bir şekilde bitkisel besinlere ihtiyaç duymakta bunu da bitkilerden karşılamaktadır. Etnobotanik, tanım olarak bitki-insan ilişkilerini ifade eden bir terimdir (Kendir ve Güvenç, 2010). İnsanların yaşadığı ortamdaki bitkilerle olan ilişkisi insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen bunun bilimsel olarak etnobotanik çalışmalara konu edilmesi bir aşırıdır yapılmaktadır (Heinrich vd., 2004). İnsanlar doğadaki yabancı otları sadece beslenmek için değil aynı zamanda sağlık amacıyla da tercih etmektedir (Tardío vd., 2006).

Günümüz insanların doğal beslenme, sağlıklı beslenme gibi alanlara yönelmesi ile doğal olarak yetişen yabancı yenilebilir bitkilerin popülerleştiği görülmektedir. Tıbbi ve aromatik bitkiler olarak ifade edilen bitkilerin;

baharat halinde, boya, çay, ilaç, gıda, kozmetik, meşrubat, reçine olarak kullanıldıkları bilinmektedir (Aslan ve Karakuş, 2019).

Dünya'daki bitki çeşitliliğine bakıldığında 750.000'den fazla bitki türünün varlığından bahsedilmektedir. Bunların 500.000'i bilim adamlarınca tanımlanmış olup her yıl bu sayıya yaklaşık 2.000 yeni bitki türü isimlendirilip eklenmektedir (Baytop, 1999).

Türkiye'deki bitki çeşitliliğinin 4.080 türü endemik olmak üzere toplamda 12.460 olduğu bilinmektedir. "Endemik" terimi, sadece o alan içinde yayılış gösteren yani sadece bulunduğu ülke veya bölgeye ait türler olarak tanımlanmaktadır (Güner vd., 2000; Özhatay vd., 2005; Özhatay ve Kültür, 2006; Özhatay vd., 2009; Özhatay vd., 2015).

Türkiye'de, Balıkesir ilinin, Edremit İlçesinde, Edremit Körfezi'nin kuzey kısmında bulunan Kazdağları, kendine özgü ve zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Bu bölgenin iklimsel özellikleri, jeolojik oluşumları, kendine özel taş ve toprak yapısıyla birlikte, bu bölge endemik ve nadir bitkilerle çevrelenmiş bir coğrafyaya sahiptir (Akalm, 2006). Bölgenin diğer bir özelliği de yenilebilir yabani ot çeşitliliğinin de fazla olmasıdır. Bunlardan bazıları; Akkız, Bambul, Ebegümece, Turp Otu, Hardal Otu, Arapsaçı, Sınır Otu, Gelincik, Labada, Karahindiba, Mühliye, Kuzukulağı, Sarmaşık, Isırgan Otu, Silcan, Yabani pazıdır Semizotu, Su teresi, Kazayağı yöre halkı tarafından fazlaca tüketilen bitkilerin başında gelmektedir (Göker, 2011). Bölge mutfaklarının önemli bir kültürü olan bu yabani türler çiğ, haşlanarak veya kavrulularak yenilmesidir (Karaca, vd., 2015).

Türkiye'nin nadide yerlerinden olan Kazdağları'nın sahip olduğu; iklimsel, coğrafi ve tarihi özelliklerin, endemik bitkilerle taçlandırılarak gastronomiye katkıda bulunması; aynı zamanda bölgedeki yöresel reçetelerin, günlük kullanılan reçeteler ile harmanlanarak kullanılması yarının sürdürülebilirliğine katkıda bulunacaktır. Bu neticeden yola çıkılarak, yenilebilir yabani bitkilerle ilgili yapılan akademik çalışmalarda daha çok tıbbi ve aromatik bitkiler hakkında çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada da, Kazdağları'nda yetişen endemik bitkiler ve doğal yetişen diğer bitkiler ile yapılan yemeklerin incelemesi, bu endemik bitkiler arasında; tıbbi-aromatik kullanımlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

1.GENEL BİLGİLER

1.1. Türkiye'nin Bitkisel Çeşitliliği

Türkiye, üç floristik bölgenin birleştiği bir alan içerisinde yer alması, çok farklı coğrafi ve iklimsel çeşitliliğe sahip olması nedeniyle dünyada bitkisel tür bakımından en zengin ülkelerden biridir (Sevgi ve Akkemik, 2014; Eminağaoğlu vd., 2015). Avrupa'nın tamamında bitki türü sayısı 11.000 dolayında iken Türkiye de bu sayı 12.476 dir (Karagöz vd. 2010; Ülgen ve Zeydanlı, 2008).

Türkiye; çeşitli yaşam ortamlarına sahip oluşu, coğrafi konumu, farklı iklim tiplerinin etkisi altında olması ve jeomorfolojik yapısı sebebiyle oldukça zengin bir biyoçeşitliliğe ev sahipliği yapmaktadır (Polat ve Selvi, 2011). Bu biyoçeşitlilikte birden fazla yabancı (doğal) ot türleri de yetişmekte ve ülkemizin mutfağında özellikle Akdeniz ve Ege Bölgesi'nde yabancı otlar önem arz etmektedir (Ertuğ, 2004).

Bitki çeşitliliği ve mutfak kültürü tarafından değerlendirmeye alındığında, Ege Bölgesi içerisinde yer almakta olan Edremit Körfezi'de ot ile yapılan yemeklerin fazlalığı hususunda ülkemizin önemli bölgelerinden birini temsil etmektedir (İnci Aladı vd., 2019). Ülkemizin batısında konumlanmış olan Edremit Körfezi, biyolojik çeşitlilik açısından oldukça donanımlı olan Kazdağı ve Madra Dağlarını barındırdığı için yemek kültürü hususunda da oldukça zengin bir kitabet içermektedir (İnci Aladı vd., 2019; Polat ve Selvi, 2020).

1.2. Yenilebilir Ot Kavramı ve Kullanım Alanları

“Yenilebilir ot” insan tarafından tüketilen ve doğada yabancı olarak yetişen ot olarak tanımlanabilir. Yenilebilir yabancı otların mutfakta, sağlıkta, ilaç yapımında kullanımları mevcuttur. Yapılan kimyasal analizlerde birçok yenilebilir yabancı otların mineraller, vitaminler ve besin değerleri açısından oldukça zengin olduğu belirlenmiştir (Doğan vd., 2004; Doğan, 2013).

Sağlık çerçevesinden bakıldığında yabancı otların şifa kaynağı olarak görülmesiyle insanlardaki beslenme alışkanlıklarında da değişimler oluşmuştur (Evren vd., 2009). Bu otlara olan talebin artması beraberinde otların toplanıp yerel pazarlarda satımını ve ot festivallerinin bile yapılmasına neden olmuştur (Karaca vd., 2015).

Sağlık ve etnobotanik açısından incelenerek bilimsel çalışmalara konu olan yenilebilir yabani bitkiler son zamanlarda Gastronomi içinde çalışma alanı oluşturmaya başlamıştır. Türkiye’de yabani bitkilerin çok eski zamanlardan beri yöre halkları tarafından başta beslenme, şifa ve halk ilacı olarak kullanılmak amacıyla toplandığı ve bu geleneğin günümüzde de devam ettiği bilinmektedir (Karadağ, 2015).

İnsan-bitki ilişkisi kapsamında yenilebilir yabani otlara bakıldığında da ülkemizde içinde yer aldığı iklim çeşitliliğine sahip ülkelerde yenilebilir yabani ot sayısının fazla olduğu görülmektedir (Guerrero vd., 1998). Salata, çorba ve sarma yapımında kullanılabildikleri gibi yabani otlardan çay olarak veya baharat olarak ta faydalanıla bilinmektedir. Yabani bitkilerin kullanımı; çiğ, pişirilerek, kurutularak veya işleme tabi tutularak gerçekleştirilmektedir.

1.3. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Hakkında Genel Bilgiler

Dünyada tanımlanmış 20.000 bitki türlerinden çeşitli amaçlarla faydalanılmaktadır. Bunlardan 3.000 türünden üretimi yapılmaktadır. Türkiye’de yapılan floristik çalışmalarda ülkemizin tıbbi ve aromatik bitkiler bakımından zengin ülkelerden biri olduğu belirlenmiştir (Baydar, 2009). Yapılan bilimsel çalışmalarda, Türkiye’de var olan 1.000 bitki türünden baharat ve ilaç yapımında kullanıldıklarından bahsedilmektedir (Baytop, 1984).

Tarihsel olarak bitkilerin tıbbi amaçla kullanımı M.Ö 50.000 yıllarında başlamış ve günümüze kadar geçen sürede kullanılan bitkilerin sayısının devamlı arttığı görülmüştür (Baytop, 1999). Ülkemizde de yabani bitkileri tıbbi ve aromatik amaçla kullanımı Paleolitik Çağ’dan beri devam etmektedir (Baydar, 2009).

Tıbbi bitkilerin dünyada birçok kırsal alanda yaşayan halk tarafından hastalıkların tedavisinde kullanıldığı bilinmektedir. Dünya Sağlık Teşkilatı tarafından yapılan bir araştırmada Afrika’da %95 oranında tıbbi bitkilere dayalı tedavi yöntemleri kullanılmaya devam edilmektedir (Ullah vd., 2013). Türkiye arazisinde tıbbi ve aromatik özellikte birçok bitki türü doğal olarak bulunmakta veya kültürü yapılmaktadır (Akgün vd., 2004). Ülkemizde yabani türler kullanılarak hazırlanan çeşitli karışımlar; hazmettirici, göğüs yumuşatıcı, gaz söktürücü, safra ve idrar söktürücü, müshil, yumuşatıcı, yatıştırıcı gibi özelliklerinden dolayı birçok yörede kullanılmaktadır (Baydar, 2009).

2. ARAŞTIRMA BÖLGESİNİ TANICI BİLGİLER

Kazdağları, içinde barındırdığı flora ve fauna çeşitliliği, jeomorfolojik özellikleri, endemik türleri ve su kaynakları ile arkeolojik ve kültürel kaynakları sebebi ile 17.04.1993 tarihli ve 21555 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 93/4243 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Milli Park ilan edilmiştir. Türkiye’de var olan 122 Adet Önemli Bitki Alanından (ÖBA) biri olarak tescil edilmiştir (Arı ve Soykan, 2006).

2.1. Kazdağlarının Bitki Örtüsü

Kazdağları’nda bulunan her bir vadinin iç kısmı birbirinden bağımsız bir mikro klima alanı ve habitat özelliği taşımaktadır. Kazdağları’nın dağılışı, fitososyolojik ve floristik bakımdan ilginç bir biyocoğrafyası vardır (Tümen vd., 2007). Kazdağları ekosistemi üzerinde antropojen etkiler çok kuvvetlidir. Dağların çevreleri binlerce yıldır insanoğlu tarafından kullanılmaktadır. Bu nedenle bitki örtüsü çok tahribata uğramış, ortadan kaldırılmış ve degradasyona uğramıştır. Kazdağları, 32’si endemik olmak üzere barındırdığı 800 bitki taksonu ile Türkiye’nin en önemli dağlarından biridir (Arı ve Soykan, 2006; Satıl, 2009; Paşa ve Selvi, 2011). Üst rakımlarında Kızılcım türünün dışında olan Kayın, Gökmar, Karaçam ağaç türleri asli türler olarak kabul edilmektedir. Kızılağaç, Kestane, Meşe, Çınar gibi ağaç türleri de bulunmaktadır. Kazdağları’nda 1400 m yüksekliğe kadar ulaşan ormanlarda yer yer meşe ve karaçam, yer yer meşe ve kızılçam ormanları, yetişme ortamına göre yayılışı göstermektedir. Dağın kuzey kısımlarında yalnızca karaçam ormanları bulunmakta dere kenarlarında yaşlı Çınar ağaçlarına rastlanılmaktadır (Ezer vd., 1995). Alt kısımlardaki tabakalarda Karaçalı, Böğürtlen, Sarmaşık bitkileri, Laden, Kekik ile Erika Adaçayı, Sumak gibi tıbbi olarak kullanılan bitkiler açısından da oldukça zengindir (Ezer vd., 1995; Yılmaz, 2018).

3.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada; Türkiye’nin nadide yerlerinden olan Kazdağları’nın, sahip olduğu iklimsel, coğrafi ve tarihi özelliklerin, endemik bitkilerle taçlandırılarak gastronomiye katkıda bulunması ve yöresel reçetelerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Bu çalışma Balıkesir'in Edremit ilçesi ve Kazdağları Milli Parkı, Biga Yarımadası sınırlarında gerçekleştirilmiştir. Çalışma süresince Kazdağları'nda yetişen yenilebilir, endemik bitkiler yapılmış bilimsel çalışmalardan tespit edilmiştir (Özhatay vd., 2009; Dirmenci vd., 2007; İnaltong, 2008; Şahin ve Kılıç, 2009).

Bu çalışmanın ana materyalini Temmuz-Ekim 2022 ayları arasında Balıkesir ili Edremit ilçesi Kazdağları sınırlarına komşu olan Kıracıoba, Nusratlı, Arıklı, Yeşilyurt, Zeytinli, Tahtakuşlar, Mehmetalan, Küçükçetmi, Beyoba, Eskigüre ve Çamlıbel köylerinde yaşayan 445 hane halkıyla yapılan anket ve görüşmelerden elde edilen yörede doğal olarak yetişen bitkilerin hangilerinin yemeklerde kullanıldığı, hangilerinin sağlık iyileştirme amaçlı kullanıldığına yönelik veriler oluşturmaktadır.

Bunun yanında Edremit ilçesinde bulunan (Deva Baharat, Lokman Baharat, Körfez Baharat, Şifahane, Beyaz Aktar, Derman Baharat, Merve Baharat) ve yerel ürünleri satan aktarlarla da görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca Kazdağları Endemik bitkileri, yenilebilir çiçekleri ve Balıkesir yöresel yemekleri ile ilgili, Türkçe ve yabancı dilde yapılan; araştırma, derleme, tez vb. gibi materyaller ile uluslararası araştırmalardan elde edilen veriler de kullanılmıştır.

2.3. Araştırmanın Önemi

Yöre halkı tarafından birçok yenilebilir ot toplanarak gastronomide kullanılmaktadır. Çağımızda otların toplanım ve kullanımı zamanla azalmakta ve yaşlıların bu bilgi birikimi nesillere aktarılamamaktadır. Bu çalışmayla bölgede Kazdağı'nın endemik bitkilerinin ve otların gastronomide kullanımlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında bu türlerin etnobotanik olarak kullanılması da araştırmaya dahil edilmiştir.

2.4. Çalışmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Kazdağları sınırlarına komşu olan köylerde yaşayan 445 hane halkı oluşturmaktadır. Çalışmada 12 sorudan oluşan anket formu kullanılarak elde edilen veriler anket formuna işlenmiştir. Tıbbi ya da şifalı olarak bilinen bitkiler ve kullanım amaçları, yetişen ve/veya yetiştirilen bitkilerin hangi tıbbi amaçla kullanıldığı, bitkinin hangi kısmının mutfakta kullanıldığı, nasıl hazırlandığı, bitkilerde toplama ve hazırlama teknikleri ve

kullanılan bitkilerin yan etkilerinin olup olmadığı soruları sorulmuştur. Yöre halkının bitkiyi tanıma durumu göz önüne alınarak bitki resimlerinden oluşturulan katalog anket yapılan kişilere gösterilerek yöresel adları da belirlenmeye çalışılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Kazdağında sofralarda kullanılan 12 si endemik olmak üzere toplam 35 bitki türünün yemeklerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bölgede doğal olarak yetişen bitkilerin tanımı ve kullanım anket cevapları değerlendirildiğinde; ankete katılanların %69'u bu bitkileri tanımazken %31'inin bu bitkileri tanıdığı belirlenmiştir.

Bu kişilerden %55'i gıda olarak, %28'i koku ve tat, %17'si de tedavi amaçlı bu bitkilerin kullanıldığını belirtmiştir. Ankete katılanların en çok kullandıkları bitkiler sırasıyla Isırgan %25, Gökmar kozalağı %20, Ebegümece %17, Semizotu %15, Kekik %15, Kapari %12, Rezene %8 olurken diğer bitki türlerinin kullanılma oranı %5 ten azdır. Ankete katılanların %80'i kendileri bu bitkileri toplarken %20'si ilçe pazarları veya aktarlardan temin etmiştir. Bitkileri gastronomide kullananlardan bitkilerle ilgili bilgileri %74'ü büyüklerinden, %12'si internetten, %4'ü kitaplardan ve %10'u da aktarlardan öğrenmişlerdir.

Edremit ilçesinde bulunan (Deva Baharat, Lokman Baharat, Körfez Baharat, Şifahane, Beyaz Aktar, Derman Baharat, Merve Baharat) yerel ürünleri satan aktarlarla da yapılan görüşmelerde *Sideritis trojana*, *Abies nordmanniana* subsp. *equitrojani*, *Sideritis athoa*, *Hypericum perforatum*, *Origanum onites*, *Lavandula stoechas*, *Melissa officinalis*, *Micromeria juliana*, *Rosa canina*, *Rosmarinus officinalis*, *Salvia tomentosa*, *Thymbra spicata* türlerinin satıldığı bilgisi alınmıştır.

Bu türlerin midevi ve gribal enfeksiyonların tedavisi amacıyla tıbbi olarak çay olarak tüketildiği veya çaya katıldığı belirtilmiştir. Semt pazarlarında yapılan incelemelerde ise Kazdağları için endemik olan Kazdağı Gökmarının kozalaklarından yapılan reçellerin satıldığı görülmüştür.

4.1. Bölgede Yemelik veya Tıbbi Olarak Kullanılan Bitkiler ve Kullanım Reçeteleri

4.1.1. Kazdağı Göknarı (*Abies nordmanniana* subsp. *equi-trojani* Aschers et Sinten)

Katılımcıların verdikleri cevaplara göre yörede en çok kullanılan bitki Kazdağı göknarıdır. Bu ağaç türünün yeşil taze kozalakları toplanarak kullanılmaktadır. Yöre halkı ile yapılan görüşmelerde Kazdağı Göknarından en sık yapılan ürünün kozalak reçeli olduğu belirtilmiştir. Tablo 1’de bu reçelin reçetesi yer almaktadır.

Tablo 1: Kozalak Reçeli

Malzemeler	20-25 adet Kazdağı kozalağı, 4 kg şeker, 5 lt su 15-20 cm uzunluğundaki taze göknar sürgünü
Yapılışı	Nisan aylarında göknar ağaçlarının uçlarında taze yeşil kozalaklar toplanır. Malzemeler bol su ile iyice yıkanır. Geniş bir tencere veya kazana koyularak birebir ölçüde su konularak kaynamaya bırakılır. Kaynama başladıktan sonra 30 dakika daha bekletilerek ocaktan alınır. Süzgeçten süzülür ve su kısmı alınır. Alınan bu kısım 1-2 saat daha kaynatılır. Rengi kahverengi olunca tekrar süzülerek 1-2 saat daha kaynatılır ve rengi bu aşamada kırmızıya döner. Üzerine 3/2 oranında şeker ilave edildikten sonra 2 saat daha kaynatılır ve sıcak olarak saklama kavanozlarına aktarılır.

Kazdağı göknarının yöre halkı tarafından toplanan çam sakızlarının çiğnenerek tüketildiği ve mide rahatsızlıklarına iyi geldiği belirtilmektedir. Göknar reçinesinin yaralara sürülmesiyle yara iltihabının giderildiği de söylenmektedir.

4.1.2. Civan Perçemi (*Achillea fraasii* Sch. Bip. subsp. *trojana* Aschers. & Heilmerl)

Civan perçeminin toprak üstü kısımları kurutularak sıklıkla çay olarak tüketilmekte olup reçetesi Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Ayvadana Çayı

Malzemeler	5-10 adet kurutulmuş çiçek, 4 fincan su, 1 kaşık çam balı
Yapılışı	Nisan-Mayıs aylarında araziden toplanan çiçekler serin bir yerde kurutulur. 4 fincan su demlikte kaynatılır. İçerisine kurutulmuş çiçekler atılarak 10-15 dakika beklendikten sonra 1 kaşık çam balı atılır ve 2-3 dakika daha kaynatılır. Ilık olarak tüketilir.

Çıvan perçemi yöre halkı tarafından soğuk algınlığı, bronşit, iştah açıcı, idrar sö.ktürücü, prostat, kulak ağrısı, sarılık, baş ağrısı, apse olgunlaştırıcı ve yara iyi edici etkilerinden dolayı da tüketilmektedir. Yapraklarının da ezilerek ekstrak hazırlanımı ile yara merhemi olarak ta kullanıldığı belirtilmektedir.

4.1.3. Yabani Sarımsak (*Allium kurtzianum* Asch. & Sint. ex Kollmann)

Yabani sarımsak, turşu yapımı başta olmak üzere birçok yemeğin yapımında ve sos olarak kullanılmaktadır. Yabani sarımsağın turşu tarifi Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3: Orman Sarımsağı Turşusu

Malzemeler	20 diş sarımsak, 4 kaşık iri tuz, 1 litre su, Yarım çay bardağı sirke
Yapılışı	Doğadan toplanan sarımsaklar önce bol su le yıkanarak temizlenir. Daha sonra kabukları soyularak tanelere ayrılır. Kavanoz içerisine 20 diş sarımsak ve 1 yemek kaşığı kaya tuzu doldurulur. Üzerine doğal kaynaktan alınıp kaynatarak soğutulan su ve bir miktar sirke veya bir avuç nohut ilave edilerek kapağı sıkıca kapatılır. 1 ay sonra turşu olarak tüketime hazır hale gelir.

Orman sarmaşığı tıbbi amaçla, bağırsak ve mide problemlerine, gaz sancısına, kabızlığa, kalp çarpıntısına, yüksek tansiyona, baş dönmesine, bronşite ve deri hastalıklarına iyi geldiği belirtilmektedir.

4.1.4. Yoğurt Otu (*Galium trojanum* Ehrend)

Yoğurt otu özellikle kış aylarında çay olarak tüketilmektedir. Tablo 4'de reçetesi yer almaktadır.

Tablo 4: Yoğurt Otu Çayı

Malzemeler	5-10 adet kurutulmuş Yoğurt Otu bitkisi (sürgünleri ve yaprakları ile), 1 litre su, 1 adet kuru karanfil
Yapılışı	Araziden toplanan bitki üstü kısımları serin bir yerde temizlenerek kurutulur. 1 litre su demlikte kaynatılır. İçerisine kurutulmuş bitki kısımları ve karanfil atılarak 10-15 dakika beklendikten sonra ılık olarak tüketilir.

Karaciğer rahatsızlıklarının, kansızlığın, idrar sorunlarının, uykusuzluğun ve psikolojik sorunlarına iyi geldiği belirtilmektedir.

4.1.5. Kantaron (*Hypericum kazdaghensis Gemici & Leblebici*)

Kantaron özellikle kış aylarında çay olarak tüketilmek olup tablo 5’de reçetesi yer almaktadır.

Tablo 5: Kantaron Çayı

Malzemeler	10 adet kurutulmuş Kantaron bitkisi, 1 litre su
Yapılışı	Nisan-Mayıs aylarında araziden toplanan kantaron çiçekleri serin bir yerde kurutulur. 1 litre su demlikte kaynatılır. İçerisine kurutulmuş çiçekler atılarak 10-15 dakika beklendikten ılık olarak tüketilir. Tercihe bağlı olarak çay içerisine cam balı ilave edilebilir.

Çay olarak tüketimiyle mide, gastrit ve ülser sorunlarının giderildiğine inanılmaktadır. Bunun yanında yaş çiçeklerinin ezilerek hazırlanmasıyla oluşan ekstratın zona hastalığında, romatizma ağrılarının giderilmesinde, yara ve yanıklarda kullanıldığı da belirtilmektedir.

4.1.6. Sarıkız (*Sideritis trojana ehrend Bornm*)

Sarıkız bitkisi yörede çay olarak tüketilmektedir ve reçetesi tablo 6.’da verilmiştir.

Tablo 6: Sarıkız Çayı

Malzemeler	10 adet kurutulmuş Sarıkız bitkisi, 1 litre su
Yapılışı	Nisan-Mayıs aylarında araziden toplanan sarıkız bitkisinin çiçek ve yaprakları serin bir yerde kurutulur. 1 litre su demlikte kaynatılır. İçerisine kurutulmuş toprak üstü bitki kısımları atılarak 10-15 dakika beklendikten ılık olarak tüketilir.

Sarıkız çayının soğuk algınlığı rahatsızlıklarına iyi geldiği bunun yanında ağrı kesici, ateş düşürücü olarak da kullanıldığı belirtilmektedir. Çayın antioksidan özelliği taşıdığı, sindirimi kolaylaştırdığı ve ülser tedavisinde etkili olduğu söylenmektedir.

4.1.7. Kekik (*Thymus pulvinatus Celak*)

Dağ kekiği yörede çay olarak tüketilmesinin yanında yemeklerde baharat olarak ta kullanılmaktadır. Kekik çayının reçetesi tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Kekik Çayı

Malzemeler	1 çay kaşığı kurutulmuş Kekik bitkisi, 1 bardak sıcak su
Yapılışı	Bir çay kaşığı kadar kurutulmuş haldeki kekik yaprağı, bir bardak kadar sıcak suya eklenir. Bardağın üzeri örtülür ve daha sonra süzdürülür isteğe bağlı olarak bal ve limon eklenebilir ve ılık olarak içilir.

Kekik çayının soğuk alınlığına ve mide ağrısına iyi geldiği belirtilmektedir.

4.1.8. Gıvışkan Otu (*Silene vulgaris Moench*)

Ot kavurması yapılarak tüketilmekte olup reçetesi tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8: Gıvışkan Otu Kavurması

Malzemeler	Yarım bağ gıvışkan otu, ½ çay bardağı bulgur, 1 kase kadar kavurma, 2 adet orta boy kuru soğan, 2 yemek kaşığı tereyağı, 1 çay kaşığı tuz
Yapılışı	Gıvışkan otu bol su ile yıkanıp temizlendikten sonra süzülme üzere bırakılır. Yemeklik olacak şekilde doğranan soğanlar, tavada yağ ile harmanlanarak pembe hale gelinceye kadar kavrulur. Kavrulmuş soğanların üzerine yıkanmış ve ayıklanmış yapraklar kavurma ile beraber eklenir, bir tur hepsi karıştırılarak pişirilmesi sağlanır. Tüm bu işlemler sonrasında üstünde kaynatılmış gezdirilir ve bulguru eklenir. Pişirdikten sonra tencere ocaktan alınır ve tuzu eklenerek biraz karıştırılır. Ardından servis yapılır.

4.1.9. Hüsnüyusuf (*Dianthus barbatus Sweet William*)

Yörede tıbbi amaçlı olarak gribal enfeksiyonlarda, mide üşütmelerinde ve sakinleştirme amacıyla çayı yapılarak ta tüketilmekte olup reçetesi tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9: Hüsnüyusuf Çayı

Malzemeler	1 çay kaşığı kurutulmuş Hüsnüyusuf bitkisi, 1 bardak sıcak su
Yapılışı	Bir çay kaşığı kadar kurutulmuş bitkinin kısmı bir bardak sıcak suya eklenir. Bardağın üstü örtülür ve daha sonra süzdürülür isteğe bağlı olarak bal eklenebilir ve ılık olarak tüketilir.

4.1.10. Taşkırın Otu (*Saxifraga paniculata* Mill.)

Bitkinin kurutulmuş toprak üstü kısımları infüzyonla çay olarak tüketilmekte olup reçetesi tablo 4.10'da verilmiştir.

Tablo 10: Taşkırın Çayı

Malzemeler	1 çay kaşığı kurutulmuş Taşkırın bitkisi, 1 bardak sıcak su
Yapılışı	Bir çay kaşığı kurutulmuş bitki kısmı bir bardak sıcak suya eklenir. Bardağın üstü örtülür ve daha sonra süzdürülür isteğe bağlı olarak bal eklenebilir.

Taşkırın çayının karaciğeri temizlediği, ishali önlediği ve safra kesesindeki taşları erittiğine inanılarak tıbbi amaçla tüketilmektedir.

4.1.11. Geven Otu (*Astragalus membranaceus* Fisch)

Bitkinin kurutulmuş toprak üstü kısımları infüzyonla çay olarak tüketilmekte olup reçetesi tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11: Geven Çayı

Malzemeler	1 çay kaşığı kurutulmuş Geven bitkisi, 1 bardak sıcak su
Yapılışı	Bir çay kaşığı kurutulmuş bitki kısmı bir bardak sıcak suya eklenir. Bardağın üstü örtülür ve daha sonra süzdürülür isteğe bağlı olarak bal eklenebilir.

Geven çayının tıbbi amaçlı olarak kanser hastalığına karşı faydalı olduğu ve vücuttaki toksinlerin atılmasını sağladığı söylenmektedir.

4.1.12. Civanperçemi (*Achillea millefolium* L)

Bitkinin kurutulmuş toprak üstü kısımları infüzyonla çay olarak tüketilmekte olup reçetesi tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12: Ayvadana Çayı

Malzemeler	1 çay kaşığı kurutulmuş Ayvadana bitkisi, 1 bardak sıcak su
Yapılışı	Bir çay kaşığı kurutulmuş bitki kısmı bir bardak sıcak suya eklenir. Bardağın üstü örtülür ve daha sonra süzdürülür isteğe bağlı olarak bal eklenebilir.

Ayvadana çayı karaciğer rahatsızlığında, mide kramplarında, soğuk algınlığında, gastritte, iştahsızlıkta, uykusuzlukta kullanılmaktadır.

4.1.13. Isırgan (*Urtica sp. L*)

Bu bitkinin sap ve yaprak kısımları pişirilir veya çiğ olarak da tüketilebilir. Isırgan bitkisi aynı zamanda ön haşlama ve kavurma işlemleri yapılarak da yemek olarak da tüketilebilmekte olup yapılan yemeklerin reçeteleri tablo 13, tablo 14 ve tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 13: Isırgan Yemeği

Malzemeler	1 demet ısırgan otu, 1 kase kıyma, Pul biber – tuz, ½ çay bardağı pirinç, 1 adet orta boy kuru soğan, 1 yemek kaşığı domates salçası
Yapılışı	1 demet ısırgan öncelikle detaylıca yıkanır ve yemeklik olacak şekilde doğranır. Küçük boyutlarda doğranan soğanlar tavaya konulan yağda kavrulur ve ardından 1 kâse kadar alınan kıyma ilave edilerek suyunu salarak çekmesi beklenir. Daha sonra 1 yemek kaşığı salça eklenir ve kavrulur. Yemeklik olarak doğranan ısırganlar mevcut karışımın üzerine ilave edilerek suyu verilir. Kaynamasının ardından tencerenin içine pirinç ilave edilir, biberi ve tuzu katılır ve biraz daha kaynadıktan sonra tencerenin altı kapatılarak servis edilir.

Tablo 14: Isırgan Kavurması

Malzemeler	1 bağ ısırgan otu, 2 adet orta boy kuru soğan, ½ çay bardağı sıvıyağ 2 adet yumurta, Karabiber- Tuz
Yapılışı	1 bağ ısırgan otu ayıklanır ve su doldurulmuş bir kaba konarak sirke eklenerek bekletilir. Ardından bolca su eşliğinde yıkanır ve süzülme için bırakılır. Bir tencereye yağ eklenir ve üzerine yemeklik olarak doğranmış soğan ilave edilir ardından kısık ölçü ateşte kavrulur. Suyu süzülen ve ayıklanan ısırgan otları bıçakla iri iri parçalara ayrılarak kısık ölçü ateşte kavrulmuş soğanların üzerine eklenir ve yine kısık ölçü ateşte kavrulmaya devam edilir. Isırgan otları suyunu salınca üzeribe tuzu ilave edilir ve suyunu çekmesi için beklenir. Suyunu çekmesinin ardından 2 adet yumurta tencere kırılır ve pişmeye bırakılır. En son baharatları da ilave edilerek servis edilir.

Tablo 15: Isırgan Çırpma

Malzemeler	1 bağ ısırgan, 1 su bardağı su, 2 yemek kaşığı zeytinyağı, ½ su bardağı un, Karabiber, pul biber, tuz
Yapılışı	Isırgan otları yıkanıp mevcut fırın tepsisinin içine dizilir. Un ve su çırpılarak tepsideki ısırgan otunun üstüne dağıtılarak serpilir. Son olarak üzerinde zeytinyağı gezdirilerek fırına verilir. Piştikten sonra fırından çıkarıldığı gibi sıcak olarak tüketilir.

Isırgan otunun vücutta ağrı olan bölgelere değdirilmesi halinde bu

bölgenin uyuştuğu bilinmektedir. İltihap kurutma için ısırgan bitkisi bol su eşliğinde yıkanarak tuzlandıktan sonra çiğ olarak da tüketilmektedir.

4.1.14. Acı Filiz (*Tamus communis L.*)

Acı filiz kavurması yapılarak tüketilmekte olup reçetesi tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16: Acı Filiz Kavurması

Malzemeler	1 bağ acı filiz, 1 adet kuru soğan, 2 yemek kaşığı zeytinyağı, 2 yumurta, Tuz Karabiber ve Pul biber,
Yapılışı	Bir bağ acı filiz otu detaylıca ayıklanarak yıkanır. Bir tavaya zeytinyağı konular ve yemeklik şekilde doğranan soğanlar kavrulur. Hemen ardından iri parçalar hainde doğranan acı filiz otu eklenerek tuz ve diğer baharatlar eklenir. Acı filiz otu tavada yumuşamaya başladığında üzerine yumurtalar kırılır. Ardından taze soğan ve koyun yoğurdu eşliğinde sıcak servis edilmektedir.

4.1.15. Tatlı Filiz (*Dioscorea communis L.*)

Tatlı filiz tavası yapılarak tüketilmekte olup reçetesi tablo 17'da verilmiştir.

Tablo 17: Tatlı Filiz Tavası

Malzemeler	1 bağ tatlı filiz, 2 yemek kaşığı zeytinyağı, 10-15 yaprak maydanoz, 2 yumurta, 1 adet taze soğan, Mısırunu, Tuz, Karabiber ve Pul biber
Yapılışı	Bir bağ tatlı filiz, taze soğan ve maydonozlar ayıklanır ve detaylıca yıkanır. Hemen ardından süzülme üzere bırakılır. Bir büyük kâse içine 2-3 parmak uzunluğunda doğranana yeşillikler, 2 yumurta, tuz, baharatlar, 2 çorba kaşığı mısırunu eklenerek el ile hafifçe yoğurulur. Yağlanmış bir tavaya bu karışım dökülerek el ile düzlenir. Alt üst kızarıncaya kadar kısık ateşte pişirilir.

4.1.16. Arapsaçı (*Foeniculum vulgare Mill.*)

Genç gövde ve yapraklarından salata ve kavurma yapılmakta olup reçeteleri tablo 18 ve tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 18: Rezene Salatası

Malzemeler	1 bağ rezene bitkisi, 1 adet kuru soğan, 1 kaşık Zeytinyağı, Tuz
Yapılışı	Rezene bitkisinin toprak üstünde kalan kısımları iyice yıkanır. Ardından 1 adet kuru soğan doğranır. İçerisine limon tuz ve zeytinyağı eklenerek servis yapılır.

Tablo 19: Rezene Kavurması

Malzemeler	1 bağ rezene, 1 adet kuru soğan, ½ çay bardağı zeytinyağı, 2 yumurta, Tuz, Karabiber ve Pul biber
Yapılışı	Bir bağ rezenenin kök kısımları temizlenerek yıkama işlemi gerçekleştirilir. İki parmak büyüklüğünde olacak şekilde doğranır. Tavaya zeytinyağı konarak daha önce doğranan soğanlar kavrulur. Ardından üzerine doğranan rezenerler konularak kavurmaya devam edilirken tuz ve baharatlar ilave edilir. Hemen ardından son olarak yumurtası kırılarak pişirilir ve sıcak servis edilir.

Rezenenin tıbbi olarak çay şeklinde tüketildiğinde strese iyi geldiği belirtilmektedir.

4.17. Ebegümeci (*Malva parviflora* Ray)

Ebegümeci ile yapılan sarma ve kavurma yemeklerinin tarifi tablo 20 ve tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 20: Develik Sarması

Malzemeler	1 bağ ebegümeci yaprağı, 1 çay bardağı zeytinyağı, 2 orta boy soğan, 1 su bardağı pirinç, ½ demet maydanoz, Kekik, biber otu, 1 yemek kaşığı kuru nane, tuz
Yapılışı	Ebegümeci yaprakları ilk olarak sıcak suda bekletilir. Yemeklik doğranmış soğanlar bir tencerede kavrulur. Pirinçler yıkanarak tencereye eklenir ve kavurmaya devam edilir. En son maydanoz ve baharatlar da tencereye eklenerek ocağın altı söndürülür. Yaprak sarması gibi sararak bir tencerede toplanır, kaynar suyu ve yağı üzerinde gezdirilir ve pişirilir. Soğuk olarak servis yapılır.

Tablo 21: Develik Kavurması

Malzemeler	1 bağ ebegümeci yaprağı, 2 adet orta boy soğan, 1 çay bardağı zeytinyağı, 2 Yumurta, ½ kaşık salça, 1 adet domates, tuz
Yapılışı	Ebegümeci yapraklarını ince ince doğranır. Tencerede zeytinyağında yemeklik doğranmış soğanlar kavrulur. Üzerine ince doğranmış domatesleri ilave edip kavurmaya devam edilir. Ebegümecini ilave edip kısık ateşte 5 dakika daha kavurularak tuzu ilave edilir. Üzerine yumurta kırıp kapağını kapatıp 5 dakika dinlendirdikten sonra sıcak olarak servis edilir.

Ebegümeci bitkisinin tıbbi olarak solunum yolu hastalıklarında kullanıldığı belirtilmektedir.

4.1.18. Ala Gömeç (*Chrysanthemum segetum* L.)

Yörede ala gömeç bitkisinin kavurması yapılmakta olup reçetesi tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22: Alagömeç Kavurması

Malzemeler	1 bağ alagömeç, 1 yemek kaşığı salça, 2 adet domates, 1 adet orta boy soğan, 2 yemek kaşığı zeytinyağı, 1 tatlı kaşığı tuz
Yapılışı	1 demet gömeç önce iyice ayıklanır ve yıkanır. Daha sonra büyük parçalar halinde doğranır. 2 yemek aşığı yağ tencereye konularak yemeklik şekilde doğranmış olan soğanlar kavrulur. Ardından domates rendesi ve salça eklenir. İlk etapta ayıklayıp temizlediğimiz alagömeç tencereye eklenir. Ardından tuzu da eklenerek kapağı kapatılır. Kısık olan ateşte kendi suyu ile ağır ağır pişirilir. Sıcak servis yapılır.

Tıbbi amaçlı olarak romatizma ağrılarına iyi geldiği belirtilmektedir.

4.1.19. Eşek Helvası (*Sonchus asper* L.)

Yörede sütlü ot haşlaması yapılarak tüketilmekte olup reçetesi tablo 23’de verilmiştir.

Tablo 23: Sütlü Ot Haşlaması

Malzemeler	500 gr sütlü ot, ½ çay bardağı zeytinyağı, 1 adet limon, Tuz
Yapılışı	500 gr sütlü ot detaylıca ayıklanarak iyice yıkanır ve temizlenir. Kaynamış suya atılarak 8 dakika yumuşak bir hal alana kadar haşlama işlemi gerçekleştirilir. Ardından zeytinyağı, tuz ve limon karışımı yapılır ve üzerine gezdirilerek yenir.

4.1.20. Hardal Otu *Sinapis nigra* L.

Yemeklerde baharat olarak etlerde kullanıldığı belirtilmektedir. Yörede en çok salata olarak tüketilmekte olup reçetesi tablo 24’de verilmiştir.

Tablo 24: Hardal Otu Salatası

Malzemeler	1 demet hardal otu, ½ çay bardağı zeytinyağı, 1 limonun suyu, tuz
Yapılışı	1 demet hardal otunun sert olan kısımları ve sararmış halde olan yaprakları temizlenerek bol su eşliğinde detaylıca yıkanır. Yıkanan hardal otunun yapraklar iri iri doğranır. Kaynayan su içine atılır ve yumuşayana kadar haşlanmaya devam edilir. Haşlandıktan sonra otların suyu iyice süzülür ve mevcut servis tabağına alınır. Tuz, zeytinyağı ve limon suyu birleştirilerek üzerinde gezdirilir ve tüketilir.

4.1.21. Biberiye (*Rosmarinus officinalis* L.)

Biberiye yörede ot kavurması yapılarak tüketilmekte olup otları yapılan kavurma tarifi tablo 25’de verilmiştir.

Tablo 25: Kuşdili Kavurması

Malzemeler	1 demet biberiye, 1 adet kuru soğan, 3 yemek kaşığı zeytinyağı, tuz
Yapılışı	Biberiyenin kök tarafları kopartılır. Geriye kalan kısımları detaylıca yıkanarak temizlenir. Bir tavaya zeytinyağı konularak yemeklik olacak şekilde doğranan soğanlar kavrulur. Yıkanan otlar süzülerek kavruktan soğanlara eklenir. Ardından tuzu eklenir ve otlar yumuşayıp süne kadar 10 dk kavrulur. Soğuk veya ılık olarak tüketilir.

4.1.22. Havuç Otu (*Daucus carota* L.)

Havuç otu ile yapılan haşlama yemeğinin reçetesi tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 26: Havuç Otu Haşlaması

Malzemeler	1 demet havuç otu, 3 yemek kaşığı zeytinyağı, 1 limon suyu, tuz
Yapılışı	1 demet havuç otu kaynayan suya atılır ve 4 dakika kadar haşlanır. Ardından soğuk suya atılır ve suyu süzülür. Akabinde süzülen havuç otlarına tuz, limon ve yağ eklenir. Soğuk olarak tüketilir.

4.1.23. Karabaş Otu (*Lavandula stoechas* L.)

Çiçekleri ile yapılan reçelin reçetesi tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27: Karabaş Otu Reçeli

Malzemeler	1 demet karabaş otu, 2,5 su bardağı toz şeker, 3 su bardağı su, ½ limon suyu
Yapılışı	1 bağ karabaş otunun çiçek şeklinde olan baş kısımları koparılır. Çiçekli kısımlar su içinde bekletilir ve bekletildikten sonra yıkanarak iyice süzülür. Bir tencerede su ve şeker şerbet oranına varıncaya kadar kaynatma işlemi devam eder. Ardından kaynayan şerbete süzülen karabaş otu çiçeklerini ilave edilir ve limonun suyu sıkılır. 10 dakika daha kaynatma işlemi gerçekleştirilir ve altı söndürülerek soğumaya bırakılır.

4.1.24. Deve Dikeni (*Onopordum illyricum* L.)

Bitkinin yeşil taze kısımları kavruklar yapılarak yemeği yapılmakta olup reçetesi tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28: Deve Dikeni Kavurması

Malzemeler	1 bağ deve dikeni, 4 yemek kaşığı kadar zeytinyağı, 1 adet kuru soğan Kırmızı pul biber, Karabiber, tuz
Yapılışı	1 demet deve dikeninin ilk etapta dikenleri sıyrılır ve 5-10 dakika süresince kaynar suda haşlama işlemi gerçekleştirilir. Bir tarafta tavaya zeytinyağı eklenir ve yemeklik olarak doğranan soğanlar kavrulur. Dikenleri temizlenen deve dikeni de tavaya eklenerek kavrulmaya devam edilir. Pişmeye yakın vakitte tuz ve baharatı eklenir. Ardından ocaktan alınarak ılımaya bırakılır ve ılık servis yapılır.

4.1.25. Kapari *Capparis spinose L*

Meyveleri toplanarak reçel yapımında kullanılmakta olup kapari çiçeği reçelinin reçetesi tablo 29' da verilmiştir.

Tablo 29: Kapari Çiçeği Reçeli

Malzemeler	1 kg kapari meyvesi, 1 adet limon suyu, 1 su bardağı portakal suyu 1,25 gr toz şeker, 1 adet çubuk tarçın, 0,75 litre su
Yapılışı	1 kg kapari meyvesini 5 gün kadar suyu değiştirilerek, mayalanmış kapari olması için tatlandırılır. Bir tarafta tencere içine portakal kabuğu rendesi, su ve portakal suyu konulur. Çok az bir süre kadar kaynatılır ve ardından mayalanarak tatlandırılan kapariler eklenir. Eklenen kapari ile karışım harmanlandıktan ve kaynatma işleminden sonra çubuk tarçın ile şekeri eklenir. Pişme kıvamına yaklaştığında limon suyu eklenir. Ardından tencereden alınarak sıcak halde kavanozlara doldurulur ve saklanır.

4.1.26. Kaya Koruğu (*Crithmum maritimum L.*)

Yörede bu otun turşusu yapılmakta olup kaya koruğu turşusunun yapılışı tablo 30'da verilmiştir.

Tablo 30: Kaya Koruğu Turşusu

Malzemeler	500 gr kaya koruğu, 1 çay bardağı sirke, 1 limon suyu, 1 büyük baş sarımsak, 1 adet havuç, 1 çay bardağı zeytinyağı, 1 yemek kaşığı kaya tuzu
Yapılışı	500 gr kaya koruğunu detaylıca yıkanıp temizlenir. Ayrı bir tencerede kaynar suda doğranmış havuçla birlikte 10 dakika haşlanır. Ardından süzülerek bir tarafta soğumaya bırakılır. Geriye kalan tüm malzemeler iyice harmanlanarak cam kavanozlara eklenir ve ağzını sıkıca kapatılarak buzdolabında konulur. Sıcak yemek yanında ikram edilir.

4.1.27. Gelincik (*Papaver rhoeas* L.)

Genç taban yaprakları ve filizleri, kavurma ve böreklerde kullanılmakta olup yemeklerin reçeteleri tablo 31 ve tablo 32’de verilmiştir.

Tablo 31: Gelincik Kavurması

Malzemeler	100 gram taze gelincik yaprağı, 4 yemek kaşığı zeytinyağı, 1 tatlı kaşığı tuz, 1 adet kuru soğan, Karabiber
Yapılışı	İlk etapta yapraklar yıkanarak iyice temizlenir. Bir tavaya zeytinyağı eklenerek yemeklik şekilde doğranan soğanlar kavrulur. Gelincik yaprakları eklenerek hepsi beraber kavrularak üzerine tuzu ve biberi eklenir

Tablo 32: Gelincik Böreği

Malzemeler	1 bağ gelincik, 2 su bardağı ılık su, 5 su bardağı kadar un, 1 bağ rezene, tuz, 1 orta boy soğan, 250 gram kadar çökelek peyniri, 1 çorba kaşığı sıvı yağ
Yapılışı	1 bağ kadar gelincik ve 1 bağ kadar rezene otu detaylıca ayıklanarak iyice yıkanır. Yıkandıktan sonra suyu iyice süzülerek tuz ile ovma işlemi gerçekleştirilir. Ardından çökelecek peyniri eklenir. Aynı bir kaptaki sıvıyağ, un, tuz ve ılıksu harmanlanarak yoğrulur ve börek hamuru haline getirilir. Börek hamuru haline getirilen mevcut hamurdan altı adet olacak şekilde beze koparılır. Koparılan bezeler nemli olan bir örtünün altında yarım saat kadar dinlendirilir ve ardından mevcut her bir beze parçasından sini büyüklüğünde olacak şekilde yufkalar açılır. Yufkaların araları zeytinyağı ile yağlanır ve her katın arasına iç harçtan doldurulur. Odun ateşinde ya da ocakta pişirilerek ılık olarak servis edilir.

4.1.28. Kuzukulağı (*Rumex acetosella* L.)

Yaprakları ve taze gövdeleri çiğ olarak roka gibi, salatalarda kullanılmakta olup yapılış reçetesi tablo 33’de verilmiştir.

Tablo 33: Kuzukulağı Salatası

Malzemeler	1 bağ kuzu kulağı, 3 yemek kaşığı zeytinyağı, tuz
Yapılışı	1 Bağ kadar kuzu kulağı detaylıca ayıklanır ve ardından iyice yıkanır. Tuzu ve yağı üzerine eklenerek tüketilir.

4.1.29. Labada (*Rumex patientia* L.)

Yörede yoğurtlu ot yemeği olarak yemeği yapılmakta olup yapılış reçetesi tablo 34’de verilmiştir.

Tablo 34: Yoğurtlu Ot Yemeği

Malzemeler	1 demet labada, 1 demet ebegümeci, 2 adet kuru soğan, 3 yemek kaşığı kadar zeytinyağı, 3 adet domates, 1 demet havuç otu, 1 tas yoğurt, 1 tatlı kaşığı tuz
Yapılışı	Labada, ebegümeci ve havuç otu otları ayıklanarak detaylıca yıkanır. Ardından el yordamı ile doğranır. Kuru soğanlar yemeklik şekilde doğranarak zeytinyağında kavrulur. Ardından kavru lan soğanlara kabukları soyulup doğranılan domatesler eklenir ve El yordamı ile doğranan otlar da tencereye ilave edilerek tuzu eklenir. 1 çay bardağı kadar su ile kısık ölçü ateşte pişirilir. Servis yapılırken üzerine yoğurt ilave edilir.

4.1.30. Semizotu (*Portulaca oleracea* L.)

Gövde ve yapraklarından yapılan yoğurtlama tarifi tablo 35’de verilmiştir.

Tablo 35: Yoğurtlama

Malzemeler	1 bağ kurutulmuş semizotu, 1 baş orta boy soğan, 1 orta boy domates Yarım çay bardağı bulgur, Tuz ve baharatlar
Yapılışı	Semizotu yıkanır. Daha sonra el ile koparılarak küçültülür. Tencerede doğranmış soğanlar ve domates kavrulur. İçerisine semizotu ve bulgur ilave edilerek az suyla 10-15 dakika pişirilir.

4.1.31. Sığır Dili (*Anchusa undulata* L.)

Sapları haşlanıp kavru lararak yapılan hodan haşlamasının tarifi tablo 36’da verilmiştir.

Tablo 36: Hodan Haşlaması

Malzemeler	500 gram sığırdili otu, 2 adet yumurta, 3 yemek kaşığı zeytinyağı 1 adet orta boy soğan, Karabiber, tuz
Yapılışı	500 gr sığırdili otu ayıklanarak bolca su eşliğinde detaylıca yıkanarak ardından el yordamı ile büyük parçalara ayrılır. 10 dakika kadar kaynar haldeki suda haşlanır ve ardından süzülür. Ayrı bir tencerede yemeklik şekilde doğranan soğanlar yağda kavrulur ve el yordamı ile parçalara ayrılan sığırdili otları içine katılır. Kavurmaya devam edilirken yumurtası kırılarak karabiber ve tuz ilave edilir. 3-4 dakika daha kavru lduktan sonra ılık olarak servis edilir.

4.1.32. Şevketi Bostan (*Scolymus hispanicus* L.)

Dikenli yapraklar sıyrılarak oğlak etiyle yemeği yapılmakta olup reçetesi tablo 37’de verilmiştir.

Tablo 37: Oğlak Etli Şevketi Bostan

Malzemeler	2 demet taze Şevketi Bostan, 1 kg oğlak eti, 2 yemek kaşığı zeytinyağı, tuz, 1 adet kuru soğan, 3 su bardağı su, ½ limon suyu 1 yemek kaşığı un,
Yapılışı	İki demet kadar şevketi bostan otu iyice ayıklanarak detaylıca yıkanır ve temizlenir. Diğer bir tarafta oğlak etleri kuşbaşı olacak şekilde doğranır. Doğranmış oğlak etleri bir tavada yağ eşliğinde güzelce kavrulur. Bu sırada yemeklik şekilde doğranan soğanlar kavrulan etlere eklenir. Ardından soğanlar ile kavrulan etlerin üzerine kaynar su eklenerek Şevketi Bostan otları da tencereye eklenir. Ayrı bir tencerede un ile ½ su bardağı su karıştırılarak üzerine ½ limon suyu ilave edilir. Yapılan bu terbiye yemeğin içine ilave edilerek kaynatılır ve sıcak olarak tüketilir.

4.1.33. Tatlı Sarmaşık (*Asparagus acutifolius* L.)

Genç sürgünleri ve filizleri toplanarak yapılan kedirgen kavurması tarifi tablo 38’de verilmiştir.

Tablo 38: Kedirgen Kavurması

Malzemeler	1 demet tatlı sarmaşık, 3 yemek kaşığı zeytinyağı, 2 adet yumurta Tuz, Karabiber, Kırmızı pul biber
Yapılışı	Bir demet tatlı sarmaşık otu iyice yıkanır ve detaylıca ayıklanır. El yordamı ile koparılarak 10 dakika kadar kaynayan suda haşlanır ve ardından süzülür. Bir tavaya yağ eklenir ve Tatlı sarmaşık otları eklenir. Ardından üzerine tuz atılır. Tercihe bağlı karabiber ve kırmızı biber eklenir. En üste yumurta kırılır. Sıcak olarak servis yapılır.

4.1.34. Hindiba (*Cichorium intybus* L.)

Taban yaprakları haşlanarak kullanılarak yapılan yemeğinin tarifi tablo 39’da verilmiştir.

Tablo 39: Hindiba Haşlaması

Malzemeler	1 bağ Hindiba, 3 yumurta, 2 adet soğan, ½ çay bardağı zeytinyağı, Tuz, Karabiber
-------------------	---

Yapılışı	Bir bağ hindibağ otunun sararan ve kalınlaşan yapraklar detaylıca ayıklanır, bol su ile yıkanır. 10 dakika haşlanır. Tavada zeytinyağında soğanlar kavurular, haşlanmış yapraklar ilave edilerek 1-2 dakika daha kavrulur. Tuz ilavesinden sonra yumurtalar üzerine kırılır, isteğe bağlı baharat eklenir, 2-3 dakika sonra ateşten alınarak servis yapılır.
-----------------	--

4.1.35. Turp Otu (*Raphanus raphanistrum* L.)

Çeşitli özellikleriyle birden fazla alanda tüketilmekte olan turp otu bitkisi mühim yere sahip olan, yenilebilir doğal otlardan biridir. Taze sürgünleri ve genç rozet yaprakları ile yapılan gözlemenin tarifi tablo 40'da yer almaktadır.

Tablo 40: Otlı Gözleme

Malzemeler	½ bağ Turp otu, 3 su bardağı kadar un, 1 su bardağı ılık su, 1 tas lor 1 çay kaşığı tuz, Karabiber
Yapılışı	Turp otu iyice ayıklanarak yıkanır. Ardından üzerine tuz eklenir. Talebe göre lor peyniri de ilave edilebilir. Başka bir alanda unun ortası yarılarak su yavaşça yayılan alana eklenir ve yoğurma işlemine başlanır. Hamur kıvama geldiğinde küçük beze parçalarına ayrılır. Beze parçaları haline getirilen hamurlar bir merdane yardımı ile orta boy olacak şekilde açılır ve içine harmanlanan iç harçtan eklenerek ikiye katlanır. Bir sac üzerinde ters düz şekilde pişirilir ve çayın yanında servis edilir.

Gastronomide kullanılan yabancı otların aşırı tüketiminin zararları da söz konusudur. Kazdağı Göknarı kozalak reçelinin olgunlaşmamış kozalaklardan yapılması durumunda mide sorunları görülebilmektedir (Nefis Yemek Tarifleri, 2023). Civanperçemi bitkisinin aşırı tüketilmesi sonucunda ciltte bazı alerjiler, kalp ritminde bozulmalar ve ishal görülebilmektedir (Aktar Diyarı, 2023). Yabancı Sarımsak turşusunun aşırı kullanan kişilerde alerjik reaksiyonlar görülebilmekte, halsizlik ve baş ağrısı gibi sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Kan inceltici ilaç kullananların doktorlarına danışmadan kullanmaması gerekmektedir (Hossein ve Hosseinzadeh, 2015).__Yoğurt otunun aşırı tüketimi sonucu bazı ilaçlara etkileşime girebilir ilaçların etkisinde azalma veya artış olabilir (Memorial, 2023). Kantaron çayının aşırı tüketiminde baş ağrısı, ağızda kuruluk, terleme çarpıntı, kabızlık ve mide bulantısı gibi olumsuz etkiler görülebilmektedir. Alzheimer, Astım ve

Hipertansiyon hastalarının bu çayı tüketmelerinin sakıncalı olacağı belirtilmektedir (Nefis Yemek Tarifleri, 2023). Kekik çayını gebelik döneminde aşırı tüketimi düşük riskini artırabilir. Kusma, mide bulantısı veya ishal sorunlarına yol açabilir (Wikipedia, 2023). Geven otunun bazı ilaçlar ile kullanımı ilacın etkisini azaltabilir. Aşırı tüketiminde baş ağrısı, uykusuzluk ve huzursuzluk gibi olumsuz yan etkiler görülebilmektedir. Yüksek tansiyonu olanlar, kan sulandırıcı ilaç kullananlar bu bitkiyi kullanmamalıdır (Sagliklimiyim, 2023). Isırgan Otunun aşırı tüketimi sonucu gıda alerjisi, mide ağrısı, ciltte döküntü ya da terleme gibi yan etkiler görülebilmektedir (Tarım, 2023). Hardal otunun aşırı tüketimi sonucu kan şekeri düşebilir, ciltte tahriş gibi rahatsızlıklar oluşabilmektedir. Biberiyenin mide ülseri olanların, epilepsi ve yüksek tansiyona sahip kişilerde kullanımı istenmez (Egeye Dönüş, 2023). Gelincik bitkisinin uzun süre tüketiminin baş ağrısı, mide bulantısı, sindirim sistemlerinde hassasiyet meydana gelebilir. Karabaş otu fazla ve uzun süreli tüketildiğinde böbrek ve karaciğer problemlerine neden olabilir (Memorial, 2023). Kapari aşırı tüketildiğinde kalp hastalığı riskini artırabilir. Aşırı tüketmesi, yüksek sodyum içermesinden dolayı kemik erimesine yol açabilir (Ertan, 2018). Labadanın aşırı tüketimiyle bağırsak tahrişi görülebilmektedir. Vücutta su kaybını hızlandırdığı için böbrek yetmezliği olan hastaların kullanımı istenmez (Yeniloji, 2023). Şevketi bostan bitkisinin İçeriğindeki yüksek miktarda oksalat sebebiyle bazı kişilerde böbrek taşına neden olabilir. Mide bulantısı, alerjik reaksiyon ortaya çıkabilir, rahim kasılmaları yapabilir. İçeriğindeki yüksek miktarda oksalat sebebiyle bazı kişilerde böbrek taşına sebep olabilir (Memorial, 2023).

5. SONUÇ

İnsanoğlu var oluştan günümüze bitkileri gıda ve şifa kaynağı olarak kullanmıştır. Zamanla şehirleşme ve kırsal kesimden göçün etkisiyle doğal bitkilerin kullanımı azalmış bazı yörelerde unutulmuş gelmiştir. Hastalıkta kullanılan doğal şifalı bitkiler yerlerini kimyasal ilaçlara bırakmıştır. Balıkesir ili Edremit ilçesi Kazdağları sınırlarına komşu olan 11 köyde yöre halkı ile yapılan anket çalışması sonucu 12 si endemik olmak üzere toplam 35 bitki türünün yemeklerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Kazdağlarındaki 12 endemik bitkinin; 1 türünün reçel, 1 türünün turşu, 1 türünün yemek ve 8 türünün de yemek olarak tüketildiği belirlenmiştir. Bölgede doğal olarak yetişen 23 bitkinin 2 türünün reçel, 1 türün turşu, 19 türünün yemek ve 1 türünün de salata olarak tüketildiği belirlenmiştir. Kazdağlarındaki 12 endemik bitkiden 9 tür tıbbi amaçlarda kullanılmaktadır. Kazdağlarında yöre halkı tarafından

gastronomide kullanılan 23 doğal bitkiden 4 tür tıbbi amaçlarla kullanılmaktadır.

Kazdağı Milli Park'ında günümüze kadar yapılan çalışmalarda 800 civarında bitki türünün yayılış gösterdiği belirlendiğinden doğal bitkilerin yöre mutfaklarında yer alması oldukça doğaldır. Bu otların tüketim reçetelerinin hazırlanması ve nesillere aktarılması önemlidir. Bu yörede yetişen endemik ve doğal türlerden yapılan yemeklerin ülke ve dünya mutfaklarında da yer almasını sağlamaya yönelik çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu kapsamda tanıtıcı ve öğretici etkinliklerin yanında bilimsel çalışmalara da önem verilerek bu amaçla yazılan makale ve kitaplar da oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akgün, B., Alma, M., H., Ertaş, M. & Fidan, M.S. (2004). Kahramanmaraş yöresinde kullanılan geleneksel bitki türleri ve kullanım yerleri. *Geleneksel Gıdalar Sempozyumu, Van*, 305-310.
- Akkaya, A. & Özcan, C.C. (2019). Türkiye’de gastronomi turizminin ekonomik etkilerinin indeks değerlendirilmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6 (32), 251-267.
- Aktar Diyarı (2023, 15 Ocak). *Civanperçemi otu çayı zararları nelerdir?* 15 Ocak 2023 tarihinde ([https:// blog. aktardiyari. com/ civanpercemiotu-cayi-zararlari-nelerdir](https://blog.aktardiyari.com/civanpercemiotu-cayi-zararlari-nelerdir) adresinden edinilmiştir.
- Arı, Y. & Soykan, A. (2006). Kazdağı Milli Parkı ‘nda kültürel ekoloji ve doğa koruma. *Türk Coğrafya Dergisi*, 44, 11-32.
- Aslan, R. & Karakuş, Z. (2019). Gelenekten günümüze tıbbi ve aromatik bitkiler. *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 6 (73), 60-66.
- Baydar, H. (2009). Tıbbi ve aromatik bitkiler bilimi ve teknolojisi. *SDÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 51, 122-123.
- Baytop, T. (1984). *Türkiye’de bitkiler ile tedavi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları.
- Baytop, T. (1999). *Türkiye’de bitkiler ile tedavi (Geçmişte ve Bugün)*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Cömert, M. & Özkaya, F.D. (2014). Gastronomi turizminde Türk mutfağının önemi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. 2 (2), 62-66.
- Çetinkaya, N. & Yıldız, S. (2018). Erzurum’un yenilebilir otları ve yemeklerde kullanım şekillerine yönelik bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 482-503,
- Dirmenci, T., Satıl, F. & Tümen, G. (2007). *Kazdağı Milli Parkı çiçekli bitkileri*. Dileksan Kağıtçılık Tic. San. Ltd. Şti. Balıkesir, Türkiye.
- Egeye Dönüş (2023, Ocak 25). *Biberiyenin faydaları ve zararları nelerdir*. 25 Ocak 2023 te [https://www. egeyedonus. com/ blog/ icerik/ biberiyenin-faydalari-zararlari-nelerdir](https://www.egeyedonus.com/blog/icerik/biberiyenin-faydalari-zararlari-nelerdir) adresinden edinilmiştir.
- Ertan E. (2018). *Kapari nedir? faydaları ve zararları nelerdir? BirBesPedi*. URL: <https://www.birbes.com/?p=1354>. (Erişim tarihi: 20.06 2023)
- Ezer, A. (1995). *Kazdağı Milli Parkı master plan raporu*. Tüstaş Sınai Tesisler A.Ş. Projeler Daire Başkanlığı, Ankara.
- Faydalar (2023, 5 Mart). *Semiz otunun fayda ve zararları*. 5 Mart 2023 tarihinde <https://www.e-faydalari.com/semizotunun-faydalari-ve->

- zararlari-nelerdir.html adresinden edinilmiştir.
- Heinrich, M., Barnes, J., Gibbons, S. & Williamson, E.M. (2004). *Fundamentals of pharmacognosy and phytotherapy*. Churchill Livingstone, Edinburgh.
- Hosseini, A. & Hosseinzadeh, H. (2014). A review on the effects of *Allium sativum* (Garlic) in metabolic syndrome. *J Endocrinol Invest.*, 38,1147–1157.
- İnaltong, T. (2008). *Mutfaktaki yaban Anadolu'nun yenilen otları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kendir, G. & Güvenç, A. (2010). Etnobotanik ve Türkiye'de yapılmış etnobotanik çalışmalara genel bir bakış. *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 1, 49-80.
- Memorial (2023, 16 Ocak). *Yoğurt otu kürü nasıl yapılır? Yoğurt otu faydaları nelerdir?* 20 Ocak 2023 tarihinde [https:// www. memorial. com. tr /saglik-rehberi/yogurt-otu-faydaları-yogurt-otu](https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/yogurt-otu-faydaları-yogurt-otu) adresinden edinilmiştir.
- Memorial (2023, 26 Ocak). *Karabaş otu nedir. Karabaş otunun faydaları.* 26 Ocak 2023 tarihinde <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/karabas-otu> adresinden edinilmiştir.
- Memoril (2023, 5 Mart). *Şevketi Bostan otu faydalarının nelerdir? Neye iyi gelir?* 5 Mart 2023 tarihinde [https://www. memorial. com. Tr / saglik – rehberi / sevketi – bostan – otu – faydaları # sevketibostan-otu zararları-nelerdir-yan-etkileri-var-mi](https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/sevketi-bostan-otu-faydaları-sevketibostan-otu-zararlari-nelerdir-yan-etkileri-var-mi) adresinden edinilmiştir.
- Nefis Yemek Tarifleri (2023, 10 Ocak). *Çam kozalağının faydaları ve zararları nelerdir?* 17 Ocak tarihinde [https://www.nefisyemektarifleri. com/blog / cam- kozalağı-faydaları](https://www.nefisyemektarifleri.com/blog/cam-kozalağı-faydaları) adresinden edinilmiştir.
- Nefis Yemek Tarifleri (2023, 16 Ocak). *Kansere karşı koruyucu sarımsak saklama tarifi.* 20 Ocak 2023 tarihinde [https://www. nefisyemektarifleri.com/blog/sari-kantaron-cayı – nasıl – yapılır – faydaları – ve - zararları –nelerdir](https://www.nefisyemektarifleri.com/blog/sari-kantaron-cayı-nasil-yapılır-faydaları-ve-zararlari-nelerdir) adresinden edinilmiştir.
- Özhatay, N., Kültür, S. & Aslan, S. (2009). Check-list of additional taxa to the Supplement Flora of Turkey IV. *Turkish J. Bot.*, 33, 191-226.
- Paşa, C. & Selvi S. (2011). *Kazdağları'nda (Balıkesir Edremit) yöre halkı tarafından toplanan ve ticareti yapılan tıbbi bitkiler üzerine bir araştırma*, IX. Tarla Bitkileri Kongresi, 12-15 Eylül, Bursa. 1409-1412.
- Sagliklimiyim (2023, 15 Ocak). *Geven otu çayı faydaları nelerdir, zararları,*

- kullanımı*. 20 Ocak 2023 [https:// sagliklimiyim.com/ geven – otu – cayi – faydalari – nelerdir – zararları - kullanimi adresinden edinilmiştir](https://sagliklimiyim.com/geven-otu-cayi-faydalari-nelerdir-zararlari-kullanimi-adresinden-edinilmistir).
- Satıl, F. (2009). Threatening factors on plant diversity of Kazdağı (İda Mountain) National Park in Turkey and suggestions for conservation, *Biotechnology and Biotechnological Equipment*, 23 (2), 208-211.
- Şahin, Ö. & Kılıç, B. (2009). Yiyecek içecek işletmeciliğinde yenilebilir çiçekler. *YİYDER F&B Gastronomi Platformu Dergisi*. 30-33.
- Şengül, S. & Türkay O. (2016). Yöresel mutfak unsurlarının turizm destinasyonu seçimindeki rolü (mudurnu örneği), *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12 (29), 63-87.
- Tardío, J., Pardo-de-Santayana, M. & Morales, R. (2006). Ethnobotanical review of wild edible plants in Spain. *Botanical Journal of the Linnean Society*, 152 (1), 27-71.
- Tarım (2023, 20 Ocak). *Isırgan Otuunun faydaları ve zararları nelerdir?* 20 Ocak 2023 tarihinde [https:// tarim . gen . tr/ guncel/ısırgan-otunun-faydalari-ve-zararlari-nelerdir.html](https://tarim.gen.tr/guncel/ısırgan-otunun-faydalari-ve-zararlari-nelerdir.html) adresinden edinilmiştir.
- Tümen, G., Satıl, F. & Dirmenci, T. (2007), *Kazdağı Milli Parkı çiçekli bitkileri*. Zeytinli Belediyesi, Balıkesir.
- Ullah, R., Hussain, I. & Ahmad, S. (2013). Diocanol; one new phenol derivative isolated and characterized from *Urtica dioica*. *Arabian Journal of Chemistry*, 10, 1284-1286.
- Wikipedia (2023, 20 Ocak). *Kekik*. 20 Ocak 2023 tarihinde [https:// tr. wikipedia. Org /wiki/Kekik](https://tr.wikipedia.org/wiki/Kekik) adresinden edinilmiştir.
- Yeniloji (2023, 16 Şubat). *Labada otu faydaları nelerdir? Zararları var mı?* 16 Şubat 2023 tarihinde [https://yeniloji.com/labada-otu-faydalari-nelerdir-zararlari-var-mi-nerede-yetisiradresinden edinilmiştir](https://yeniloji.com/labada-otu-faydalari-nelerdir-zararlari-var-mi-nerede-yetisiradresinden-edinilmistir).
- Yılmaz, G. (2018) İda Dağı (Kazdağları) nın sağlık turizmi çerçevesinde incelenmesi. *International Anatolia Academic Online Journal*. 4 (2), 15-35.

BÖLÜM 8

SANATLA DİRENİŞ: FAİTH RİNGGOLD VE İRKÇILIK ELEŞTİRİSİ

Dr. Serhan KARANFİL¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14547283>

¹Bağımsız araştırmacı, serhankaranfil@gmail.com, ORCID ID: 0009-0003-5756-0770

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı, toplumsal adalet hareketlerinin sanatta yeni ifade biçimleri geliştirdiği bir dönem olarak dikkat çeker. Bu süreçte siyah sanatçılar, ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadelede sanatı bir araç olarak kullanmış ve kendi hikâyelerini anlatmaya başlamışlardır. Faith Ringgold, bu sanatçılar arasında öne çıkan isimlerden biri olarak hem sanatsal hem de toplumsal alanda önemli bir iz bırakmıştır. Ringgold'un çalışmaları, sadece sanatsal yaratıcılığın değil, aynı zamanda direnişin bir ifadesi olmuştur. O, sanatıyla ırkçılık ve cinsiyet eşitsizliğini eleştiren güçlü mesajlar verirken, tarihsel ve toplumsal gerçekleri yaratıcı bir şekilde yeniden yorumlamıştır. Resimden, *Street Story Quilts* olarak bilinen özgün eserlerine kadar geniş bir yelpazede üretim yapan Ringgold, geleneksel sanat kavramlarını sorgulayıp dönüştürerek sanatıyla yeni bir dil oluşturmuştur (Wong, 2018).

Bu çalışma, Ringgold'un eserlerini ırk ve kimlik temaları üzerinden inceleyerek, sanatçının Amerikan toplumundaki eşitsizlikleri nasıl eleştirdiğini ve sanat yoluyla hangi alternatif anlatılar sunduğunu ele almayı amaçlamaktadır. Ringgold'un sanatında hem bireysel hem de kolektif hafızanın izlerini sürerken, onun sanat ve aktivizm arasındaki bağı nasıl güçlendirdiğine de odaklanacağız. Bu bağlamda, Ringgold'un eserlerini sadece birer estetik yaratım olarak değil, aynı zamanda toplumsal eleştirinin birer aracı olarak değerlendirilmiştir.

Ringgold'un sanatı, feminist bir perspektifle birleşerek, özellikle siyah kadınların deneyimlerini ve mücadelelerini ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, Ringgold, sanatın toplumsal cinsiyet eşitliği ve ırkçılıkla mücadeledeki rolünü vurgulamakta, kadınların ve azınlıkların seslerini duyurmak için sanatın gücünü kullanmaktadır (Holton ve Ringgold, 2004). Onun eserleri, izleyicilere sadece görsel bir deneyim sunmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal normları sorgulama ve alternatif anlatılar oluşturma fırsatı vermektedir. Tarihi yeniden anlatma çabası, Ringgold'un sanatının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Eserlerinde, geçmişin ve günümüzün kesişiminde önemli olayları ele alarak, izleyicilere alternatif bir bakış açısı sunmaktadır. Bu yaklaşım, tarihsel anlatıların nasıl şekillendirildiğini ve bu anlatıların toplumsal kimlikler üzerindeki etkisini sorgulamakta, izleyicilere derin düşünsel ve duygusal bir etkileşim yaratmaktadır (Zapperi, 2013). Ringgold'un çalışmaları, sanatın toplumsal hafızayı canlandırma ve tarihsel olayları yeniden yorumlama potansiyelini ortaya koymaktadır.

Çalışmada özellikle ırk ve kimlik üzerinden onun sanatı değerlendirilmiş ve bu alanda yaptığı çalışmalardan örneklerle Ringgold'un sanatı detaylandırılmıştır. Sonrasında çalışmada, *Street Story Quilts* olarak biline en önemli eserlerinden biri olan çalışması incelenmiş Amerika'daki siyahların kimliği ve konumlandırılışı üzerine çalışma yoğunlaşmıştır. Ringgold'un eleştirel tutumu ve tarihsel süreci ele aldığımız bölümde ise onun Amerika'nın ırkçı tarihine yaptığı eleştirel tutum incelenmiştir. Sonuç kısmında ise elde edilen tüm bilgilerin değerlendirilmesi yapılarak çalışma sonuçlandırılmıştır.

IRK VE KİMLİK: FAİTH RİNGGOLD'UN SANATI

Ringgold, Afro-Amerikan sanatçısı olarak, sanatını ırkçılık ve kimlik meseleleri etrafında şekillendirmiştir. Onun eserleri, sadece estetik bir ifade biçimi değil, aynı zamanda toplumsal eleştiri ve tarihsel anlatılar sunan bir araç olarak işlev görmektedir. Ringgold'un "Street Story Quilts" (hikaye örtüleri), geleneksel bir el sanatını modern sanatla birleştirerek, Afro-Amerikan kültürünü ve tarihini görsel bir anlatı ile sunar (Wong, 2018). Bu eserler, sadece kişisel hikayeleri değil, aynı zamanda kolektif bir kimliği de yansıtır ve izleyiciyi ırkçılığın tarihsel ve güncel etkileri üzerine düşünmeye teşvik eder (Wallace, 2011).

Ringgold'un sanatı, ırk ve kimlik konularında derin bir eleştiri sunar. Özellikle, onun eserlerinde sıkça karşılaşılan temalardan biri, toplumsal cinsiyet ve ırkın kesişim noktalarıdır. Afro-Amerikan kadınların yaşadığı ayrımcılıklar, Ringgold'un çalışmalarında belirgin bir şekilde yer alır. Bu bağlamda, Ringgold'un eserleri, sadece bireysel deneyimleri değil, aynı zamanda toplumsal yapıları ve bu yapıların bireyler üzerindeki etkilerini de sorgular (Harrell, 2000; Shorter-Gooden, 2004). Örneğin, Ringgold'un "Tar Beach" adlı eseri, genç bir Afro-Amerikan kızın özgürlük ve hayal gücünü simgelerken, aynı zamanda ırkçılığın ve sınıf ayrımının etkilerini de gözler önüne serer (Millman, 2005).

Ringgold'un sanatı, ırkçılığın ve sosyal adaletsizliğin eleştirisini yaparken, aynı zamanda bu sorunlara karşı bir direnç ve dayanışma mesajı taşır. Sanatında kullandığı renkler, dokular ve anlatı biçimleri, izleyiciyi bu meseleler üzerine düşünmeye ve tartışmaya davet eder. Bu bağlamda, Ringgold'un eserleri, sanatın toplumsal değişim için bir araç olabileceğini gösterir (Eastwood, 2021). Sanatın, ırkçılığa karşı bir direniş biçimi olarak

nasıl kullanılabilceğine dair örnekler sunarak, izleyicilere ilham verir (Chang, 2016).

Ringgold'un sanatı, ırk ve kimlik meselelerini derinlemesine ele alarak, toplumsal adalet ve eşitlik arayışında önemli bir rol oynamaktadır. Onun eserleri, sadece bireysel hikayeleri değil, aynı zamanda kolektif bir kimliği ve toplumsal mücadeleleri de yansıtır. Bu nedenle, Ringgold'un sanatı, günümüz sanat dünyasında ve toplumsal tartışmalarda önemli bir yer tutmaktadır.

Ringgold'un çalışmaları, aynı zamanda Michel Foucault'un ırkçılık üzerine düşüncelerini de yansıtır. Foucault, ırkçılığı hem bir bilgi biçimi hem de bir yönetim aracı olarak ele alırken, Ringgold'un eserleri de bu iki işlevi bir araya getirir. Ringgold'un sanatında, ırkçılığın bireylerin kimliklerini nasıl şekillendirdiği ve toplumsal yapılar üzerindeki etkileri sorgulanır (Binkley, 2016). Bu bağlamda, Ringgold'un eserleri, izleyicilere ırkçılığın sadece bireysel bir sorun olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve yapısal bir mesele olduğunu gösterir. Sonuç olarak, Ringgold'un sanatı, ırk ve kimlik meselelerini derinlemesine ele alarak, toplumsal adalet ve eşitlik arayışında önemli bir rol oynamaktadır. Onun eserleri, sadece bireysel hikayeleri değil, aynı zamanda kolektif bir kimliği ve toplumsal mücadeleleri de yansıtır. Bu nedenle, Ringgold'un sanatı, günümüz sanat dünyasında ve toplumsal tartışmalarda önemli bir yer tutmaktadır.

STREET STORY QUILTS İLE IRK VE KİMLİK ÜZERİNE ANLATILAR

Ringgold'un, Street Story Quilts (Görsel 1), Afro-Amerikan kimliğini ve ırkçılıkla mücadeleyi anlatan güçlü bir anlatı biçimi olarak öne çıkmaktadır. Bu eserler, sadece görsel bir sanat formu değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel hafızanın birer parçası olarak işlev görmektedir. Ringgold'un çalışmaları, bireysel ve kolektif hikayeleri bir araya getirerek, izleyicilere ırk, cinsiyet ve kimlik meseleleri üzerine derinlemesine düşünme fırsatı sunar (Wong, 2018; Millman, 2005).

Görsel 1. Faith Ringgold, Street Story Quilts 1985 (Metmuseum.org, 2024)

Ringgold, sanat, feminizm ve Sivil Haklar hareketinin kesiştiği noktada yer alan çalışmaları olan öncü bir sanatçı ve aktivistti. *Street Story Quilts*, Ringgold'un en güçlü hikayelerinden biridir; eser bir yorgan üzerine üç parça halinden biri triptik şeklindedir. Sanatçının 1980'lerin başında öncülük ettiği bir türdür (Metmuseum.org, 2024). Bazı durumlarda Tibet tankalarından ve diğerlerinde Orta Afrika'dan Kuba tasarımlarından esinlenerek gerilmemiş kumaş boyama deneylerinden önce gelen bu tür yorganlar, özellikle yaşadığı Harlem topluluğunda, Afrika kökenli Amerikalıların yaşamı, tarihi ve kimliği hakkında hikayeler anlatır (Metmuseum.org, 2024).

Hikayeler hem yazılı hem de sözlü halk masallarının Siyah geleneğini çağrıştırdığı gibi, yorgancılık da uzun zamandır ev içi emek, kadın işi ve Afrika kökenli Amerikalı zanaatıyla (annesinin ve büyükannesininkiler dahil) ilişkilendirilmiştir; Ringgold bunların hepsini benimseyerek güzel sanatlar kategorisini genişletmiştir. Gerçekten de sanatçı, hikaye yorganlarına “yorgancılık ortamında yapılmış resimler” demekte kararlıydı. Dördüncü yorganı olan *Street Story Quilt*, Ringgold'un akrilikle boyadığı ve süslediği ve kumaş şeritlerini basıp boyadığı üç parça kapitone kumaştan oluşan bir triptiktir. Her parça, zaman içinde üç farklı anda aynı Harlem cephesini temsil eder. Ringgold'un anlatı yayındaki önemli anları temsil eden her cephe, sırayla, şematik olarak işlenmiş siyah figürlerin bazen başlarını uzattığı ve hem günlük yaşamın hem de çeşitli yıkım eylemlerinin kanıtlarının görüldüğü perdeli pencerelerden oluşan bir ızgaradan oluşur. Ringgold pencerelerin altında, üç bölüme ayrılmış bir anlatı kaleme aldı: Kaza, Yangın

ve Eve Dönüş. Birlikte, üç on yılı aşkın bir süre boyunca ilerleyen ve Gracie adlı bir kadın tarafından anlatılan, hayatı ve ailesi yapısal ırkçılık ve yoksulluğun etkilerinden onarılamaz şekilde etkilenen genç bir Siyah çocuk olan AJ'nin (Abraham Lincoln Jones'un kısaltması) hikayesini anlatırlar. AJ'nin varlığı birbiri ardına gelen kalp kırıklıklarıyla noktalanıyor: önce annesini ve dört kardeşini ön kapılarının dışında gerçekleşen trajik bir araba kazasında kaybetmesi, sonra da babasının kendisi ve yeni kız arkadaşının sorumlu olduğu bir yangında ölmesidir (Metmuseum.org, 2024).

Hikaye yorganının “siyah adamın yediği” “tekme” olarak adlandırdığı her travmatik olaydan sonra, AJ'nin hayatı daha da kaosa, mücadeleye, kalp kırıklığına doğru sürükleniyor ve Vietnam Savaşı'na katılmasıyla doruk noktasına ulaşıyor ve savaştan eskisinden daha da kırılmış bir şekilde dönüyor. Ancak ailenin reisi olan büyükannesi Ma Teedy'nin desteğiyle AJ üniversiteye giriyor ve bilgisayar programlama, yazarlık ve oyunculukta uzak bir kariyere başlıyor. Sonunda, büyükannesine verdiği sözü yerine getirmek için başarılı bir yazar ve oyuncu olarak mahalleye geri dönüyor (Metmuseum.org, 2024).

Street Story Quilt'in satın alınması 1990'da The Met'in çağdaş sanat alanındaki ilk küratörlerinden biri ve Afrika kökenli ilk küratörü olan Lowery Stokes Sims tarafından yönetilmiştir. Sims, 1972 ile 1999 yılları arasında The Met'te görev yaptığı süre boyunca renkli sanatçıların, kadın sanatçıların ve yerli sanatçıların eserlerinin edinilmesini savunmuştur (Metmuseum.org, 2024). Ringgold'un, *Story Quilts'i*, geleneksel bir el sanatı olan *Quilting'i* modern sanat ile birleştirerek, geçmişin hikayelerini günümüze taşır. Bu eserlerde, her bir parça, bir hikaye anlatır ve bu hikayeler, izleyicinin kendi deneyimleriyle etkileşime girmesine olanak tanır. Örneğin, Ringgold'un *The Bitter Nest* (Görsel 2) adlı eseri, bir Afro-Amerikan ailenin yaşam dinamiklerini ve toplumsal bağlarını keşfederken, aynı zamanda ırkçılığın ve sosyal adaletsizliğin etkilerini de gözler önüne serer (Hanson, 2023). Bu tür eserler, izleyicilere sadece bir sanat deneyimi sunmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal meseleler üzerine düşünmeye teşvik eder.

Görsel 2. Faith Ringgold, *The Bitter Nest* 1988, (Americanart.si, 2024)

Street Story Quilts aynı zamanda, bireylerin kendi kimliklerini bulmalarına yardımcı olan bir araçtır. Ringgold'un eserleri, Afro-Amerikan kadınların yaşadığı zorlukları ve bu zorluklarla başa çıkma stratejilerini anlatırken, aynı zamanda bu kadınların güçlenme süreçlerini de gözler önüne serer (Moxley & Garriott, 2009). Bu bağlamda, Quilting, sadece bir sanat formu değil, aynı zamanda bir dayanışma ve direniş biçimi olarak da değerlendirilebilir.

Ringgold'un *Street Story Quilts*'i, aynı zamanda toplumsal hafızayı ve kültürel kimliği yeniden inşa etme çabasıdır. Bu eserler, geçmişin hikayelerini gün yüzüne çıkararak, izleyicilere tarihsel bağlamda ırkçılığın etkilerini anlamalarına yardımcı olur. Ringgold'un sanatı, bireylerin ve toplulukların hikayelerini bir araya getirerek, bu hikayelerin toplumsal ve kültürel bağlamda nasıl şekillendiğini gösterir (Wong, 2018). Bu bağlamda, *Street Story Quilts* sadece geçmişi anlatmakla kalmaz, aynı zamanda geleceğe dair umut ve dayanışma mesajları taşır.

Ringgold'un *Street Story Quilts*'i, ırk ve kimlik meselelerini derinlemesine ele alarak, toplumsal adalet ve eşitlik arayışında önemli bir rol oynamaktadır. Onun eserleri, bireysel ve kolektif hikayeleri bir araya getirerek, izleyicilere ırkçılığın ve sosyal adaletsizliğin etkileri üzerine düşünme fırsatı sunar. Bu nedenle, Ringgold'un sanatı, günümüz sanat dünyasında ve toplumsal tartışmalarda önemli bir yer tutmaktadır.

TARİHİ YENİDEN ANLATMAK: RİNGGOLD'UN ELEŞTİREL YAKLAŞIMI

Ringgold, sanatında tarihsel olayları yeniden anlatma ve ırkçılık, cinsiyet eşitsizliği gibi toplumsal sorunları eleştirme konusundaki cesaretiyle dikkat çeken bir sanatçıdır. Onun sanatı, sadece estetik bir ifade biçimi değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel anlatıları yeniden şekillendiren bir araçtır. Ringgold, bu eserlerinde, Afro-Amerikan tarihini ve kültürünü, bireysel ve kolektif deneyimleri bir araya getirerek yeniden anlatır (Marx ve Regan, 2021; Endendijk, 2023). Bu bağlamda, Ringgold'un sanatı, tarihsel anlatıların nasıl inşa edildiğini ve bu anlatıların toplumsal kimlikler üzerindeki etkilerini sorgular.

Ringgold'un eleştirel yaklaşımı, tarihsel olayları ve figürleri yeniden yorumlayarak, izleyicilere alternatif bakış açıları sunar. Örneğin, onun *The Woman on a Bridge #1 of 5: Tar Beach* (Görsel 3) adlı eseri, oldukça önemlidir. Harlem'de sıcak bir yaz gecesi, Ringgold'un kahramanı, sekiz yaşındaki Cassie Louise Lightfoot, kollarını açmış bir şekilde New York City üzerinde uçuyor ve George Washington Köprüsü onun altında bir kolye gibi parlıyor. Annesi, babası, küçük kardeşi Bebe, komşuları Bay ve Bayan Honey ve hatta Cassie'nin kendisi bile aşağıda, yıldızların altında bir apartman binasının çatısında dinlenirken görülebiliyor. Resim, Ringgold'un *The Woman on a Bridge* adlı hikaye yorganları serisinin beş yorganından ilki olan *Tar Beach*'e (1988) aittir. Folklorik görselin yanı sıra, yorganın üstünü ve altını dolduran ve Lightfoot'un sesiyle konuşan metin satırları tarafından eserde yönlendiriliyoruz. Yorganı tamamladıktan birkaç yıl sonra, 1991'de, Ringgold doğrudan bundan esinlenerek bir çocuk kitabı yayınlıyacaktır. On yıllar boyunca *Tar Beach*, kentsel bir çocukluk klasiği ve Ringgold'un genç okuyucular için 17 kitabının en ünlüsü haline geldi ve aile, hayret, hayal gücü ve uyanış gibi evrensel temalarıyla sevilmiştir. Yine de *Tar Beach*, Ringgold'un eserlerini bir bütün olarak tanımlayan ve onu uzun yıllar boyunca daha geniş bir sanat dünyasını kucaklamaktan alıkoyan ırksal, politik ve ekonomik temalardan kaçınıyor. Ringgold için *Tar Beach* hikaye yorganı, eserlerinde takip ettiği özgürleşme ve kendini ifade etme özünü özetliyor (news.artnet, 2024)

Görsel 3. Faith Ringgold, *Women on a Bridge #1 of 5: Tar Beach 1988*,
(news.artnet, 2024)

Ringgold, bu tür eserlerinde, tarihsel gerçekleri sanat aracılığıyla yeniden inşa ederken, aynı zamanda izleyicilerin bu olaylara dair düşüncelerini sorgulamalarını sağlar. Bu yaklaşım, sanatın toplumsal hafızayı şekillendirme gücünü vurgular ve tarihsel anlatıların nasıl manipüle edilebileceğini gösterir (Wong, 2018).

Ringgold'un eleştirel yaklaşımının bir diğer önemli yönü, kimlik ve temsil konularına dair sorgulamalarını içermesidir. Onun eserleri, özellikle Afro-Amerikan kadınların deneyimlerini ve bu deneyimlerin tarihsel bağlamını ele alarak, izleyicilere bu kimliklerin nasıl inşa edildiğini ve toplumsal normlarla nasıl etkileşime girdiğini gösterir (Ringgold, 2005). Ringgold, sanatında kullandığı renkler, dokular ve anlatı biçimleriyle, izleyicilere bu kimliklerin çok katmanlı yapısını ve tarihsel süreçlerini keşfetme fırsatı sunar. Bu bağlamda, Ringgold'un sanatı, sadece bireysel hikayeleri değil, aynı zamanda kolektif bir kimliği ve toplumsal mücadeleleri de yansıtır (Wong, 2018). Ringgold'un eleştirel yaklaşımı, tarihsel anlatıları yeniden şekillendirme ve toplumsal sorunları sorgulama konusundaki cesaretiyle, sanatın toplumsal değişim için bir araç olabileceğini göstermektedir. Onun eserleri, izleyicilere tarih, kimlik ve temsil konularında derinlemesine düşünme fırsatı sunarak, sanatın toplumsal hafızayı nasıl şekillendirdiğini ve bu hafızanın bireyler üzerindeki etkilerini sorgular. Bu nedenle, Ringgold'un sanatı, günümüz sanat dünyasında ve toplumsal tartışmalarda önemli bir yer tutmaktadır (Ringgold, 2005).

SONUÇ

Ringgold, sanatını bir ifade aracı olarak kullanarak ırkçılığa, cinsiyet eşitsizliğine ve toplumsal adaletsizliklere karşı güçlü bir duruş sergilemiştir. Street Story Quilts gibi eserleri, yalnızca estetik birer sanat eseri değil, aynı zamanda tarih, kültür ve kimlik üzerine birer anlatı sunar. Bu eserler, baskı altındaki sesleri görünür kılar ve misyonunu üstlenmiş, siyah Amerikalıların deneyimlerini ve kadınların toplumsal rollerini ele almıştır (Wong, 2018).

Ringgold'un feminist ve aktivist perspektifi, sanatın sadece bireysel bir ifade aracı olmadığını, aynı zamanda toplumsal değişimi tetikleyebilecek bir güç olduğunu göstermektedir. Onun eleştirel yaklaşımı, tarihin farklı bir açıdan yeniden yorumlanmasına olanak tanıyarak geçmişin sessiz bırakılmış hikâyelerine ışık tutmuştur (Ringgold, 2005).

Ringgold'un sanatı, hem kendi dönemindeki hem de sonraki nesillerdeki sanatçılar için ilham kaynağı olmuştur. Sanatın yalnızca bireysel yaratıcılığı değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümü de temsil edebileceğini kanıtlayan Ringgold, sanatın dönüştürücü gücünü bizlere hatırlatmaya devam etmektedir. Ringgold'un mirası, sanat ve aktivizmin nasıl bir araya gelerek güçlü bir mesaj taşıyabileceğini göstermesi bakımından eşsizdir. Eserleri, siyah Amerikalıların tarihsel mücadelesini belgelemekle kalmamış, aynı zamanda bu mücadeleye aktif olarak katkıda bulunmuştur. Ringgold, sadece geçmişini sorgulamakla yetinmemiş, geleceği dönüştürmek için sanatı bir araç olarak kullanmıştır (Holton ve Ringgold, 2004).

Onun sanatı, izleyicileri yalnızca hayranlıkla bakmaya değil, aynı zamanda düşünmeye, sorgulamaya ve harekete geçmeye davet eder. Çalışmaları, sanatta geleneksel olmayan materyalleri ve yöntemleri kullanarak yeni bir dil oluşturmuş, bu dili bir iletişim aracı olarak toplumun her kesimine ulaştırmayı başarmıştır. Ringgold'un sanatsal pratiği, sanatın yalnızca bireysel bir ifade biçimi değil, aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm aracı olduğunu kanıtlamaktadır. Onun çalışmaları, günümüz dünyasında hâlâ geçerliliğini koruyan ırk, kimlik ve eşitlik gibi temel sorunları ele alırken sanatçının cesur ve yaratıcı vizyonunu gözler önüne seriyor. Bu nedenle, Ringgold'un eserleri yalnızca bir sanat tarihi bağlamında değil, aynı zamanda toplumsal adalet mücadelelerinin bir parçası olarak da değerlendirilmelidir.

Feminist ve aktivist bir perspektif benimseyen Ringgold, sanatın toplumsal cinsiyet eşitliği ve ırkçılıkla mücadeledeki rolünü de ön plana çıkarmaktadır. Onun eserleri, kadınların ve özellikle siyah kadınların seslerini duyurmakta, toplumsal cinsiyet normlarını sorgulamakta ve feminist bir bilinç oluşturma çabası içindedir (Zapperi, 2013). Ringgold'un çalışmaları, sanatın sadece estetik bir ifade biçimi değil, aynı zamanda toplumsal değişim için bir araç olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, sanatın toplumsal cinsiyet, ırk ve kimlik gibi kavramlarla nasıl etkileşimde bulunduğu üzerine düşünmek önemlidir (Clay, 2017). Ringgold'un tarihi yeniden anlatma yaklaşımı, geçmişin ve günümüzün kesişiminde önemli bir eleştirel bakış açısı sunmaktadır. Onun eserleri, tarihsel olayları ve deneyimleri yeniden yorumlayarak, izleyicilere alternatif bir perspektif sunmakta ve toplumsal hafızayı canlandırmaktadır. Bu bağlamda, Ringgold'un sanatı, tarihsel anlatıların nasıl şekillendirildiğini ve bu anlatıların toplumsal kimlikler üzerindeki etkisini sorgulamaktadır (Zapperi, 2013).

Sonuç olarak, Ringgold, sanatıyla sadece kendi hikâyesini değil, sessiz bırakılanların hikâyelerini de görünür kılmıştır. Ringgold, sanat ve aktivizm arasındaki sınırları ortadan kaldırarak, sanatı bir direniş ve dönüşüm aracı olarak kullanmanın mümkün olduğunu hepimize hatırlatıyor. Ringgold'un sanatta ırkçılık eleştirisi, feminist ve aktivist perspektifin birleşimi, tarihi yeniden anlatma çabasıyla birleşerek, sanatın toplumsal değişim ve adalet arayışındaki rolünü güçlendirmektedir. Ringgold'un eserleri, izleyicilere sadece görsel bir deneyim sunmakla kalmayıp, aynı zamanda derin düşünsel ve duygusal bir etkileşim yaratmaktadır. Bu nedenle, onun sanatı, günümüz sanat dünyasında önemli bir yer tutmakta ve toplumsal meseleler üzerine düşünmeyi teşvik etmektedir (Suminto, 2023).

KAYNAKÇA

- Binkley, S. (2016). Anti-racism beyond empathy: transformations in the knowing and governing of racial difference. *Subjectivity*, 9(2), 181-204. <https://doi.org/10.1057/sub.2016.4>
- Chang, E., (2016). Investigating Race and Racism through African American Art and Artists. *Journal of Cultural Research in Art Education* 33(1), 137-153. doi: <https://doi.org/10.2458/jcrae.4900>
- Clay, M. (2017). Abundant body narratives: re-visioning the theological embodiment of women through feminist theology and art as a way of flourishing. *Feminist Theology*, 25(3), 248-256. <https://doi.org/10.1177/0966735017693969>
- Eastwood, C. (2021). White privilege and art therapy in the UK: are we doing the work? *International Journal of Art Therapy*, 26(3), 75–83. <https://doi.org/10.1080/17454832.2020.1856159>
- Endendijk, J. J. (2023). A person-centered approach toward balanced gender identity in emerging adults: associations with self-esteem and attitudes about education. *Education Sciences*, 13(4). 424. <https://doi.org/10.3390/educsci13040424>
- Hanson, D. (2023). At home in harlem: the politics of domesticity in faith ringgold's the bitter nest. *Image & Text*, (37), 1-23. <https://doi.org/10.17159/2617-3255/2023/n37a20>
- Harrell, S. P. (2000). A multidimensional conceptualization of racism-related stress: Implications for the well-being of people of color. *American Journal of Orthopsychiatry*, 70(1), 42– 57. <https://doi.org/10.1037/h0087722>
- Holton, C.R. ve F. Ringgold (2004). *Faith Ringgold: A View from the Studio*. Pensilvanya: Bunker Hill Publishing / Allentown Art Museum.
- Marx, R. ve Regan, P. V. (2021). Lights, camera, (youth participatory) action! lessons from filming a documentary with trans and gender nonconforming youth in the Usa. *Arts and Health Promotion*. 123-140. https://doi.org/10.1007/978-3-030-56417-9_8
- Moxley, D. P. ve Garriott, L. (2009). The telling my story quilting workshop: innovative group work with older african american women transitioning out of homelessness. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*, 47(11), 42-52. <https://doi.org/10.3928/02793695-20090930-01>

- Millman J. (2005). Faith Ringgold's quilts and picturebooks: comparisons and contributions *Child Lit Educ* 36, 381–393 (2005).
<https://doi.org/10.1007/s10583-005-8318-0>
- Ringgold, F. (2005). *We Flew over the Bridge: The Memoirs of Faith Ringgold*. North Carolina: Duke University Press Books.
- Sekartaji Suminto, R. (2023). Art, ideality, and reality: a feminist review through griselda pollock's lens. *IJVCDC (Indonesian Journal of Visual Culture, Design, and Cinema)*, 2(2), 161-171.
<https://doi.org/10.21512/ijvcdc.v2i2.10751>
- Shorter-Gooden, K. (2004). Multiple Resistance Strategies: How African American Women Cope with racism and sexism. *Journal of Black Psychology*, 30(3), 406-425.
<https://doi.org/10.1177/0095798404266050>
- Zapperi, G. (2013). Woman's reappearance: rethinking the archive in contemporary art-feminist perspectives. *Feminist Review*, 105(1), 21-47. <https://doi.org/10.1057/fr.2013.22>
- Wallace, M. (2011). America black: Faith Ringgold's paintings of the Late 1960s. *Nka journal of Contemporary African Art*, 50-61.
 doi:10.1215/10757163-1496336
- Wong, H. D. S. (2018). Faith Ringgold's story quilts: "all things American in America are about race. *Picturing Identity: Contemporary American Autobiography in Image and Text*, 196-213.
<https://doi.org/10.5149/northcarolina/9781469640709.003.0008>

İnternet Kaynakları

- Americanart.si. (2024, Aralık 2). <https://americanart.si.edu/artwork/bitternest-part-ii-harlem-renaissance-party-35621> adresinden alındı
- News.artnet. (2024, Aralık 2) <https://news.artnet.com/art-world/3-things-tar-beach-faith-ringgold-2130575> adresinden alındı
- Metmuseum.org. (2024, Aralık 1). <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/485416> adresinden alındı

BÖLÜM 9
VERSAILLES SARAYI KUMAŞLARI ÜZERİNE BİR
İNCELEME

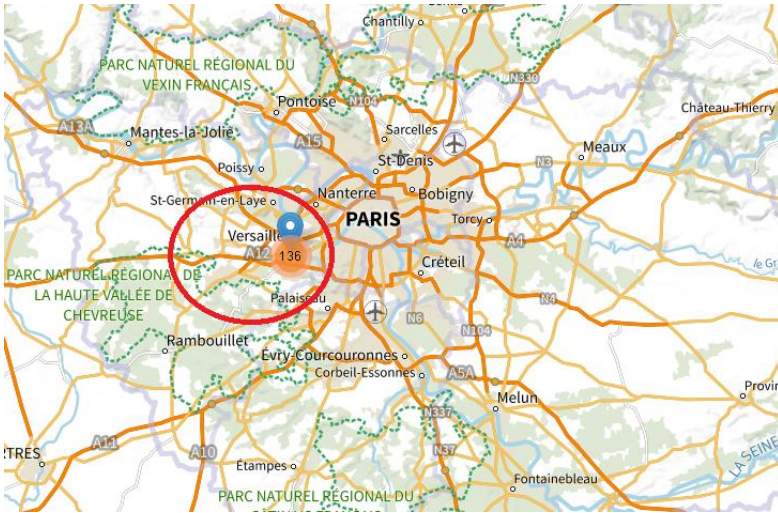
Doç. Elif AKSOY ¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14547296>

¹ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Resim-İş Öğretmenliği Bölümü, Türkiye, elifaksoy@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3621-2278

1.GİRİŞ

Versailles sarayı, *Versailles'de* (Resim 1) bulunan Kral 14. *Louis* tarafından yaptırılan eski bir kraliyet sarayıdır. *Paris* kentinin yaklaşık 19 kilometre batısında bulunan saray, Fransa Kültür Bakanlığı'nın yönetimi altında olup, *Versailles* Milli Emlak Kamu Kurumu tarafından yönetilmektedir. 13. *Louis*, 1623 yılında *Versailles* Sarayı'nın bulunduğu yere, basit bir av köşkü inşa etmiştir. Onun ölümüyle birlikte, saray 1661'den 1715'e kadar birçok değişiklik ve aşamadan geçmiştir. 14. *Louis*, 1682'de sarayı ve hükümetini *Versailles'a* taşıyarak, burayı Fransa'nın fiili başkenti haline getirmiştir. 1789 yılında kraliyet ailesi, *Paris'e* dönmeden önce Kral 14. *Louis* ve Kral 16. *Louis* tarafından sarayın iç mekânlarında birçok değişiklik yaptırılmıştır. 1789 Fransız Devrimi'nin sonucunda *Versailles* Sarayı, büyük ölçüde terk edilmiş, çevredeki şehrin nüfusu hızla azalmıştır².

Resim 1. Paris ve Versailles Haritası³

Saray ve park, 17. ve 18. yüzyıllarda Fransa'da güç, sanat ve bilim merkezi olarak taşıdığı önem nedeniyle, 1979 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası Alanı olarak kabul edilmiştir (Resim 2,3). Fransa Kültür

² https://tr.wikipedia.org/wiki/Versay_Saray%C4%B1

³ <https://www.france.fr/en/paris/article/palace-versailles-chateau-versailles>

Bakanlığı; *Versailles* Sarayını, bahçelerini ve bazı yan yapılarını kültürel açıdan önemli anıtlar listesine almıştır⁴.

Versailles Sarayı, Fransız sanat ve kültürünün bir ifadesi ve kraliyet gücü açısından 14. *Louis*'in siyasetinin anahtarı olmuştur. Kral 14. *Louis*; 1664, 1668 ve 1674 yıllarında *Versailles* Sarayının bahçelerinde bir dizi gece festivalleri düzenlemiş, bu etkinlikler ile ilgili yapılan tüm baskı ve gravürler tüm Avrupa'ya yayılmıştır.

Resim 2. Versailles Sarayı, (Fotoğraf: Elif Aksoy)

⁴ <https://whc.unesco.org/en/list/83>

Resim 3. Versailles Sarayı, (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Resim 4. Saraydan detay (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Versailles'in en muhteşem dönemi, Güneş Kralı olarak da bilinen 14. *Louis*'in hükümdarlığı sırasında geçirdiği dönemdir. Gücün ve zenginliğin sembolü olmaya kararlı olan 14. *Louis*, sarayı genişletmek ve süslemek için muazzam paralar harcamıştır. Güneşin, eviyle aynı hizada doğup batması için tüm sarayı ve devasa bahçelerini Doğu/Batı ekseninde inşa ettirmiş, sarayı ve bahçelerini heykeller, resimler ve çeşmelerle donatmıştır⁵ (Resim 4,5)

Resim 5. 2000 dönümlük Versailles Sarayı Bahçesi (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Bir av köşkü olarak yapılan, daha sonra mutlak monarşinin sembolüne dönüşen *Versailles*, rakipsiz zengin bir tarihi dokuya ve kültürel öneme sahip olmuştur.15. *Louis* döneminde, *Versailles* Sarayı, *Voltaire* ve *Rousseau* gibi önemli düşünürlerin, sık sık sarayı ziyaret etmesiyle, entelektüel alışveriş ve felsefi tartışmaların merkezi haline gelmiştir. Sarayın her bir salonu; süslü tavanlar, gösterişli mobilyalar ve çarpıcı avizeler ile süslenecek monarşinin abartılı yaşam tarzına farklı bir bakış sağlamıştır (Resim 6,7).

⁵<https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/early-europe-and-colonial-americas/reformation-counter-reformation/a/chateau-de-versailles>

Resim 6. Versailles Sarayı Aynalı Salon (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Resim 7. Versailles Sarayının bahçelerinde bulunan Marie-Antoinette'nin kendine ait villasındaki odalardan biri.(Fotoğraf: Elif Aksoy)

Sarayın en önemli salonlarından biri olan *Aynalı Salon*, sarayın batı kısmında yer alan ve bahçeye bakan uzun bir galeridir (Resim 6). Mermerle kaplanmış ve *Korint* düzeninin değiştirilmiş bir versiyonuyla oluşturulmuş salon, 17 pencereye bakan ve bunların sağladığı ışığı yansıtan 578 ayna ile dekore edilmiştir. Tavan freski, 14. *Louis* saltanatının ilk 18 yılını, 30 sahne ile süslemektedir (Ayers, 2004: 337). Bu fresklerin 17 tanesi, Hollandalılara karşı kazanılan askeri zaferlerdir (Blanning, 2002:38). Fresk, 14. *Louis*'in hükümdarlığındaki önemli anları kutlayan olaylar ile klasik ve mitolojik sahnelerden türetilen alegorilerin kullanıldığı daha önceki fresklerden ayrılmaktadır (Jones, 2018:40).

1678 ile 1686 yılları arasında inşa edilip, dekorasyonu yapılan Savaş Salonu, Fransa-Hollanda Savaşı'nda, Fransız askerlerinin kazandıkları zaferleri anlatan resimlerle bezenmiştir. Bunların dışında salonda; mermer paneller, yıldızlı bronz silahlar ve düşmanlarının üzerinde at ile dolaşan 14. *Louis*'in alçı kabartması bulunmaktadır (Resim 8). *Barış* Salonu da aynı şekilde adını taşıyan temaya göre betimlemiş olup, simetrik mermer paneller, yıldızlı ve yontulmuş bronz silahlar ile oluşturulan bir kompozisyonla dekore edilmiştir (Resim 9).

Resim 8. Versaille Sarayı Savaş Salonu (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Resim 9. Versaille Sarayı Barış Salonu (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Versailles sarayının diğer önemli salonları *Herkül*, *Bolluk*, *Venüs*, *Diana*, *Mars*, *Merkür* ve *Apollo*'dur. *Herkül* odası, 1736 yılında *François Lemoyne*'un yaptığı *Apothéose d'Hercule* (Herkül'ün Apotheosis'i) adlı tavan tablosuyla bezenmiş olup, bu ad ile anılmıştır⁶(Resim 10). *Bolluk* odası, sarayda akşam toplantıları için büfede kahve, şarap ve likörlerin servis edildiği bir dinlenme odası olarak kullanılmıştır⁷ (Resim 11).

Resim 10. Herkül Odası(Fotoğraf: Elif Aksoy)

⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Salon_d%27Hercule

⁷ <https://en.chateauversailles.fr/discover/estate/palace/king-state-apartment#the-hercules-room>

*Merkür odası, Bolluk salonu ve Kralın devlet dairelerindeki odalarının çoğu, Lyon'da yapılmış muhteşem duvar kaplamalarıyla dekore edilmiştir (Resim 11,16). Bu bölgedeki ipek fabrikalarında dokunan kumaşlar, doğuya özgü ürünlerden ilham alan İtalyan kumaşlarına benzemektedir. Bu kumaşlar; akantus yaprakları, büyük çiçekler, narları çağrıştıran stilize botanik motifler ile süslenmiştir. Genellikle büyük çiçek ve yaprak desenleriyle süslü, ipek ve değerli metaller ile dokunan bu kumaşlar, *Brokar* ve *Damask* kumaşlardır. Osmanlıda *Kemha* olarak adlandırılan ve pahalı bir kumaş olan *Brokar*, çözücü ve atkısı ipek, ayrıca atkı takviyeli ve kılıptan denilen altınlı ipek iplikle dokunan (Türk Dokuma Atlası, 2021:194) zengin dekoratif bir kumaş çeşididir. Brokoli kelimesi ile aynı kökten olan *Brokar* ismi, İtalyanca *Broccato*'dan gelmektedir⁸.*

Resim 11. Bolluk Odası(Fotoğraf: Elif Aksoy)

⁸ <https://www.etymonline.com/word/brocade>

Resim 12. Venüs Odası (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Resim 13. Venüs Odası (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Venüs odası, 1670'lerde *Versailles*'in dekorasyonuna ilham veren güneş mitolojisiyle bağlantılı bir temadan hareketle, adını *Venüs* gezegeninden almıştır (Resim 12,13). Odanın tavanında bulunan *Venüs*, antik Yunan'da gezegenle ilişkilendirilen Aşk Tanrıçası olarak tasvir edilmiştir. Kemerleri süsleyen resimler, 14. *Louis*'in eylemlerine gönderme yapan antik çağlardan kalma kahramanları betimlemektedir. Bir kemer, *İskender*'in

Roxana ile evlenmesini ve İmparator *Augustus'un* Roma'daki sirk oyunlarını izlemesini betimlerken, başka bir kemer ise, 1662 yılında Kraliçe *Maria Theresa* onuruna düzenlenen etkinlikte kullanılan atlıkarıncaya gönderme yapmaktadır⁹.

Resim 14. Diana Odası(Fotoğraf: Elif Aksoy)

Diana odası, antik Yunan mitolojisinde *Diana* Tanrıçasından esinlenerek adlandırılmıştır. *Diana*; Av Tanrıçası olup, Güneş Tanrısı *Apollon'un* kız kardeşidir ve aynı zamanda Ay ile de ilişkilendirilmektedir. *Gabriel Blanchard* tarafından yapılan *Diana* odasının tavanı, *Diana'nın* avlanma sahnelerini izlemesini tasvir etmektedir¹⁰ (Resim 14).

Mars odasının ilk olarak muhafızlar için kullanılması amaçlandığı için bu oda savaş Tanrısı *Mars'a* adanmıştır. Aynı zamanda müzik çalınan ve dans edilen balo salonu olarak da kullanılan bu oda, tablolar ve portreler açısından oldukça zengin eşyalar ile dekore edilmiştir¹¹(Resim 15). Ticaretin, sanatın ve bilimin koruyucu Tanrısı olarak bilinen *Merkür* ise, başlangıçta kraliyet ailesi için yatak odası olarak tasarlanmıştır. Fakat daha sonra bu oda, Kral ve arkadaşlarının oyunları için kullanılmıştır (Resim 16). Eskiden gümüşten yapılmış masalar, aynalar ve görkemli avizeler ile süslü olan oda, 1689'da, 14.*Louis'in* *Augsburg* Birliği Savaşı'nı finanse etmek istemesiyle birlikte

⁹ <https://en.chateauversailles.fr/discover/estate/palace/king-state-apartment#the-venus-room>

¹⁰ <https://en.chateauversailles.fr/discover/estate/palace/king-state-apartment#the-hercules-room>

¹¹ <https://thisisversaillesmadame.blogspot.com/2013/04/salon-of-mars.html>

odanın içindeki tüm eşyalar satılmak zorunda kalmıştır. Odanın tavanlarındaki kemerler, Büyük *İskender'in* Doğa Tarihi'ni yazabilmesi için *Aristoteles'e* çeşitli yabancı hayvanları getirmesini, Etiyopya büyükelçileri ile görüşmesini, *Agustus'un* Hint büyükelçilerini kabul etmesini ve son olarak yine *İskender'in* ve *Ptolemy Philadelphus'un*, İskenderiye kütüphanesinde bilge adamlarla konuşmasını betimlemektedir¹².

Resim 15. Mars Odası (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Resim 16. Merkür Odası (Fotoğraf: Elif Aksoy)

¹² <https://thisisversaillesmadame.blogspot.com/2013/03/salon-of-mercury.html>

Resim17. Apollo Odası (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Resim 18. Apollo Odasında bulunan tekstilden detay (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Kralın Tören Odası olarak tasarlanan Apollo Odası, 1682 yılından itibaren taht odası olarak kullanılmıştır. Bu oda ve tavan, Güneş Kralı'na, sanata ve barışa adanmıştır (Resim 17,18).

1.1 Çalışmanın amacı ve yöntemi

Bu çalışmanın amacı, *Versailles* sarayı envanterine kayıtlı olan kumaşları, motif, renk ve kompozisyon özellikleri açısından incelemek ve bu kumaşların Sarayda hangi salonlarda ve işlevsel açıdan nasıl kullanıldıklarını belgelemektir.

Çalışma için Paris'te bulunan *Versailles* Sarayına gidilmiş, Sarayda bulunan konsey ofisi, Kraliçe *Maria Leszczyńska'nın* ve Kral 14. *Louis'in* yatak odaları ve *Marie Antoinette'nin* özel dairesindeki kumaş örnekleri incelenmiş ve bu eserlerin fotoğrafları çekilmiştir. Ayrıca *Versailles* sarayı ile ilgili yerli ve yabancı literatür taranmış, saraydaki eserleri tanıtan bilgi formları incelenmiştir.

2. Versailles sarayı kumaşları

Fransa'da ipekli kumaşların en parlak dönemi 14. *Louis* zamanı olup, bu dönemde ipek endüstrisi devlet politikası haline getirilmiştir. 15. *Louis* döneminde ise, ipek endüstrisi, dokuma tezgâhlarında kumaşın verimliliğini ve kalitesini artırmayı amaçlayan birçok yeniliğe tanık olmuştur¹³.

14. *Louis'in* isteğiyle *Versailles* Sarayı için yapılan kumaşlar, benzeri görülmemiş bir ipek tüketimine yol açmıştır. Bu dönemde ipek üretiminde en önemli merkezler; *Lyons*, *Tours* ve *Paris* şehirleridir. Önceleri İtalyan desenleri ile yapılan kumaş tasarımları, *Androuet du Cerceau*, *Daniel Marot* ve *Jean I. Bérain* gibi yenilikçi ustaların gelmesi ile Fransız klasik ruhuna uyan tasarımların ortaya çıkmasını sağlamıştır (Davis, 2012: 27-28). 1759 yılı ile Fransız Devrimi arasında kalan otuz yıl içinde, Fransız tekstil endüstrisi, hem dokuma hem de baskılı kumaşlar açısından oldukça ilerleme kaydetmiştir.

İpek endüstrisinde dramatik bir şekilde en büyük düşüş, Fransız Devrimi ile olmuştur. Fakat 18. yüzyıl Fransa'sındaki ipek endüstrisinin, dünya ipek endüstrisinin zirvesine Napolyon'un onu tekrar görkemli hale getirmeye karar vermesiyle başlamıştır. Fransız ipeğinin gelişmesinde, tekstil sektöründeki yenilikler, çeşitlilik ve tasarımda meydana gelen değişimler önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla, 18. yüzyılda Fransız ipeği, özellikle *Lyon'da* çok gelişerek, endüstri zincirine ve çeşitlilik kategorisine sahip olmuştur. *Lyon'un* tekstille olan geçmişi çok eskilere, aslında 16. yüzyıla

¹³ <https://www.hisour.com/lyon-capital-of-silk-in-france-58076/>

kadar uzanmaktadır. Fransa'nın güneyi, Avrupa ipek üretiminin başlangıç noktası olması nedeniyle oldukça önemlidir. Ayrıca ülkenin, ikonik ipek yolu ile ticareti, 13. yüzyıla kadar uzandığı için ekonomik açıdan tekstil endüstrisindeki ticari gelişimine büyük katkı sağlamıştır. 16. yüzyıldan itibaren ipek yolu üzerinden Avrupa'ya ulaşan tüm kumaşlar, *Lyon*'da kendine yer bulmuş ve sonraki yüzyıl boyunca şehir, 10.000'den fazla dokuma tezgâhı ile kumaş üretiminde epey ilerleme kaydetmiştir. Bu da *Lyon*'un, Avrupa haritasındaki yerini ve ipek üretiminin tartışmasız liderliğini sağlamlaştırmıştır¹⁴. 18. yüzyıl boyunca *Lyon* kenti, kraliyet yönetiminin tekstil alanındaki buluşlara yönelik 229 patent başvurusuna hizmet vermiştir. Bunlardan yüz on altısı yalnızca dokuma tezgâhını iyileştirmeye yöneliktir. Desenlerin oluşturulmasını sağlayan tüm uzun ve hassas işlemleri iyileştirmeyi amaçlayan bu çalışmaları, çoğunlukla dokumacılar yürütmüştür¹⁵.

Paris'te, *Alsace*'de ya da *Lyons*'da (1849-1850 yılları arasında 50 serbest tasarımcının yer aldığı) pek çok tasarımcı, kendilerini çiçek ressamı olarak tanımlamış, *Lyons* çiçek resim okulu tasarımcılar için önemli bir eğitim alanı olmuştur. *Londra*, *St. Petersburg* ve *Paris*'te basılan botanik kitaplar ve *Paris*'te düzenlenen yıllık çiçek gösterilerinde sergilenen çiçekler, tasarımcılar için nakış ve kumaş desenlerini tasarlamada önemli bir ilham kaynağı olarak gösterilmiştir. *Paris*'te yeni oluşturulan bahçelere (özellikle *Champs-Elysees* boyunca) fuşyalar, begonyalar, petunyalar, kana zambakları (tesbih çiçeği) dâhil olmak üzere dikilen çiçekler, tekstil tasarımlarına doğrudan ilham vermiştir (Miller, 1998: 277).

14. ve 15. *Louis* dönemlerinde, *Lyon*'da bulunan dokuma atölyelerinde ipek ile dokunmuş kumaşlardan yapılan kıyafetler, perdeler, yatak örtüleri ve döşemelik gibi birçok tekstil ürünü *Versailles* Sarayı için vazgeçilmez olmuştur. Sarayda bulunan her oda veya salon farklı renkteki tekstil ürünleri ile dekore edilmiştir.

Versailles Sarayı'ndaki Kraliçe *Maria Leszcynska* için dekore edilen yatak odası (Bedchamber), 1730 ile 1735 yılları arasında *Degoullons*, *Le Goupil* ve *Verberckt* tarafından yapılmıştır. Daha sonra bu yatak odası, tamamen yeniden dekore edilmiş ve tüm mobilyalar *Marie Antoinette* için

¹⁴ <https://www.aispi.co/lyon-maison-des-canuts-at-the-epicentre-of-the-european-silk-industry/>

¹⁵ <https://www.hisour.com/lyon-capital-of-silk-in-france-58076/>

değiştirilmiştir¹⁶ (Resim 19,20,21,22). Bahar dalları, çiçek buketleri, kurdeleler, yapraklar, leylaklar, güller ve tavus kuşu tüyleriyle işlenmiş beyaz *Gros de Tours*'in¹⁷, odanın duvar panelleri, yatak, perde ve mobilya kumaşlarının üzerinde kullanılması, bu kumaşın ne kadar çok sevilmiş olduğunun göstergesidir. Lyon'da *Desfarges* kardeşler tarafından dokunmuş olan¹⁸, hem duvarları hem de diğer eşyaları süsleyen bu kumaşın, diğer kumaşlardan farkı, duvar ve yer halılarında olduğu gibi kalın bordürlere sahip olmasıdır. Tüm oda, kumaşa uygun bir şekilde dekore edilmiş ve odada hep aynı renk tonları kullanılmıştır. Kumaş, mobilya, duvar ve tavan süslemelerinde, 1730'lu yıllarda Fransa'da geç Barok olarak da bilinen, daha resmi ve geometrik olan 14. *Louis* tarzına bir tepki olarak başlayan, *Rokoko* stili uygulanmıştır¹⁹.

Resim 19. Versailles Sarayı'ndaki Kraliçe Maria Leszczyńska için dekore edilen Yatak Odası (Fotoğraf: Elif Aksoy)

¹⁶ <https://www.houseandgarden.co.uk/gallery/a-day-with-marie-antoinette>

¹⁷ <https://www.dictionary.com/browse/gros-de-tours> (Fransızca ipek atkı ve bükümlü ipek ile iki veya üç katlı çözümlü ile yapılmış nervürlü brokar kumaş)

¹⁸ <https://www.houseandgarden.co.uk/gallery/a-day-with-marie-antoinette>

¹⁹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Rococo>

Resim 20. Versailles Sarayı'ndaki Kraliçe Maria Leszczyńska için dekore edilen Yatak Odası (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Resim 21. Resim 19'dan detaylar (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Resim 22. Resim 19' dan detay (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Appartement du roi veya Kral Dairesi, *Versailles* Sarayı'nda 14. *Louis*'in yaşam alanı olarak kullandığı dairedir. Mermer Avlu'ya (cour de marbre) bakan bu oda, sarayın en eski bölümünde bulunmaktadır. *Appartement du roi*, daha sonraları 15. *Louis* ve 16. *Louis* için günlük çalışma alanı haline gelmiştir (Resim 23, 24,25). 14. *Louis*, Aynalar Salonu'nun inşası sırasında ve 1684'te *Maria Theresa*'nın ölümünden kısa bir süre sonra bu odayı kendi kullanımı için yeniden düzenletmiştir (Saulé ve Mayer, 2000:17-46). Oda; büyük avizeler, barok ve rokoko tarzı mobilyalar, şamdanlar, resimler ve bir şömine ile dekore edilmiştir.

Odanın panellerinde, pencere perdelerinde, yatak örtülerinde ve yatağı çevreleyen perdelerde kullanılan kumaş, kırmızı renkte bir arka plan üzerinde altın ve gümüş iplik ile dokunmuş çok ince bir brokar kumaştır (Resim 23, 24, 25). Kumaşta yer alan yatay yöndeki bordür, kumaşın zemininde kullanılan motiflerle süslenmiş, altın renginde olan dikey bordür ise, yine kumaşa uygun bitkisel motifler ile desteklenmiştir. Kumaşların üzerinde bulunan rokoko tarzı büyük yapraklar, ananaslar, kıvrık dallar ve guncalar dikey yönde görkemli bir şekilde kumaş yüzeyine dağıtılmıştır.

Resim 23. Kral 14. Louis'in yatak odası (Appartement du Roi) (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Resim 24. Resim 22'den detaylar (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Resim 25. Resim 22'den detay (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Resim 26. Konsey ofisi (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Resim 27. Resim 25'den detay(Fotoğraf: Elif Aksoy)

Versailles Sarayında, birçok önemli kararın alındığı Konsey ofisi, Aynalar Salonu'nun bitişiğinde yer almakta ve Kral'ın odasının hemen yan tarafında bulunmaktadır. Ofisin içinde iki büyük Sèvres vazosu, paneller, bir rokoko saat, Büyük İskender'in büstü, 1701'de kaymaktaşıdan yapılmış dikdörtgen bir masa²⁰ ve mobilyalar yer almaktadır. 15. Louis döneminde döşenen konsey ofisinde bulunan bu dikdörtgen masanın üzerindeki kumaş, gök mavisi zemin üzerine altın rengi motifler ile desenlendirilmiş Şam (Damask) kumaşıdır (Resim 26,27,28). Damask, Türkçe kaynaklarda *damas*, *damasko* ve *damask* olarak geçmektedir. Ayrıca bu terim, İngilizcede *damask*, İtalyancada *damascato*, Almandada *damast*, Fransızcada *damasse*, Portekizce ve İspanyolca'da ise, *adamascado* terimleri ile eş anlamlıdır (Burnham, 1964: 34). Literatürde, *Damask* kumaş ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. En basit tanımıyla, *Damask*, çözgü ve atkı efekti ile oluşturulan bir kumaştır (Emery,1966: 112). Daha ayrıntılı bir tanım yapılırsa, *Damask*, bir çözgü ve bir atkı sisteminde, iplik atlamaları ile oluşturulan dokumanın yüzeyinde, çözgü yüzdürme alanlarının atkı yüzdürme alanları ile yer değiştirmesi ile meydana gelen desen oluşturma yöntemidir. *Damask* dokumalarında, uzun iplik yüzmelerine sahip olan dimi ve saten gibi dokuma teknikleri sıkça kullanılmıştır (Başaran ve Yarmacı, 2020: 273). Kumaşa farklı açılardan bakıldığında kumaş üzerinde bulunan desen ve motifler, çözgü ve atkılarının yer

²⁰ <https://thisisversaillesmadame.blogspot.com/2013/04/council-cabinet.html>

değiştirmesi sayesinde, kişinin duruş yönüne göre, yansıma açısı farklı olmaktadır. Konsey ofisinde bulunan mobilya, paravan ve perdeleri süsleyen bu kumaşta; ananas, büyük yapraklar, goncalar ve çeşitli çiçekler belli bir rapor düzenine göre yerleştirilmiştir²¹.

Resim 28. Konsey ofisinde bulunan perde ve paravan(Fotoğraf: Elif Aksoy)

Versailles Sarayı'nda kullanılan diğer bir kumaş türü de Hindistan'da üretilerek Fransa'ya ithal edilen, beyaz renkli, pamuklu ve desenli kumaşlardır. 14. *Louis* döneminde, 1685 ile 1686 yılları arasında Fransa ile Siam arasında diplomatik ilişkilerin kurulması, bu kumaşların talep görmesine yol açmıştır. Fransa'ya 17. yüzyılın ikinci yarısında *Jean-Baptiste Colbert* tarafından gemi ile getirilen ve ananas kumaşları olarak adlandırılan bu kumaşların kompozisyonunda, çoğunlukla egzotik çiçeklerin ve meyvelerin, yaprakların ve rengârenk kuşların hâkim olduğu görülür. Doğu'nun boyama işlemlerine aşina olmayan Avrupalı üreticiler, yurt içinde üretilen kenevir veya keten kumaşların yanı sıra Hindistan'dan ithal edilen pamuğu kullanarak, bu kumaşları taklit etmeye çalışmışlardır. Sarayın iç mekân dekorasyonunda yer alan bu kumaşların desenleri ve motif özellikleri, zamanla tekstil tasarımlarında bir tarza dönüşerek, unutulmaz klasikler arasına girmiştir²². Geleneksel olarak çiçek veya pastoral tasarımlarla karakterize edilen bu

²¹ <https://thisisversaillesmadame.blogspot.com/2013/04/council-cabinet.html>

²² <https://www.atolyeizmir.com/toile-de-jouy-nedir/>

kumaşlar, zamanla modern tasarımlar ile daha deneysel görüntülere sahip olmuşlardır.

Marie Antoinette'nin dairesini de süsleyen Ananas kumaşları (Resim 29, 30), geçen zaman içinde moda ve tasarım trendlerindeki değişikliklere rağmen eskimeyen çekiciliğini korumuş ve bugün de üretilmeye ve beğenilmeye devam etmiştir. Bu kumaşlar, desenlerinin modern yorumları, ikonik Fransız tekstil geleneğinin kalıcı mirasını sergileyen giyim, ev mobilyaları ve aksesuarlar da dahil olmak üzere çeşitli ürünlerde de görülmektedir.

Resim 29. Marie Antoinette'nin özel dairesi (Fotoğraf: Elif Aksoy)

Resim 30. Marie Antoinette'nin özel dairesi (Fotoğraf: Elif Aksoy)

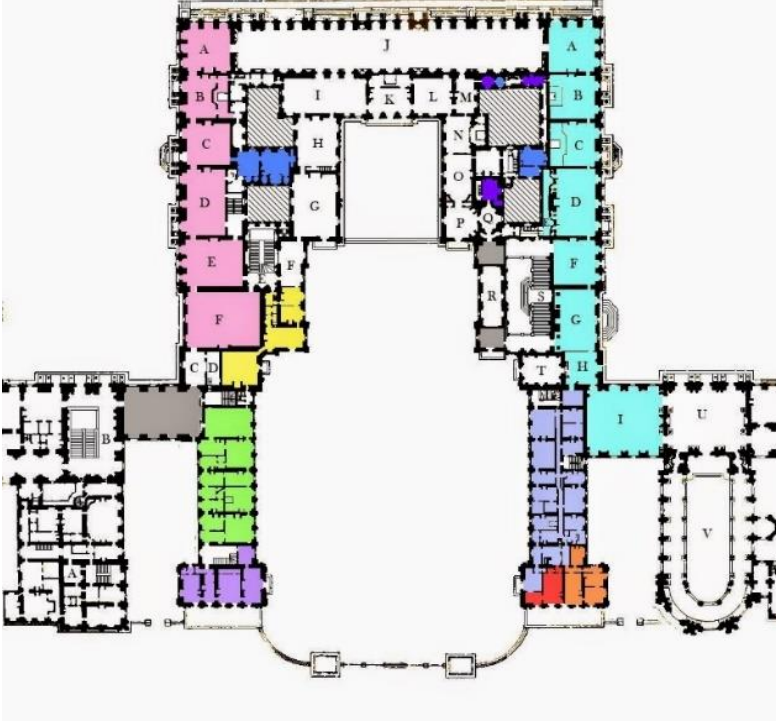
SONUÇ

Versailles sarayı, Paris'in 16 km güneybatısında yer almaktadır. Son 30 yıldır Unesco Dünya Mirası Listesi'nde yer alan *Versailles* Sarayı, 17. ve 18.yüzyıl Fransız sanatının en görkemli başyapıtlarından biridir. 13. *Louis*'in eski av köşkü olan bu saray, 1682 yılında yerine geçen oğlu 14. *Louis* tarafından genişletilmiştir. Fransız Devrimi'ne kadar yönetimde olan krallar, bu av köşküne yeni oda ve salonlar ekleyerek sarayın bugünkü durumuna ulaşmasını sağlamışlardır.

1630'lu yıllardan 1780'lere kadar Fransız mimarisinin görsel tarihini yansıtan saray ve çevresi, 17. yüzyılın ortalarından 18. yüzyılın sonuna kadar mimari ve bahçecilik üzerinde büyük bir ihtişama sahip olmuştur. Saray, 14. *Louis*'in 1715'teki ölümü ile birlikte büyük ölçüde tamamlanmıştır. Doğu yönüne doğru bakan *Versailles* sarayı, U şeklinde bir düzene sahiptir (Resim 31).

Versailles Sarayı tekstilleri, ipekle ve altın ipliklerle dokunan brokar ve damask kumaşlardan oluşmaktadır. Genellikle duvarlar, perdeler, yataklar, mobilyalar, yangın perdeleri ve dekoratif paravanlar için kullanılan bu tekstiller hükümet desteği ile Lyon'da dokutulmuştur. Bu kumaşlarda, genellikle *Rokoko* tarzı büyük yapraklar, ananaslar, kıvrık dallar ve goncalar yer almış, Paris'te açılan bahçelerde yetiştirilen fuşya, begonya, petunya gibi

çiçekler de tasarımcılara önemli ölçüde ilham vermişlerdir. Kumaşların üzerinde canlı renklerle oluşturulan kompozisyonlar, salon ve odalardaki diğer eşyalarla görkemli bir uyum içindedir.

Resim 31. Versailles Sarayı planı²³

Sarayın bazı odalarında kullanılan Ananas kumaşlarının tasarımları, zamanla Fransız aristokrasisi ve burjuvazisi arasında hızla moda haline gelmiş, bu kumaşlar, sarayların ve evlerin iç mekânlarını süslemiştir. Ananas kumaşları, tasarımcıların ve tüketicilerin hayal gücünü yakalayarak zarafeti, gelişmişliği, doğa ve kırsal yaşam ile ilgili bağlantıyı simgelemekle birlikte Fransız zarafetinin, işçiliğinin ve sanatsal mükemmelliğin sembolü olmaya ve hala üretilmeye devam etmektedir.

Versailles Sarayı, Fransa'nın zengin kültürel mirasının bir simgesi olmaya devam etmekle birlikte; ihtişamlı mimarisi, lüks iç mekânları ile Avrupa tarihini şekillendiren güç dinamiklerini ve toplumsal yapılarını

²³ <https://thisisversaillesmadame.blogspot.com/2014/12/plans-of-first-floor-louis-xiv.html>

hatırlatan önemli bir yapıdır. Saray, bir zamanlar mutlak monarşiyi sembolize ederken, aynı zamanda kendisinin ulusal gururunu ve kültürel kimliğini sembolize eden bir yapıya dönüşmüştür. Bahçeleri, salonları ve galerileri ile göz dolduran saray, aynı zamanda kraliyetin savurganlığını ve Fransız Devrimi'nin çalkantılı olaylarını simgelerken, halkın fakirliğini de gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Ayers, A. (2004). *The Architecture of Paris: An Architectural Guide*. Edition Axel Menges.
- Başaran, N.,F. ve Yarmacı, H. (2020). Teknik ve Desen Özellikleri Açısından Damask, *Folklor Akademi Dergisi*, Prof. Dr. H. Feriha Akpınarlı Armağan Sayısı.
- Blanning, T. C. W. (2002). *The Culture of Power and the Power of Culture: Old Regime Europe 1660–1789*. Oxford: Oxford University Press.
- Burnham, D. K. (1964). Warp and Weft: A Textile Terminology. *Royal Ontario Museum*.
- Davis, E. (2012). *Visualizations Of Fashion In Seventeenth-Century French Prints*, New York: Cornell University.
- Emery, I. (1966). *The Primary Structures of Fabrics, An Illustrated Classification*. London: The Spiral Press.
- Jones, C. (2018). *Versailles*. Basic Books.
- Miller, L. E. (1998). Meeting the Needs of Manufacturers: The Education Of Silk Designers in Eighteenth Century Lyons, *Textile Society of America Symposium Proceedings*.
- Saule, B.ve Meyer, D. (2000). *Versailles Visitor's Guide*. Versailles: Éditions Art-Lys.
- Türk Dokuma Atlası (2021). İstanbul: İTHİB

BÖLÜM 10

ORDU İLİ İÇİN YAPILABİLECEK KENTSEL LOJİSTİK VE AKILLI KENT UYGULAMASI

İlayda KAYMAK¹

Dr. Öğretim Üyesi Ayşe GÜNGÖR²

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14547310>

¹ İlayda Kaynak, Giresun Üniversitesi BUBYO, Lojistik Yönetimi Lisans Öğrencisi, Orcid: 0009-0002-6698-7330

² Dr. Öğretim Üyesi Ayşe Güngör, Giresun Üniversitesi, BUBYO, Lojistik Yönetimi, Orcid: 000-0001-8617-1131

1.GİRİŞ

Dünya genelinde ve ülkemizde nüfusun yüksek bir bölümü kentlerde yaşamını sürdürmektedir. Lojistik kavramının en karmaşık ve gündelik hayata dair etkili bir alanı olarak karşımıza kentlerin sürdürülebilirliği problemi çıkar. Son zamanlarda bireylerin yaşam kalitesini yükseltmesinde kentsel lojistik etkili bir rol oynamaktadır. Kentlerdeki ekonomik, sosyal ve çevresel faaliyetler kentsel lojistik açısından incelenmesi gereken önemli konulardan biridir. Kentlerin ekonomik olabilmesi, daha yaşanabilecek yerler, imkânlar sunabilmesi açısından verimli ve aynı zamanda çevreci kentsel lojistik sistemleri olması gerekmektedir (Erdir, 2013).

Lojistik faaliyetleri aktif bir şekilde devam eden kentlerde lojistik fonksiyonlarının '*planlanması, kontrolünün sağlanması, koordine edilmesi*' gibi faaliyetleri sürdürülebilir yaşam standartlarına ulaşmada son derece önemli bir role sahip olmaktadır. Önemli etken olmasının ana sebebi ise kentsel lojistik uygulamaları; toptancılar, perakendeciler, ticari işletmeler, lojistik hizmet alanlar ve lojistik hizmet verenler, dağıtım firmaları ve kamu kurumları gibi farklı paydaşları kapsayan uygulamalardır (Korucuk, 2021).

Bu çalışmada kentsel lojistik kavramı açıklanmış olup, dünya genelinde yapılan kentsel lojistik uygulamaları hakkında, akıllı lojistik hakkında literatür taraması yapılmıştır. Yapılan çalışmalar dahilinde ise Ordu ili için yapılabilecek kentsel lojistik uygulamaları verilmiştir.

2.KENTSEL LOJİSTİK KAVRAMI

Kentsel lojistik kavramı; güvenli, çevre dostu ve verimli kentsel taşıma sistemlerinin bir araya gelmesinde önemli bir konudur. Lojistik anlamda şehir içi trafiğinin düzenlenmesi, teslimatları trafiğin daha az olduğu zamanlarında gerçekleştirilmesi gibi birçok hedefleri barındıran bir kavramdır. Bu kavram şehir içerisindeki işleyişin daha verimli ve aktif yönetilebilmesi açısından planlamalar yapmaktadır (Taniguchi, 2014; aktaran, Kılıç ve Turğut, 2019).

Özellikle son yıllarda artan köylerden kentlere geçiş yapan yüksek sayıda nüfuslar ile beraberinde kentsel lojistik kavramı daha da önem kazanmış olan bir kavram olmuştur. Ülkemizde nüfusun yüksek oranı kentlerde yaşamını sürdürmeye başlamış ve devam etmiştir. Kentlerden gelen bu göç durumundan dolayı bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu

sorunlara örnek verilecek olursa trafik sıkışıklığı, gürültü kirliliği, çevre kirliliği ve hava kirliliği sorunları gösterilebilir (Kılıçve Turğut, 2019).

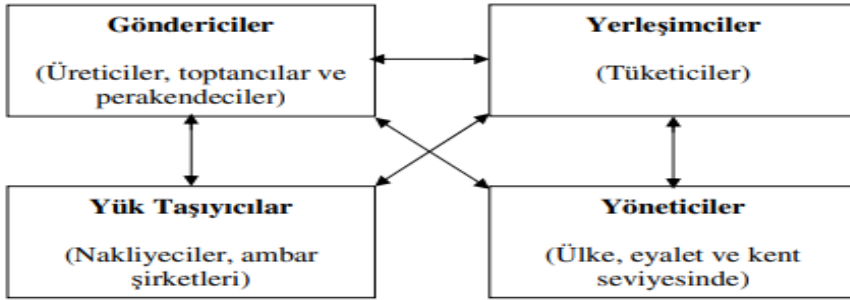
Kentsel lojistiği önemli kılan “*modern kentsel yaşam tarzlarının olması, kentsel ekonomik büyümenin sürdürülebilir olması, endüstriyel, ticari ve hizmet faaliyetlerinin kent açısından öncelikli hale gelmesi, kentsel lojistiğin ürün maliyetlerinde negatif olan etkisi minimum düzeye indirilmesi, kentsel lojistiğin gürültü kirliliği, hava kirliliği ve enerji tüketimi gibi konulara olumlu etkileri olması, kentsel lojistik ile trafik sorununun azalması*” gibi unsurların yer alması lojistik zincirinde yaşanan önemli gelişmelerdir (Loder, 2008; aktaran, Yeşilyurt, 2018).

Morfoulaki, Mikiki, Kotoula ve Myrovali (2015), kent içinde ürünlerin uygun dağıtımı konusunda bir planlamanın olmasını önerirken, Taniguchi, Thompson ve Yamada (2014), kentsel lojistiği; verimli, çevre dostu ve güvenli kentsel yük taşımacılığı sistemlerinin oluşturulmasında önemli bir rol oynadığına vurgu yaparak, kent içerisindeki hareketlilik, sürdürülebilirlik ve yaşanabilirliği sağlamanın organizasyonu ve sonrasında da olası problemlerin çözülmesi gibi bir çok unsuru kapsayan konular üzerine değinmiştir.

Kısaca kentsel lojistik kavramı incelendiğinde kent içerisindeki olan sosyal, ekonomik, çevresel unsurları dikkate alarak lojistik faaliyetleri barındıran tüm süreçlerin iyileştirilmesine yönelik çevreci ve verimli bir biçimde yapılan çalışmaları kapsamaktadır.

2.1.Kentsel Lojistiğin Paydaşları

Kentsel lojistikte dört ana paydaş bulunmaktadır. Bunlar; göndericiler, yerleşimciler, yük taşıyıcılar ve yöneticiler olarak ayrılmaktadır.

Kaynak: Taniguchi, Thompson ve Yamada (2003).

Şekil 1. Kentsel Lojistikte Ana Paydaşlar

2.2.Kentsel Lojistiğin Amaçları

Kentsel lojistiğin, ekonomik, çevresel ve sosyal amaçlar olmak üzere üç başlık altında tablo 1’de belirtildiği üzere açıklayabiliriz.

Tablo 1. Kentsel lojistik amaçları

Ekonomik Amaçlar	Çevresel Amaçlar	Sosyal Amaçlar
<ul style="list-style-type: none"> • Altyapının ekonomik kalkınma çerçevesi ile sağlanması • Ucuz, hızlı ve yüksek kapasiteli lojistik hizmetinin sunulması, • Tıkanıklığın azaltılması, • Kırsal ile kentsel alan arasındaki bağlantıların oluşturulması, 	<ul style="list-style-type: none"> • Sağlıklı ve güvenli taşımacılıkların sağlanması, • Taşımacılığın neden olduğu bölgelerde kirliliğin azaltılması, • Alan kullanımının azaltılması • Ulaşım planlarına çevresel ve ekonomik boyutların dahil edilmesi, • Ulaşımında çevresel 	<ul style="list-style-type: none"> • Toplumun bütün kesimlerinin ulaşım hizmetlerinden yararlanabilmesinin sağlanması, • Ulaşım politikalarının düşük gelirler üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkilerin azaltılması,

<ul style="list-style-type: none"> • Farklı ulaşım türlerinde imkânlar verilmesi, • Lojistik altyapısına ayrılan maddi imkânlarının arttırılması. 	<p>bir stratejik yapının oluşturulması.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ulaşım politikalarının belirlenmesinde demokratik katılımın sağlanması, • Tarihi dokuların zarar görmemesi.
---	---	--

Kaynak: Cracknell, 2000; aktaran, Savrun ve Mutlu, 2019)

2.3.Kentsel Lojistik Sorunları

Kentsel lojistikte göz önünde bulundurulması gereken sorunlar maddeler halinde aşağıda sıralanmıştır (Kılıç ve Turğut, 2019):

- Kentsel lojistik faaliyetlerinin şehirlerarası mesafelere göre daha kısa daha küçük hacimlerle gerçekleşmesi lojistik maliyetleri arttırır.
- Trafik sıkışıklığının fazla olması teslimatları oldukça zorlaştırır.
- En büyük problemlerden biri haline gelen şehir içindeki otopark sorununun göz önünde bulundurulması gerekmektedir.
- Kentlerde yapılan imarların planlamaları gibi faktörler kentsel lojistiğe sorun oluşturmaktadır.
- Atıkların toplanması ve geri dönüştürülmesi gibi tersine lojistik uygulamalarının eksikliği kentsel lojistik açısından önemli bir konudur.
- Şehirlerde hem yolcular hem de yüklerin hareketlerinin talebi bulunmaktadır. Bu iki faaliyetin iç içe olması metropol şehirlerde oldukça karmaşıklığa yol açmakta, hem yolcunun hem de yük taşıyıcıların aynı yolları kullanması halinde operasyonların hızı konusunda eksiklik meydana gelmektedir.

2.4. Kentsel Lojistikte Yapılabilecek Çözümler

Kent lojistiği için birçok çözüm bulunmaktadır. Örneğin; taşımacılık bakış açısı ile kent; potansiyel talebe göre ulaştırma kaynakları yetersizliği bir darboğaz olarak bilinebilmektedir. Kentsel lojistik, tedarik zincirlerinin türüne ve içinde faaliyet gösterdiği şehrin konumuna ve altyapısına göre çeşitli

tarzlarda olabilmektedir. Bu tarzlara göre kentsel lojistik sorunlarına yönelik farklı alanlar için de uygulanabilecek birçok çözüm alanları farklılık gösterebilmektedir (Erdir, 2013).

Sunulan çözümlerin uygulanabilir, sürdürülebilir, gerçekçi ve ulaşılabilir olması önem arz etmektedir. Uygulanabilecek bazı çözümler aşağıda verilmiştir (Akben, 2020):

1. Akıllı Kent Uygulamaları: Kent lojistiği, akıllı şehirler ile beraberinde çevresel, zaman ve maliyet tarafından değerli yararlar sağlamaktadır. Akıllı şehirlerde geliştirilen büyük veri temelli uygulamalar ile lojistik faaliyetleri gelişmekte, aynı zamanda daha faydalı planlamalar sunulmakta ve daha iyi teslim hizmetleri sağlanabilmektedir (Karlı, Öztaş ve Aydın, 2019; aktaran Akben, 2020).

2. E-Ticaret Çalışmaları: Bilindiği üzere e-ticaretin sunduğu, sağladığı birçok fayda vardır. Bu faydalar örneğin; pazarlamalarda sürelerin kısalması, ürün geliştirme aşamasında iş birliği ile verimlilik artışı, seri olarak genişleyen çevrelerin oluşması, kalitenin artması ile maliyetlerin de azalması gibi birçok fayda sağlamaktadır (Kağnıcıoğlu, 2017; aktaran, Akben, 2020)

3. Yalın Lojistik: Yalın lojistik kullanıldığında, şehir içinde daha az hacimli yükler, daha küçük araçlar ve daha az trafik yoğunluğu sağlanabilir ve böylelikle minimum düzeyde hava kirliliği oluşumunu sağlar. Yalın lojistik ile işlem süreleri kısalacak ve toplam lojistik maliyetlerinde de azalmalar olacaktır (Akben, 2020).

4. AVM Lojistik Operasyonları: AVM’lerde ulaşım kolaylıklarının olabilmesi (toplu taşımalar, servisler gibi), ücretsiz otopark imkânlarının olması ve çoğunlukla şehir dışında yer almaları şehirdeki trafik sıkışıklığını azaltabilen önemli faktörlerdendir. AVM yerleri planlanırken bu faktörlere dikkat edilmesi kent lojistiği için olumlu olacaktır (Akben, 2020).

5. Lojistik Köyler: Lojistik köyler yapıldığı takdirde bu alanlar sayesinde şehirler için yük olabilecek trafik yoğunlukları, hava kirliliği gibi bütün negatiflikler belli bir düzen ve plan içerisinde yapılarak şehrin yükünü hafifletir (Akben, 2020).

6. Sürdürülebilir Kent Lojistiği Uygulamaları: Kentlerdeki nüfusun artmasıyla birlikte hem mobiletayı hem de lojistik faaliyetleri arttırmaktadır. Bu sebeple kent planlamaları yapılırken, özellikle taşımacılık

alanında düzenlemelerde doğalgaz veya elektrikli araçların, tramvay ve metro gibi toplu şehir içi taşımacılık sistemlerinin dirilmesi sürdürülebilirliğin önünü açacaktır (Akben, 2020).

3. AKILLI KENT

Değişen ve gelişen dünya üzerinde kentler, gün geçtikçe yaşlı nüfusun artması, çevresel stresler, yıpranan altyapı ve kaynakların azalması gibi zorlu süreçlere maruz kalmaktadır. Bu sebeple, kentlerde günümüzde artık bu sorunlara yeni çözümler aranmaktadır. Son yıllarda teknolojinin gelişimi ile beraber oldukça kentlere getirilebilecek olan yararlı sistemler araştırılmaya, geliştirilmeye başlanmıştır. Bu durumda ise akıllı kent kavramını ortaya çıkartmıştır. Akıllı kentler, kent yönetiminde yenilikçi hizmetler ve altyapıları temsil etmektedir. Bu kavramın henüz ortak bir tanımı yapılmamasına rağmen akıllı kentin ne olabileceği hususunda fazlasıyla farklı tanımlar bulunmaktadır (Karlı, Öztaş ve Aydın, 2019).

Literatürde, akıllı kentlerin bileşenleri veya kentlerin akıllı kentlere dönüşüm sürecinin planlaması ve izlenmesi hakkında birçok yaklaşım bulunmaktadır. AB tarafından onaylanan yaklaşımlardan bir çeşidi de Cohen (2012)'nin "Akıllı Kentler Çarkı" metodolojisidir. Bu yaklaşıma göre bu kavram; akıllı ekonomi, akıllı insan, akıllı yönetim, akıllı çevre, akıllı yaşam ve akıllı ulaşım olarak altı özellikli bilinmektedir (Manville, Cochrane, Cave, Millard, Pederson, Thaarup, Liebe, Wissner, Massink, ve Kontterink, 2014).

1.Akıllı İnsan: Bilindiği üzere kentlerdeki ana unsur insanlardır. Akıllı kentlerin insana uygun çalışma alanı sağlaması, eğitimde erişim imkânları vermesi gerekmektedir. Ek olarak akıllı kentler, yaratıcılığın gelişimine destekli, yenilikçiliğe teşvik eden kapsamlı bir toplumda e-becerilerinin oluşmasında katkı sağlanması beklenmektedir (Karlı, Öztaş ve Aydın, 2019).

2. Akıllı Yönetim: Akıllı yönetimde, BİT çözümleri ve paydaşlar arasında verimli bir iletişim, kamu yönetiminde şeffaflık ve katılımcı karar alma sürecinin oluşturulması sağlanmaktadır. Ek olarak kamuda üretilen veriler, açık veri politikaları ile açık ve ücretsiz olarak paydaşlarla paylaşılmaktadır. Bu durum kamu yönetiminde şeffaflığın sağlanması ve katma değeri yüksek ürün ve hizmetlerin üretilmesi açısından önem arz etmektedir (Karlı, Öztaş ve Aydın, 2019).

3.Akıllı Çevre: Yenilenebilir enerji kaynakları, teknoloji temelli enerji ağları, çevresel etkiler, yeşil şehir planlaması bina ve tesislerin yenilenmesi gibi alanları kapsayan bu tanım akıllı enerji kavramını oluşturur. Bu, tüm altyapı ve üst yapı sistemlerinin çevreye uyumlu hale getirici uygulamalar akıllı çevre kapsamında değerlendirilir (Karlı, Öztaş ve Aydın, 2019).

4. Akıllı Yaşam: Bilgi iletişim teknolojilerinin yoğun olduğu yaşam tarzları, davranış ve tüketim biçimleri anlamına gelir. Akıllı yaşam, kültürel olarak zengin bir kentte sağlıklı ve güvenli bir yaşam tarzı oluşturur ve konforlu konaklama seçenekleri sunar (Karlı, Öztaş ve Aydın, 2019).

5.Akıllı Ulaşım: Akıllı ulaşım ile BİT destekli ve bütünleşmiş taşımacılık ve lojistik sistemleri ifade edilmektedir. Örnek olarak, sürdürülebilir, güvenli ve entegre ulaşım sistemleri, tramvay, otobüs, tren, metro, araba, bisiklet ve yaya gibi bir veya daha fazla ulaşım modunu içerir. Akıllı Hareketlilik, temiz ve genellikle motorlu olmayan seçeneklere teşvik eder. Zamanı verimli kullanmak, iş performansını arttırmak, maliyetleri azaltmak ve hizmetleri iyileştirmek ve vatandaşlara geri bildirim sağlamak, sektör yöneticileri için son derece önemlidir. Bu nedenle, akıllı ulaşımın önemli bir yönü, erişilebilir veriye sahip olmaktır (Karlı, Öztaş ve Aydın, 2019).

4. KENTSEL LOJİSTİK UYGULAMALARINA YÖNELİK LİTERATÜR TARAMASI

Kentsel lojistik uygulamalarına yönelik yapılan çalışmalar derlenerek tablo 2' de sunulmuştur.

Tablo 2. Kentsel lojistik uygulamaları

YAZAR	YER	ÇALIŞMA	ÇALIŞMA İÇERİĞİ
Hesse, 1995	Almanya	Sürdürülebilir Ticari Trafik	Bu proje kapsamında şehirlerde olan kentsel gelişim ile taşımacılık konusunda sürdürülebilirlik açısından çözümler uygulanmıştır. (Örneğin; hibrit araç kullanımları)
Geroliminis, Daganzo, 2005	Paris Barselona Roma	Gece Teslimat Planlamaları	Gece teslimatlarının oranı artırılarak, trafik müdahalesi olmadan yüklemeye boşaltma tesislerine sınırsız erişim sağlanır. Bu da daha hızlı teslimat hizmeti sunar ve yükün trafik sıkışıklığına olan etkisini minimum düzeye indirir.
Silvo, Costa, Macedo, 2008	Brezilya	Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik için Uygulama	Çok şeritli karayolları ve otoyollarının açılması, karayolu için bir altyapının sağlanması gibi uygulamalar sağlanmıştır.
Karadeniz, Akpınar, 2011	Trabzon	Lojistik Köy	Trabzon'da gösterilen ticari faaliyetler ve yük trafiği, Trabzon'a kurulacak olan bir lojistik köy ile hem limanın tam kapasiteyle hizmet vermesine hem de ticaret hacminin büyümesine olanak

			sağlayacağı yönünde çalışmalar yapılmıştır.
Deniz, Durdağ, 2015	İstanbul	Park et - devam et	İnsanların merkezi alanlara araçlarıyla girişini engelleyebilmek ve merkeze yakın alanlarda araçlarını park edip toplu taşıma araçları ile devam etmelerini amaçlayan bir sistemdir.
Ekiz,2015	Mersin	Mevcut Evsel Atık Bertarafı	Evsel atıkların içinde olan kazandırılabilir atıklar çevredeki konteynerlerden sokak toplayıcıları tarafından toplanarak çöpün içinden ayrıştırılır ve böylelikle yılda tonlarca atık geri dönüştürülür.
Gültaş ve Yücel, 2015	Malatya	Yeşil Lojistik: Yeşil ulaşım hizmetleri, Trambüs	Trambüs aracı, kullandığı teknoloji olan elektrikli tahrik sistemi, enerji ve çevreci bir çözüm planı sunar.
Herzberg, 2017	Songdo	Trafik Sıkışıklığı	RFID teknolojisi sayesinde araç plakaları okutulabilecek böylelikle yollarda tıkanıklık yaşamadan önce müdahalesi sağlanabilecektir.
Mora ve Bolici, 2017	Amsterdam	Akıllı Kent Programı	Bilgi teknolojileri ile şehirde çevre ile ilgili durumları giderip kentsel bir

			yapı oluşturulmak istenmektedir.
Akben ve Bahçeci, 2018	Gaziantep	GAZİRAY Projesi	Kent merkezi ile organize sanayi bölgesi arasında gerçekleşen ulaşım konusunda olan problemler için çalışmalar yapılmıştır.
Bilici ve Babahanoğlu, 2018	Konya	Akıllı Kent Uygulamaları	Akıllı toplu ulaşım sistemi (ATUS), temassız kart sistemi, akıllı kavşak sistemi, akıllı bisiklet sistemi, akıllı atık yönetimi, mobil uygulamalar, kent bilgi sistemleri gibi çok sayıda kent çalışmaları yapılmıştır.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Herzberg (2017) çalışmasında, kentlerde yaşanan trafik sıkışıklığını önleyebilecek bir teknoloji ile çalışmasını konu almıştır. Hesse (1995), çalışmasında, kentlerde gerçekleşen kentsel lojistiğin gelişimi taşımacılıklar hususunda çevreye yarattığı etkilere karşılık bir uygulamayı konu almıştır. Diğer taraftan Mora ve Bolici (2017), kentin sosyal, çevre, ekonomik gibi sorunlarını bilgi ve iletişim teknolojileri ile birlikte giderip kentsel bir yapı oluşturulmasını çalışmalarında konu almışlardır. Ayrıca Silvo, Costa ve Macedo (2008), yaptıkları çalışmada kentleşmiş bölgelerdeki çeşit çeşit hareketlilik sorunlarına yönelik en ideal yapılabilecek çözümlerin araştırılması sağlanmış, sürdürülebilirlik açısından çalışmaları konu

almışlardır. Geroliminis ve Daganzo (2005) ise, çalışmasında kentlerin trafik yoğunluğunu en aza indirmek amacıyla yapılmış olan gece teslimat planının kente olan faydalarını konu almışlardır.

Bilici ve Babahanoğlu (2018), Konya ilinde gerçekleşen Akıllı Toplu Ulaşım Sistemi (ATUS) ile alakalı yapılan kent çalışmalarını konu almışlardır. Akben ve Bahçeci (2018), çalışmada Gaziantep ilinde güncelde çokça bahsedilen GAZİRAY projesi adı altında problem ve çözümlemeleri üzerinde durmuşlardır. Karadeniz ve Akpınar (2011), çalışmada Türkiye’de bulunan bazı lojistik köylerin incelenmesi yapılmış olup Trabzon’da yapılabilecek olan lojistik köy projesini konu almışlardır. Gültaş ve Yücel (2015), Malatya’da yeşil lojistik konusu başlığı altında Trambüs çalışmasına odaklanmış ve Deniz ve Durdağ (2015), çalışmada Park et – Devam et sistemini ve bunun gibi birçok sistemi çalışması üzerinde durmuştur. Ayrıca Ekiz (2015), çalışmada Mersin ili için konu alınan mevcut evsel atık bertarafının gelişimine yönelik çalışmaları konu almıştır.

5.KENTSEL LOJİSTİK: ORDU İLİ İÇİN YAPILABİLECEK AKILLI KENT UYGULAMALARI ÖRNEKLERİ

Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Ordu İli, doğal güzellikleri, bitki örtüsü, kumsalları, dağları, yaylaları ile kültür ve turizm açısından sevilen bir şehirdir. Ordu ilinde akıllı kent kapsamında birçok uygulama bulunmaktadır. Bunların bazıları aşağıdaki tabloda bahsedilmektedir.

Tablo 3. Ordu Büyükşehir Belediyesi Akıllı Kent Uygulamaları (Ordu Büyükşehir Belediyesi, Tamamlanan Projeler)

YER	ÇALIŞMA	ÇALIŞMA İÇERİĞİ
ORDU	Akıllı Bisiklet Sistemi	Çevre bilincinin gelişimi açısından akıllı bisiklet sistemi uygulaması hayata geçirilmiştir. Şehir içinde yaşanan trafik tıkanıklığının azaltılması, hava kirliliği oranlarının düşmesinde ciddi etkileri olan bir sistemdir.
ORDU	Akıllı Duraklar	Bu sistem sayesinde toplu

		<p>taşıma araçlarının ne zaman geleceği nereden geleceği gibi bilgilere ulaşılabilmektedir. Küçük bir ekran sayesinde beklenen toplu taşıma aracının ne zaman kaç dakikada geleceği gösterilir. Ayrıca buna ek olarak, duraklardaki QR sayesinde de akıllı telefon aracılığı ile kodu okutup toplu taşıma aracının ne zaman geleceğini görebilmek mümkündür.</p>
ORDU	Akıllı Kart Sistemi	<p>Akıllı kart sistemi ile, yolcuların karta yükleme yapmasıyla birlikte toplu taşıma araçlarını kullanmalarını sağlayan bir sistemdir. Kartlı sistemde tam, öğrenci, yaşlı, engelli, gibi birçok tarife üzerinden ödemesi gerçekleşir.</p>
ORDU	Akıllı Yetişkin Saati Projesi	<p>Kaybolma ve sağlık riskine karşı bir uygulamadır. 65 yaş üstü vatandaşların temel ihtiyaçlarının takibi ve çeşitli sebeplerle evlerinden ayrılıp kaybolmaları ihtimali karşısında yeri konum olarak tespit edilerek en kısa sürede bulunmasını hedefleyen bir</p>

		projedir.
ORDU	En Kısa Yollar Projesi	Ordu'da bulunan ilçelerin çoğunda hayata geçmiştir. İlçenin merkezinden mahallelerinin merkezine, en kısa yollar Google earth pro yazılımı kullanılarak tespit edilmiş, QGIS yazılımı ile gerekli düzenlemeler sağlandıktan sonra ilgililerin kullanımına sunulmuştur.
ORDU	Sinyalize Kavşak Sistemi	Bu sistem kavşaklarda trafik ışıkları ile kuralları belirleyen bir sistemdir. Böylelikle sürücülerin geçiş üstünlüğü kargaşası sona erer.
ORDU	Yağmur Suyu Hasat Sistemi Projesi	Yağmur sularından yararlanma, konutlarda ve ibadethanelerde kullanılan suyun ayrıştırılarak farklı amaçlarla kullanılması gibi konularda, farkındalık amaçlı projeleri kuraklık tehlikelerine karşı ülke genelinde uygulanabilecek yağmur suyu hasat sistemi adlı yeni bir proje hayata geçirilmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ordu ilinde Akıllı Kent Uygulamaları kapsamında yukarıdaki tabloda birkaç tanesi örnek verilmiştir.

6.1.AKILLI OTOPARK

Hızla artan araç sahipliği, modern yaşamın kaçınılmaz bir gerçeği haline gelmiştir. Bu durum, aynı zamanda park yeri ihtiyacının da önemli ölçüde artmasına yol açmaktadır. Özellikle büyük şehirlerde, sınırlı alanlar içinde park etme imkanı sağlamak için otoparkların doğru bir şekilde planlanması ve yönetilmesi hayati önem taşımaktadır. Gelişmiş ülkelerde, bu talep artışını karşılamak amacıyla otopark yönlendirme ve bilgilendirme sistemlerinin etkin bir biçimde kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Otopark Yönetim Sistemleri (AOS) sayesinde, otoparkların doluluk oranları hakkında gerçek zamanlı veriler elde edilebilmektedir. Bu bilgiler, farklı bilgilendirme teknolojileri aracılığıyla sürücülerin en uygun otoparklara yönlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Böylece hem sürücüler zaman kaybından kurtulmakta hem de otopark kapasitelerinin en üst seviyede kullanılması sağlanmaktadır. Sonuç olarak, hızla büyüyen araç sahipliği ve buna bağlı olarak artan park yeri ihtiyacı göz önünde bulundurulduğunda, etkili otopark yönetimi stratejilerinin geliştirilmesi gün geçtikçe daha da önemli hale gelmektedir. Otopark yönlendirme sistemleri ile yapılan bu yenilikçi uygulamalar sayesinde şehir içi trafik akışı iyileştirilebilirken; çevresel sorunlar da minimize edilecektir (Doğaroğlu ve Çalışkanelli,2022)

6.2.ORDU İLİ: AKILLI OTOPARK ÖRNEĞİ

Ordu ili, doğal güzellikleriyle birlikte Doğu Karadeniz’de bulunan 775.800 nüfusu bulunan bir ildir. Bu ilin merkezi ilçesi olan Altınordu ilçesi en kalabalık ilçesidir. Bu ilçe ise 202.310 nüfuslu bir ilçedir. Bu sebeple özellikle yaz aylarında gelen gurbetçiler veya turistler ile birlikte nüfusun kalabalıklaşmasıyla akıllı otopark sisteminin ihtiyacı fazlasıyla hissedilmektedir.

Ordu/Altınordu ilçesinde birçok otopark bulunmakta fakat hepsi bildiğimiz geleneksel otoparklardandır. Bu sebeple özellikle yoğun olan zamanlarda halkın park sorunu yaşamasıyla birlikte yolun kenarlarına park etme veya kaldırımlara park etmesiyle oluşan trafik sıkışıklığı, araçların sürekli park yeri aramasıyla, otoparkların doluluğuyla oluşan çevre kirliliği gibi birçok sorun meydana gelmektedir. Bu sebeple mevcut olan

kaynaklarımız ile birlikte akıllı otoparklarda kullanılan teknolojilere geçildiği takdirde hem şehir için hem halk için oldukça rahat bir sistem olacaktır.

Ordu ili için akıllı bir otopark sistemi düşünüldüğünde, şehrin ihtiyaçları ve özellikleri göz önünde bulundurulduğunda yapılabilecek öneriler şu şekilde olabilir:

Tablo 4: Ordu ilinde akıllı otopark için olası öneriler

<p>1. Boş Park Yeri İzleme: Ordu'da tıkanmış, sıkışmış park alanları genellikle çokça yaşanan bir sorundur. Bu sorunu minimum düzeye indirebilmek amacıyla bu sistemde sensörler ve kameralar aracılığı ile boş park yerlerini izleyerek sürücülere yönlendirme yapılabilir.</p>
<p>2. Elektrikli Araç İstasyonları: Ordu'da çevre dostu uygulamalara teşvik etmek için elektrikli araç şarj istasyonlarına ihtiyaç vardır. Akıllı otoparkların içerisinde bu istasyonların olması, şehirdeki sürücüleri elektrikli araç kullanımına teşvik edebilir.</p>
<p>3. Ödeme ve Bilet Sistemleri: Otopark ödeme işlemlerini kolaylaştırmak için mobil uygulamalar aracılığıyla ödeme yapma seçenekleri sunulabilir. Böylelikle ödeme işlemleri daha kısa bir sürede halledilerek zamandan tasarruf sağlanır.</p>
<p>4. Uzaktan Yönetim ve İzleme: Ordu'da trafik sıkışıklığı yaşandığı zamanlarda sürücülere otopark doluluk durumu ve alternatif park alanları hakkında bilgi vermek için akıllı uzaktan yönetim sistemleri kurulabilir.</p>
<p>5. Taşıt Tanıma Teknolojisi: Bu sistem aslında Ordu'ya ortalama 3-4 sene önce gelmiş bir sistemdir. Fakat bu sistemden bahsedecek olursak; Gelişen kamera sistemleri bile birlikte otoparka yapılan giriş çıkışlarda plakalar otomatik olarak sistemde gözükmesi olarak tanımlanabilir.</p>

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Akıllı otopark sistemleri, kullanıcıların deneyimini iyileştirmek ve park alanlarının etkin kullanımını sağlamak amacıyla çeşitli teknolojileri bir araya getirmektedir. Bu bağlamda Ordu'nun ihtiyaçları ışığında özelleştirilerek ve artırılarak daha etkili bir akıllı otopark sistemi de yapılabilir. Akıllı otopark sistemine geçildiği takdirde sağlanabilecek

avantajlar; sensörler, mobil uygulamalar ve veri analitiği gibi yenilikçi çözümler; araçların park yeri bulmasını kolaylaştırırken, aynı zamanda trafik sıkışıklığını azaltmakta ve çevresel etkileri minimize etmektedir (Yılmaz ve Çetin, 2021). Akıllı otopark sistemleri ayrıca uzaktan erişim imkanları sayesinde kullanıcıların önceden rezervasyon yapmalarına olanak tanır; bu da zaman tasarrufu sağlar (Öztürk ve Arslan, 2020). Sonuç olarak, akıllı otopark teknolojileri şehir yaşamına önemli katkılarda bulunarak hem bireylerin hem de toplumun faydasına hizmet etmektedir.

6.3. DIŞ AYDINLATMA: GÜNEŞ ENERJİSİ İLE ÇALIŞAN YOL AYDINLATMASI

Yol aydınlatması için güneş enerjisi kullanan bir sistem oluşturulurken birkaç faktör dikkate alınmaktadır. Öncelikle uygun aydınlatma seviyesini sağlayacak lamba ve armatür tipi, yolun türüne uygun olarak belirlenmelidir. Sonrasında ise seçilen lambanın gücüne bağlı olarak gerekli enerjiyi sağlayıp, güneş enerjisiyle çalışacak sistemin elemanları teknik açıdan gerekli koşulları yerine getirecek şekilde, maliyetler de göz önünde bulundurularak belirlenir (Büyükkılıç, 2009).

6.3.1.Solar Lamba Sistemi

Sürdürülebilir bir şekilde enerji ile tasarruf sağlamak, hem çevreye duyarlı olmak hem de maliyetleri azaltmak için önemli bir sistemdir. Solar aydınlatma sistemi, güneş enerjisi ile çalışan bir sistemdir. Bu lambalar, güneşten aldıkları enerjiyi depolarlar ve elektrik enerjisine gereksinim duymadan çalışırlar. Güneş enerjisi ile çalışan aydınlatma ürünleri günün güneş ile geçen zamanda çalışmaları için gerekli olan enerjilerini bataryaya biriktirirler. Artan enerji ihtiyacının karşılanması ve enerjide dışa bağımlılığın azaltılması için enerji kaynaklarının etkin kullanımı, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi, enerjinin yönetilmesi ve verimli kullanılması önem arz etmektedir. Bu bakımdan ülkemizde elektrik tüketiminin fazla olduğu aydınlatma alanında LED’li lamba kullanmak ve güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelerek enerji tasarrufu sağlanabilir Gün ışığından faydalanarak akşam ve gece saatlerine gerekli olan ışık solar lambalar sistemi ile sağlanabilir (Akyazı, Şahin ve Kahveci, 2019)

Resim 1. Solar Sokak Lambası Örneği

6.4.ORDU İLİ: GÜNEŞ ENERJİSİ İLE ÇALIŞAN YOL AYDINLATMASI ÖRNEĞİ

Ordu ilinde ışıklandırmalar hakkında genel bilgilerden bahsedilecek olursa; ana caddelerde, sokaklarda, parklarda, sahillerde ve alanlarda ışıklandırma sistemleri bulunmaktadır. Bu aydınlatma sistemleri genel olarak sokak lambaları, park aydınlatmaları gibi standart aydınlatma çeşitleri kullanılmaktadır. Son yıllarda enerji tasarruflu çözümler olarak güneş enerjisiyle çalışan aydınlatma sistemlerine geçilmesi hakkında çalışmalar başlamış olup birkaç alana da güneş enerjisiyle çalışan ışıklandırmalar yapılmıştır fakat sonrasında bu çalışmaların devamlılığı sağlanamamıştır.

Şuan mevcut düzende Ordu ilinin hem maliyet açısından hem de çevrecilik açısından güneş enerjili ışıklandırma sistemine geçmesi gerektiği gözlemlenen bir alan bulunmaktadır. O alan ise Orduda bulunan Altınordu ilçesinin ışıklandırmasının fazlaca olduğu sahil kesimidir. Görüntü anlamıyla tam bir görsel şölen yaratan güncel ışıklandırma sistemleri her ne kadar güzel gözükse de hem son derece maliyetli olup hem de çevreyi etkilemektedir. Aşağıdaki görselde mevcut düzen gösterilmektedir.

Resim 2. Ordu/Altınordu Sahili

Yukarıdaki görselde de gözüktüğü gibi çok sayıda elektrikli ışıklandırma sistemi bulunmaktadır ve tüm sahil boyu da bu ışıklandırma devam etmektedir. GörSELLİK açısından güzel gözükse de ne yazık ki elektrik enerjisi ile çalışmaktadır. Elektrik enerjisinin zararları da bilindiği üzere; çevresel anlamda etkileri, sağlıksal açıdan riskleri, kazalar ve güvenlik sıkıntıları gibi sayılarını arttırabileceğimiz kadar birkaç zararı bulunmaktadır. Bu zararlar göz önünde bulundurulduğunda, sürdürülebilir enerji kaynaklarına yönelme gibi benzer çözümler sağlanmalıdır. İşte burada da güneş sistemi devreye girmektedir.

Solar lamba sistemleri güneş enerjisi ile çalışan aydınlatmalar olup, güneşten gelen ışığı panelleriyle bataryalarına depolar ve bu enerjiyi lambaları aydınlatmak için kullanır. Bu solar lamba sistemlerinin avantajları arasında, ülkedeki toplam tüketimin %3'ü kadar bir enerji tasarrufu sağlanabilecektir ki bu da orta büyüklükte bir santralin üreteceği enerjiye eşit bir değerdir, çevre dostu bir sistemdir, yenilenebilir enerji açısından sürdürülebilirlik sağlar (Eliyi ve Çaylan, 2008).

SONUÇ

Günümüzde artık kentlerin yaşamış olduğu zorluklarla baş edebilirliği ve bir kentin yaşanabilirliği konusunda, son zamanlarda akıllı kentlerin varlığı ön plana çıkmaktadır. Akıllı kentler; zamandan tasarruf, maliyet, çevresel faktörler gibi birçok kavramı kapsamaktadır. Kent

yoğunluğu, trafik sıkışıklığı ve buna benzer kentsel sorunu bulunan Ordu ilinde akıllı otopark sisteminin olması ve güneş enerjisi ile çalışan ışıklandırma sistemleri gibi yenilebilir enerji uygulamalarına yönelik çalışmaların olması ve gerekli teşvikler sağlanmalı ve politikalar bunlara göre düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akben, İ. ve Bahçeci, P. A. (2018). Kentsel Lojistik: Gaziantep Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(6), 211-229.
- Akben, İ. (2020). *Tedarik Zinciri ve Lojistikte Güncel Konular ve Stratejik Yaklaşımlar, Dördüncü Bölüm Şehir Lojistiği*, Bursa: Ekin Yayınevi
- Akyazı, Ö., Şahin, E. & Kahveci, D. C. (2019). Fotovoltaik Panel ve Şebeke Entegrasyonlu Akıllı Sokak Lambası Tasarımı ve Uygulaması. *European Journal of Science and Technology*, (Özel Sayı), 356-360.
- Bilici, Z. ve Babahanoğlu, V. (2018). Akıllı kent uygulamaları ve Konya örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 9(2), 124-139.
- Büyükkılıç, M. (2009). *Güneş Enerjili Sistemlerin Yol Aydınlatması Amaçlı Kullanımı*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Enerji Enstitüsü, İstanbul
- Cracknell, J. A. (2000). *Experience in Urban Traffic Management and Demand Management in Developing Countries, World Bank Urban Transport Strategy Review –Background Paper*, Washington D.C.
- Deniz, Ş. Ü. Ve Durdağ, C. (2015). IV. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi Alışveriş Merkezlerinin (AVM) Aynı Gün Teslim Hizmeti Sunmasının Kentsel Lojistiğe Etkileri ve ABD Uygulama Örnekleri, IV.Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi
- Doğaroğlu, B. ve Çalışkanelli, S.P. (2022). Akıllı otopark sistemlerinde kullanılan araç tanıma teknolojileri üzerine bir inceleme. *Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Uygulamaları Dergisi* 5 (2)
- Ekiz, Z. D. (2015). *Kent ekonomisi ve gelişimi: Mersin örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Eliyi D.T. ve Caylan T. (2008). Gunes Enerjisi ve LED ile etkin enerji kullanımı: Yol aydınlatmalarına yönelik bir uygulama., *End Muhend*, 19:2–15
- Erdir, A. (2013). *Kentsel lojistik: İzmir ili için bir uygulama*, (Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Geroliminis, N. Ve Daganzo, C. F. (2005). *A Review of Green Logistics Schemes Used in Cities Around the World*. UC Berkeley: Center for Future Urban Transport: A Volvo Center of Excellence. Retrieved from <https://escholarship.org/uc/item/4x89p485>
- Gültaş, P. ve Yücel, M. (2015). Yeşil lojistik: yeşil ulaşım hizmetleri Malatya Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2), 70-83.

- Herzberg, C. (2017). *Akıllı şehirler dijital ülkeler*. [Adobe Digital Editions].Erişim adresi <https://optimistkitap.com/>
- Hesse, M. (1995). Urban space and logistics: on the road to sustainability? *World Transport Policy and Practice*, 1(4), 39-45.
- Kağnıcıoğlu, C.H.(2017). *Elektronik Ticaret ve Lojistik. Arman Aziz Karagül (Ed.), Elektronik Ticaret içinde* (s.146-167), Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Karadeniz, V. ve Akpınar, E. (2011). Türkiye’de lojistik köy uygulamaları ve yeni bir lojistik köy önerisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (24), 49-71.
- Karlı, H., Öztaş, R. G. ve Aydın, H. (2019). Akıllı kentlerin kentsel lojistik üzerindeki etkileri. *Çukurova 3. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, Adana, s.22-32
- Kılıç, D. Ve Turğut, M. (2019). Kentsel Lojistik Açısından İstanbul Havalimanı ve Atatürk Havalimanı’nın Değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (2), 148-157
- Korucuk, S. (2021). Ordu Ve Giresun İllerinde Kentsel Lojistik Performans Unsurlarına Yönelik Karşılaştırılmalı Bir Analiz. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 141-155.
- LODER, (2008), *Loder Üniversiteler Arası 5. Lojistik Vaka Yarışması*
- Manville, C., Cochrane, G., Cave, J., Millard, J., Pederson, J. K., Thaarup, R. K., Liebe, A., Wissner, M., Massink, R. ve Konterink B. (2014). Mapping smart cities in the EU. *European Parliament*, 1-197.
- Mora, L. ve Bolici, R. (2017). Mora, L., and Bolici, R. (2017), “*How to Become a Smart City: Learning from Amsterdam*”, Springer International Publishing Switzerland
- Morfoulaki M., Kotoula K., Mikiki F. ve Myrovali G. (2015), “*Integrating City Logistics into Urban Mobility Policies.*” 7th International congress on transportation research, Athens, Greece
- Ordu Belediyesi, Tamamlanan Projeler, URL: <https://www.ordu.bel.tr/Projeler/Tamamlanan-Projeler/1207>
- Öztürk, A. ve Arslan, M. (2020). Akıllı Otopark Sistemlerinin Etkinliği: Uygulama Örnekleri ile Değerlendirme. *Şehir Planlama Dergisi*, 15(2), 45-59.
- Savrun, B. ve Mutlu, H. M. (2019). Kent lojistiği üzerine bibliyometrik analiz. *Kent Akademisi*, 12(2), 364-386.

- Silva, A. N. R., Silva Costa, M. ve Macedo, M. H. (2008). Multiple views of sustainable urban mobility: The case of Brazil. *Transport Policy, Amsterdam*, 15(6), 350-360.
- Taniguchi, E., Thompson, R. G. ve Yamada, T. (2003). Predicting the effects of city logistics schemes. *Transport Reviews*, 23(4), 489-515.
- Taniguchi, E., Thompson, R.G. & T. Yamada (2014). “Recent Trends and Innovations in Modelling City Logistics.” *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 125: 4–14.
- Yeşilyurt, E. (2018). *Kentsel lojistik, dağıtım lojistiği ve firma performansı ilişkisi* (Yüksek Lisan Tezi), Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yılmaz, S., ve Çetin, H. (2021). Akıllı Şehirler için Otopark Yönetimi: Sensör Tabanlı Yaklaşımlar. *Teknoloji ve İnovasyon Dergisi*, 8(3), 112-126.

BÖLÜM 11

BİR DİNLEME ARACI OLARAK AKADEMİK AMAÇLI DİNLEME STRATEJİSİ

Ayhan DÖNMEZ¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14547326>

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, ayhandonmez1903@gmail.com, 0000-0003-1499-319X

GİRİŞ

Dinleme, iletişim sürecinin temel unsurlarından biri olarak önem arz eder ve akademik bağlamda kritik bir beceri olarak karşımıza çıkar. Dinleme, içeriği ve geçici (tekrar edilemeyen ve kaydedilmeyen) doğası nedeniyle öğrenilmesi en zor beceri olarak kabul edilir (Graham, 2006). Dinleme, konuşan kişinin vermek istediği mesajı doğru bir şekilde anlayabilme ve bu uyarana uygun bir tepki verebilme etkinliği olarak da açıklanabilir (Demirel, 2002). Rost (2013), dinlemeyi “iletişimin algılama, anlama, değerlendirme ve yanıtlama süreci” olarak tanımlar. Dinleme, karmaşık, aktif ve çok boyutlu bir süreçtir (Mee, 2017). Dolayısıyla, dinleme sadece duymak anlamına gelmez. İlk konuşma belirtisi algılanmadan önce bile başlayabilen ve sesli bilginin durmasından çok sonra devam edebilen aktif bir süreçtir. Anlam, yalnızca ses öğelerinden çıkarılamaz; anlama süreci, metnin her aşamasında (ses, dil bilgisi, kelime ve söylem yapısı) ve içerikte (konu, katılımcılar, iletişim amacı ve etkileşim yeri veya ortamı) yapılan aktif yapılandırma sonucu ortaya çıkar (Goh, 2014). Dinleme, sözlü iletişim sürecinde aktif anlama ve dönüt verme becerisidir (Johnson, 1951: 58). Haberleşmeyi harekete geçiren kişi genellikle konuşmacıdır, ancak dinlemeyi iyi bilmeyen bir dinleyici, eksikliği kendisinde aramalıdır. Konuşmayı anlamadığında, konuşanın fikirlerini net bir şekilde ifade edemediğini söylemek yerine, dinleme becerisini geliştirmelidir (Kantemir, 1995). Dinleme, doğuştan gelen bir yetenek olsa da bu becerinin kazanılması için bir eğitim süreci gerekmektedir (Maden ve Durukan, 2011, s. 103). Emiroğlu ve Pınar’a (2013) göre, dinlemenin insan başarısındaki rolü büyüktür. Dinleme sürecine, fiziksel unsurların yanı sıra bilişsel unsurlar da katılmaktadır. Bu durum, işitme ile dinleme arasındaki ayrımın önemine dikkat çekmektedir. Dinleme, ortamda konuşulan kelimelere dikkat etmek, sesleri işitmekle birlikte onları anlamaktır (Hampleman, 1958: 49; Yangın, 2002). Dinleme becerisiyle gerçekleştirilen anlama sürecinde başvurulacak en az beş tür bilgi vardır. Bunlar; "pragmatik, anlamsal, sözdizimsel, sözcüksel ve sesbilimsel" bilgilerdir (Flowerdew, 1994). Dinleme becerisi, değerlendirilmesi en zor beceri olarak görülmektedir ve nadiren gözlemlenebilen bir beceri olarak ifade edilir (Cutrone, 2005). İnsanların dinlemekten daha çok konuşmayı tercih ettikleri de bilinmektedir (Taşer, 2015). Bununla birlikte, eğitim sistemi içinde, özellikle merkezî sınavlar gibi birçok ölçme ve değerlendirme faaliyetinde okuma ve yazma becerileri ölçülmektedir (Doğan, 2016).

Dinleme becerisi, doğumdan ölüme kadar insan hayatında en çok kullanılan beceri olmasına rağmen, akademik alanda genellikle yeterince ilgi görmemektedir. Okuma, yazma ve konuşma gibi diğer becerilerle kıyaslandığında, dinleme becerisi üzerine yapılan akademik çalışmaların sayısının daha az olduğu gözlemlenmektedir (Aydeniz ve Haydaroğlu, 2021). Etkili bir şekilde öğretim ortamına katılan ve dinlediklerinden en iyi şekilde faydalanmaya çalışan dinleyiciler başarılı dinleyicilerdir. Bu kişiler hem fiziksel hem de psikolojik olarak dinlemeye hazırdırlar. Ana fikri ve bu fikre dair detayları anlamak için dinlerler, bazen kendilerini konuşmacının yerine koyarak dinlerler ve çeşitli teknikler kullanarak bilgilerin kalıcı olmasını sağlamaya çalışırlar (Akyol, 2005). Dinleme becerisi üzerine verilen eğitimin, iletişim çatışmalarını ve iletişim eksikliğini önlemede önemli bir rol oynadığı bilinmektedir (Moorhead-Winefield, 1991). Dinleme eğitimi almayan bireylerin, dinledikleri bilgilerin ancak dörtte birini hatırlayabildikleri ifade edilmektedir (Yalçın, 2002, 128). Oğuzkan (1965), dinleme eğitiminin etkili olabilmesi ve hedeflenen amaca ulaşabilmesi için uyulması gereken ilkeleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Dinleme eğitimi, erken yaşlardan itibaren başlamalıdır.
- Süreç, okul ve öğretim programlarının belirlediği yol haritasına uygun şekilde planlanmalıdır.
- Eğitim, etkili bir dinleyici örneği sunan öğretmenlerin rehberliğinde yürütülmelidir.
- Kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri, içeriğin gerekliliklerine göre çeşitlendirilmelidir.
- Modern ve güncel öğretim araçlarından faydalanmaya özen gösterilmelidir.

AKADEMİK AMAÇLI DİNLEME

Akademik amaçlı dinleme, sadece bir metni ya da konuşmayı anlamaktan öte, eleştirel bir yaklaşımla bilgiyi değerlendirme, organize etme ve bu bilgiyi hedef doğrultusunda etkili bir şekilde kullanma yetisini de kapsar. Akademik ortamlarda dinleme, dersin veya seminerin içeriğinde önemli bir yere sahiptir. Bu içerikler, yoğun monologları anlama, teknik terimleri zihinde işleme, not alma ve sorgulama gibi kendine özgü özellikler taşır (Flowerdew ve Miller, 2014). Vandergrift (2007) ise akademik dinlemenin öğrencilerin konuşmacının amacını ve temel mesajını anlama, ayrıntılı bilgiyi fark etme ve bu bilgiyi anlamlı bir bütün olarak organize etme

yetilerini kapsadığını vurgular. Birçok çalışma da akademik dinlemeyi genellikle üniversite dersleri bağlamında ele alır. Lynch (2011), yalnızca ders anlatımına dayalı geleneksel akademik dinleme yaklaşımından daha geniş bir perspektif sunar ve akademik dinlemenin kapsamına, akademik ortamlarda karşılaşılan farklı etkinlikleri de dahil eder. Akademik dinlemenin amacı, öğrencilerin akademik ortamlarda derse katılmalarına ve başarılı olmalarına yardımcı olacak becerileri geliştirmektir. Akademik amaçlı dil öğrenen öğrenciler, sadece dersi anlamak için değil, aynı zamanda diğerleriyle yüz yüze iletişimde etkin bir şekilde etkileşim kurabilmek için güçlü dinleme becerilerine sahip olmalıdır (Goh, 2014). Akademik dinleme kavramı, ana dildeki akademik dinlemeyi de kapsasa da bu kavram yabancı veya ikinci dil öğretimi alanında daha yaygın şekilde kullanılmaktadır. Tüm bu becerilerin birleştirilmesi, öğrencilerin bilişsel yükünü oldukça artırmaktadır. Bu nedenle, sınıf içindeki akademik dinleme çalışmaları, öğrencileri bu tür bilişsel süreçlere hazırlayacak görevlerden oluşmalıdır. Akademik bağlamda dinleme, konferanslar, seminerler ve akademik tartışmalarda öğrencilerin aktif olarak yer almasını sağlar. Bu beceri, sadece bilgi edinmeyi değil, aynı zamanda bu bilgiyi analiz etme ve akademik yazma ya da tartışmalarda kullanma yetisini de içerir. Örneğin, Murphy (2016), dinlemenin bilgiye erişim ve eleştirel düşünme arasında bir köprü işlevi gördüğünü ifade etmiştir. Akademik amaçlı dinleme, birden fazla beceriyi bir araya getiren kompleks bir süreçtir. Bu beceriler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

Algılama ve Seçici Dikkat: Konuşmacının temel mesajını belirlemek ve gereksiz ayrıntılardan uzak durmak. Rost (2013), etkili bir dinleme için dikkat becerilerinin geliştirilmesi gerektiğini belirtir.

Eleştirel Değerlendirme: Dinlenen bilgiyi analiz etmek, tutarlılığını ve geçerliliğini sorgulamak. Vandergrift (2007), eleştirel düşünme ile dinleme arasındaki bu simbiyotik ilişkiyi vurgular.

Not Alma ve Organizasyon: Dinleme sırasında etkili not alma teknikleri kullanarak bilgiyi organize etmek. Dunkel (1988), öğrencilerin dinleme sırasında aldıkları notların, öğrenme sürecine olumlu etkiler sağladığını ortaya koymuştur.

Dinleme Sonrası Etkileşim: Sorular sormak ve tartışmalar yoluyla dinlenen bilgiyi derinleştirerek anlamak. Goh (2000), dinleme sonrası geribildirim öğrencilerin eksiklerini fark etmelerinde önemli olduğunu belirtir.

Akademik dinleme sürecinin başında, dinleme amacının belirlenmesi önemlidir. Lisans ve lisansüstü düzeyde, kapsamlı bir amaca sahip akademik dinleme sürecinin olmadığı bilinmektedir (Karagöl ve İlgün, 2022: 1307). Amaçsız gerçekleştirilen dinlemeler, diğer dil becerilerinin gelişimini olumsuz etkileyebilir. Disiplinler arası bağlamda, öğrencilerin her ders için kendilerine bir dinleme amacı belirlemeleri ve bu amaca uygun şekilde dinleme yapmaları gerekmektedir. Bu yaklaşım, ilköğretimden itibaren öğrencilere bir ihtiyaç olarak hissettirilmelidir. Öğrenci, derse başlamadan önce "Ben, bu derste anlatılanları ne için dinliyorum?" sorusunu kendine sormalıdır (Funk & Funk, 1989: 660). Öğretmenler de bu konuda sorumluluk alarak, öğrencilere dinlemenin amacını belirleyecek şekilde dersi tasarlamalıdır. Akademik dinleme becerisi, dinlemenin diğer yöntem ve tekniklerine göre daha farklı ve üst düzey bir beceridir (Flowerdew, 1994). Bu beceri, bireyin ders içeriğine uygun şekilde bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerilerini aktif olarak kullanmasını gerektirir. Jung (2003) tarafından yapılan bir çalışmada, öğrencinin dinleme sürecinde mevcut ipuçlarını yakalamasının, bilgiye ulaşmayı kolaylaştırdığı ifade edilmektedir. Bu ipuçları, öğrencinin bir kelimeyi veya cümleyi bağlamdan çıkararak anlamasına yardımcı olur.

Durmuşoğlu ve diğerleri (2019), akademik dinleme konusunda bireyin sahip olması gereken becerileri şu şekilde açıklamıştır: "Alana dair kavram ve kelimeleri kavrayabilme, ana fikre ulaşabilme, çevrim içi ortamda sunulan bilgileri dinleyebilme, bilinmeyen kavram ağını anlamak için bağlamı kullanma ve not alabilmek." Richards (1983), akademik dinleme için on sekiz alt beceri belirlemiştir. Bu beceriler arasında Durmuşoğlu ve diğerleri (2019)'nin belirttiklerinden farklı olarak dikkat çeken bazı beceriler şunlardır:

1. Tonlamanın bilgi yapısı üzerindeki işlevini fark etme becerisi,
2. Konuşmacının konuya karşı tutumunu fark etme becerisi,
3. Aksan ve konuşma hızı farklılıklarına rağmen dersi takip etme becerisi,
4. Farklı konuşma biçimlerine aşinalık,
5. İlgisiz kısımları fark etme becerisi,
6. Sözlü olmayan ipuçlarını tanıma becerisi,
7. Öğreten ve öğrenen görevlerini tanıma becerisi.

Imhof (1998), akademik dinlemenin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

Anlatımsal Yön: Öğretici dinleme durumlarında, dinleyiciye yeni kavramlar içeren bilgiler verilir. Dinleyici, bu yeni kavramlardan uygun olanları seçerek, eski bilgilerini üzerine sistematik bir şekilde ekler ve etkili bir öğrenme süreci gerçekleşir.

Asimetrik Etkileşim: Anlatımsal dinleme, konuşan ve dinleyen arasındaki bilgi farkından (information gap) kaynaklanan asimetri ile karakterizedir.

Resmiyet: Akademik dinlemede, dinleyicinin konuşanla etkileşimi belirli bir resmiyet düzeyiyle kısıtlanabilir. Bu resmiyet arttıkça, dinleyicinin konuşanla etkileşime geçmesi zorlaşır ve dinlediğinden ne kadar anladığını teyit etme şansı azalır.

Sosyal Mesafe: Dinleyici, öğretmeni dinlerken farklı, bir sınıf arkadaşını dinlerken farklı bir sosyal mesafe hisseder. Bu mesafenin uzunluğu, dinleyicinin konuşanla etkileşimde bulunma imkanını etkiler.

Zamansal Yön: Akademik dinleme, diğer dinleme türlerine göre daha fazla zaman alır. Bu, dinleyicinin uzun süreli odaklanma için çeşitli stratejiler geliştirmesini gerektirir. Dinleyici, bu süreçte önemli bilgiyi ayırt edip, diğerlerinden süzmesi gerektiğini bilir.

Akademik dinleme, dersler gibi tek yönlü (işlemsel) dinleme ya da akademik ortamlarda bir öğretmen ve öğrenci arasındaki diyalog gibi iki yönlü (etkileşimli) dinleme olarak tanımlanabilir (Lynch, 2011). Brown ve Yule (1983), derslerde genellikle tek yönlü dinlemenin ön planda olduğunu, etkileşimli dinlemeye ise oldukça az yer verildiğini ifade etmektedir. Birey, günlük yaşamında çevresiyle iletişim kurarken iletişimsel dinleme becerisini kullanırken (Cramer, 2004), ders veya akademik ortamlarda etkileşim halinde olduğunda ise akademik dinleme becerisine başvurmaktadır. Flowerdew (1995) ve Richards (1983), akademik dinleme ile iletişimsel dinleme arasında bazı önemli farklar olduğunu belirtmektedir:

Ön bilgi gereksinimi: Akademik dinlemede, dersin konusunu daha iyi anlayabilmek için dinleyicinin ön bilgiye ihtiyacı varken, iletişimsel dinlemede bu tür bir bilgiye genellikle ihtiyaç duyulmaz.

Bilgi seçimi: Akademik dinlemede dinleyici, sunulan bilgiyi dinleme amacına göre ayıklamalıdır, oysa iletişimsel dinlemede böyle bir gereklilik her zaman bulunmaz.

Konuşmanın ilerleyişi: Akademik dinlemede, konuşmanın dolaylı ya da doğrudan ilerlemesi dinleme sürecini olumsuz etkilemez; ancak iletişimsel dinlemede bu durum süreci kesintiye uğratabilir.

Dinleme süresi: Akademik dinlemede, sürenin uzunluğu dinleyicinin verimliliğini düşürmezken, iletişimsel dinlemede uzun dinleme süreçleri genellikle zorlayıcıdır.

Strateji kullanımı: Akademik dinlemede not alma gibi dinleme stratejilerinin kullanımı zorunlu hale gelirken, iletişimsel dinlemede bu tür stratejilere genellikle ihtiyaç duyulmaz.

SONUÇ

Dinleme becerisi, iletişimin en temel unsurlarından biri olmasına rağmen, akademik çalışmalarda diğer dil becerilerine kıyasla hak ettiği ilgiyi görememiştir (Aydeniz & Haydaroğlu, 2021). Oysa bu beceri, bireyin yaşam boyu başarısını etkileyen hayati bir öneme sahiptir. Akademik dinleme, bireyin eğitim sürecinde sadece bilgiyi edinmesini değil, aynı zamanda bu bilgiyi etkili bir şekilde işleyerek akademik başarıya ulaşmasını sağlar (Flowerdew, 1995; Vandergrift, 2007). Akademik dinlemenin, iletişimsel dinlemeden farklı olarak daha planlı, stratejik ve ön bilgi gerektiren bir süreç olduğu da literatürde vurgulanmaktadır (Richards, 1983; Lynch, 2011).

Dinleme, her ne kadar doğuştan gelen bir yetenek olarak kabul edilse de etkili bir dinleme becerisinin kazanımı ancak eğitim yoluyla mümkün olmaktadır (Maden & Durukan, 2011). Küçük yaşlardan itibaren verilen planlı bir dinleme eğitimi, bireyin okul, iş ve sosyal yaşamda daha etkili iletişim kurmasına ve başarıya ulaşmasına katkı sağlayabilir (Kantemir, 1995; Akyol, 2005). Akademik dinlemede, dinleyicinin bilgiyi seçici bir şekilde ayıklayarak anlamlandırması, not alma gibi stratejiler kullanarak bilgiyi kalıcı hale getirmesi gerekir (Flowerdew, 1994). Bu stratejilerin uygulanabilmesi için öğretim programlarının etkili bir şekilde düzenlenmesi, öğretmenlerin rehberlik etmesi ve modern öğretim araçlarının kullanılması büyük önem taşımaktadır (Oğuzkan, 1965).

Akademik dinleme, tek yönlü bilgi aktarımına dayalı derslerde (işlemsel dinleme) ya da öğretmen ve öğrenci arasındaki etkileşimli diyaloglarda önemli bir rol oynar. Ancak, Brown ve Yule (1983), akademik ortamların genellikle tek yönlü dinleme odaklı olduğunu ve etkileşimli dinlemeye yeterince yer verilmediğini belirtmektedir. Bu durum, dinleme becerisinin geliştirilmesine yönelik daha dengeli ve kapsayıcı yaklaşımlar benimsenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, dinleme becerisinin bireylerin başarı ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisi tartışılmazdır (Emiroğlu & Pınar, 2013). Dinleme eğitimi, yalnızca bireysel başarıyı artırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumların kültürel ve bilinçli bir yapıya ulaşmasına da katkı sağlar (Maden & Durukan, 2016). Akademik dinleme becerisinin geliştirilmesi, eğitim sistemlerinin hedeflerine ulaşmasında kritik bir role sahiptir. Bu nedenle, etkili dinleme eğitimi yatırım yapılması, sadece bireylerin değil, aynı zamanda toplumların gelişimine de hizmet edecektir.

KAYNAKÇA

- Akyol, H. (2005). Türkçe öğretim yöntemleri. 2. Baskı, Kök yayıncılık: Ankara.
- Aydeniz, S. & Haydaroğlu, M. (2021). Dört temel dil becerisi alanında yapılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. Türkiye Eğitim Dergisi, 6(1), 200-216.
- Brown, Gillian ve Yule, George (1983), Discourse Analysis, New York: Cambridge University Press.
- Cramer, R. L. (2004). The Language Arts A Blanced Approach to Teaching Reading, Writing, Listening, Talking and Thinking. USA: Pearson Education Inc.
- Cutrone, P. (2005). A case study examining backchannels in conversations between Japanese–British dyads. Multilingua, 24(3), (237-274).
- Demirel, Ö. (2002). Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri için Türkçe Öğretimi. Ankara: Pegem Yayınları.
- Doğan, Y. (2016). Dinleme Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Durmuşoğlu, K. G., Yüksel, İ., Öztürk, Y., & Tömen, M. (2019). Turkish academics' foreign language academic literacy: A needs analysis study. International Journal of Instruction, 12(1), 717-736.
- Emiroğlu, S. ve Pınar, F. N. (2013). Dinleme becerisinin diğer beceri alanları ile ilişkisi. T u r k i s h S t u d i e s. Volume 8/4 Spring 2013, p. 769-782,
- Flowerdew, J. (1994). Academic Listening: Research Perspectives. Cambridge: Cambridge Universty Press.
- Flowerdew, J. ve Miller, L. (2005). Second language listening: Theory and practice. Cambridge University Press.
- Funk, H., D., & Funk, G., D. (1989). Guidelines for developing listening skills. The Reading Teacher, 42(9), 660-663.
- Goh, C. C. M. (2014). Second language listening comprehension: Process and pedagogy. Teaching English as a second or foreign language, 4, 72-89.
- Goh, C. M. (2000). A taxonomy of listening comprehension strategies. Language Teaching, 33(2), 161-176.
- Graham, S. (2006). Listening comprehension: the learners' perspective. System, 34(2),165–182.
- Hampleman, R. (1958). Comparison of listening and reading comprehension ability of 5th and 6th grade pupils. Elementary English. 45(9).

- Imhof, M. (1998). What makes a good listener? Listening behavior in instructional settings. *International Journal of Listening*, 12(1), 81-105.
- Johnson, O., K. (1951). The effect of classroom training upon listening comprehension. *The Journal of Communication*, 1, 57-62.
- Jung, C. G. (2003). Dört Arketip. (Çev.) Zehra Aksu Yılmaz. İstanbul: Metis Yayınları
- Kantemir, E. (1995). Yazılı ve sözlü anlatım. Ankara: Engin yayınları.
- Karagöl, E., & İlgin, K. (2022). Ana dili Türkçe olan lisansüstü öğrencilerin akademik dil sorunları. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(36), 1288-1320.
- Lynch, T. (2011). "Academic Listening in the 21st Century: Reviewing a Decade of Research", *Journal of English for Academic Purposes*, C. 10, S. 2, 79-88.
- Maden, S. ve Durukan, E. (2011). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dinleme Stillerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 101-112.
- Mee, Y. (2017). Teaching listening- an overview. *The English Teacher*, 19, 1-9
- Moorhead, R. & Winefield, H. (1991). "Teaching Coun-Seling Skills So Fourth-Year Medical Students: A Dilemma Concerning Goals", *Family Practice*, C. 8, S. 4, s. 343-346.
- Oğuzkan, A. F. (1965). "Dinlemesini Bilmek", *İlköğretim*, (31) s. 532-555.
- Richards, J. C. (1983). Listening comprehension: Approach, design, procedure. *TESOL quarterly*, 17(2), 219-240.
- Rost, M. (2013). *Teaching and researching listening*. Pearson Education.
- Taşer, S. (2015). *Konuşma Eğitimi*. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Vandergrift, L. (2007). *Teaching and testing listening comprehension*. Cambridge University Press.
- Yalçın, A. (2002). *Türkçe Öğretim Yöntemleri Yeni Yaklaşımlar*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yangın, B. (2002). *Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*. Ankara: Dersal Yayıncılık.

BÖLÜM 13

DÜNYA HİKAYECİLİĞİNDE KÜLTÜREL UNSURLAR ÇERÇEVESİNDE TÜRK HİKAYELERİNDE YER ALAN KÜLTÜREL İZLER

Ayhan DÖNMEZ¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14547329>

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, ayhandonmez1903@gmail.com, 0000-0003-1499-319X

GİRİŞ

Hikayeler, insanlık tarihinin en eski iletişim araçlarından biri olarak, sadece bir anlatı biçimi değil aynı zamanda toplumların kültürel kimliğini yansıtan önemli bir yapı taşıdır. Bir hikâye, ait olduğu toplumun değerlerini, geleneklerini, inançlarını ve yaşam biçimini aktarırken, aynı zamanda kültürel hafızanın korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlar (Bascom, 1965). Kültürel unsurlar, hikayelerin hem biçim hem de içerik düzeyinde şekillenmesinde belirleyici bir rol oynar ve hikayeler, bu unsurlar sayesinde hem bireysel hem de toplumsal anlamda güçlü bir iletişim aracı haline gelir. Kültürel unsurlar hikayelerde, dil kullanımı, temalar, karakterler, mekânlar ve anlatım biçimleri aracılığıyla kendini gösterir. Bir toplumun sosyal yapısı, ahlaki değerleri, dini inançları ve geleneksel pratikleri, hikayelerde doğrudan ya da dolaylı olarak yer bulur (Propp, 1968). Örneğin, Anadolu masallarında ve hikayelerinde sıklıkla görülen "misafirperverlik," "komşuluk ilişkileri" ve "aile bağları" gibi temalar, bu coğrafyadaki kültürel kodların birer yansımasıdır. Dil, hikayelerde kültürel unsurların en güçlü taşıyıcısıdır. Yerel deyimler, atasözleri ve halk söylemleri, hikayelerde hem otantik bir atmosfer yaratır hem de kültürel bilgi birikimini taşır (Taylor, 1948). Bunun yanı sıra, hikayelerde kullanılan semboller ve metaforlar, ait oldukları kültürün düşünce biçimini ve dünya görüşünü yansıtır. Örneğin, Japon hikayelerinde "kiraz çiçeği" yaşamın geçiciliğini ve güzelliğini simgelerken, Türk hikayelerinde "kahramanlık" ve "şehitlik" gibi kavramlar güçlü bir tarihsel arka planı ve inanç sistemini ifade eder. Kültürel unsurlar, bir toplumun tarihi, dil, gelenekler, inançlar, değerler, sanatsal ifadeler, yaşam biçimleri ve sosyal normlarla şekillenen öğelerdir. Bu unsurlar, toplumun bireyleri arasında bir aidiyet duygusu oluşturur ve toplumsal yapıların, ahlaki ve etik değerlerin aktarılmasında önemli bir rol oynar. Hikayeler, bu unsurların bir yansıması olarak işlev görür ve kültürlerarası etkileşimi sağlayarak, farklı toplumların birbirlerini anlamalarına katkıda bulunur. Hikayeler, genellikle yaşandıkları dönemin sosyo-kültürel gerçeklerini yansıtarak toplumsal bir ayna işlevi görür. Edebiyat kuramcısı Terry Eagleton (2005), hikayelerin yalnızca bireysel hikayeleri değil, aynı zamanda kolektif bir bilinçaltını ve toplumsal yapıyı da temsil ettiğini vurgular. Bu bağlamda hikayeler, toplumsal normları ve değerleri yeniden üretirken, aynı zamanda bu normlara eleştirel bir gözle yaklaşabilir. Örneğin, klasik masalarda kadın karakterler genellikle ev içi rolleriyle sınırlandırılmışken, modern hikayeler bu temsilleri sorgulayarak daha eşitlikçi bir bakış açısı sunmaya çalışır.

Hikayeler, kültürlerarası etkileşim ve kültürel aktarım süreçlerinde de önemli bir rol oynar. Levi-Strauss (1963), farklı kültürlerle ait hikayelerde ortak motiflerin ve yapısal benzerliklerin bulunduğunu, bunun da insanlığın evrensel bir anlatı ihtiyacını ortaya koyduğunu belirtir. Ancak her kültür, bu ortak motifleri kendi toplumsal ve tarihsel bağlamına göre yeniden yorumlar. Örneğin, dünya genelinde yaygın olan "Kırmızı Başlıklı Kız" masalının farklı kültürlerde çeşitli versiyonları bulunur; bu versiyonlar, anlatının temel yapısını korurken, her toplumun kendi kültürel özelliklerini yansıtır. Kültürlerarası etkileşimle birlikte hikayeler, farklı kültürel unsurların harmanlanmasını sağlayarak bir zenginlik yaratır. Postmodern edebiyat anlayışında bu durum, metinlerarasılık ve çokkültürlülük gibi kavramlarla kendini gösterir (Kristeva, 1980). Bu bağlamda, hikayeler yalnızca bir toplumun değil, farklı kültürlerin ortak bir anlatı platformunda buluşmasını sağlayan bir köprü işlevi görür.

Hikayeler, kültürel hafızanın korunması ve nesiller arası aktarımı açısından hayati bir öneme sahiptir. Jan Assmann (1995), kültürel hafızanın, bir toplumun tarih boyunca biriktirdiği değerlerin ve deneyimlerin aktarılmasını sağladığını belirtir. Hikayeler, bu aktarım sürecinin önemli araçlarından biri olarak işlev görür. Geleneksel hikayeler, bir yandan toplumların geçmişini ve kimliğini gelecek nesillere taşıırken, diğer yandan kültürel normları ve davranış modellerini öğretir. Örneğin, Nasreddin Hoca hikayeleri, Türk kültüründe mizah ve bilgelik anlayışını temsil ederek bu değerlerin devamlılığını sağlamaktadır. Modern hikayelerde kültürel unsurlar, geleneksel hikayelerden farklı olarak daha dinamik ve çeşitli bir yapıya sahiptir. Globalleşmeyle birlikte, hikayelerde yer alan kültürel unsurlar daha evrensel bir nitelik kazanmış, ancak yerel kimlikler de korunmaya çalışılmıştır. Bu durum hem kültürel çatışmaların hem de kültürel uyum süreçlerinin hikayelere yansımalarını sağlamaktadır. Salman Rushdie'nin eserlerinde, farklı kültürlerin bir araya gelerek oluşturduğu "melez kimlik" teması buna iyi bir örnektir.

DÜNYA HİKAYECİLİĞİ VE KÜLTÜREL UNSURLAR

Dünya hikayeciliğinin ilk örnekleri, sözlü edebiyatla bağlantılı olarak halk hikayeleri, efsaneler, masallar ve mitolojilerle şekillenmiştir. Bu tür eserler, genellikle anonimdir ve belirli bir kültürün değerlerini, geleneklerini ve inançlarını aktarır. Homeros'un İlyada ve Odyssea adlı eserleri, antik Yunan'ın destan geleneğinin en önemli örnekleri olarak kabul edilir ve tarihsel

olayları, kahramanlıkları, tanrıları ve insan doğasını işler (Homeros, MÖ 8. yüzyıl). Aynı dönemde Eski Hint Edebiyatı'nda Mahabharata ve Ramayana gibi büyük destanlar, halk hikayeciliği geleneğinin en belirgin örneklerindedir. Halk hikayeleri ve masallar, evrensel temalar etrafında şekillenir: iyilik-kötülük mücadelesi, kahramanlık, adalet, aşk ve vefa. Bu tür, toplumların ortak değerlerini yansıttığı gibi, bireysel hikayelerle de insan doğasına dair evrensel bir bakış açısı sunar. Charles Perrault ve Grimm Kardeşler gibi isimler, halk masallarını yazılı hale getirerek bu geleneği Batı edebiyatına kazandırmışlardır. Perrault'nun Kırmızı Başlıklı Kız ve Uyuyan Güzel gibi masalları, Batı kültürünün popüler anlatı geleneğini şekillendirmiştir.

19. yüzyılda, Batı'daki endüstriyel devrim ve toplumsal değişikliklerle birlikte hikayecilik de büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Modern dünya, bireyin toplum içindeki yerini, ekonomik yapıları, bireysel özgürlüğü ve ahlaki değerleri sorgulayan bir döneme girmiştir. Bu dönemde, Edgar Allan Poe ve Nathaniel Hawthorne gibi yazarlar, kısa hikâye formunun gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Poe, kısa hikâye türünün ustalarındandır ve onun eserleri, hikayeciliğin teknik yönlerine dair önemli ilkeler ortaya koymuştur. Poe'nun Korku Hikayeleri (1845) ve Bir Cinayetin Hikayesi gibi eserleri, kasvetli atmosferi ve insan ruhunun derinliklerine dair keşifleriyle tanınır (Poe, 1845).

20. yüzyılda Anton Çehov, kısa hikâye formunu daha da derinleştirerek, insan psikolojisini ve toplumun küçük ayrıntılarını mercek altına almıştır. Çehov'un hikayeleri, çoğu zaman sıradan insanların içsel çatışmalarını ve toplumun bozulmuş yanlarını işler, insanın yalnızlık ve umutsuzluk gibi evrensel duygularını yansıtır. Çehov'un Çehov'un Tabancası gibi hikayelerinde, olaylar genellikle bir çözüm ya da büyük bir çıkış noktası ile sonuçlanmaz; bunun yerine, belirsizlik ve izleyiciyi düşündüren bir son bırakılır. Hikâye türü, tüm dünya edebiyatında kültürel yansımalar barındırır ve her kültür kendi toplumsal yapısını, normlarını ve değerlerini bu türde işler. Gabriel García Márquez'in Yüzyıllık Yalnızlık adlı eseri, Latin Amerika kültürünün büyümlü gerçekçilik akımındaki etkilerini yansıtan önemli bir örnektir. Márquez, Kolombiya'nın kasvetli, karmaşık toplumsal yapısını ve tarihsel dönüşümlerini anlatırken, aynı zamanda halk efsanelerini ve geleneklerini de hikayesinde harmanlar.

Doğu edebiyatı, daha çok toplumların dini ve manevi hayatına, toplumsal yapılarına ve geleneklerine dayanır. Hindistan'ın en eski edebi eserlerinden biri olan Ramayana, Hinduizmin temel inançlarını, kahramanlık değerlerini ve ideal insan modelini işler. Ramayana'nın ana teması, adaletin ve doğruluğun üstünlüğüdür ve bu değerler eser boyunca sürekli olarak vurgulanır. Ayrıca, eser Hindu toplumunun sosyal sınıf yapısına, dinî pratiklerine ve mitolojik figürlere dair önemli kültürel öğeler sunar. Aynı şekilde, Orta Doğu'nun ünlü hikayesi Binbir Gece Masalları'nda, Orta Doğu'nun kültürel yapısı, kadın-erkek ilişkileri, adalet, akıl ve hikmet gibi unsurlar sıkça işlenir. Bu masallar, özellikle Arap, Pers ve Türk kültürlerinin birleşiminden beslenen bir kültürel mozaik sunar. Masalların içeriğinde, halk arasında yaygın olan sosyal adalet arayışları, ahlaki değerler ve kültürel normlar yer alır (Khatib, 2006).

Afrika bölgesine ait edebi eserler ise sözlü geleneğin güçlü bir şekilde devam ettiği bir alanı oluşturur. Geleneksel Afrika hikayelerinde, toplumların köklerinden gelen ahlaki değerler, toplumun bütünsel sağlığı ve bireysel sorumluluklar üzerinde durulur. Afrika halk hikayelerinde genellikle doğa ile uyum, aile bağları, toplumsal dayanışma ve ölümlerin anılması gibi unsurlar öne çıkar. Çoğu hikâyede, toplumsal normları ve bireysel sorumlulukları vurgulayan ahlaki dersler verilir. Örneğin, Chinua Achebe'nin Things Fall Apart adlı eserinde, Nijerya'daki Igbo kültürünün geleneksel değerleri, toplumsal yapısı ve Batılılaşmanın etkileri incelenir. Achebe, hikâye aracılığıyla kültürler arası çatışmayı ve yerel geleneklerin modernleşme karşısındaki zayıflığını ele alır (Achebe, 1958).

Güneydoğu Asya, çok zengin bir edebiyat kültürüne sahip olan bir bölgedir. Tayland ve Endonezya gibi ülkelerin edebiyatlarında, Hindu-Budist inançları ve gelenekleri önemli bir yer tutar. Tayland'ın Ramakien adlı destanı, Hindu mitolojisinin Tayland'daki uyarlamasıdır ve hem kültürel hem de dini unsurlar içerir. Bu destanda, erdemli kahramanlar, ahlaki zaferler ve toplumsal adalet temaları işlemektedir. Ramakien, Tayland halkının kültürel ve dini değerlerinin bir yansımasıdır (Chakkrapak, 1981). Endonezya'nın ünlü halk hikayelerinden biri olan Malin Kundang, yerel halkın inançlarını, sosyal yapıyı ve aile ilişkilerini yansıtır. Bu hikâyede, bir gencin annesini reddetmesi, ona karşı işlediği büyük günahı simgeler ve sonunda denize düşüp taş kesilmesi, halk arasında bir ahlaki ders olarak anlatılır. Bu hikâye, Endonezya'nın toplumundaki aile bağlarının ve değerlerinin önemini vurgular (Bastiansen, 1984). Asya edebiyatında da özellikle Japonya'da hikâye

geleneği, kültürel unsurları derinlemesine işler. Yasunari Kawabata'nın Kar Tuttu adlı kısa hikayesi, Japon toplumunun estetik ve geleneksel değerlerini, doğayla olan derin bağını ve bireysel yalnızlıkları işler (Kawabata, 1956). Japon hikayeciliğinde, insanın doğa ile iç içe yaşaması ve estetik anlayışının hikayelere yansımaları sıkça görülür.

Günümüz hikayeciliğinde, farklı kültürlerin birleşimi ve globalleşen dünyada kültürler arası etkileşim, yeni ve farklı biçimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Postmodern hikayecilik, geleneksel anlatı biçimlerini ve dil yapılarını sorgularken, çok kültürlü yapılar, etnik kimlikler, toplumsal cinsiyet meseleleri ve bireysel kimlik arayışları gibi temalarla örülüdür. Salman Rushdie'nin Geceyarısı Çocukları (1981) adlı eseri, Hindistan'ın bağımsızlık sonrası toplumundaki kültürel çeşitliliği ve tarihsel dönüşümü anlatırken, Hindistan'ın geleneksel mitolojik unsurları ile Batı'nın modern düşüncelerini harmanlar. Diğer bir örnek olarak, Junot Díaz'ın The Brief Wondrous Life of Oscar Wao (2007) adlı eseri, Dominik Cumhuriyeti'nden Amerika'ya göç etmiş bir ailenin yaşadığı kültürel ve dilsel çatışmaları işler. Díaz, Latin kökenli Amerikalı bir yazar olarak, hikayeciliğinde kültürel farklılıkların, kimlik problemlerinin ve göçmen deneyimlerinin izlerini sürer.

TÜRK HİKAYELERİNDE KÜLTÜREL İZLER

Türk hikayeleri, milletin tarihi boyunca şekillenmiş olan milli kültürün aynası niteliğindedir. Gelenekselden moderne uzanan bu edebi tür, Türk toplumunun değerlerini, inançlarını, yaşam biçimini ve hayata bakış açısını kuşaktan kuşağa aktarmada önemli bir rol oynamıştır. Bu hikayeler, Türk kültürünün temel unsurlarını hem yerel hem de evrensel bir düzlemde okuyucuya sunar. Milli kültürün hikayelerdeki izleri, temalar, karakterler, mekanlar ve kullanılan semboller aracılığıyla somutlaşır ve zengin bir kültürel mirası yansıtır. Milli kültür, bir milletin tarihsel süreç içerisinde geliştirdiği ortak değerler, normlar ve davranış kalıplarını içerir. Bu unsurlar, edebiyatın pek çok türünde olduğu gibi, hikayelerde de derin bir şekilde işlenir. Hikayeler, toplumsal hafızayı taşıyan bir araç olarak, Türk milletinin gelenek ve göreneklerini, dini inançlarını ve ahlaki değerlerini aktarma işlevi görür (Gökay, 1998). Bu bağlamda hikayeler, milli kültürün hem korunmasına hem de yenilenmesine katkı sağlar.

Türk Hikâyelerinde Gelenek ve Görenekler

Türk hikayelerinde milli kültürün izleri en çok gelenek ve göreneklerde görülür. Anadolu masalları ve halk hikayeleri, Türk kültürünün temel taşlarından olan misafirperverlik, komşuluk, aile bağları ve yardımlaşma gibi değerlere sıkça yer verir. Örneğin, Dede Korkut Hikayeleri'nde misafirperverlik, Oğuz boylarının temel bir özelliği olarak işlenmiştir. Bir hikâyede misafiri evine almayan bir kişinin sosyal dışlanmaya maruz kalması, Türk kültüründe misafirperverliğin ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu gösterir. Ayrıca, geleneksel törenler ve ritüeller de hikayelerde yer bulur. Kız isteme, düğün, sünnet ve cenaze gibi toplumsal olaylar, Türk hikayelerinde sıkça işlenen konulardır. Köroğlu hikayelerinde, düğünler sırasında yapılan eğlenceler ve ok atma yarışmaları gibi etkinlikler, Türk milletinin toplumsal dayanışma ve eğlence anlayışını yansıtır (Dilçin, 1982).

Dini ve Manevi Unsurlar

Türk hikayelerinde dini ve manevi unsurlar, milli kültürün bir diğer önemli yansımasıdır. Hikayelerde, İslamiyet'in etkisiyle şekillenmiş ahlaki değerler ve dini inançlar sıkça işlenir. Örneğin, Yunus Emre'nin tasavvufi düşüncesinin etkisi, halk hikayelerine yansımış ve Allah sevgisi, sabır, hoşgörü gibi kavramlar hikayelerin temel ögesi haline gelmiştir (Banarlı, 1971). Dini unsurlar, sembollerle de ifade edilir. Mevlana'nın Mesnevi'sinde anlatılan hikayeler, dini ve ahlaki dersler verirken, Türk milletinin İslamiyet'i nasıl benimsediğini ve günlük yaşamında nasıl anlamlandırdığını da gözler önüne serer. Ayrıca, Anadolu'daki evliya menkıbeleri, Türk kültürünün dini birikimini ve bu birikimin günlük hayattaki etkisini gözler önüne seren önemli kaynaklardır.

Milli Kahramanlık ve Vatan Sevgisi

Türk hikayelerinde milli kahramanlık ve vatan sevgisi, milli kültürün vazgeçilmez unsurlarıdır. Destanlardan modern hikayelere kadar, Türk milletinin kahramanlık hikayeleri, milletin tarihindeki önemli olayları ve mücadeleleri yansıtır. Dede Korkut Hikayeleri'nde Oğuz beylerinin düşmanlarına karşı verdikleri mücadeleler, sadece fiziksel bir savaş değil, aynı zamanda vatan sevgisinin ve toplumsal dayanışmanın bir ifadesidir. Modern hikayelerde ise Kurtuluş Savaşı'nın etkileri sıklıkla işlenmiştir. Ömer Seyfettin'in hikayeleri, milli kimliğin ve vatan sevgisinin edebi bir dille aktarılmasında önemli bir yere sahiptir. Özellikle "Pembe İncili Kaftan"

hikayesi, bir Türk elçisinin onuru ve milletinin itibarı için canını ortaya koymasını konu alarak, vatan sevgisi ve milli gururu ön plana çıkarır (Seyfettin, 2010).

Halkın Günlük Yaşamı ve Sosyal Yapı

Hikayelerde milli kültürün izleri, halkın günlük yaşamına ve sosyal yapısına ilişkin unsurlarda da görülür. Türk hikayelerinde köy yaşantısı, kırsal kesimdeki yaşam şartları, imece usulü gibi unsurlar sıkça işlenmiştir. Fakir Baykurt'un "Tırpan" adlı eserinde, Anadolu insanının zorluklarla mücadelesi, köy yaşamının gerçekçi bir tasviriyle aktarılmıştır. Bunun yanı sıra, göçebe yaşam tarzı, Türk milletinin tarihi geçmişiyle ilişkilendirilerek hikayelere konu olmuştur. Göçebe yaşamın zorlukları, aile içindeki dayanışma ve topluluklar arası yardımlaşma gibi unsurlar, milli kültürün önemli yansımaları olarak hikayelerde kendine yer bulur.

Semboller ve Metaforlar

Türk hikayelerinde milli kültür, semboller ve metaforlar aracılığıyla da ifade edilir. Örneğin, Türk kültüründe "ağaç," hayatın devamlılığını ve kutsallığını simgeler. Bu sembol, pek çok hikâyede, özellikle de masallarda, yaşamın ve yeniden doğuşun bir göstergesi olarak kullanılmıştır. Ayrıca "su," temizliği ve saflığı simgelerken, "ateş," hem yok edici hem de koruyucu bir güç olarak hikayelerde yer alır (Gökyay, 1998).

SONUÇ

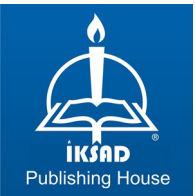
Dünya hikayeciliği, farklı kültürlerin bir yansıması olarak, toplumların tarihsel geçmişini, inançlarını, ahlaki değerlerini ve toplumsal yapılarını anlatan önemli bir kaynaktır. Kültürel unsurlar, her halkın hikayelerinde farklı biçimlerde yer bulur. Batı'dan Doğu'ya, Afrika'dan Güneydoğu Asya'ya kadar farklı coğrafyalarda, kültürel kodlar hikayelerdeki anlatıların merkezine yerleşir. Hikayeler, sadece bireysel bir anlatı aracı değil, aynı zamanda toplumların kültürlerini sürdüren, yaşatan ve aktarılmasını sağlayan bir araçtır. Hikayeler, sadece birer anlatıdan ibaret değildir; aynı zamanda toplumların değerlerini, kimliklerini ve kültürel miraslarını koruyarak gelecek kuşaklara aktaran güçlü araçlardır. Kültürel unsurlar, hikayelere hem bir otantiklik hem de bir bağlam kazandırarak bu anlatıların evrensel bir değer taşımasını sağlar. Hikayelerin kültürel birikimi koruma ve aktarma işlevi, onları insanlık tarihi boyunca vazgeçilmez bir iletişim aracı haline getirmiştir. Gelenekselden moderne, yerelden evrensele uzanan bu

anlatılar, kültürlerin hem bireysel hem de kolektif kimliklerini yansıtmaya ve dönüştürmeye devam etmektedir. Bu bağlamda hikayeler, kültürün yaşayan ve sürekli kendini yeniden üreten bir formu olarak insanlığın ortak mirasında önemli bir yer tutmaktadır. Türk hikayelerinde milli kültür, toplumun tarihsel süreç içinde oluşturduğu değerlerin, normların ve inançların sanatsal bir dille ifadesi olarak karşımıza çıkar. Gelenek ve göreneklerden dini inançlara, kahramanlık temalarından sembollere kadar, milli kültürün her yönü hikayelerde yer bulur. Bu hikayeler, milli kimliğin korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir araç olmuştur. Türk hikayeleri, yalnızca edebi bir tür değil, aynı zamanda milli kültürün ve toplumsal hafızanın bir yansımasıdır. Türk hikayeciliği, milli kültürün temel unsurlarını işleyen, toplumun geçmişini ve değerlerini sanatsal bir biçimde yansıtan bir edebi türdür. Geleneksel halk hikayelerinden modern hikayelere kadar geniş bir yelpazede, Türk milletinin yaşam tarzı, değerleri ve tarihsel süreçleri hikayelerde yer bulur. Bu hikayeler, milli kimliğin korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir araçtır. Türk hikayeciliği hem kültürel mirasın taşıyıcısı hem de toplumsal değişimin bir yansımasıdır.

KAYNAKÇA

- Achebe, C. (1958). *Things Fall Apart*. Heinemann.
- Ali, S. (1943). *Kürk Mantolu Madonna*. Yapı Kredi Yayınları.
- Assmann, J. (1995). *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge University Press.
- Banarlı, N. S. (1971). *Türk Edebiyatı Tarihi. İnkılap Kitabevi*.
- Bascom, W. (1965). The forms of folklore: Prose narratives. *The Journal of American Folklore*, 78(307), 3-20.
- Bastiansen, R. (1984). *Malin Kundang and Other Indonesian Folktales*. Jakarta: Indonesia.
- Baykurt, F. (1970). *Tırpan*. Literatür Yayıncılık.
- Dilçin, C. (1982). *Halk Hikayeleri ve Masallar*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eagleton, T. (2005). *Literary Theory: An Introduction*. Blackwell Publishing.
- Gökyay, O. S. (1998). *Dede Korkut Hikayeleri Üzerine İncelemeler*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, M. (1979). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*. Dergah Yayınları.
- Khatib, A. (2006). *Arabian Nights: A Cultural and Literary Perspective*. Cairo: Al-Ahram.
- Kristeva, J. (1980). *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. Columbia University Press.
- Kutlu, M. (2011). *Uzun Hikâye*. Dergâh Yayınları.
- Levi-Strauss, C. (1963). *Structural Anthropology*. Basic Books.
- Öztürk, İ. (1997). *Türk Halk Hikayelerinde Sosyal ve Kültürel Yapı*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Propp, V. (1968). *Morphology of the Folktale*. University of Texas Press.
- Seyfettin, Ö. (2010). *Bütün Hikayeleri*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Taylor, A. (1948). *English Riddles from Oral Tradition*. University of California Press.

SON BAŞVURU TARİHİ: 25.09.2023
YAYINLANMA TARİHİ: 20.10.2023

ISBN: 978-625-378-059-3